

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ BİLİM DALI

ALFRED THAYER MAHAN VE DENİZ HAKİMİYETİ TEORİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatih DEMİR

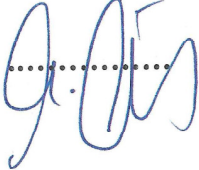
Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ARI

BOLU 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatih Demir'e ait "**Alfred Thayer Mahan ve Deniz Hakimiyeti Teorisi**" adlı çalışma, jürimiz tarafından **Kamu Yönetimi** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~ kabul edilmiştir.

24.09.2018

Unvan, Adı, Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı): Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ARI	
Üye : Prof. Dr. Rasim Özgür DÖNMEZ	
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül GÖKALP KUTLU	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, “**Alfred Thayer Mahan ve Deniz Hakimiyeti Teorisi**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahribat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatih DEMİR

24.09.2018

ÖN SÖZ

Siyaset Bilimi bölümünde hem lisans hem de yüksek lisans eğitim süreleri boyunca hocalarımdan duyduğum ve okuduklarımdan öğrendiğim şey, denizlerin yaşadığımız evrende çok önemli bir yer tuttukları olmuştur. Bu bağlamda denizler, deniz kuvvetleri ve denizcilik hakkında okuduğum her şey beni daha da etkilemiş ve öğrenme iştiağını artırmıştır. Bu doğrultuda denizlerin mavi sulardan çok daha fazla anlam taşıdığını öğrendikten sonra, denizlerin ve deniz gücünün önemini anlatmakta öncü olmuş Alfred Thayer Mahan'ı ve onun düşüncelerinden oluşmuş Deniz Hakimiyeti Teorisi'ni çalışmanın doğru bir başlangıç olduğuna karar verdim. Bu sebeple üç tarafı denizlerle kaplı bir ülke olan Türkiye'de, daha önce detaylı bir biçimde çalışılmamış bu konuyu açıklamaya ve anlatmaya çalışmaktan mutluluk duyuyorum.

Bu tezin yazım aşamasında bana yol gösteren ve yardımcı olan tez danışmanlarım Doç. Dr. Senem Kurt TOPUZ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ARI'ya teşekkür ederim.

Son olarak oldukça uzun süren yazım sürecinde benden desteğini hiç esirgememiş olan sevgili annem Gönül DEMİR'e, babam Nevzat DEMİR'e ve ablam Nur DEMİR'e minnetlerimi sunar ve çok teşekkür ederim. Ayrıca bu tezin hem yazım hem de teslim aşamasında bana çok yardımcı olan ve desteğini benden esirgemeyen arkadaşım Gizem BOLAT'a çok teşekkür ederim.

Fatih DEMİR

24.09.2018

ÖZET

ALFRED THAYER MAHAN ve DENİZ HAKİMİYETİ TEORİSİ

Fatih DEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Arı

Eylül 2018, 214 + ix Sayfa

Bu çalışma Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Hakimiyeti Teorisi ve onun İngiltere üzerine temellendirilişi üzerinde durmaktadır. Alfred Thayer Mahan tanıtılmaya çalışılmakta ve Deniz Hakimiyeti Teorisi'nin teknik detaylarıyla birlikte açıklanması amaçlanmaktadır. Mahan'ın İngiltere'nin denizlerde yükselmesini açıklarken üzerinde durduğu dönem ile George Modelski'nin Uzun Döngüler Teorisi'nde bahsettiği üçüncü döngünün örtüşmesi üzerine ortaya çıkan paralellik takip edilmektedir. Ayrıca İngiltere'nin yükselişini açıklamak ve Deniz Hakimiyeti Teorisi'ni somutlaştırabilmek adına 17. ve 18. yüzyıl Avrupa'sının siyasi tarihi ve deniz muharebeleri detaylarıyla anlatılmaktadır. Böylelikle İngiltere ile diğer Avrupa güçlerinin durumu karşılaştırılabilmektedir. Son olarak ise Mahan'ın İngiltere'nin yükselişinde değinmediği ya da denizlere bağladığı sebepler takip edilmektedir. Böylelikle ilerlemenin sadece deniz kaynaklı olup olmadığı tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alfred Thayer Mahan, George Modelski, Deniz Hakimiyeti Teorisi, Mahanist Doktrin, Deniz Gücü, İngiltere.

ABSTRACT

ALFRED THAYER MAHAN AND SEA DOMINANCE THEORY

Fatih DEMİR

Master Thesis

Department of Public Administration

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet Arı

September 2018, 214 + ix Pages

This study focuses on the emergence process of Alfred Thayer Mahan's Sea Dominance Theory and its elaboration on the model of England. Alfred Thayer Mahan is tried to be introduced and is intended to be explained together with the technical details of the Sea Dominance Theory. Also the parallelism between Mahan's explanation of the rise of England in terms of sea power and the third cycle of Gerge Modelski's Theory of Long Cycles is analyzed. Furthermore, the conditions of 17th and 18th century Europe and the naval warfare are explained in detail in order to elucidate the rise of England and exemplify the Sea Dominance Theory. Thus, the situation of England and other European powers are shown in comparison. Finally, several reasons for the rise of England that have not been taken into account by Mahan are pointed out. In this way, it is debated whether hegemony is exclusively linked to access to the sea.

Keywords: Alfred Thayer Mahan, George Modelski, Sea Dominance Theory, Mahanist Doctrine, Sea Power, England.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	
1. ALFRED THAYER MAHAN VE DENİZ HAKİMİYET TEORİSİ	11
1.1. Alfred Thayer Mahan: Hayatı ve Çalışmaları.....	11
1.2. Mahan'ın Önemi vpe Etkileri.....	22
1.3. Deniz Hakimiyeti Teorisi.....	35
1.3.1. Deniz Gücünün Milletlerin Kaderi Üzerinde Oynadığı Rol: Ticaret	37
1.3.2. Deniz Stratejisinin Teknik Yönü: Jomini'nin Mahan Üzerinde Etkisi	41
1.3.2.1. Deniz Stratejisinin Unsurları; Merkezi Konum, İç Hatlar ve Ulaştırma	46
1.3.2.2. Deniz Stratejisinin Prensipleri; Konsantrasyon, Taarruzi Tutum, Nihai Muharebe ve Guerre de Course (Ticaret-Tahribi).....	48
1.3.2.3. Stratejik Mevkiler: Konum, Askeri Kuvvet ve Kaynaklar	53
1.4. Deniz Gücünün Unsurları	56
1.4.1. Coğrafi Konum.....	56
1.4.2. Fiziki Yapı.....	59
1.4.3. Arazinin Büyüklüğü	61
1.4.4. Nüfus Sayısı	62

1.4.5. Ulusal Karakter.....	64
1.4.6. Yönetim Karakteri ve Yapısı.....	67

II. BÖLÜM

2. 17. ve 18. YÜZYILLARDA DENİZ HAKİMİYET TEORİSİ BAĞLAMINDA

İNGİLTERE’NİN YÜKSELİŞİ.....	72
2.1. George Modelski’nin Uzun Döngüler Teorisi ve Mahan	72
2.2. Deniz Hakimiyeti Teorisi’nin İnşa Edildiği Zemin: İngiltere’nin Yükselişi	75
2.2.1. 17. Yüzyılda Avrupa’da Genel Durum	82
2.2.2. 1660’larda Değişen Avrupa ve Denizlerde Mücadele	88
2.2.3. İspanya Veraset Savaşları.....	103
2.2.4. İspanya Veraset Savaşları’ndan Avusturya Veraset Savaşları’na Kadar Avrupa	111
2.2.5. Avusturya Veraset Savaşları	116
2.2.6. 7 Yıl Savaşları	121
2.2.7. 1778-1783 Savaşı ve Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi.....	135

III. BÖLÜM

3. İNGİLTERE’NİN YÜKSELİŞİNE ZEMİN HAZIRLAYAN EKONOMİK VE SİYASAL NEDENLER.....

149	149
3.1. İngiltere’nin Yükselişi Bağlamında Mahan’a Yöneltilen Ana Eleştiriler.....	149
3.2. İngiltere’nin Yükselişindeki Siyasal ve Toplumsal Etkenler.....	152
3.2.1. Tarihin Etkisi ve İngiltere’de Siyasal Gelişmeler	158
3.2.2. Magna Carta ve Etkileri	161
3.2.3. Merkezi Bir Yapıya Kavuşan İngiltere ve Tudorlar Devri.....	165
3.2.4. Stuart Hanedanı ve İç Savaş Dönemi	168
3.2.5. İngiltere’de Demokratik Düşüncenin Gelişimi ve Görkemli Devrim	170
3.3. İngiltere’nin Yükselişinin Ekonomik Yüzü	175
3.3.1. Mali Devrim	176
3.3.2. Tarım	188
3.3.3. Endüstri Devrimi	192

VI. BÖLÜM

4. SONUÇ 198

KAYNAKLAR 208

GİRİŞ

Tarih boyunca dünyanın belirli alanlarına hükmeden ülkelerin küresel sisteme hükmedeceklerine dair teoriler ortaya çıkmıştır. John Mackinder, *Kara Hakimiyeti Teorisi* ile birlikte dünyanın kalbine (heartland) hakim ülkenin küresel olarak söz sahibi olacağını ortaya atmıştır. Alfred Thayer Mahan ise küresel sisteme hükmetmek için karadan ziyade denizlere hakim olunması gerektiğini *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ile açıklamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri yeryüzünün yüzde 71'inin denizlerle kaplı olmasıdır (Gürdeniz 2013: 31). Amerika Birleşik Devletleri'nden jeopolitik uzmanı George Friedman, günümüzde kullanılan deniz ticaret hatlarının olmaması durumunda dünyanın *15. yüzyıldan önceki haline, postmodern bir kabusa ya da Karanlık Çağlar'daki haline* dönüşeceğini söylemiştir (Friedman 2015: 505). Friedman'a göre ancak denizlerde sağlanacak denetim, küresel ticarete denetimi sağlamaktadır. Küresel ticaret ise devletler için zenginlik ve refah anlamına gelmektedir. Devletler, sadece bu şekilde küresel güç olma yolunda ilerleyebilmektedir (Friedman 2015: 508). Denizlerde denetim sağlayabilen ülkeler, aynı zamanda donanmalarını da güçlü tutmaktadır. Bununla birlikte gelen bir sonraki aşama diplomatik ve politik olarak güçlü olma durumudur. Bu sıralamayı sağlayamayan bir devlet küresel güç olamamaktadır (Gürdeniz 2015: 33). Denizlerin öneminin anlaşıldığı dönem olarak 15. yüzyılda yelken kültürünün gelişmesi olarak gösterilebilir. Bununla birlikte başlayan süreçte okyanus ve denizlerde dolaşma fırsatı elde eden insanların etkileşimi hızlanmış ve küreselleşmenin ilk adımları bu noktada atılmıştır (Gürdeniz 2015: 28).

Denizlerdeki denetimin sadece taşımacılık ve ulaştırma alanlarıyla kısıtlı kalmadığı da belirtilmelidir. Çünkü deniz diplerinde bulunan doğal kaynaklar, bugün politik ve ekonomik sistem için oldukça önemli olan enerji ihtiyacını da karşılamaktadır. Yeryüzünde çıkarılan günlük petrol sayısı 85 milyon varilken, bunun yüzde 30'u deniz diplerinden çıkarılmaktadır. Ayrıca yıllık 3 trilyon metreküp çıkarılan

doğalgazın ise yaklaşık olarak yüzde 50'si deniz diplerinden temin edilmektedir (Gürdeniz 2013: 34).

Buradan hareketle Mahan'ın ve dolayısıyla *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin ana konusu olan denizlerin öneminden bahsedildiğinde ülkelerin genellikle yumuşak gücü olarak tabir edilen ekonomi ve onun çekirdeğini oluşturan "ticaret" büyük bir önem kazanmaktadır. Çünkü 2016 verilerine göre dünya taşımacılığının yüzde 84'ü deniz yoluyla yapılmaktadır. Dünya sanayisinin ihtiyacı olan enerjinin sağlandığı ham petrol de yüzde 98 oranında deniz yoluyla ihraç edilmektedir. Ayrıca deniz yoluyla taşımacılığın kara ve hava yollarına kıyasla daha ucuz olması da ülkeler için etkili bir veridir. Demiryolu taşımacılığına kıyasla üç, kara taşımacılığına kıyasla yedi ve hava taşımacılığına kıyasla yirmi bir kat daha ucuz olan deniz taşımacılığı, ülkelerin ticaretlerini sürdürmeleri için en elverişli yol olarak gözükmektedir (Gürdeniz 2013: 32). Teknolojinin geliştiği ve her konuda birçok alternatif uygulamanın üretilebildiği günümüzde dahi deniz yolunun bu denli karlı ve vazgeçilemez olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ilk olarak Alfred Thayer Mahan'ın tarihsel verilere dayalı olarak detaylı bir şekilde açıklamaya çalıştığı denizlerin ve deniz kontrolünün önemi hem günümüz hem de geçmiş için daha çarpıcı hale gelmektedir.

Bu bağlamda geçmişten günümüze kadar denizi çok yoğun ve verimli bir biçimde kullanan ulusların ya da ülkelerin de önemi artmaktadır. Bu uluslardan ya da ülkelerden bahsedildiğindeyse akla ilk olarak İngilizler ve İngiltere gelmektedir. Özellikle 17. yüzyılın sonundan itibaren küresel politik sistemde diğer ülkelere nazaran büyük bir üstünlüğü bulunan ve denizaşırı sömürgelere dayanan büyük bir imparatorluk kuran İngiltere, denizci bir ülke olarak öne çıkmış ve yüzyıllar boyunca dünya denizlerine hükmetmiştir. Bu sayede dünyanın dört bir tarafına ulaşabilen ve kurduğu imparatorluğun gücünü pekiştiren bu ülke, donanması vasıtasıyla birçok zafer kazanmış ve kendi çıkarlarını hem ekonomik hem de siyasal alanda korumayı başarmıştır. Bu yüzden Alfred Thayer Mahan'ın hem yazılarının hem de oluşturduğu teorinin başrolünde bulunan İngiltere'nin başarısı özenle incelenmeyi hak etmektedir.

Buradan hareketle bu çalışmanın iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye’de daha önce üzerine detaylı bir çalışma yapılmamış olan Alfred Thayer Mahan’ı tanıtmak ve *Deniz Hakimiyeti Teorisi*’ni detaylı bir şekilde inceleyerek açıklamaktır. Çalışmanın ikinci amacı ise aynı zamanda çalışmanın problematiğini içeren alandır. Bu bağlamda çalışmanın problematiği Mahan’a göre denizleri etkili bir şekilde kullanarak ve denizlerin kontrolünü sağlayarak büyük bir güç haline gelen İngiltere’nin yükselişinde gerçekten denizlerin tek etken olup olmadığının tartışılmasıdır. Ancak yukarıda verilen bu iki amaç çalışmanın içerisinde birbirlerinden ayrı şekilde tartışılmayacak ve çalışma içerisinde geçişkenlikler görülecektir. Bunun sebebi *Deniz Hakimiyeti Teorisi*’nin İngiltere üzerine inşa edilmesi ve bu sebeple teorinin açıklanmasının İngiltere’den ayrı düşünülemez oluşudur.

Bu çalışmanın birinci bölümünde büyük oranda Alfred Thayer Mahan’ın eserlerinden yapılan çıkarımlarla açıklanan *Deniz Hakimiyeti Teorisi*, ikinci bölümde içeriğinin ve teknik yönlerinin daha net bir şekilde anlaşılması için Mahan’ın en önemli ve meşhur kitabı olarak değerlendirilen *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783*’ten yola çıkılarak somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu yüzden belirli bir tarihsel süreci kapsamakta olan çalışma, ağırlıklı olarak Avrupalı devletlerin 17. ve 18. yüzyıllardaki devlet politikalarından, güç mücadelelerinden ve denizlere verdikleri önemden bahsetmektedir. Bu şekilde *Deniz Hakimiyeti Teorisi*’nin teknik yönlerinin ayrıntılı bir şekilde tarihsel veriler ışığında açıklanması amaçlanmaktadır. Böyle bir yöntemi izlemekteki en önemli sebep ise Mahan’ın teorisinin sistemli bir şekilde ve tüm detaylarıyla tarih içinde somutlaştırılarak anlatılmasının konuyu anlamak için en uygun yol olduğunun düşünülmesidir. Çünkü *Deniz Hakimiyeti Teorisi* Mahan tarafından sistematik ve düzenli bir şekilde aktarılmamış ve bilindiği gibi onun ölümünden sonra bir “teori” olarak akademik dünyaya konu olmuş ve çok farklı değerlendirmeleri yapılarak farklı sonuçlara varılmıştır. Bunun en önemli sebebi Mahan’ın yazdığı birçok makale ve kitap içinde farklı terimler kullanarak ve muğlak açıklamalara başvurarak fikirlerini ifade etmeye çalışmasıdır. Bu durum da Mahan’ın eserlerinin dünyanın siyasal, ekonomik ve teknolojik olarak çok büyük değişimlere maruz kaldığı 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında yazmasından kaynaklanmaktadır. Bir diğer önemli sebep de Mahan’ın düşüncelerini ifade ederken benimsediği karmaşık yoldur.

Çalışmanın son bölümünde ise daha önce de belirtildiği gibi Mahan'ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'ni şekillendirirken merkeze koyduğu 17. ve 18. yüzyıllardaki İngiltere'nin, küresel politik sistemde yükselişinin tek sebebinin denizlerin kullanımı ve kontrolü olup olmadığı tartışılacaktır. Bu bağlamda yukarıda verilen tarihsel dönemlerde İngiltere'nin yükselişini sadece denizlerin kullanımına ve kontrolüne bağlayan Mahan'ın değinmediği önemli etkenlerden bahsedilecektir. Bunun sebebi İngiltere'nin sadece Mahan'ın ayrıntılarıyla incelediği dönem olan 17. ve 18. yüzyıllarda değil, 19. yüzyılın tamamı ve 20. yüzyılın başlangıcında da dünyada en önemli siyasi aktör olmasıdır. Bu sebeple I. Dünya Savaşı'na kadar zirvede kalan İngiltere'nin bu durumuna zemin hazırlayan büyük sosyal, siyasal ve ekonomik değişiklikler ortaya konacaktır. Bu amaçla İngiltere Tarihi milattan itibaren yer yer ayrıntılı bir şekilde anlatılacak ve İngiltere'nin Kıta Avrupası'ndaki ülkelerden farkı ifade edilmeye çalışılacaktır. Tarihçi Niall Ferguson'un ifadesiyle *İngiltere/Britanya'nın modern dünyayı biçimlendirişi*'nin nasıl meydana geldiği ve hangi dinamiklere dayandığı irdelenmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın içeriği ayrıntılarıyla anlatılmaya geçmeden evvel olası bir karışıklığı önlemek için kullanılan tabirler açıklanmalıdır. Çalışma içerisinde kullanılan *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ya da *Mahanist Doktrin* aynı anlamı ifade etmekle birlikte konunun gidişatına göre iki tanımdan birisi tercih edilmektedir. Çünkü *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ya da *Mahanist Doktrin* olarak adlandırılan teorinin Mahan tarafından tanımlanmadığı ve sınırlarının çizilmediği tekrar belirtilmelidir. Bu isim ve tanım Mahan hayatını kaybettikten sonra ortaya atılmış ve Mahan'ın eserlerinden yola çıkılarak yapılmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Mahan'ın yazdıklarını sistematize etmemesi ve adlandırmaması ilerleyen süreçlerde farklı yorumlara yol açmıştır ve bu teorinin tek kaynakta açıklanmaması da takip edilmesini zorlaştırmıştır. Ancak Mahan ve takipçileri için değişmez olan denizlerin önceliği ve önemidir.

Bu çalışmanın *Alfred Thayer Mahan ve Deniz Hakimiyeti Teorisi* başlıklı birinci bölümünde öncelikle Mahan'ın askeri yeteneklerini kullanmasına zemin hazırlayan aile ve sosyal çevresinden bahsedilecektir. Baba Mahan'ın Amerikan Harp Okulu'ndaki dekanlık görevi ve Amca Mahan'ın teoloji profesörlüğü göz önünde bulundurulduğunda

akademik bir çevrede yetişen Mahan'ın denizcilik özelinde askerliğe yönelme dönemi açıklanacaktır. Bu süreçte Mahan için dönüm noktası olan İngiltere'ye düzenlenen eğitim seyri ve burada tanıştığı Stephen Bleeker Luce ile sürdürdüğü dostluğun Mahan'ı nasıl etkilediği detaylandırılacaktır. Çünkü Luce'nin yönlendirmeleriyle okumalar yapan Mahan'ın denize ve denizciliğe olan bakış açısı tarihi yöne doğru kaymaya başlayacaktır. Aynı zamanda bu dönemde Mahan'ın Deniz Harp Akademisi Başkanlığı'na atanmasından bahsedilecektir. Bu dönemde Mahan'ın okumalarında üzerinde durduğu konular İngiltere'nin yükselişi dışında başta Fransa olmak üzere Hollanda'nın, İspanya'nın ve Portekiz'in denizcilik tarihi olması sebebiyle Avrupa tarihinin ilgili dönemleri ikinci bölümde incelenecektir. Fakat bu noktada belirtilmesi gereken bir husus; Avrupa tarihinin ilgili dönemlerinde incelenecek olayların bütünüün İngiltere ile bağlantılı olup, İngiltere'nin deniz gücüyle öne çıktığı savaşların olmasıdır.

Birinci bölümün devamında ise Mahan'ın etkilediği devlet adamları ve doğrudan etkilenen ülkelerden bahsedilecektir. Mahan'ın Almanya'da Bismarck'ın diplomasiyi öncülleyen politikalarının yerine savaşın ve sömürge sahibi olmanın önemini vurgulayan Kayzer II. Wilhelm üzerindeki etkisinden bahsedilecektir. Bir ada ülkesi olan Japonya'nın amiralleri üzerinden Mahan'dan nasıl etkilendiği açıklanacaktır. Akademik üretkenliğine devam ettiği Birleşik Devletler'de dönemin başkanı Theodore Roosevelt'in de denize olan ilgisiyle Mahan etkisinin yayılmasının kolaylaştığından ve Birleşik Devletler-İspanya Savaşı ile Küba ve Panama Kanalı'nın ele geçirilmesinde Mahan'ın görüşlerinden faydalandığından bahsedilecektir. Mahan etkisinin gözlendiği bir diğer ülkenin bu dönemde İngiltere olduğundan da bahsedilecektir. İngiltere'de özellikle deniz ve savaş bakanlığının yanı sıra başbakanlık yapan Winston Churchill'in I. ve II. Dünya Savaşı'nda aldığı görevlerde uyguladığı yöntemlerin Mahan etkisiyle şekillendiği açıkça belirtilecek ve Mahan'ın eserlerinin ilk olarak neden İngiltere'de popülerlik kazandığı anlatılacaktır.

Birinci bölümün ilerleyen bölümlerinde *Mahanist Doktrin*'in ayaklarından biri olan ticaretin önemi üzerinde durulacak ve ticaret-denizcilik arasındaki denge açıklanacaktır. Özellikle Avrupa'nın emperyalizm ile tanıştığı dönemlerde Avrupa'da

yaşanan değişikliklerden ve bu durumun ticaretle ilişkisinden bahsedilecektir. Mahan, kara savaşlarını sistematize eden *Antoine-Henri Jomini*'nin ortaya koyduğu prensiplerin deniz savaşlarında da uygulanabileceğini analiz etmiştir. Mahan'ın Jomini'den etkilenecek *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nde kullandığı unsurlar; *merkezi konum, iç hatlar ve ulaştırma*, prensipler ise; *konsantrasyon, taarruzi tutum, nihai muharebe* ve *Guerre de Course (ticaret tahribi)* detaylandırılacaktır. Bu noktada Jomini'den esinlenerek yazılan *konsantrasyon, taarruzi tutum* ve *nihai muharebe* prensipleriyle birlikte açıklanan *Guerre de Course* prensibinin Jomini'den bağımsız olmasına rağmen aynı başlık altında değerlendirilmesinin sebepleri bu prensibin öneminden bahsederek açıklanacaktır. Jomini'nin Napoleon'u göz önünde bulundurarak ortaya koyduğu prensip ve unsurlara Mahan'ın Amiral Nelson ile ulaşmaya çalıştığından bahsedilecektir. Mahan'ın yazdıklarında Jomini'den farklı olarak görülen konu ise *stratejik mevki* başlığında açıklanacak olan *konum, askeri kuvvet ve kaynaklar*dır. Bu teknik yönleri harekete geçtiğinde gerçekleştirecek olan aktör ise donanmalardır. Alfred Thayer Mahan, deniz gücünün askeri anlamdaki ana aktörü olan donanmalara büyük önem atfetmiştir. Bu noktada belirtilmesi gereken durum, bölümler arasında bağlantı kurulması ve *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'ni somutlaştırmak için birinci bölümde açıklanan bu teknik detayların ikinci bölümde Avrupa devletlerinin denizlerdeki mücadeleleri anlatılırken belirginleştirmek için *italik yazıldığı* ve bu etkenlerin tarihsel süreç içindeki olayları Mahan'ın perspektifinden nasıl etkilediğinin vurgulanmasıdır. Ayrıca belirtmelidir ki ikinci bölümde *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'ni ve Mahan'ın fikirlerini tam olarak anlatabilmek için savaşlarda ve sonrasında yaşananlarda birçok detaya girmek zorunda kalınmıştır.

Birinci bölümde son olarak Mahan'ın Deniz Gücünün Unsurları olarak *coğrafi konum, fiziki yapı, arazinin büyüklüğü, nüfus, ulusal karakter* ve *yönetim karakteri* ve *yapısının* denizcilik ve deniz gücü için önemi üzerinde durulacak ve başlıklar halinde açıklanacaktır. Mahan'ın Deniz Gücünün Unsurları'nda sıralanan ilk üç madde bir ülkenin konumlandığı yer ve sahip olduğu topraklarla ilgili. Diğer üç madde ise nüfusun ve halkın yapısı ya da nitelikleriyle ilgilenmektedir. Mahan'ın özellikle *yönetim karakteri* ve *yapısını* bu çalışmanın da çoğunluğunu oluşturan İngiltere üzerinde temellendirdiği açıklanmaktadır. Bu noktada detaylandırılan konu İngiltere'nin

daima iyi yönetim altında olduğu değil, denize verilen önemi önceleyen stratejilerin göz önünde bulundurulduğudur. İngiltere ve Fransa-Hollanda karşılaştırmalarının yapılmasının sebebi Fransa ve Hollanda'da denize verilen önemin değişmesinin oluşturduğu sonuçlardır.

İkinci bölümde George Modelski'nin ortaya attığı *Uzun Döngüler Teorisi*'nde kullanılan *başat güç* kavramı açıklanacak ve bu teori içerisindeki döngüler hakkında bilgiler verilecektir. Bu noktada Modelski'den neden yararlandığı açıklanacak olursa, bunun ana sebebi teorisi geniş kabul görmüş olan Modelski'nin teorisini oluştururken Mahan'dan etkilenmesi ve onun gibi denizlere büyük bir önem atfetmesidir. Bu sebepten dolayı Modelski'nin *Uzun Döngüler Teorisi*'nde *üçüncü döngüye* denk düşen dönem aralığının ve Mahan'ın *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* kitabındaki dönemin örtüşmesi ve bu dönemin ana aktörü olarak İngiltere'nin öne çıkarılması dikkat çekici bulunmaktadır. Modelski ve Mahan'ın İngiltere'nin yükselişinin denizlerdeki hakimiyetten kaynaklandığını düşündükleri dönemde izlenen yollar açıklanacaktır. Ayrıca İngiltere'nin denizlere ve donanmaya önem vermeye başladığı dönemdeki tetikleyici unsurlara da değinilecektir. Böylelikle İngiltere'nin yükseldiği dönem olarak incelendiği 1660-1789'dan önce devlet olarak denize ve ticarete öncelik vermesinin altı çizilecektir. Ayrıca İngiltere'nin *başat güç* pozisyonuna gelmeden önceki denizcilik tarihine değinilecek ve I. Elizabeth ile başlayan süreçte korsanlık faaliyetlerinin deniz ve ticarete sağladığı katkılar ve bu yolla denizlerle daha iç içe geçmiş olan bir İngiltere'den bahsedilecektir. Ayrıca 1600 yılında kurulan *Doğu Hindistan Şirketi*'nin İngiltere'nin ticaretindeki etkisi üzerinde de durulacaktır. Sonrasında ise Modelski'nin *ikinci döngüsünde* yani 16. yüzyılın sonundan 17. yüzyılın sonuna kadar olan dönemde *başat güç (world power)* olan Hollanda'ya karşı *küresel güçler (global powers)* arasından sıyrılarak 1652'deki Birinci Hollanda-İngiltere Savaşı ile birlikte *meydan okuyan bir güç (Challenger)* olarak İngiltere'nin çıktığından bahsedilecektir. Buna ek olarak Hollanda'nın askeri ve siyasi eksiklikleriyle *başat güç* pozisyonunu nasıl İngiltere'ye kaptırdığı açıklanacaktır.

İkinci bölümün devamında 17. yüzyıl Avrupa'sı hakkında genel bilgiler verilecek ve bu yüzyılda değişen siyasal ve sosyal şartlardan bahsedilecektir. Böylelikle

17. yüzyıl öncesinde din merkezli olan çatışmaların güç merkezli çatışmalara evrilme süreci üzerinde durulacaktır. Ayrıca İngiltere'nin yükselişini devam ettirirken Fransa'nın karaya yönelmesinin İngiltere'ye avantajlar sunduğundan bahsedilecektir. *İkinci döngünün başat gücü* Hollanda ve aynı dönemlerde *küresel güçlerden* biri sayılan Fransa'nın İngiltere ile kurduğu çatışmacı ilişkiler incelenecektir. Bahsedilen dönemde Avrupa denizlerinde etkili olan bu üç ülkenin ve devlet adamlarının denizleri ele alış biçimleri *Mahanist Doktrin*'e göre açıklanacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi Alfred Thayer Mahan, refahın ve zenginliğin sağlanması için gerekli olan durumun ticaret olduğunu savunmaktadır ve bu dönemde Avrupa'da yaşanan gelişmeler ve savaşlar da bu çerçevede ifade edilecektir.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde denizlerdeki yükselişi açıklanan “İngiltere'nin kaydettiği gelişmelerin başka etkenleri de olabilir mi?” sorusunun cevabı yukarıda da belirtildiği gibi üçüncü bölümde aranacaktır. Çünkü Mahan'ın *unsurlar, prensipler ve stratejik mevki*ler çerçevesinde geliştirdiği *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin teknik yönleri ve teorinin merkezine koyduğu *ticaret* dışında başka önemli noktaların da devletlerin ilerlemesinde önemli etkenler oldukları aşikardır. Ayrıca Mahan'ın bahsedilen dönemde İngiltere'nin sadece denizleri ve donanmayı odak noktasına alarak yükseldiği savına karşılık kara ordusunu kullanarak kazandığı başarılarla örnekler verilecek ve Mahan'a bu konuda yöneltilen ana eleştiriler aktarılacaktır. Sonrasında İngiltere'de dönemin şartlarına göre özgürlükçü ve demokratik sayılabilecek Parlamento merkezli sistemin *siyasi kurumlar* ve onların *çoğulcu yapıları*yla birlikte getirdiği istikrar, güven ve adalet ortamından bahsedilecektir. Bunlardan bahsedilmesinin en önemli sebebi bu sistemlerin İngiltere'yi diğer Avrupa devletlerinden farklılaştıracak ekonomik gelişmelere ortam sağlamalarıdır. Bunların üzerine de Mahan'ın siyasete ya da siyasal sistemlere bakışı ve buradaki farklılıklar açıklanmaya çalışılacaktır.

Mahan, İngiltere'deki ekonomik sistemi ticaret üzerinden açıklamaktadır. Ayrıca 17. ve 18. yüzyıllardaki savaşlarda *para ve kredi* sisteminin de birkaç cümleyle de olsa önemli olduğunu belirtmektedir. Ancak bir devletin varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan *para ve kredilerin* savaş dışındaki dönemlerde nasıl sağlanabildiği Mahan'ın gözden kaçırdıkları olarak değerlendirilecektir. Bir diğer önemli ve Mahan'ın gözden

kaçırıldığı nokta ise İngiltere'nin *tarım* politikalarıdır. Buna göre Mahan'ın toprakları tarımsal faaliyetlere uygun olan ülkelerde denizlere verilen önemin azaldığını savunmasına değinilecektir.

Üçüncü bölümün devamında İngiltere tarihine genel bir bakış atılacak ve İngiltere'nin 17. ve 18. yüzyıllarda ulaştığı Parlamento merkezli siyasal yapıya nasıl geldiği irdelenecektir. İngiltere yönetiminin siyasal ve sosyal nedenlerden dolayı çok erken yüzyıllarda hukuk ve yargıya verdiği önem vurgulanarak, bu temelin hangi şartlarda sağlandığından bahsedilecektir. Bu noktada 1215 yılında ortaya çıkmış *Magna Carta*'dan ve kralın yetkisini kısıtlayan bu metnin İngiltere'deki siyasal sistemi ne yönde şekillendirdiğinden de bahsedilecektir. İngiltere'nin yükselişinde etkili olduğu tespit edilen özgürlükçü ve demokratik sistem ve kurumların ülke içerisinde nasıl temellendirildiği de yine bu kısımlarda anlatılmaya devam edilecektir. 16. yüzyıla gelindiğinde VII. Henry ve VIII. Henry ile başlayan merkezileşme çabası ile Kilise alanının kısıtlanma süreci üzerinde durularak Parlamento'nun daha da önemli bir hale gelmesine değinilecektir. 17. yüzyıla varıldığında ise İngiltere'nin yaşadığı iç karışıklıklar döneminde *John Locke* ve *Thomas Hobbes* gibi filozofların da katkılarıyla devletin varlığı ve sağlıklı bir yönetimin önemi hakkında hangi dersleri çıkardığına ve bunlardan nasıl yararlandığına değinilecektir. Ayrıca bu gelişmelerin 1688'deki Görkemli Devrim'e zemin hazırladığından bahsedilecektir.

Üçüncü bölümde ayrıca yer verilen nokta yükselişin bir diğer etkenleri olan ekonomik sistem, tarım ve Endüstri Devrimi'dir. Bu kez Mahan'dan bağımsız olarak ele alınacak bu konulardan öncelikle ekonomik sistemin gelişim süreci açıklanacak ve İngiltere'nin yaptığı savaşları finanse edebilmesi için gereken ekonomik desteğin *ekonomik seferberlik*, *İngiltere Merkez Bankası* ve *ulusal borç sistemi* sağlandığından bahsedilecektir. George Modelski'nin yükselişteki önemli etkenler olarak vurguladığı *Ekonomik seferberlik*, *İngiltere Merkez Bankası* ve *ulusal borç sistemi (para ve kredi sistemi)* biraz daha genişletilerek *Mali Devrim* olarak adlandırılacaktır. Ancak bahsedilen kurumların sadece İngiltere ile kısıtlı olmadığından ve Kıta Avrupası ülkelerinde de etkili olduğundan bahsedilecektir. Fakat İngiltere'nin farkı var olan özgürlükçü ortam ile ileriye götürülecek reformların önüne geçilmemesinden ve daha da

geliştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca Mali Devrim'in olduğu ekonomik ve siyasal ortam hakkında bilgiler verilecektir. Ancak Hollanda'da başlayan Mali Devrim'in İngiltere'de neden daha başarılı olduğu sebepleriyle birlikte tartışılacaktır. 1688'deki Görkemli Devrim'de Hollanda ve İngiltere tahtlarını birleştiren Oranjlı William ile Hollanda'daki gelişmiş ekonomik sistemin İngiltere'ye aktarılması detaylıca açıklanacaktır. Bahsedilecek önemli bir konu da ticari bir toplumdan sanayileşmiş bir topluma geçmeyi başaran İngiltere'dir. İngiltere için bunun anlamı tam manasıyla üretim ekonomisine geçişin sağlanması ve Endüstri Devrimi'nin doğal dinamikleriyle ortaya çıkmasıdır. Bu sebeple Endüstri Devrimi'nin neden İngiltere'de ortaya çıktığı değerlendirilecek ve o dönemde rekabet içindeki güçler olan İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın ekonomik olarak avantaj ve dezavantajları siyasal ve sosyal etkenler de göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir.

I. BÖLÜM

1. ALFRED THAYER MAHAN VE DENİZ HAKİMİYETİ TEORİSİ

Bu bölümde tezin konusu olan Alfred Thayer Mahan'ın hayatı ve önemi hakkında bilgiler verilecektir. Mahan'ın doğduğu ve büyüdüğü sosyal çevre açıklanacak ve bu çevrenin Mahan'ın akademik hayatı üzerindeki etkisi değerlendirilecektir. Mahan'ın yazdığı eserlerin ve özellikle *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin küresel ölçekteki devlet adamları tarafından ülke stratejilerinde kullanılmasından bahsedilecektir. Böylelikle Mahan'ın ve dolayısıyla da denizlerin açısından dünya tarihini okumanın önemi açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bölümde *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ve *Mahanist Doktrin* aynı anlamda kullanılacaktır. *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin Mahan tarafından adlandırılmaması ve sınırlarının çizilmemesi yorum ve isim farklılıklarına yol açmıştır. Ayrıca Mahan'ın denizleri ve deniz gücünü sistematik şekilde ele alırken etkilendiği kara stratejisti Henri Jomini'den ve ortak noktalarından bahsedilecektir. Son olarak Deniz gücü unsurlarıyla birlikte ülkelerin denizleri kullanım kabiliyetlerini etkileyecek etkenlerden bahsederek *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin bu yönü açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. Alfred Thayer Mahan: Hayatı ve Çalışmaları

Denizcilik, deniz gücü veya deniz hakimiyeti denildiğinde dünyada akla gelen ilk isimlerden biri olan Alfred Thayer Mahan 27 Eylül 1840'ta New York'ta doğmuştur. Tarihçi, emperyalist, jeopolitikçi, stratejist, teorisyen ya da asker gibi adlandırmaları ve sıfatları aynı anda üzerinde taşıyabilecek kadar hareketli ve önemli bir hayat geçiren Mahan, üzerinden yüz yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen eserleri ve yazdıklarıyla ülkelerin savunma politikalarını oluştururken hala dikkate aldığı en önemli isimlerden

biridir. Bu önemli karakter beş kardeşiyle birlikte 1856'da Amerikan Deniz Harp Okulu'na girene kadar Babası Dennis Hart Mahan ve Annesi Mary Helena Okill Mahan etkisiyle Hristiyan değerlerine bağlı iyi bir aile ortamında büyümüştür (Wewer 2013: 26). Mahan'ın babası Amerikan Harp Okulu olan West Point'te dekanlık yapmış ve profesör olarak askeri istihkam dersleri vermiştir. Alanında önemli bir asker ve hoca olan Dennis Hart Mahan (Crowl 1986: 444), bu alanda dört de kitap yayımlamıştır (Wewer 2013: 29). Onun sayesinde tüm çocukları askerlerle iç içe bir ortamda büyümüş ve küçüklüklerinden itibaren askerlik değerlerini benimsemeye başlamışlardır. Bu bağlamda Mahan'ın *Thayer* olan ikinci isminin, baba Mahan'ın harp okulundan iş arkadaşı olan ve hayranlık beslediği *Albay Sylvanus Thayer*'den geldiği belirtilmiştir (Wewer 2013: 26).

Son derece dindar bir Hristiyan olan Dennis Hart Mahan (Geissler 2005: 505), Amerika'da 19. yüzyıl askeri bilimlerinde ses getiren çalışmalara imza atmış ve döneminin önde gelen figürlerinden biri olmuştur. Bir asker olarak teğmen rütbesinde kalsa da askeri taktik, tarih ve istihkam konularında yazdığı altı kitap ve yarattığı etkiyle akademik dünyada adından sıkça söz ettirmiştir (Geissler 2005: 511-512). Evine getirdiği kitaplar, askeri tartışmalar, çalışmaları ve güçlü karakteri özellikle oğlu Alfred Thayer Mahan'ı oldukça etkilemiştir. Baba Mahan'ın harp okulunun kütüphanesinden getirdiği kitaplar da küçük Mahan'da bir okuma tutkusu yaratmıştır. Mahan özellikle denizler ve denizcilikle ilgili olan kitaplardan etkilenmiş ve bu durum onu adeta ileride donanmaya katılması için şartlandırmıştır (Puleston 1939, Aktaran: Wewer 2013: 27). Anne Mary Helena Okill Mahan ise akademik hayatı olmasa da son derece dikkat çekici bir kadındır. Enerjik ve hayat dolu hali ailesine örnek olmuş ve dindar bir Hristiyan olarak oğlu Alfred Thayer'i özellikle etkilemiştir (Wewer 2013: 30). Böyle bir aile ortamında büyüyen Mahan da kendi otobiyografisi olan *From Sail to Steam* adlı kitabında çocukluğundan itibaren iyi bir şekilde büyütüldüğünü ve birçok fırsatının olduğundan bahsetmiştir (Mahan 1907b: 71).

14 yaşına kadar ailesiyle birlikte böyle bir ortamda büyüyen Mahan, 1854 yılında Columbia Üniversitesi'ne kayıt olmuştur. Üniversiteye başlamasıyla babasının küçük kardeşi olan Milo Mahan'ın yanına taşınmıştır. Amcası Milo Mahan da bir

akademisyen olarak teoloji çalışıyor ve kilise tarihi üzerine dersler veriyordu. Ağabeyi gibi son derece dindar bir Hristiyan olan Milo Mahan, aynı zamanda rahiplik vazifesi de yürütüyordu (Crowl 1986: 445). Kendi alanına dair birkaç da kitabı olan Milo Mahan, çevresinde saygı gören ve önemsenen bir kişiliktir (Wewer 2013: 33-34) ve 1856 yılında Deniz Harp Okulu'na gidecek olan yeğenin üzerinde derin izler bırakmıştır. Amcasının manevi danışmanlığında (Crowl 1986: 444) 1854'den 1856'ya kadar geçen iki yıllık sürede bir edebiyat kulübüne katılan Alfred Thayer Mahan, orada katıldığı çeşitli tartışmalar ve kitaplara olan sevgisiyle mevcut olan yeteneklerini daha da geliştirmiştir (Wewer 2013: 33).

Columbia Üniversitesi'ndeki iki yıldan sonra Mahan bir eksiklik hissetmeye başlamış ve asker olmak istediğinin farkına vardığında Maryland, Annapolis'teki Deniz Harp Okulu'na gitmeye karar vermiştir. Bu zamana kadar hakkında yazılan kitaplarda ya da incelenen mektuplarında ve notlarında Mahan'ın donanmayı seçmesinin herhangi özel bir sebebinin olduğundan bahsedilmese de (Puleston 1939, Aktaran: Wewer 2013: 34), yukarıda anlatıldığı şekliyle geçen bir çocukluktan sonra "neden donanma?" sorusunun cevabını bulmak çok zor değildir. Nitekim bebekliğinden itibaren içine doğduğu dünyada Alfred Thayer Mahan, karakterinin oluşumu, dindar bir Hristiyan olarak dikkat çekişi, akademik yatkınlığı ve sakin karakteri ile ailesinin etkilerini üzerinde net bir şekilde taşıyan bir karakter olmuştur (Wewer 2013: 31).

Her ne kadar son derece uyumlu ve sorunsuz bir aile ya da baba-oğul ilişkisi görülse de Mahan Deniz Harp Okulu'na gitme kararından sonra babası Dennis Hart Mahan'ın itirazıyla karşılaşmıştır. Babasının Mahan'a karşı argümanı kendisini dikkatli bir şekilde izledikten sonra onun askeri bir meslekten ziyade sivil bir meslek için daha uygun olduğuydu (Mahan 1907b: xiv). Ancak buna rağmen Deniz Harp Okulu'na gitmekte ısrar eden Mahan, 1856 yılında Deniz Harp Okulu'na kaydolmayı başarmıştır. Okula kaydolduğunda Columbia Üniversitesi'nde geçirdiği iki yıl işine yaramış ve dört yıllık bir eğitimi olan Deniz Harp Okulu'nun ilk yılını direk geçerek ikinci sınıftan başlamasına karar verilmişti. Bu Deniz Harp Okulu tarihinde görülmüş tek örnekti (Wewer 2013: 38). Okul hayatı boyunca yalnız ve sessiz bir figür olarak gözükten (Crowl 1986: 445) Mahan eğitimi boyunca fizik, politik bilimler, gemicilik, ahlaki

bilimler, astronomi, İspanyolca, hitabet, buharlı makineler, deniz taktikleri ve topçuluk gibi dersler almıştır. 1859 yılında bu okuldaki eğitimini tamamlayan Mahan, okulu ikinci olarak bitirmiş ve notlarının da okul birincisiyle çok yakın olduğu belirtilmiştir (Westcott 2013: 17).

Okulu bitirdiğinde hemen görevine başlayan Mahan, daha mesleğinin ilk yıllarında 1861-1865 yılları arasında gerçekleşen Amerikan İç Savaşı'na katılmıştır. Bu savaşı vesilesiyle askeri tarihte sıkça rastlanan olgulardan biri olan “savaşlarda askerlerin daha hızlı rütbe atlaması” Mahan'ın da başına gelmiştir. Savaşın patlak vermesinden birkaç ay sonra *Congress* adlı gemiyle yaptığı seyirden sonra 31 Ağustos 1861'de yüzbaşı olmuş ve bundan kısa bir süre sonra *Pocahantas* adlı bir gemiye ikinci komutan olarak tayin edilmiştir. Daha sonra *Seminole* (Westcott 2013: 17) ve *James Adger* (Mahan 2011: 21) adlı gemilerde görevler alan Mahan bu gemilerden sonra *Macedonian* adlı bir gemiyle İngiltere'ye bir eğitim seyri gerçekleştirmiş ve bu seyirde gelecekte hayatının seyrini değiştirecek binbaşı Stephen Bleecker Luce ile tanışmış ve onun ikinci kaptanı olarak emri altına girmiştir (Wewer 2013: 43). İç Savaş'ın son yılında ise Güneylilere karşı Atlantik kıyısının ablukasıyla sorumlu olan bir karargahta değişik görevlerde bulunmuştur (Westcott 2013: 18). Savaş boyunca çatışma alanlarında da bulunan Mahan, şiddetli Port Royal Taarruzu'na ve güneyde Konfederasyon'a karşı donanmanın yaptığı abluka görevlerine katılmıştır (Lanning 1996:148)

Savaştan sonraki 20 yıl boyunca rutin donanma görevlerine devam eden Mahan, 1865 yılında binbaşı, 1872 yılında yarbay ve son olarak 1885 yılında albay olmuştur (Mahan 2011: 21) ve bu rütbeyle 1896 yılında emekliliğe ayrılmıştır. Mahan'ın 1885 yılından sonra rütbe almamasının sebebi bu tarihten sonra aktif askeri hayatını büyük oranda bitirmiş ve donanmaya akademide hizmet vermeye devam etmiş olmasıdır. Buna rağmen 1906 yılında Amerikan Kongresi'nin İç Savaş'ta görev yapan tüm albayları tuğamiralliğe geçiren bir yasası ile (Mahan 2011: 23) daima anılacağı *amiral* sıfatını almıştır. Ancak bu sığata rağmen Mahan deniz gücü kavramına ve donanmaya teorik olarak yapacağı büyük katkıları ve elde edeceği başarıları, donanmadaki fiili görevlerinde gösterememiştir (Westcott 2013: 20). Yukarıda da söylendiği gibi İç

Savaş'tan sonraki 20 yıllık görevleri rutin geçmiş ve dikkate değer bir olay kaydedilmemiştir.

Savaştan sonra Deniz Harp Akademisi'ne gidene kadar süren bu 20 yıllık sürede Mahan için en önemli olaylar ailesi içinde gerçekleşmiştir. Hayatında model olarak aldığı ve etkilendiği iki insandan biri olan amcası Milo Mahan 1870 yılında ölmüş (Wewer 2013: 47), diğeri olan babası Dennis Hart Mahan ise 1871 yılında intihar etmiştir (Puleston 1939, Aktaran: Wewer 2013: 48). Bu gelişmelerden sonra Mahan özellikle profesyonel konularda kendisine bir akıl hocası ya da danışman olarak daha önce tanıştığı komutan Stephen Bleecker Luce'u edinmiş (Crowl 1986: 445) ve onunla sık sık mektuplaşmıştır (Wewer 2013: 7). Mahan art arda gelen bu iki yıkıcı haberdan bir yıl sonra ise Ellen Evans Mahan ile 1872'de evlenmiş ve huzurlu bir evlilik sürdürmüştür (Wewer 2013: 48). Mahan hem karakter hem de fiziksel özellikleri açısından *“Mahan uzun boylu, ince yapılı, dimdik, mavi gözlü, açık tenli ve saçları ile sakalları saman sarısıydı. Bedene ruhun mabedi olarak saygı duyar, açık hava sporlarına ve bol egzersize yer verir, kanaatkar bir yaşam sürerdi. Aşırılıklardan kaçınırdı, ağır başlı ve kibardı. İnsanlarla genelde az konuşurdu, onunla samimi olabilme imtiyazına kavuşan nadir kişiler keskin bir mizah anlayışına ve çok sayıda keyifli anektoda ve fıkraya sahip olduğunu bilirlerdi. Bu arkadaşları için, kendisini iyi tanımayanlara göre ağır ve kendine dönük bir filozoftan çok farklı olarak, son derece eğlenceli bir yoldaşı”* şeklinde tanımlanmıştır (Westcott 2013: 21).

Mahan'ın hayatını değiştiren haber 1884 yılında Mahan Peru açıklarında *Wachusett* adlı geminin komutanlığını yaparken gelmiştir. New Port, Rhode Island'da kurulacak olan yeni Deniz Harp Akademisi'nin başkanı olarak görevlendirilen Stephen Luce, İç Savaş yıllarında tanıştığı ve sonrasında iletişimde kaldığı Alfred Thayer Mahan'ı öğretim görevlisi olarak fakülteye davet etmiştir (Crowl 1986: 446, Wewer 2013: 59-60) ve Mahan'ın deniz tarihi ve strateji alanında ders vermesini talep etmiştir (Lanning 1996: 148). Eylül 1884'te bu teklife olumlu cevap veren Mahan, bu tarihten itibaren akademide vereceği dersler için okumalarına başlamış ve çalışmaya koyulmuştur.

Daha önce Mahan'ın bu konularda okuduğu yazarlar John Lothrop Motley, Leopold von Ranke, François Pierre, Guillaume Guizot ve Robert Cornelius Napier gibi isimlerdir (Crowl 1986: 450). Nitekim 1883 yılında Mahan'ın yayınladığı ilk kitap olan *The Gulf and Inland Waters*'da yazar Napier'in daha önce yazdığı *Peninsular War* adlı kitabın etkileri görülmüştür (Sprout 2015: 543). Mahan ayrıca bu kitaptan önce 1778'te *United States Naval Institute*'un açtığı bir makale yarışmasına katılıp "*Naval Education for Officers and Men*" adlı bir makale yazmış ve dereceye girmiştir (Sprout 2015: 543). Ancak şimdi önünde bekleyen çok daha büyük ve ciddi bir görevdir. Bu sebeple komutanı olduğu gemi olan Wachusett'den Kasım 1884'te izne ayrılmış ve Peru'nun başkenti Lima'daki bir İngiliz kulübünde okumalarına başlamıştır. Bulduğu eser okurken kendisine yeni kapılar açacak Theodor Mommsen'in *The History of Rome* adlı kitabı olmuştur (Crowl 1986: 450). Bu kitabı okurken Mahan ileride yazacağı ve sistemleştireceği fikirlerin bir anda kendisini yakalayıp sardığını söylemiştir. Mahan, ünlü Kartacalı General Hannibal Barca'nın büyük Roma İmparatorluğu'na karşı tek başına verdiği mücadelede Roma yolunda filleriyle Alp Dağları'nı geçmeye zorlandığını okurken, Hannibal'in hazin sonucuyla birlikte ani bir düşünceye dalmıştır; "*Ya Hannibal İtalya'yı denizden İşgal etmeyi deneseydi ya da Kartaca ile denizden kolayca haberleşebilseydi, neler olabilirdi?*" (Mahan 1907b: 277). Mahan'ın bu düşüncelerden hareketle vardığı sonuç; tarihte büyük güçlerin yükselişi ve düşüşünün ancak *denizlere bağlı olarak* değiştiği olmuştur.

Nitekim 1884'ün sonlarında Amerika'ya dönen Mahan, Stephen Luce'un isteğiyle akademideki derslere hazırlanmak için New York'taki evine dönmüş (Mahan 2011: 21) ve 1886 yazına kadar zamanını kütüphanelerde okuyarak geçirmiştir. Mahan'ın okumaları bu kez daha çok İngiliz Donanması ve Fransız denizcilik tarihi üzerine olmuştur. Sir Charles Elliot, Sir John Montague Burgoyne, Sir Charles Ekins, Bon Louis Henri Martin ve Lapeyrouse Bonfils gibi yazarları okuyarak özellikle 1600'lü yıllardan itibaren dünyada başat güç olma mücadelesi vermiş bu iki devletin denizleri kullanımını ve denizlere bakış açısını irdlemiştir. Mahan ayrıca çok etkilendiği ve ileride yöntemini ve terminolojisini kullanacağı *Antoine-Henri Jomini*'yi okumaya bu dönemde başlamıştır (Crowl 1986: 450). *Antoine-Henri Jomini* İsviçre asıllı ve ağırlıklı olarak Fransız ordularına hizmet vermiş bir subaydır ve modern askeri

düşüncenin kurucularından biri olarak *Clausewitz* ile birlikte sayılmıştır. *Jomini*'nin getirdiği en büyük yeniliklerden biri kara savaşlarının prensiplerini belirlemeye çalışmak ve onları bir sistem içerisinde belirtmektir (Brinton, Craig ve Gilbert 2015: 119). Mahan'ın da yapacağı bu temel prensipleri, unsurları ve kaideleri denizlere uyarlamak olmuştur.

1886 yılının yaz aylarına kadar kendini okumalarını yapan Mahan, bu sürede yeni kurulmuş olan Deniz Harp Akademisi'nin başkanlığını yürüten ve onun bir nevi danışmanlığını yapan Stephen Luce ile mektuplaşmaya devam etmiştir. Yeni kurulan Akademiyi ayakta tutmaya çalışan Luce, bir yandan da Mahan'a tavsiyeler vermiş ve onu çalışması gereken konulara yönlendirmiştir. Ancak Temmuz 1886'da beklenmedik bir kararla Amerika Birleşik Devletleri Donanması, Amiral Stephen Luce'u Kuzey Atlantik Filosunun başına geçmesi için göreve çağırmıştır. Bunun üzerine derhal iletişime geçen ikili, Luce'dan sonra Mahan'ın Deniz Harp Akademisi'nin başkanlığını almasında anlaşmış ve nihayet Ağustos 1886'da Mahan yeni kurulan akademinin hem başkanı hem de öğretim görevlisi olarak resmen atanmıştır (Wewer 2013: 62-63).

Mahan'ın 1886 yılında üslendiği Deniz Harp Akademisi başkanlığı hiç de kolay koşullar barındırmıyordu. Dünyanın ilk Deniz Harp Akademisi olan Newport, Rhode Island'daki bu kurum uzun bir dönem hayatta kalmaya çalışmıştır. Daha önce hiç rastlanmayan bu tür bir oluşuma en çok itiraz donanmanın içinden gelmiştir. Mahan'ın başkanlığındaki akademi sınıflar birkaç dağınık masa, sandalye, ve duvarda asılı bir Trafalgar Deniz Muharebesi'nin¹ tablosundan oluşmaktaydı. Mahan akademi merkezde Britanya olmak üzere Deniz Tarihi ve Strateji üzerine dersler verirken onun dar öğretim görevlisi kadrosu da ilk öğrencilere taktik, strateji, uluslararası hukuk, lojistik, deniz topçuluğu ve taktiği, deniz hijyeni ve Karayip Denizi'nin stratejik önemi üzerine dersler vermiştir. Zamanının çoğunu akademi için gerekli ekipmanları bulmaya, kömür için gerekli ödeneği sağlamaya ve akademinin üzerindeki bürokratik baskıları azaltmaya çalışmaya harcamıştır. Fakat belki de en önemlisi Mahan bu arada 1886'dan

---

¹ Trafalgar Deniz Muharebesi, Napoleon Savaşları sırasında İngiliz Donanması ile Fransız ve İspanyol donanmaları arasında İber Yarımadası'nın güneyinde gerçekleşmiştir. 1805 yılında İngilizlerin kesin zaferiyle sonuçlanan bu muharebede İngiliz Donanması'nın amirali Mahan'ın iki cilt halinde biyografisini yazmış olduğu Lord Nelson'dur.

beri derslerini verdiği ve toparlamaya çalıştığı *The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783 (1890)*² adlı kitabı yayına hazırlamaya çalışması olmuştur (Crowl 1986: 446).

Ancak tüm bunlara rağmen Mahan'ın bu dönemde karşılaştığı en büyük zorluklar maddi eksikliklerden kaynaklı değildir. Yukarıda da belirtildiği gibi yeni kurulan Deniz Harp Akademisi'ne ciddi bir muhalefet vardı ve bu muhalefet donanmanın içinden geliyordu. O dönem Maryland, Annapolis'teki Deniz Harp Okulu'nun 1881-1886 yılları arasında yöneticisi olan ve sonra da donanma bürokrasisinde önemli görevleri işgal eden Francis Ramsay ve dönemin Donanma Bakanı William C. Whitney bunların en önemlileriydi (Wewer 2013: 63-64). Teknolojilerin çok hızlı geliştiği ve değiştiği bu dönemde Amerikan Donanması askerlere Lord Nelson'un Trafalgar'daki taktik ve manevralarını anlatmayı alakasız görüyor, özellikle Mahan'ın tarih vurgusunu ve tarihten bulup çıkardığı prensipleri "gerici" ve "kullanışsız" görüyorlardı (Crowl 1986: 447). Alfred Thayer Mahan ise bu eleştirilere yönelik olarak tarihten örnekler vermiş ve ondan çıkarılan prensip ve metodların sistematik bir şekilde deniz subaylarına öğretilmesinden daha pratik bir şey olamayacağını vurgulamıştır (Mahan 1908: 240-241).

1889 yılında Deniz Harp Akademisi görevinden ayrılan Alfred Thayer Mahan 1892 yılına kadar *Bureau of Navigation*'da çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1892'de dönemin donanma bakanı Benjamin F. Tracy, Mahan'ın destekçilerinden biriydi ve onun üzerindeki baskıları kaldırmaya çalışarak onun Şubat 1892'de Deniz Harp Akademisi'nin tekrar başkanı olarak asıl görevine dönmesini sağlamıştır. Bu arada 1890'da nihayet bulunun bir yayınevi, Mahan'ın en önemli kitabı olan *Deniz Gücünün Tarih üzerine Etkisi 1660-1783*'ü yayınlamıştır (Wewer 2013: 66). Kitap o dönem bir heyecan dalgası yaratarak deniz gücünün önemi üzerine tartışmalar başlatmış ancak hala görmesi gereken ilgiyi görememiştir. Nitekim Mahan'ın dışlı muhaliflerinden Francis Ramsay "Mahan'ın kitaplarını subaylara göndermek ve onlara okutmak oldukça aptalca gözüküyor" demiştir (Sprector 1977, Aktaran: Crowl 1986: 447).

² Bu kitap 2011 yılında Karadeniz Kitap Ltd. Şti. tarafından Emekli Kurmay Albay Tunçer Büyükonat'ın çevirisiyle Türkçeye "Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783" adı ile kazandırılmıştır.

Amerika’da durum böyle olsa da Mahan ve eserlerine gösterilen ilgi ve alaka eserlerinin tercüme edildiği diğer ülkelerde bu düzeylerde olmamıştır.

Deniz Harp Okulu’ndaki başkanlık görevi Mayıs 1893’te ikinci kez son bulan Mahan, bu görevden sonra Chicago kruvazörünü komuta etmek üzere atanmıştır (Mahan 2011: 22). Bu gemiyle Temmuz 1893’te İngiltere’nin Southampton kıyılarına vardığında ünü İngiltere’ye ulaşmış ve donanmadan siyasete, siyasetten üniversitelere kadar yayılmıştır. Sonraki yıllarda İngiltere’ye birkaç kez daha gidip gelen, Mahan’ın ünü yıldan yıla daha da büyümüş ve İngiltere Kraliçesi Queen Victoria, o dönem Galler Prensi olan Kral VII. Edward, İngiltere Başbakanı Lord Rosebery ve Baron Rotschild tarafından davet edilmiş ve ağırlandırılmıştır. O dönem prestijli *Royal Navy Club* tarafından da şeref misafiri olarak ağırlandırılan Mahan (Sprout 2015: 568), bu şekilde onurlandırılan ilk yabancı olmuştur. Ünlü İngiliz gazetesi *The Times* onu “*Yeni Kopernik*” olarak tanıtmış, *Oxford* ve *Cambridge* Üniversiteleri ise ona *onur derecesi* taltif etmişlerdir (Crowl 1986: 447).

Mart 1895’te *Chicago* kruvazöründeki görevinden alınacağı için New York’taki evine dönen Mahan, bir süre sonra son görevi için Deniz Harp Akademisi’ne öğretim görevlisi olarak atanmıştır. Bu sırada Amerika’daki çeşitli gazete ve dergilerin editörlerinden makale talepleri gelmeye başlamıştır. Bu yıllardan itibaren gazete ve dergilerde yazıları sıklıkla çıkmaya başlayan Mahan, ayrıca kitap yazmaya da devam etmiştir. Kasım 1896’da donanmadaki kırk yıllık görevinden emekli olan Mahan, kendini tamamen yazmaya vermiştir (Wewer 2013: 72). Kitaplarıyla birlikte dergi ve gazetelerde yayınlanan makaleleri ona Amerika’da da üne kavuşturmaya başlamıştır. 1896’da *Harvard*, 1897’de *Yale*, 1900’de *Columbia*, 1903’de *Dartmouth* ve 1909’da *McGill* Üniversiteleri ona *onur derecesi* vermiş (Crowl 1986: 448), 1902’de ise *The American Historical Association* onu başkan olarak seçmiştir (Lanning 1996: 148).

1898 yılında Amerika-İspanya Savaşı patlak verince Deniz Savaş Kurulu’na, deniz stratejisi danışmanı olarak atanan Mahan, 1899 yılında da Birinci Lahey Konferansına giden beş delegeden biri olarak seçilmiştir (Mahan 2011: 22). Bu görevlerinden sonra yazmaya devam eden Mahan, dünya çapında etkili olmuş ve

eserleri önce Almanca'ya sonra da kısa süre içinde Fransızca, Japonca, Rusça, İtalyanca ve İspanyolca'ya çevrilmiş (Westcott 2013: 23) ve birçok politikacı ve askeri etkisi altına almıştır. *Mahan'ın eserlerinin Türkçe ile tanışması için ise maalesef bir yüzyıl geçmesi gerekmiş ve bu ancak 2011 yılında gerçekleşmiştir.* 1914 yılında I. Dünya Savaşı patlak verdikten birkaç ay sonra Amerika'nın genişleme tarihini ve deniz gücünün bunun üzerine etkilerini araştırmak üzere Washington'a gelen Alfred Thayer Mahan, 1 Aralık 1914'te ani bir kalp krizi sonucunda vefat etmiştir (Westcott 2013: 26).

Mahan'ın eserleri bibliyografik açıdan kapsamlı bir şekilde 1986 yılında John B. Hattendorf ve Lynn C. Hattendorf tarafından derlenmiş ve yayınlanmıştır³. Buna göre Mahan hayatı boyunca toplamda 20 kitap, 109 gazete ve 161 dergi makalesi yazmıştır. Yazdıkları kitapların sayfa sayısı yaklaşık 5 bin civarında olduğu belirtilmiştir (Sumida 2008: 45). Bu bibliyografyaya göre Mahan'ın yazdığı başlıca dergiler *American Historical Review, The Atlantic Monthly, Century Magazine, Colliers Weekly, The Forum, Harper's Monthly, Harper's Weekly, The Independent, International Monthly, Leslie's Weekly, McClure's Magazine, National Review, North American Review, Proceedings, Scribner's Magazine, Scientific American, World's Work and Living Age* bunlarken, yazdığı gazeteler *The New York Sun, Brooklyn Daily Times, The New York Times, The New York Timesall Mall Budget, New York Herald, St. James's Gazette, The Army and Navy Gazette, The Times (London), The Sphere, The Daily Mail (London)* gibi gazetelerdir (Hattendorf ve Hattendorf 1986).

Mahan'ın yazdığı kitaplar ise yine bu bibliyografiye ve kronolojik sıraya göre;

- *The Gulf and Inland Waters (1983),*
- *The Influence of Sea Power Upon History 1660-1783 (1890),*
- *Admiral Farragut (1892),*
- 2 ciltten oluşan *The Influence of Sea Power Upon the French Revolution and Empire 1793-1812 (1892),*
- *The Interest of America in Sea Power, Present and Future (1897),*
- 2 ciltten oluşan *The Life of Nelson (1897),*

³ John B. Hattendorf ve Lynn C. Hattendorf'un yazdığı bu bibliyografya, 1986 yılında "A Bibliography of The Works of Alfred Thayer Mahan" adıyla Naval War College Press tarafından basılmıştır. Eserde sayfa sayıları belirtilmediği için atıflarda sadece yazarların adı ve eserin basım yılına yer verilmiştir.

- *Lessons of the War with Spain, and Other Articles (1899),*
- *The Problem of Asia and its Effect Upon International Policies (1900),*
- *The Story of the War in South Africa 1899-1900 (1900),*
- *The type of Naval Officers Drawn from the History of the British Navy with some account of the conditions of naval warfare at the beginning of the eighteenth century, and of its subsequent development during the sail period (1901),*
- *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations, Naval and Political (1902),*
- *Sea Power in its Relations to the War of 1812 (1905),*
- *From Sail to Steam: Recollections of Naval Life (1907),*
- *Some Neglected Aspects of War (1907),*
- *Naval Administration and Warfare, Some General Principles, with Other Essays (1908),*
- *The Harvest Within: Thoughts on the Life of a Christian (1909),*
- *The Interest of America in International Conditions (1910),*
- *Naval Strategy (1911),*
- *Armaments and Arbitration or the Place of Force in the International Relations of States (1912),*
- *The Major Operations of the Navies in the War of American Independence (1913).*

Mahan'ın yazdığı bu kitapların tarihle alakalı olanları, genel olarak deniz gücünün tarihte oynadığı önemli daha doğrusu *belirleyici rolü* üzerinedir. Mahan'ın en ünlü ve önemli kitapları olan *The Influence of Sea Power Upon History* serisi, 1660'dan 1815 Waterloo Savaşı'na kadar olan tarihte genel olarak *İngiltere merkezli bir bakış açısıyla* Avrupa'daki güç mücadelesini ele almış ve bunların içinde donanmaların durumları, deniz stratejileri, yapılan deniz hareketleri, hükümetlerin deniz politikaları genişçe bir yer kaplamıştır. Mahan bu tarihler arasında gerçekleşen 1812 Amerikan-İngiliz Savaşı hakkında da yazmış ancak bunu ayrı bir kitap olarak kaleme almıştır. Bunların dışında tarihle ilgili olarak Amerikan İç Savaşı, Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi, Boer Savaşı gibi savaflara da değinen Alfred Thayer Mahan'ın yazdığı

diğer ana konular I. Dünya Savaşı öncesi dünyadaki siyasal ve askeri durum, büyük güçlerin jeopolitik değerlendirmesi, Amerikan dış politikası ve genel anlamıyla uluslararası ilişkilerdir.

Mahan yukarıda yazılan kitapların bazılarını ise ağırlıklı olarak mesleki (denizcilik ve donanmanın teknik konuları) amaçlarla yazmış ve savaş gemilerinin sürati ve büyüklüğü, uluslararası kurallarda deniz harbini etkileyen değişiklikler, çağın muharebelerindeki deniz olayları (Westcott 2013: 25) ve deniz subaylarının eğitimi ve onların asli görevleri gibi konulardan bahsetmiştir. Diğer eserlerinde ise Amiral Farragut⁴ ve Amiral Nelson'un biyografilerini ve *From Sail to Steam: Recollections of Naval Life* adlı eserinde de otobiyografisini yazmıştır. Mahan'ın 20 kitabının içinde konu olarak en farklı olan eser ise küçüklüğünden itibaren dini bir atmosferde, oldukça dindar bir Hristiyan olarak büyümesi sebebiyle yazdığı teolojik bir eser olan *The Harvest Within: Thoughts on the Life of a Christian*'dir⁵.

1.2. Mahan'ın Önemi ve Etkileri

1604 yılında Uluslararası ilişkilere dair yaptığı ilk çalışma olan *De Jure Praedae* adlı eserinde yer alan *Mare Liberum* (serbest deniz) adlı makalesinde ilk defa denizlerin uluslar ötesi alanlar olduğunu ve onların üzerinde sahiplik belirtilemeyeceğini yazan Hugo Grotius, hukuki olarak denizlerin kullanımına dair ilk yasalardan birini yaratmıştır (Connery 2001: 178). Ardından 1635 yılında gelen İngiliz devlet adamı *John Selden* 1635 yılında yayınladığı ve Kral I. Charles'a ithaf ettiği (Perinçek 2013, Aktaran: Gürdeniz 2015: 30) *Mare Clausum* (kapalı deniz) adlı eserinde doğal hukuka göre denizlerin mülkiyetinin olabileceğini iddia etmiştir (Connery 2001: 178). Selden'e göre Avrupa ve Amerika arasındaki *Britanya Okyanusu* bulunmakta ve Britanya'nın sınırlarını komşu devletlerin liman ve kıyıları oluşturmaktaydı (Perinçek 2013, Aktaran: Gürdeniz 2015: 30). Denizlerin mülkiyeti üzerine böyle başlayan tartışma 1890'da

⁴ Amiral *David Farragut* Amerikan İç Savaşı sırasında Kuzey'in donanmasında önemli görevlerde bulunmuştur. Mahan'ın da bizzat katıldığı denizden abluka faaliyetlerini yöneten *David Farragut*, Amerikan İç Savaşı'nda Konfederasyon'a karşı önemli zaferler kazanmıştır.

⁵ Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için 2015 yılında *Suzanne Geissler* tarafından yazılmış '*God and Sea Power; The Influence of Religion on Alfred Thayer Mahan*' adlı kitap okunabilir.

Alfred Thayer Mahan'ın *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* adlı eserini yayınlamasıyla başka bir aşamaya geçmiştir. Mahan'ın *tarihte denizlerin belirleyici rolü* üzerine yazdıkları denizlerin önemini birçok büyük devletin ve önemli devlet adamlarının kavramasını sağlamış ve onun taktiğiyle, stratejisiyle ve teknik detaylarıyla somutlaştırdığı teorisi, devletlerin tarih boyunca yaptıkları güç mücadeleleri temel alınarak bir neden-sonuç ilişkisi içinde güçlü bir şekilde vurgulanmıştır.

Teknik olarak konuşulduğunda Mahan tarihin en ünlü deniz stratejisti olarak, *Henri-Baron Jomini, Carl von Clausewitz ve Karl Haushofer*'in⁶ kara gücü için yaptıklarını tek başına deniz gücü için yapmıştır (Moll 1963: 131). Onun hakkında konunun uzmanı birçok yazar tarafından varılan ortak kanaat onun *Denizlerin Clausewitz'i* (Lanning 1996:147) ya da *Denizlerin Jomini'si* olduğudur. Amerikan deniz tarihçisi John Hattendorf da donanmaların işlevinin teorik altyapısının ilk kez Mahan tarafından yazıldığını ve açıklandığını söylemiştir (Hattendorf ve Hattendorf 1986). I. Dünya Savaşı döneminde İtalyan Ordusu'nda görev yapan ünlü bir İtalyan subayı olan *Romeo Bernotti* ise askerler adına konuşarak Mahan'ı o dönemde "hepimizin en büyük öğretmeni" diye nitelemiştir (Westcott 2013: 24). Türkiye'de ise genellikle askeri çevrelerde tanınan Mahan, özellikle son yıllarda yazdığı eserlerle Türkiye'nin denizcileşmesine ve Türk Donanması'nın geliştirilmesine vurgu yapan Emekli Tümamiral Cem Gürdeniz tarafından eserlerinde sıklıkla dile getirilmiş ve onun düşüncelerine özel bir önem atfedilmiştir.⁷

Mahan 1883 yılından başlayarak yazmaya başladığı eserleriyle genel anlamda *deniz gücünün yorumcusu ve açıklayıcısı* konumuna gelmiştir (Livezey 1947, Aktaran: Sumida 2008: 41). Başka bir açıdan bahsetmek gerekirse onun deniz gücüne yaptığı en büyük katkılardan biri, deniz gücünün yalnızca askerler tarafından kabul edilmesi değil, dünyanın her tarafında politikacılar ve siviller tarafından da kabul edilmesi ve

⁶ Karl Haushofer Hitler'in II. Dünya Savaşı'nda almanlar için bir hayat alanı oluşturmayı öngören "Lebensraum" teorisini öne süren jeopolitikçidir (Karabulut 2013: 132). Haushofer ayrıca 1922 yılında kurulan Münih Jeopolitik Enstitüsü'nün kurucusudur (Schuman 1969, Aktaran: Karabulut 2013: 132).

⁷ Emekli Tümamiral Ramazan Cem Gürdeniz Türk Deniz Kuvvetleri'nde Plan Prensipler Başkanlığı ve Strateji Daire Başkanlığı gibi çok önemli görevlerde bulunmuştur. Güvenlik politikalarıyla ilgili birçok makalesi yayınlanan, denizcilikle ilgili temel kitapların çevirisini üstlenen Gürdeniz ayrıca *Mavi Uygarlık-Türkiye Denizcileşmelidir, Hedefteki Donanma ve Çelik Gemiler Demir Bahriyeliler* gibi denizlerin ve deniz gücünün önemine vurgu yapan önemli kitapların yazarıdır.

benimsenmesi olmuştur (Sprout 2015: 544). Teorisiyle alakalı olarak Mahan'ı bu kadar etkili yapan, denizlerin mülk edinilebilecek bir şekilde tasvir etmesi ve tarihi ancak denize hükmeden milletlerin yazdığını söylemesiydi (Connery 2001: 184-185). O milattan önce gerçekleşen Pön Savaşları'ndan⁸ 20. yüzyıla kadar geçen sürede üstün gelen komutanların, devletlerin ya da milletlerin denizi kullanım şekillerini eserlerinde ayrıntılı olarak incelemiş ve denizlerle en doğru ilişkiyi kuranın galip geldiğini iddia etmiştir. Aşağıda temel savlarıyla, prensipleriyle ve önemli noktalarıyla detaylı bir şekilde anlatılacak ve açıklanacak bu denizlerle kurulacak olan en doğru ilişki yani *Mahanist Doktrin*, kısaca bahsetmek gerekirse odak noktasına ticareti almıştır. Merkantilist bir vizyona dayanan bu doktrine göre milletler ancak ticaret yaparak güce ve refaha erişmiş ve bu ticaret ancak açık denizlerde yani okyanuslarda yapılarak başarıya çevrilmiştir. Bu yüzden denizlere hakim olmanın anlamı, *başat güç* haline gelmek demektir (Connery 2001: 186).

İlk bölümde de anlatılacağı gibi fikirlerini önce Deniz Harp Akademisi'nde öğreterek sonra da kitap yazarak anlatmaya başlayan Mahan, ilk aşamada kendi ülkesinde olmasa da dönemin *başat gücü* İngiltere'de kabul görmüş ve büyük bir şöhrete kavuşmuştur. İngiltere'den sonra bir domino etkisi yaşayan *Mahanist Doktrin*, sırasıyla dönemin en büyük güçleri olan Amerika, Almanya ve Japonya'da büyük bir ilgi görmüş ve bir dönemin deniz ve donanma stratejilerini tek başına oluşturmuştur. Almanya ve Japonya'daki uygulamaları her ne kadar I. ve II. Dünya Savaşları'nda çok büyük başarısızlığa uğrasa da, birçok kişiye göre sorun *Mahanist Doktrin*'in bu ülkelerdeki uygulayıcıları tarafından yanlış ya da eksik anlaşılması olmuştur (Kennedy 1988; Holmes 2010).

Mahan'ın eserlerini yazmaya başladığı zaman, dünyanın büyük değişimlere uğradığı 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarıydı. Nitekim 19. yüzyılın ikinci yarısında siyasal ve teknolojik gelişmeler yoluyla şartları olgunlaşmaya başlayan yeni düzen, 20. yüzyılın başında patlak veren I. Dünya Savaşı ile yaklaşık elli yıldır biriktirdiği tüm enerjisini boşaltmıştır. Bu değişimler temelde 1815 Viyana

⁸ Pön Savaşları milattan önce 2. ve 3. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu ve Kartaca arasındaki savaşlar silsilesidir. Mahan'ın Roma'ya karşı olan mücadelesinde denizlerin getirdiği avantajlardan yararlanamadığı için yenildiğini belirttiği Hannibal Barca da II. Pön Savaşları'nda Kartaca'nın başında olan isimdir.

Kongresi'nin yarattığı düzeni tehdit etmiştir. Endüstri Devrimi'nin getirdiği yeni teknolojiler ve büyük üretim kapasitesi, hızla yayılan demiryolu, telgraf ve telefon ağları, gelişen savaş teknolojileri, buharlı gemilerin hızlı bir şekilde hizmete girmesi, İtalya'nın ve özellikle Almanya'nın ulusal birliklerini sağlayarak yeni güç odakları olarak ortaya çıkması eski düzenin dinamiklerini sarsan başlıca değişimler olarak göze çarpıyordu (Sander 2003: 238-240).

1618-1648 yılları arasına gerçekleşen ve zararı özellikle Orta Avrupa'da inanılmaz boyutlara ulaşan 30 Yıl Savaşları, bu bölgenin dinamik gücünü daha uzun ve küresel bir mücadeleye girmek için tamamıyla bitirmiştir. Bu bölge coğrafi keşiflerin ardından önce hızla zenginleşen Portekiz ile İspanya'nın gerisine düşmüş, daha sonra da sömürgecilik faaliyetlerini korsanlık ve deniz taşımacılığı yoluyla İber Yarımadası'nın yani Portekiz ve İspanya'nın ellerinden alan İngiltere, Fransa ve Hollanda ile yarışamayacak hale gelmiştir. İngiltere, Hollanda ve Fransa'nın da 1652 yılında kendi aralarında başlayan ve 1784'e kadar sürecek olan uzun ve çeşitli savaşlar silsilesi yeni bir dönemi getirmiştir. İngiltere bu dönemde önce Hollanda'ya sonrasında da Fransa'ya karşı üstün gelmeyi başararak *başat güç* konumuna yükselmiştir. Sonraki tarihlerde de *Napoleon Savaşları* hariç bu konumunu sürdürmüş ve mutlak üstünlüğünü 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar taşımayı başarmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında büyük oranda yukarıda verilen sebeplerden dolayı mutlak konumunu kaybetmeye başlayan İngiltere çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya kalmıştır (Modelski 2005: 13). Onun yerine göz dikenlerin arasında gelen ilk devlet, Bismarck döneminde karadaki hakimiyetini sağlamlaştıran ve çok büyük bir endüstriyel kapasiteye sahip olan Almanya olmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısında önce Prusya'da ardından da Şansölye olarak II. Alman İmparatorluğu'nda (II. Reich) etkili olan en önemli isim *Otto von Bismarck*'tır. 1871'de nihayet ulusal birliğini sağlayan Almanya hırslı ve kıvrak şansölyesi ile müthiş bir büyüme sağlamış, Avrupa'nın en güçlü devlerinden biri haline gelmiştir. Uyguladığı *Kan ve Demir (Blood and Iron) Politikası*⁹ ile Almanya'yı karasal hedefler peşinde koşutan ve Kıta Avrupa'sındaki üstünlüğünü pekiştirmeye çalışan Bismarck, 1888'de

⁹ Kan ve Demir Politikası Şansölye Bismarck'ın Prusya önderliğinde bir Alman Birliği kurma ve onun çıkarlarını koruma yolunda askeri güce başvurmaktan çekinmeyeceğini ifade eder. Burada Prusya'nın liderliğini vurgulamak onun hem Töton Şövalyelerine (Teutonic Order) kadar giden askeri geleneğini vurgular hem de Kan ve Demir Politikası'nın militarist çizgisini belirtir.

iktidara gelen genç Kayzer II. Wilhelm tarafından 1890 yılında azledilmiştir (Sprout 2015: 569). Bismarck'ın istifasıyla kontrolü ele geçiren Kayzer II. Wilhelm, gençliğinden beri donanmaya büyük bir hayranlık beslemiş (Crowl 1986: 473) ve Almanya'nın yüzünü denizlere dönmesi gerektiğini savunmuştur. Bismarck'ın görevden ayrılmasıyla *Kan ve Demir Politikası* da terkedilmiş, savaş yanlısı olmayan, diplomasiyi önceleyen ve denizaşırı bölgelerde kolonilere sahip olmaya pek de sıcak bakmayan bir politika yerine *Weltpolitik* denen ve ne olduğu muğlak bir politika benimsenmiştir. *Weltpolitik* içeriğine bakıldığında siyasal ve coğrafi konulara bakış açısıyla tartışmasız olarak *Mahanist Doktrin*'i anımsatmıştır (Holmes 2010: 37). Yukarıda da anlatıldığı gibi 1890'da yazdığı *Deniz Gücününün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* adlı eseriyle kısa sürede büyük bir üne kavuşan Mahan'ın en büyük hayranlarından biri haline gelen II. Wilhelm, 1890 yılında yayınlanan kitaba kutsal bir metin gibi bakmıştır. Bu bağlamda 1894 yılında “*Bu kitabı sadece okumuyor, tüm kalbimle özümsemeye çalışıyorum. Bana ait tüm gemilerin güvertesinde kaptanlarım ve subaylarım tarafından sürekli bu kitaptan bahsediliyor*” (Massie 1897: Aktaran Holmes 2010: 28) demiştir.

1897 yılında Alman Şansölye *Bernhard von Bülow* Alman Parlamentosu Reichstag'a yaptığı bir konuşmada “*Kimseyi gölgelere koymak istemiyoruz, ancak artık kendimiz için güneşte kendimize bir yer istiyoruz*” demiştir (Bülow 1931-1932 Aktaran: Holmes 2010: 27). Bu neredeyse iki yüz yıldır denizlerin hakimi olan ve “üzerinde güneş batmayan ülke” diye anılan Büyük Britanya'ya açıkça ortak olmak anlamına gelmiştir. Mahan'ın yolundan ilerlemeye başlayan Almanya'nın dönüşümü aynı yıl Donanma Bakanlığı'na gelen *Alfred von Tirpitz* ile tamamlanmıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süreçte Alman Donanması'nın en önemli ismi olan Amiral Tirpitz, donanmanın maddi, idari ve ideolojik organizasyonundan sorumlu olmuştur. Mahan'ın eserlerini okuyan ve bunları büyük ölçüde benimseyen bu amiral (Sprout 2015: 570), İmparatorlukta yeni kurulacak bir donanma için harekete geçmesi gereken Parlamento'ya karşı propaganda faaliyetleri yürütmüş ve burada Mahan'ın fikirlerinden bahsederek Almanya'nın *Mahanist* bir deniz politikası izlemesi gerektiğini iddia etmiştir (Holmes 2010: 28). Mahan'ın *Deniz Gücününün Tarih Üzerine Etkisi* adlı kitabının Almanca'ya çevrilmesinin ve basılmasının emrini de veren Tirpitz, bunu

denizci subayların, kamuoyunun ve siyasetçilerin *Mahanist Doktrin*'i anlamasını istediği için yapmıştır (Tirpitz 1919, Aktaran: Holmes 2010: 28).

Her tarafıyla detaylı bir şekilde yürütülen propaganda Almanya'da sonuç vermiştir. Birçok Almanın ağzından artık “*geleceğimiz denizlerde yatıyor*” ya da “Neptün’ün¹⁰ Mızrağı bizim elimizde olmalı” cümleleri duyulmuştur (Crowe 1907, Aktaran: Holmes 39). Somut olarak da adımlar atılmış, 1898 yılında *İlk Donanma Tasarısı (First Navy Bill)*, 1900 yılında ise *İkinci Donanma Tasarısı (Second Navy Bill)* parlamentoda kabul edilmiştir (Holmes 2010: 47). Böylece neredeyse sıfırdan devasa bir donanma inşa etmeye başlayan Kayzer II. Wilhelm’in ülkesi, uzun bir süre geçmeden denizlerin tek hakimi olduğunu ve böylesine güçlü bir donanmanın kendisine hayati bir tehlike yaratacağını düşünen Büyük Britanya’nın düşmanlığını kazanmış ve I. Dünya Savaşı’na giden yolda en büyük rekabet ortaya çıkmıştır.

Mahan’ın etkilerinin şiddetli bir şekilde görüldüğü ülkelerden biri de Japonya’ydı. Kendi otobiyografisi olan *From Sail to Steam*’de eserlerinin çevrildiği dillerden bahseden Mahan, kitaplarının Japoncaya çevrildiğinden daha çok başka bir dile çevrilmediğini yazmıştır (Mahan 1907: 303). Muhtemelen doğru olan bu bilginin sebebi Mahan’ın *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* adlı kitabının Japonya’da tüm deniz ve askeri okullarında okutuluyor olmasıdır (Crowl 1986: 474). Buradan da anlaşılacağı gibi Mahan’ın düşünceleri burada da heyecanla karşılanmış ve tam bir içtenlikle benimsenmiştir. İlk olarak 1896’de Deniz Subayları Kulübü tarafından çevrilen *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* (Smith 2013: 8) 1800 üyesinin aralarında önemli sivil bürokratların, subayların, Parlamento mensuplarının, editörlerin, bankerlerin ve tüccarların bulunduğu *Oriental Association of Tokyo*’da büyük bir heyecanla karşılanmış ve okunmuştur (Crowl 1986: 474). Ancak denizcilik anlamında en önemli etki Japon İmparatorluk Donanması (IJN)’nin önemli iki üyesi sayesinde gerçekleşmiştir.

Bunlardan ilki olan *Akiyama Saneyuki* deyim yerindeyse Japon deniz stratejisinin öncüsü olmuştur. Japonya Deniz Harp Okulu olan *Eta Jima*’dan 1890’da

¹⁰ Neptün Roma Mitolojisi’nde su ve deniz tanrısıdır. Bunun Yunan Mitolojisi’ndeki karşılığı ise Poseidon’dur.

mezun olan *Akiyama Saneyuki* yurtdışı görevi ile Amerika'ya gitmiş ancak Amerikan Deniz Harp Akademisinin güvenlik sebebiyle yabancı öğrenci almamasından dolayı eğitim alamamış ve o dönem New York'ta olan Mahan'ın doğrudan yanına gitmeye karar vermiştir. Onun evine birkaç kez uğrayan ve okuma listeleri alan *Saneyuki* kendini donanma kütüphanesinde askeri tarih ve strateji okumalarına vermiştir. Ardından 1898 yılında patlak veren Amerika-İspanya Savaşı'nda gözlemci olarak Amerikan gemilerinde bulunmuş ve Mahan'ın esintilerini taşıyan donanma taktik ve stratejilerini bizzat gözlemlene fırsatı bulmuştu. 1902'de Japonya'ya dönen *Saneyuki* önce *Eta Jima*'da öğretim görevlisi olarak görev almış ardından da 1905 Rusya-Japonya Savaşı'nın en önemli deniz muharebesi olan *Tusuşima*'da da merkezi bir rol oynamıştır. 1910 yılında *Mahanist Doktrin*'in izlerini taşıyan *Naval Battle Instructions* adlı kitabı yazan *Saneyuki*, bu eseriyle 1930'lu yılların sonuna kadar Japon deniz stratejisini domine etmiş ve büyük bir saygı görmüştür (Smith 2013: 8-11).

İkinci isim olan *Sato Tetsuro* ise *Japonya'nın Mahan'ı* olarak ünlenmiştir. 1894-1895 yılları arasında gerçekleşen Çin-Japonya Savaşında önemli ve başarılı görevlerde bulunan *Sato Tetsuro* 1899'da Japon İmparatorluk Donanması'nın önemli isimlerinden olan Donanma Bakanı *Yamamoto Gambei* tarafından keşfedilmiş ve meslektaşı *Akiyama Saneyuki* gibi yurtdışı görevine gönderilmiştir. Önce İngiltere'ye ardından da Amerika'ya gönderilen *Sato Tetsuro*, burada Mahan'ın etkisi altına girmiştir. 1901'de Japonya'ya geri dönen *Tetsuro* *Eta Jima*'da öğretim görevlisi olarak hizmet vermiş ve ilk olarak *On Imperial Defense (Teikoku Kokuboron)* adında Mahan'ın etkileri görülen bir rapor hazırlamış ve Japonya'nın savunmasının okyanuslardan başladığını iddia etmiştir. 1908 yılındaysa *On the History of National Defense (Teikoku Kokubo Shi Ron)* adında 900 sayfalık asıl çalışmasını yayınlayan *Tetsuro*, yine *Mahanist Doktrin*'in önemli unsurlarını temel olarak almıştır. Sonraki yıllarda da yayınladığı makale ve yazılarıyla görüşlerini dile getirmeye devam eden *Tetsuro* fikirleriyle donanma içinde saygı görmüş ve etkisini hissettirmiştir (Smith 2013: 11-14).

20. yüzyılın başından II. Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu yoğun Mahan etkisi, Japonya'da oldukça sert ve müsamahasız bir şekilde uygulanmış ve Japon Donanmasında teoriye uymak adına tüm esneklik yitirilmiştir (Smith 2013: 25).

Nitekim Amerikalı tarihçi Richard Turk *From Mahan to Pearl Harbor* adlı eserinde *Mahanist Doktrin*'in saf haliyle dünyanın hiçbir yerinde Japon İmparatorluk donanmasında uygulanmadığı gibi uygulanmadığını yazmıştır (Sadao 1973, Aktaran: Turk 1987: 4).

Mahan hakkında ve Amerikan Donanmasının Tarihi hakkında dikkat çekici eserleri¹¹ olan tarihçi Margaret Tuttle Sprout “*Pek az kimse, dünya olayları üzerinde Mahan kadar büyük izler bırakmış ve çalışmaların gerçekleştiğini görebilmiştir. Mahan, Aralık 1914’te öldüğü zaman fikirleri, dünyanın hemen hemen her tarafını etkilemişti*” (Sprout 2015: 563) demiştir. Mahan’ın etkilerinin en fazla görüldüğü yerlerden biri de elbette kendi ülkesi Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Yukarıda da söylendiği gibi Mahan’ın eserlerini yazdığı zaman dünya büyük bir değişim geçiriyordu ve bu değişimin en büyük sebeplerinden biri yükselen Amerika olmuştur. 1861-1865 İç Savaşı’ndan sonra kendi iç işlerine boğulan Amerika, savaşta tahrip olan Güney’in yeniden inşasıyla uğraşmış, içerideki yerli kabilelere karşı bir savaş yürütmüş ve eşitsizlik gibi toplumsal problemlerle uğraşmıştır. Ayrıca kendilerine yönelmiş bir deniz gücü tehdidi görmemişler ve sürekli değişen gemi teknolojileri sebebiyle maddi nedenlerden dolayı yeni gemi inşasına yanaşmamışlardır. Bu yüzden diğere ülkeler zırhlı ve buhar gücüyle çalışan gemiler kullanmaya başlamışken, Amerika hala tahta ve yelkenli gemiler ile yivsiz silah teknolojilerini kullanıyordu (Kane 2014: 61). Bu durum karşısında Mahan’ın eserleri dikkatle incelendiğinde 17. ve 18. yüzyılların Avrupa Tarihi’ni anlatırken bile Amerika Birleşik Devletleri’nin yapması gerekenlerden bahsettiği görülür. Ülkesinin 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında o dönem artan emperyalist silahlanma yarışında yerini alması gerektiğinden sıklıkla bahseden Mahan, Almanya gibi ülkelerin sergileyebileceği tehditlere karşı da donanmayla birlikte bir deniz stratejisi ihtiyacını sıklıkla dile getirmiştir. Mahan bu konulardan ağırlıkla *The Interest of America in Sea Power, Present and Future (1897)*, *Lessons of the War with Spain, and Other Articles (1899)*, *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations, Naval and Political (1902)*, *The Interest of America in International Conditions (1910)*, *Naval Strategy (1911)* adlı kitaplarında bahsetmiştir.

¹¹ Mahan: *Evangelist of Sea Power (1943)* ve *The Rise of American Naval Power* adlı kitapların yazarı olan *Margaret Tuttle Sprout*, bu kitapları eşi *Harold Hance Sprout* ile birlikte kaleme almıştır.

Tüm bu uğraşların sonucunda hızının önü alınamayan teknolojik gelişmeler ile birlikte değişen dünya dengelerinin net bir şekilde görülmeye başlayan etkileri, sonunda Amerika için de bir tehdidin bulunduğu anlaşılmasını ve Birleşik Devletler'in yetkili kurumlarının harekete geçmesini sağlamıştır. Tam bu günlerde ortaya çıkan Alfred Thayer Mahan ve eserleri, şimdi kendi ülkesinde onun çağrılarını dikkate alacak ve uygulayacak birine ihtiyaç duyuyordu. Bu kişi Theodore Roosevelt'ti. Roosevelt küçüklüğünden itibaren denizlere karşı özel bir ilgiyle büyümüştü. İki amcası da deniz subayıydılar. Roosevelt küçüklüğünden itibaren denizcilikle ilgili hikayeler okumuş, savaş gemilerini ziyaret etme şansı bulmuş ve iki amcasıyla vakit geçirerek donanmaya karşı bir sempati geliştirmişti. Nitekim Harvard mezunu olan Roosevelt, henüz üniversitedeyken 1812 Amerikan-İngiliz Deniz Savaşı'nı çalışmaya başlamış (Karsten 1971: 586) ve bu çalışmalarını 1882 yılında *The Naval History of the war of 1812* adıyla kitaplaştırmıştır (Kane 2014: 63).

Amerikan Donanması içinde de donanmanın bulunduğu durumdan memnun olmayan ve yeni model zırhlı ve buharlı gemilerin inşasını savunan bir grup subay vardı ve bu grup *Young Turks*¹² olarak adlandırılmıştı (Karsten 1971: 587). Bu gibi toplulukların da artan etkisiyle 1883'te Amerikan Donanması'nın ilk zırhlı gemileri olacak olan dört kruvazör için Amerikan Kongresi bir donanma kanunu geçirmiş ve yeni gemiler inşa edilmiştir. Ayrıca 1880'li yıllarda yeni denizcilik teknolojileri ve gemileri için Kongre'den yeni onaylamalar gelmiştir (Kane 2014: 62-63). 1888 yılına gelindiğinde ise Amiral Luce, Theodore Roosevelt'i Amerikan Deniz Harp Akademisi'ne kitabı hakkında konuşması için davet etmiştir. Böylece 1888 yazında ilk defa tanışma fırsatı bulan Alfred Thayer Mahan ve Amerika'nın gelecekteki başkanı Theodore Roosevelt (Brands 1997 aktaran: Kane 2014: 64), karşılıklı bir arkadaşlık geliştirmiş ve bu durum gelecekte dünya tarihini değiştirecek gelişmelere sebep olmuştur.

Deniz Gücününün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783 1890'da yayınlandığında Henry Kissinger'a göre Alfred Thayer Mahan zaten gelişmekte olan ve daha fazla geliştirilmek istenen donanma için gerekçeler hazırlıyordu (Kissinger 2000: 33). Bu bir anlamda

¹² O dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu içinde gelişen ıslahatçı ve yenilikçi Jön Türkler (Genç Türkler) hareketinden esinlenilerek bu isimlendirme yapılmıştır.

gelişimini tamamlayan ve artık dışarı açılmak için hazır olan Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikadaki dayanak noktalarını ve hedeflerini ortaya koymak anlamına geliyordu. Bu sırada Kongre'ye yapılan donanmayı büyütme istekleri de raporlar halinde sunulmaya devam ediyordu. 1890'da yayınlanan kitaptan sonra büyüyen Mahan etkisi, Kongre'de kabul edilen bir başka gemi inşasına onay veren yasa ile resmiyete kavuşmuş ve artık Amerikan Kongresi Mahan'ın izinde yürümeye başlamıştı. 1890'lı yıllar boyunca devam eden bu tür yeni Kongre onaylamaları sonunda Amerikan Donanması savaşa ve kendi topraklarına ulaşan suyollarını kapatmaya muktedir bir hale gelmişti (Sprout 1942, Aktaran: Sprout 2015: 564).

1898 yılında meydana gelen Amerikan-İspanyol Savaşı da başka bir dönüm noktasını içeriyordu. Mahan'ın bu dönemlerde dikkate alınmaya başlayan fikirlerinin de etkisiyle atağa geçen Amerikan Donanması, Mahan'ın yazılarında ısrarla üstünde durduğu Karayip Denizi'ni, onun giriş-çıkışlarını ve stratejik noktalarını ele geçirmiş ve ek olarak Hawaii'ye ve Filipinler'e kadar uzanarak *Mahanist Doktrin*'in üzerinden yüründüğünü göstermiştir. Üzerinde gidilen yolun başarılı sonuçlar getirmesi de doktrinın doğruluğunun bir kanıtı olmuştur (Sprout 1942, Aktaran: Sprout 2015: 564-566).

1901 yılında Mahan'ın Amerikan dış politikasındaki etkisini artıracak bir olay daha vuku bulmuştur. Amerikan Başkanı William Mckinley'in bir suikast sonucu öldürülmesi ile onun hayranı mesabesindeki Theodore Roosevelt başkan olmuştur. 1888'de Deniz Harp Akademisi'nde başlayan bu tanışıklık, 1890 yılında *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783*'ün yayınlanmasıyla Roosevelt'in düşüncelerini sivil bürokrasi ve politikada geçen yıllardan sonra tekrar denizlere kaydırmıştır. Bu andan itibaren Mahan'a olan takdirini her fırsatta belirten Roosevelt, bu kitabın hayran olunacak bir kitap olduğunu ve deniz klasikleri arasına girmemesi halinde çok şaşıracağını belirtmiştir. Roosevelt'e göre Mahan deniz gücünün büyük güçlerin mücadelesinde ne kadar belirleyici olduğunu göstermiştir (Karsten 1971: 589). Mahan ise bir mektubunda Roosevelt'e kendisinin uygulama adamı değil düşünce adamı olduğunu söylemiş ve tek amacının donanma adına yapılacak eylemleri etkilemek olduğunu yazmıştır. Roosevelt'in bu mektuba cevabında Mahan'ın kendisine zaman zaman yazması gerektiğini çünkü kendi dikkatinden kaçacak birçok noktanın Mahan

tarafından kaçırılmayacağı olmuştur. Bu noktadan sonra Mahan teorisinin, Roosevelt ise uygulamanın adamı olmuştur (Kane 1971: 590).

Bir süre sonra Mahan'a bir mektup daha yazan Roosevelt bu kez onunla yüz yüze görüşmeyi istemiş ve birkaç şey hakkında onun tavsiyesine ihtiyaç duyduğunu söylemiştir. 1898 yılına gelindiğinde ise yukarıda da yazıldığı gibi Amerika-İspanya Savaşı yaşanmış ve Roosevelt savaş yaşanmadan önce olası bir planı Mahan'a göndermiş ve onun yorumlarını almak istemiştir. Bir süre sonra Mahan plan hakkında yorumlarını gönderince Roosevelt'in cevabı; *“Şüphesiz sen hepimizin omuzlarının ve başının üzerinde duruyorsun! Bize sadece istediğimiz önerileri yaptın ve muhtemelen yazdıklarının aklında muğlak kalan şeyleri netleştirmede ne kadar yardım ettiğini bilmiyorsun.”* (Kane 1971: 590) olmuştur. Bu tür konuşmalar ve Roosevelt'in Mahan hakkındaki pozitif düşünceleri kamuoyuna da açık olmak üzere 1898 yılından sonra da devam etmiştir.

Bu övgüler ve takdirlere bakıldığında tarihçi Margaret Tuttle Sprout 1901'de başkan olarak Beyaz Saray'a giren Roosevelt'in yanında biri daha olduğunu söylemiş ve bu ismin tüm fikirleriyle birlikte Alfred Thayer Mahan olduğunu belirtmiştir¹³ (Sprout 1942, Aktaran: Sprout 2015: 566). Bunun en önemli kanıtlarından biri ise Mahan'ın önemine ısrarla değindiği ve çok önemli olduklarını defaatle ifade ettiği Panama Kanalı ve Küba'nın Roosevelt döneminde ele geçirilmesi olmuştur. Bu konuda daha ileriye giden Michael Lee Lanning ise Mahan'ın sadece yaşadığı dönemin politikalarını değil uzun soluklu Amerikan politikasını da etkilediğini öne sürmüştür. Ona göre Mahan'ın ofansif bir şekilde kullanmayı önerdiği deniz kuvvetleri Amerika'nın II. Dünya Savaşı'nı kazanmasında ve şu an dünyada tek süper güç olmasında doğrudan önemli bir rol oynamıştır (Lanning 1996: 147). Nitekim Bugün hala Amerikan askeri okullarında Mahan'ın düşüncelerine büyük önem verilmektedir.

¹³ Bu görüşü abartılı bulan ve Mahan-Roosevelt ilişkisinin başka bir yüzü daha olduğunu belirten makaleler de vardır. Bu makalelere göre Mahan ile Roosevelt arasında simbiyotik ve pragmatik bir ilişki vardır. Ana tez ise Roosevelt'in zaten Mahan'dan önce deniz gücü ve denizlerin önemi üzerine yerleşik ve köklü bilgilerinin ve düşüncelerinin var olduğudur. Bu makaleler için: Peter Karsten, *“The Nature of Influence: Roosevelt, Mahan and Concept of Sea power”* ve Robert Kane, *“Who Influenced Whom? A New Perspective on the Relationship between Theodore Roosevelt and Alfred Thayer Mahan”*. Mahan ile olan ilişkisinden bahsetmese de Henry Kissinger da bu konu hakkında Theodore Roosevelt üzerine önemli bilgiler vermiştir (Kissinger 2000: 34-41).

Hatta Mahan'ın görüşlerinin bugün hala geçerli olduğu ve deniz kuvvetlerine, hava kuvvetlerine ve uzaya uyarlanmasının da mümkün olabileceğini savunan tezler ve raporlar yazılmaktadır¹⁴.

Mahan'ın düşüncelerinin en etkili olduğu ülkelerden biri de hayatı hakkında verilen bilgilerde de bahsedildiği gibi Mahan'ın eserlerinin ciddi manada yankı bulduğu ilk ülke olan Büyük Britanya'dır. En üst seviyedeki siyasal figürlerden en önemli üniversitelere kadar büyük bir ilgi gören ve övgüler alan Alfred Thayer Mahan, Britanya politikasında da önemli izler bırakmıştır. Bunun en büyük sebeplerinden biri *Mahanist Doktrin* ortaya koyulurken onun temel prensiplerinin büyük ölçüde Büyük Britanya tarihinin incelenmesiyle ve dikkatle değerlendirilmesiyle belirlenmiş olmasıdır. İngiliz basınında da çokça yer bulan bu durum karşısında İngiliz halkı da Mahan'ın eserlerine çok büyük bir ilgi duymaya başlamış ve bu tarihsel anlatım onları etkisi altına almıştır (Sprout 1942, Aktaran: Sprout 2015: 568). Tüm bunların Büyük Britanya politikasındaki yansıması ise belki de tüm İngiliz tarihinin en önemli karakterlerinden biri olan Winston Churchill'de tazahür etmiştir.

1874 yılında doğmuş olan Winston Churchill 20. yüzyıl İngiltere'sinin girmiş olduğu savaşlarda başroldeki isimdir. I. Dünya Savaşı'nda Deniz Bakanı (First Lord of the Admiralty) ve Savaş Bakanı olarak hizmet veren Churchill, II. Dünya Savaşı'nda ise Deniz Bakanı ve Başbakanlık görevlerini ifa etmiştir. Başbakanlık görevine Soğuk Savaş döneminde de devam eden bu önemli devlet adamı, aynı zamanda bir tarihçi ve askeri stratejisttir. Mahan ve Churchill arasındaki ilişki ise çoğunlukla deniz gücünün kullanımı ve tarih üzerinde gerçekleşmiştir. Churchill ve Mahan 1912 yılında Mahan'ın İngiltere'ye yaptığı bir gezi sırasında tanışmıştır (Puleston 1939, Aktaran: Sempa 2017: 235). Henüz büyük olayların patlak vermesinden önce gerçekleşen bu tanışmada Churchill Mahan'a en önemli kitaplarından biri olan *Naval Strategy (1911)*'yi okumak üzerine olduğunu söylemiş (Geissler 2015, Aktaran: Sempa 2017: 235) ve Mahan'ın diğer eserlerini okumaktan da geri durmamıştır. *The World Crisis* kitabının ilk cildinde denizcilik literatüründen bahseden Churchill "*Britanya Donanması denizcilik literatürüne önemli bir katkı yapmamıştır. Deniz gücü üzerine klasik çalışmalar Amiral*

¹⁴ Bunun bir örneği için: Ronald D. Parker, "*Mahan for the Twenty First Century: His Principles Still Apply to National Power*".

Mahan tarafından yazılmıştır” (Churchill 1923, Aktaran: Sempa 2017: 235) derken, 1957 yılında yazdığı *A History of the English-Speaking Peoples* adlı kitabında da Mahan’dan yaptığı alıntıyla Trafalgar Deniz Muharebesi'nin öneminden bahsetmiştir. Mahan’ın öğretisinin bir öğrencisi olan (Meacham 2003, Aktaran: Sempa 2017: 235) ve I. ve II. Dünya Savaşları’nda Britanya’nın denizleri ve deniz kuvvetlerini kullanmasında en önemli uygulayıcılardan biri olan Churchill’in deniz gücü hakkındaki görüşleri Mahan’ın eserlerini okuması vasıtasıyla şekillenmiştir (James 2014, Aktaran: Sempa 2017: 235).

Tüm bunlar göz önüne alındığında özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında ve bu dönemde gerçekleşen dünya savaşlarındaki Mahan etkisi devasa boyutlardadır¹⁵. Dünyanın dört bir tarafında görülen bu etki onun anılma şeklini de değiştirmiştir. Nitekim 1933 yılında Amerika Birleşik Devletleri Savaş Bakanı Henry L. Stimson Amerikan Donanması’ndaki Mahan etkisini göstermek için “*Okyanuslar tanrısı Neptün’dür, onun peygamberi Alfred Thayer Mahan’dır ve yeryüzündeki tek gerçek kilise Amerikan Donanma’sıdır*” (Crowl 1986: 444) demiştir. 1962 yılında Amerikalı tarihçi Walter Lafeber ise Mahan üzerine yazdığı bir makalede ondan “*denizciden dönme peygamber*” olarak bahsetmiştir (LaFeber 1962: 674).

Bugün dünyada küresel politikanın en merkezi bölgelerinden biri olan ve yüz yılı aşkın süredir büyük güçler arasında yoğun bir hakimiyet yarışına sebebiyet veren *Orta Doğu*’nun isim babası olan Alfred Thayer Mahan’ın (Davison 1960: 667), günümüzde de yazdıklarıyla küresel politik sisteme olan etkisi devam etmektedir. Bugün George Modelski’ye göre başat güç olan Amerika’ya hem ekonomisiyle hem de askeri harcamalarıyla en büyük rakip olarak ortaya çıkan Çin Halk Cumhuriyeti, daha önce ortaya çıkan her başat gücün yaptığı gibi yönünü denizlere çevirmiş ve bu alanda büyük bir atılım yapmıştır. Bu bağlamda özellikle 2000’li yıllardan sonra yapılan çalışmalarda, Çin’in hem ticari hem de askeri anlamda yaptığı proje ve yatırımların

---

¹⁵ Alfred Thayer Mahan, bu dönemlerde ayrıca hem Fransa’da (Heuser 2010: 241-245) hem de İtalya’da (Heuser 2010: 264-265) oldukça etkili olmuştur.

Mahanist Doktrin'in rehberliğinde deniz hakimiyeti için yapıldığını iddia eden ve bu iddiaları inceleyen birçok çalışma yapılmıştır¹⁶.

1.3. Deniz Hakimiyeti Teorisi

Otuz kırk yıla yayılan bir zaman zarfında birçok kitap ve makale yazan Alfred Thayer Mahan'ın eserlerine bakıldığında bu uzun zaman dilimi içerisinde birçok konu hakkındaki fikrinin süreç içerisinde değişikliklere uğradığı görülmüştür. Ancak yazdıkları konular arasında hareket noktası olan ve en önemlisi olarak değerlendirilen denizlerin kontrolü ya da deniz hakimiyeti hakkında yazdıkları büyük oranda aynı kalmış ve yazdığı eserlerde de sık sık tekrarlanmıştır. Eser yazma açısından oldukça üretken bir hayat geçiren Mahan, başta da tanımlandığı gibi yazdıkları doğrultusunda bir tarihçi, bir asker, yayılmacı bir emperyalist, bir teorisyen, bir jeopolitikçi ve hatta bir politikacı olarak tanımlanabilir. Ancak onun bugün bile fazlasıyla tanınmasında ve okunmasındaki en büyük etken *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'dir. Bugün jeopolitik teoriler arasında sayılan *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin adlandırması Mahan'ın ölümünden sonra yapılmış ve onun yazdıklarından anlaşılmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüzden bugün bile belirli bir tanımı yoktur¹⁷. *Dolayısıyla Deniz Hakimiyeti Teorisi denildiğinde Mahan'ın eserlerinden yola çıkarak belirlenmiş bazı temel unsurlar, prensipler ve onun önemle üzerinde durduğu noktalar değerlendirilir.* Buradan da anlaşılacağı gibi temel sorun tüm bunların belirgin bir şekilde formüle edilmemiş ve somut bir sistem içerisinde aktarılmamış olmasıdır.

Yazdıkları toplandığında yaklaşık olarak beş bin sayfayı bulan Mahan, birçok kez aynı konulardan bahsetmiş ancak bunlar farklı yıllarda ve konjonktürlerde kaleme alınmıştır. Bu yüzden konuları ifade tarzının bile değişime uğraması çıkarılan sonuçların farklılık göstermesine sebep olmuştur. Nitekim Mahan'ın yazdıkları üzerine çalışan birçok kişi de çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve bunları ifade etmiştir. Bu konuda Mahan'ın eserleri ve düşünceleri üzerine son ve en yetkin çalışmalardan birini yapan

¹⁶ Bu çalışmalardan bazıları için: Şerafettin Yılmaz, “*The Development of the Chinese Navy and Energy Security*” ve James Holmes-Toshi Yoshihara, “*The Influence of Mahan upon China's Maritime Strategy*”.

¹⁷ Alfred Thayer Mahan eserlerinde “*deniz gücü*” kavramını bile tam olarak açıklığa kavuşturmamıştır.

Jon Sumida¹⁸, onun yazdıklarının oldukça karmaşık ve takip edilmesinin zor olduğunu (Sumida 2008: 45), Michael Lee Lanning ise Mahan'ın en çok okunan deniz teorisyeni olmasına rağmen anlaşılmasının kolay olmadığını ve yazdıklarında zaman zaman bir açıklık bulunmadığını belirtmiştir (Lanning 1996: 150).

Alfred Thayer Mahan ise her ne kadar ondan sonra gelenler ve onun yazdıklarını inceleyenler bunları söylese bile kendisine göre oldukça net ve determinist denebilecek bir yöntem belirlemiştir. Yaşadığı ve yazdığı zamanlar teknolojinin çok hızlı değiştiği bir zaman olmasına rağmen, Mahan denizlerin kullanımının değişmez ve sabit prensiplere sahip olduğuna ve bunların da bulunabileceği yegane kaynağın tarih olduğuna inanmıştır (Mahan 2011: 31). Bu yüzden ona göre tarihten çıkarılacak sonuçlar belirgin ve kalıcıdır (Mahan 2011: 35). Mahan buradan hareketle *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin köklerinin özetlendiği ve ana hatlarının yazıldığı yer olan *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* adlı kitabın giriş bölümünde, Hannibal'den Roma İmparatorluğu'na Napoleon'dan Lord Nelson'a örnekler vermiş ve onların yaptığı mücadelelerde denizlerin hayati önemini gündeme getirmeye çalışmıştır. Ona göre Doğu ve Batı güçlerinin karşı karşıya geldiği tarihin en önemli ve belirleyici deniz savaşlarından olan *Aktium (Actium)*¹⁹ ve *İnebahtı (Lepanto)*'nin²⁰ arasında yaklaşık bin beş yüz yıllık bir zaman farkı olmasına rağmen aynı yerde gerçekleşmiş olması, denizlerdeki bu sabit ve değişmez şartların tekrarlanan ve gene tekrarlanacak olan kanıtlarından birisidir (Mahan 2011: 39). Sonuçta doğuda veya batıda, milattan önce ya da milattan sonra olsun büyük güçlerin yükselişleri ve düşüşlerinde denizlerin kullanımı çok önemlidir ve her halükarda onun yazdıklarının merkezinde denizler vardır.

Her şeyin merkezinde denizlerin olduğu düşüncesi Mahan için adeta bir vahiştir. Kendi otobiyografisi olan *From Sail to Steam*'de anlattığına göre bu vahiy ya

¹⁸ Jon Sumida'nın bu eseri "*Inventing Grand Strategy and Teaching Command: The Classic Works of Alfred Thayer Mahan Reconsidered*" adıyla 1997 yılında yayınlanmıştır. Bu eser daha çok *Mahanist Doktrin*'in jeopolitik öğeleriyle ilgilidir.

¹⁹ *Aktium Deniz Muharebesi* milattan önce 31 yılında Roma İmparatorluğu ile Kleopatra'nın kraliçe olduğu Antik Mısır arasında gerçekleşmiştir. Roma İmparatorluğu Batı'nın temsilcisi olarak bu savaşta galip gelmiştir.

²⁰ *İnebahtı Deniz Muharebesi* 1571 yılında Osmanlı'nın Akdeniz'deki hakimiyeti kırmak için birleşen devletlerin oluşturduğu Haçlı donanmaları ile Osmanlı Donanması arasında gerçekleşmiştir. Bu muharebe Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemlerde aldığı en büyük mağlubiyetlerden biri olmuş ve Osmanlı İmparatorluğu Akdeniz'in batısındaki deniz hakimiyetini kaybetmiştir.

da içgörü henüz *Wachusett* adlı gemide bir asker olarak görevdeyken başına gelmiştir. Buna göre "deniz hakimiyeti" daha önce ne tam olarak takdir edilmiş ne de açıklanmış olan tarihsel bir faktördür ve daha önemlisi Mahan'a göre bu içgörü-vahiy onun ondan sonraki yıllarda yazdığı her şeyin kaynak noktası olmuştur (Mahan 1907: 276-277). Alfred Thayer Mahan her ne kadar bir asker olarak bir savaş gemisinde bu düşüncelere kapılsa ve tarihsel olarak büyük devletlerin, donanmaların ya da amirallerin savaşlara dayalı hikayelerinden bahsetse de, onun için deniz gücünün anlamı büyük oranda ticarete dayalıydı. Ona göre ülkeler deniz ticaretinden daha büyük payı kapmak, diğerlerini mahrum etmek ya da burada tekel kurmak için mücadele veriyor ve çıkarların çatıştığı noktada da savaşmaktan geri kalmıyorlardı. (Mahan 2011: 36).

1.3.1. Deniz Gücünün Milletlerin Kaderi Üzerinde Oynadığı Rol: Ticaret

Mahanist Doktrini sistemleştirmek gerekirse, onun birinci hedefi deniz gücünün milletlerin kaderi üzerinde oynadığı rolü saptamak, ikinci hedefi ise deniz stratejisinin temel prensiplerini belirlemektir (Sprout 2015: 558). Mahan'ın eserlerinde birbiriyle iç içe geçmiş olan her iki hedef de yukarıda söylendiği gibi tarihten çıkarılan dersler neticesinde belirlenmiştir. Bu tarihi koşullar ise ağırlıklı olarak 1660-1815 tarihleri arasında geçerli olan koşullardır. Bu döneme gelmeden önce coğrafi keşifleri gerçekleştiren, alternatif ticaret yollarıyla büyük kazançlar sağlamaya başlayan, imparatorluk ya da feodal yapılar şeklindeki örgütlenmelerden vazgeçmeye başlayan ve Rönesans ile Reform dönemlerinin ardından bilim ve teknolojiye daha ileri bir döneme giren bir Avrupa söz konusudur. Savaşlar genellikle daha kara odaklıyken, henüz açık denizlere açılmış birkaç millet vardır ve bunlar tam anlamıyla büyük ve topyekûn deniz savaşlarına girişmemişlerdir. Tam olarak merkantilist bir dönem olan 1660 öncesi Avrupa, 1660-1815 dönemleri arasında ise merkantilist politikalarla birlikte emperyal dönemin tohumlarını atmaya başlamıştır. Bu dönemler arasında gerçekleşen savaşlarda kıyasıya bir rekabet söz konusu olmuş ve daha önce karada büyük orduların birleşmesiyle meydana gelen koalisyonlar bu kez denizlerde görülmeye başlamıştır. Ticaret ve üretimin getirdiği para birikerek zenginliğe dönüşmüş, bu zenginlik büyük ordu ve donanmaların oluşturulmasına olanak sağlamış ve güç odaklarının değişmesine sebep olmuştur. Gelişen savaş teknolojileri de feodal yapıların ortadan kalkmasına

zemin hazırlarken yeni ve gelişmiş ticaret ağlarının yarattığı kültürel sirkülasyonla birlikte Reform ve Rönesans hareketleri toplumlarda bir özgürlük havası estirerek siyasal düşünceleri daha aktif hale getirmiş ve imparatorlukların ortadan kalkmasında da yeni sorunlarla yüzleşmeye başlamasına sebep olmuştur (Sander 2003: 72-99).

Bu şekilde işlemeye başlayan sistemler zamanla zayıf olanları elemiş, büyük ve hantal yapıları da küçülmeye zorlayarak ulus-devletler şeklinde daha etkili bir hale gelmeye zorlamıştır. Gelişen sistem devletler arasında kıyasıya bir rekabetin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Tüm bu nedenler 16. yüzyılla birlikte ulus-devlet şeklindeki örgütlenmelerin ekonomik olarak en başarılı düzenleme olduğunun görülmesini sağlamıştır (Sander 2003: 94). Avrupa siyasal tarihinde merkantilist politikaların emperyalizm ile tanışarak dünyayı yeni bir forma soktuğu bu dönemde en başarılı ulus devlet olan İngiltere'nin, başat güç statüsüne yükselmesi Mahan'ın tarihsel değerlendirmelerinin merkezinde yer almıştır. Nitekim Mahan üzerine yazan Amerikalı tarihçiler onun düşüncelerini “*merkantilistik emperyalizm*” olarak nitelemişlerdir (LaFeber 1962: 674). Bu durum da onun bu dönem üzerine yoğunlaştığının kanıtlarından biri olarak gösterilebilir.

Buradan yola çıkarak yukarıda bahsedilen hedeflerden ilki olan deniz gücünün milletlerin kaderinde oynadığı rolü saptama işi genel olarak milletlerin başarısının veya başarısızlıklarının tartışıldığı noktadır. Özellikle 17. ve 18. yüzyıl tarihini inceleyen Mahan'a göre bu manada milletlerin başarısının veya başarısızlığının anlaşılacağı en kolay nokta refah seviyeleridir (Mahan 2011: 31). Refaha ve güce kavuşmak ise ticaret ile alakalıdır. Bugün de geçerli olan bir olgu olarak deniz ticareti; karayolu, havayolu ve demiryolu ile yapılan ticaret ile karşılaştırıldığında en çok tercih edilen ticaret şeklidir. Bugün dünya üzerinde yapılan tüm ticaretin yük olarak 80'inin denizler üzerinde taşındığı (Gürdeniz 2015: 47) düşünülürse, 17. ve 18. yüzyıllarda havayolu ve demiryolu olmadan ticaretin çok daha büyük bir işleve sahip olduğu kolayca anlaşılabilir. Nitekim bu dönemin merkantilist politikaları için de ticaret her şeyin merkezinde yer almıştır. Mahan'a göre ise *deniz ticareti* zenginliğin ve kuvvetin çok uzun yüzyıllardır en büyük etkenlerinden biridir (Mahan 1890: 31) çünkü karayolu ile karşılaştırıldığında her zaman kolay ve ucuz olan tercihtir (Mahan 1890: 49). Ticaret

aynı zamanda savaşlarda düşmana boyun eğdirmenin en kısa yollarından biridir. Ticareti imha edilen, kısıtlanan ya da baskılanan yani ekonomik olarak boğulan bir ülke, bir süre sonra hem kendi giderlerini karşılayarak savaşa devam edecek kaynağı bulamaz, hem de içeride halkının refahının yok olmasını başka bir girdi ile dolduramaz ve sonu devlet yönetiminde büyük değişikliklere kadar gidecek bir süreç yaşayabilir. Mahan'a göre ticaretin en önemli işlerinden biri de denizcileşmeyi zorunlu bir hale getirmesidir. Aşağıda ağırlıklı olarak Deniz Gücünün Unsurları'nda tartışılacak olan doğal şartlardan (ada devleti olmak, uzun ve elverişli kıyılara sahip olmak, limanlara ya da balıkçılığa uygun kıyı şekillerine sahip olmak ve yahut da taşımacılığa uygun akarsulara sahip olmak vb.) ayrı olarak, ticaret bir milleti denizci olmaya zorlayan iradeye dayalı en açık seçeneklerden biridir.

Bu doğrultuda Mahan'a göre tarihin büyük bir kısmının anahtar noktası ticaretle doğrudan alakalı olan üç şeye bağlıdır. Bunlar *üretim, taşımacılık ve sömürgelerdir* (Mahan 2011: 51). O dönemde *üretim* bir devletin para kazanabileceği tarım ürünleri, endüstriyel ürünler ya da el işleri olarak ele alınırsa bunların ekonomiye karışması yani artı değer olarak ihraç edilmeye başlaması ticaretin olmazsa olmazlarından.

İkinci nokta olan *taşımacılık* ise bu ürünlerin satılması veya takas edilmesi için o dönem çok önemli bir faktördür.²¹ O dönemde her ülke kendisine ait ticaret filolarına sahip olmaktaydı ve bunlar yapılan deniz ticaretinin can damarlarıydılar. Ülkeler ticareti ancak kendi gemileriyle yapıyorlar ve bunları korsanlardan ve diğer ülkelerin deniz kuvvetlerinden korumak zorundaydılar. Dolayısıyla eğer bir ülkenin ticaret gemileri güvende değilse, geleceği de güvende değil demektir. 17. ve 18. yüzyılda günümüzdeki gibi imkanlara sahip olunmadığı için deniz korsanlığı ve yağmacılık çok yaygındı. Ayrıca yapılan savaşlarda ülkeler birbirlerine sık sık Mahan'ın Fransızca bir terim olarak kullandığı ve aşağıda detaylarıyla açıklanacak olan *Guerre De Course* yani

²¹ Taşımacılık geçmişte de, günümüzde de ticaret filoları vasıtasıyla yapılmaktadır. Ancak geçmiş dönemlerde ticaret filoları ülkeler için çok daha büyük bir anlam ifade etmekteydiler. Bunun sebebi ülkelerin geçmişte ticaret mallarını ancak kendilerine ait olan gemilerle taşıyor olmalarıydı. Bu nedenle ticaret filoları aynı zamanda ulusal gücün en önemli uzantılarından biriydi. Günümüzde ise durum daha farklıdır. Çağdaş küresel ticaret çok karmaşık ve uluslararası bağlara sahip olduğu ve kar maksadı güdüldüğü için ticaret malları ülkelerin kendi ticaret filolarından ziyade diğer ülkelere ait olan gemilerle taşınabilmektedir. Nitekim bugün denizlerde yaklaşık 150 ülkeye ait 104 bin ticaret gemisi dolaşmaktadır (UNCTAD 2012, Aktaran: Gürdeniz 2015: 47).

ticareti-imha taktiğini uyguluyorlardı. Dolayısıyla ticaret filolarının korunması gerekiyordu ve yukarıdaki sayfalarda da kısaca değinildiği gibi donanmaların çıkış sebebi bu ticaret filolarını korumak amaçlıydı. Mahan'a göre donanmaların anlamı bile deniz ticaretine bağlıydı. Ona göre donanmaların ya da deniz kuvvetlerinin asli vazifesi veya varoluş amacı deniz taşımacılığının korumasının sağlanmasıydı. Ülkeler eğer saldırgan bir politika gütmüyorlar veya savunma niyeti taşıyorlarsa donanmanın da deniz ticareti olmadan bir anlamı kalmazdı (Mahan 2011: 50).

Yukarıda da açıklandığı gibi Mahan'ın hakkında konuştuğu ve çıkarımlar yaptığı dönem, merkantilist politikalar ile emperyalist ideolojinin birbirine karıştığı bir dönemdir. Bu dönem dolayısıyla da üçüncü önemli nokta olan *sömürgeler* bir kat daha gelişmiştir. Mahan'a göre hem askeri hem de ticari niteliği olan sömürgelerin bir ülke için anlamı; ürettiklerini satması için yeni bir pazar, taşımacılığı için yeni bir alan, halkı için daha fazla iş ve kendi için daha fazla refah ve zenginlik demektir (Mahan 2011: 51). Coğrafi keşifler sonucu gelen bolluk ile birlikte piyasalara yansıyan fiyat artışı ve devletlerin bu fiyat artışını önlemek ve üretimleri ile birlikte ihraçlarını artırmak için uyguladığı merkantilist politikalar (Sander 2013: 93) özellikle 16. yüzyılda sömürgelerin değerini daha çok artırmış ve ülkeleri daha sıkı bir rekabete sokmuştur. Coğrafi keşiflerin öncüsü ülkeler İspanya ve Portekiz sömürgelerinde aradıkları altın ve gümüş gibi değerli madenler yüzünden bu sömürgeleri sırf yağmalanacak yerler olarak görmüşler ve yağmalanacak kaynaklar azaldığında ya da yeni rakipler ortaya çıktığında da devlet bütçelerinde iflaslarla karşı karşıya gelmişlerdir (Gürdeniz 2015: 82-85). İngiltere ve Hollanda gibi ülkeler ise daha sonraki on yıllarda daha çok emperyalist politikaları andıran politikalardan olan sömürgelerin kurumsallaştırılmasına önem vermişlerdir. Stratejisini bu şekilde oluşturan ülkeler donanma alanında yeteneklerini geliştirmeye önem vermiş ve burada oluşan gücü daha sonrasında diplomatik, politik ve ekonomik güce dönüştürmüşlerdir. Bu ülkeler aynı zamanda bu yollarla denizciliklerini de güçlü ve diri tutmayı başarmışlardır (Gürdeniz 2015: 33). Bu durumun ortaya çıkmasının en büyük sebeplerinden biri yukarıda *Mahanist Doktrin* konseptinde de açıklandığı gibi gelir getiren ticaretin devam etmesi ve onun getirdiği taşımacılık yani "ticaret filoları" ve ticaret filolarının korunması için gerekli olan "donanmalar" olmuştur.

Mahan'a göre ticari faaliyetlerin ve sömürgelerin getirdiği bir diğer faktör ise üslerdir. Hem ticari hem de askeri amaçlı olan bu üsler o zaman çok daha güvensiz olan denizlerde ve ikmal sistemi çok daha zayıf olan dönemlerde hayati bir işlev görmüşlerdir. Yelkenli taşımacılık döneminde birbirinden uzak olan kıtalararası ticaret yollarının daha uzun zamanda alınması sebebiyle gemilerde ortaya çıkan yiyecek, içecek ve bakım sorunu bu üsler sayesinde halledilmiştir. *Stratejik mevkilerde* ve ticaret rotaları üzerinde bulunan üsler askeri olarak da büyük bir önem arz etmiş ve savaş gemilerinin gerekli yerlere erken intikalini sağlayarak ticaret filolarına koruma sağlamışlardır (Holmes 210: 31). Mahan'a göre Askeri amaçlarla kullanılan üslere Ümit Burnu, St. Helena ve Mauritius gibi yerler örnek verilebilirken, daha çok stratejik önemi olan noktalara Cebelitarık, Malta ve St. Lawrence Körfezi'nin girişindeki Louisburg gibi yerler örnek gösterilebilir (Mahan 2011: 51). Daha çok 19. yüzyılın ikinci yarısında kullanılmaya başlayan buharlı gemiler dönemiyle birlikte ise bu üsler ağırlıklı olarak kömür ikmal istasyonlarına dönüşmüşlerdir. Bu üslerin 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında temsil ettiği önem Mahan'ın o dönemki güncel gazete, dergi yazılarında ve *Naval Strategy (1911)*, *The Interest of America in Sea Power (1897)* ve *The Interest of America in International Conditions (1910)* adlı kitaplarında daha çok Amerika Birleşik Devletleri'nin jeopolitik çıkarlarıyla ilgili olarak kendisine yer bulmuştur.

1.3.2. Deniz Stratejisinin Teknik Yönü: Jomini'nin Mahan Üzerinde Etkisi

Mahanist Doktrin sistematik bir şekilde değerlendirildiğinde ikinci hedef olan deniz stratejisinin unsurlarını ve prensiplerini belirlemek hem taktik hem de stratejiye dayalı içeriği olan karmaşık bir konudur. Bu bağlamda öncelikle strateji ve taktik kavramları incelenirse, Alfred Thayer Mahan bunların arasında bir ayırım yaptığını belirtmiştir ve ona göre bu ikisi arasındaki en önemli fark *temastır*. Taktik, düşman kuvvetleriyle temas haline geçildiğinde konuşulan bir şeyken (Mahan 2011: 36), strateji iki düşman devletin savaşırken veya barış durumunda sahip olduğu imkanlar doğrultusunda planlanan, bu imkanları kullanma tercihleriyle ortaya çıkan ve tüm hareketlerin adına verilen genel bir isimdir. Bir sanat olarak taktik, konusu itibarıyla arazi şartlarına göre birlikleri muharebe alanına sevk etmek, onları harekete geçirmek

ve gerektiğinde planlardan farklı olarak savaşabilme aksiyonlarını içermektedir (Mahan 1908: 199). Strateji ise donanmanın bir savaşta işlevi, gerçek hedefi, üzerine yoğunlaşması gereken nokta veya noktalar, kömür ve ikmal depolarının tesisi, ana üsle bu depolar arasında ulaşımın idamesi, ticareti-imhanın maksimum yararı sağlayacağı sistem ve sistemin uygulanabilmesi için savaş gemilerinin konuşlandırılacağı merkezi yerler gibi sorulara cevap vermektedir (Mahan 2011: 36).

Bunlarla alakalı olarak deniz stratejisi ile genel askeri strateji arasında bir ayrıma giden Mahan, deniz stratejisini sadece savaşla alakalı olmaktan kurtarıp “deniz stratejisi, aslında, savaşta olduğu gibi barışta da kendi amacına uygun olarak bir ülkenin deniz gücünü kurmalı, desteklemeli ve büyütmelidir” (Mahan 2011: 46) demiştir. Bir başka eserinde yine stratejiye dair konuşan Mahan bu kez Jomini'den hareketle bir tanımlama yapmıştır: “Jomini savaşı uzaktan gören bir askeri teorisyen değildi; seçkin ve dikkatli bir askerdi. Ona göre strateji askeri bilimlerin kraliçesidir; her seferin başarısının temelinde o vardır. Dış görünüşü ne kadar süslü ve güzel olursa olsun, temeli zayıf veya bozulmuş bir bina zayıf olacaktır, yani eğer strateji yanlış olursa, muharebe sahasındaki generalin becerisi de askerin kahramanlığı da bir işe yaramaz ve zaferin parlaklığı etkisini kaybeder. Öyleyse etkileri uzun vadeli ve uygulanabilir olması gereken stratejiyi nasıl tanımlar? Strateji der, harita üzerinde harp etme sanattır. Seferin hareketlerinden, sahada silahların çatışmasından önce gelir. Bu hükümet içinde yapılır, bu elinde pergel yanında istihbarat olan talebelerin işidir” (Mahan 1908: 235-236).

Yukarıda Mahan'ın stratejinin tanımı üzerinden bahsettiği Jomini, Mahan'ın bu konulardaki fikirlerini büyük oranda etkileyen ve onun başlıca esin kaynağı olan isimdir (Malik 1999: 36). 1779-1869 yılları arasında yaşamış olan Antoine-Henri Jomini, 18. yüzyılın sonlarında Napoleon Bonaparte yaptığı askeri seferlerle adını dünyaya duyururken henüz yirmili yaşlarına gelmemiş, klasik burjuva eğitimi almış ve askerlikle hiçbir alakası olmadan bankacı olarak çalışan genç bir adamdır (Brinton, Craig ve Gilbert 2015: 120). Ancak Napoleon'un ortaya çıkışından kısa bir zaman sonra Fransız ordularına katılan bu Jomini, askeri konularda sergilediği hızlı kavrama yetisi ile birçok kişinin takdirini kazanmış ve yine çok kısa bir sürede Napoleon'un ünlü generallerinden

Mareşal Ney'in kurmay başkanı olmayı başarmıştır. Bu dönemde askeri tarih üzerine yazmaya başlayan Jomini, 1806 yılında Büyük Frederick ve Napoleon'un komutanlıklarını karşılaştırdığı bir kitabının Napoleon'a ulaşmasıyla onun büyük takdirini kazanmış ve aynı yılın Eylül ayında İmparator tarafından görüşmeye davet edilmiştir. Bundan hemen sonra albay rütbesine terfi eden Jomini, Fransız ordusuyla birçok sefere ve savaşa katılmış ve bu savaşlardan edindiği tecrübelerle eserlerini yazmıştır. Fransız Ordusu'nda tuğgeneralliğe kadar yükselen Jomini, daha sonra orduda yaşadığı bazı sıkıntılar nedeniyle 1813 yılında Rus tarafına geçerek orada hizmet vermeye başlamış ve Rus Askeri Akademisi'ni kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. Daha sonraki yıllarda hayatını hem Rusya'da hem de Fransa'da geçiren bu teorisyen, 1855 Kırım Savaşı'nda Rus Çarına, 1859 yılında da ilerleyen yaşına rağmen III. Napoleon'a danışmanlık yapmıştır (Brinton, Craig ve Gilbert 2015: 120-122).

Toplamda yirmi yedi ciltlik bir askeri tarih külliyatı yazan (Crowl 1986: 456) Jomini'nin en önemli eserleri Fransızca dilinde yayınlanan *Traite des grandes operations militaires* ve *Precis de l'art de la guerre*²² adlı eserleridir. *Traite des grandes operations militaires* Jomini'nin ilk teorik eseri olarak genellikle 7 Yıl Savaşları'ndaki askeri hareketleri konu almıştır. Bu eser ayrıca Napoleon tarafından okunmuş ve bazı bölümleri oldukça takdir edilmiştir. Burada ileride Mahan'ın da kullanacağı hareket hatlarından bahseden Jomini, *Precis de l'art de la guerre* adlı eserinde ise savaşların temel ilke ve prensiplerini belirlemeye çalışmıştır (Brinton, Craig, Gilbert 2015: 124-125).

Jomini eserlerini yazıp teorisini oluştururken kendi çağdaşları olan Prusyalı asker ve teorisyen *Dietrich Heinrich von Bülow* ile *Carl von Clausewitz*'i okumuş ve ağırlıklı olarak onları eleştirmiştir. Jomini, Bülow'u savaşın bilimsel yönü hakkında fazla sert olmak ve esneklikten yoksun bir sistem yaratmakla suçlarken, Clausewitz'i de savaşın bilimsel yönüne fazla şüpheci yaklaşarak tüm teorileri çürütmeye çalışmakla suçlamıştır (Brinton, Craig ve Gilbert 2015: 119). Jomini'nin bu konular hakkındaki temel kanaati ise; insan zekasının savaşın nasıl yapılması gerektiğine dair yöntemleri sistematik bir şekilde belirtmeye müsait olduğudur. Yani O'na göre savaşta başarılı

²² Bu eser 2013 yılında Doruk Yayınları tarafından "Savaş Sanatı, Prensipler/Ana Hatlar" adıyla Türkçe'ye kazandırılmıştır.

sonuçların sebebi olan temel ilkeler her zaman var olmuştur ve bu ilkeler değişken olmamakla birlikte silahlara ve savaşın yapıldığı yere de bağımlı değildirler (Jomini 1851, Aktaran: Brinton, Craig ve Gilbert 2015: 125). Nitekim Jomini *Precis de l'art de la guerre* adlı eserinde de asıl amacının açıkça her savaşta temel bir ilke bulunduğunu göstermek olduğunu belirtmiştir (Brinton, Craig ve Gilbert 2015: 125). Askeri tarihçi Bernard Brodie, bugün Carl von Clausewitz'in çok daha fazla bilinen ve okunan bir teorisyen olmasına rağmen 19. yüzyılda Jomini'nin insanları çok daha fazla etkilediğini ve onun çok yaygın olarak okunan biri haline geldiğini belirtmiştir. Brodie, bunun temel nedenlerinin Jomini'nin çok daha kolay anlaşılır, somut ve pratik bir eylem rehberi hazırlaması ve bir komutanı zafere götürecektir "temel prensipleri" ortaya koyması olduğunu belirtmiştir (Akad 2014: 121).

Alfred Thayer Mahan ise, kara savaşlarının prensiplerini koyan Jomini gibi deniz taktiği ve stratejisinin temel prensiplerini ve unsurlarını bulmaya çalışmış ve Jomini'nin kendisinden yıllarca önce formüle edilmiş fikirlerinin pek çoğunun denizler için de geçerli olduğunu düşünmüştür (Sprout 2015: 556). Bu fikri Mahan'ın aklına sokan ise muhtemelen Stephen Luce olmuştur. Stephen Luce, her şeyden önce kendi yazılarında kara savaşları ile deniz savaşları arasında karşılaştırmalı bir metod izlemeyi ve zaten belirlenmiş kara savaşları kurallarının denizlere uyarlanması gerektiğine inanmıştır (Luce 1886, Aktaran: Crowl 1986: 455-456). Mahan bu dönemlerde henüz başkanlığı Stephen Luce'dan devralmadan bir mektubunda Luce'un yazdıkları doğrultusunda kara savaşları ile deniz savaşları arasında bir analogiyi daima göz önünde bulunduracağına dair ona söz vermiştir (Seager, Maguire 1975, Aktaran: Crowl 1986: 456). Nitekim Mahan, 1886 yılında Amerikan Deniz Harp Akademisi başkanlığını Stephen Luce'dan alırken, Luce bir açılış konuşması yapmış ve bu konuşmasında yine bu konuya değinerek; Jomini askerlik bilimi için ne yapmışsa kendilerinin de donanma için aynısını yapacak bir fikir babası aradıklarını belirtmiştir (Hattendorf ve Hattendorf 1986).

Jomini'yi "büyük bir otorite" olarak tanımlayan (Mahan 2011: 46) ve 1886'da onu okumaya başlayan Mahan, bu okumalar doğrultusunda kendi teorisini oluştururken Jomini'den ciddi manada yararlanmış ve bunlar denizlere uyarlanmış halleriyle *Mahanist Doktrin*'in en dikkat çekici yönlerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda

örneğin Jomini'nin gelişen teknoloji ile birlikte değişen silahların savaşın temel prensiplerinde bir değişikliğe yol açmayacağına dair fikirleri (Gat 1989, Aktaran: Heuser 2010: 104) Mahan'ın eserlerinde de aynı şekilde görülmüştür. Bunların tek farkı Mahan'ın bunları deniz stratejisine ve savaşlarına uyarlamış olmasıdır²³. Mahan'ın deniz stratejisinde, muharebe taktiklerinde ve tarih yazımında öne çıkan bu prensipler ve unsurlar hem oldukça teknik konuları kapsar hem de denizlerde hakimiyetin ele geçirilmesi için gerekli olabilecek şartlar olarak öne çıkmıştır.

Bu bağlamda Jomini'nin *Precis de l'art de la guerre* adlı eserinde bahsettiği stratejinin temel unsurları; *merkezi konum, iç hatlar, ve lojistik*²⁴ Mahan tarafından da benimsenmiş ve kendi deniz stratejisini oluştururken ana çerçeve içinde yer almıştır (Crowl 1986: 457). Mahan'ın Jomini'den aldığı önemli prensiplerse *konsantrasyon, taarruzi Tutum ve nihai muharebe* olarak sayılabilir. Bunlar Mahan'ın hem tarih anlatımında hem de kendi yazdığı dönemde önem verdiği prensipler olmuştur. Ancak Mahan bu prensipleri Jomini kadar net bir biçimde ve belirli bir sistemde kullanmamış ve kendi teorisi içinde farklı noktalarda bunların önemine değinmiştir. Bunun en önemli nedenlerinden biri yukarıda da kısaca değinildiği gibi Mahan'ın tüm temel unsurlarını, prensiplerini ve önem verdiği noktaları genellikle tarihi olayların içinden çekip çıkarması ve bunları daha sonra yazdığı tarihin herhangi bir döneminde başarının veya başarısızlığın temel nedenleri olarak belirtmesidir.

Alfred Thayer Mahan deniz stratejisinin teknik yönlerinde ayrıca Jomini'den bağımsız bir takım başka noktalara değinmiş ve bunlar da teorisinde önemli yer tutmuştur. Mahan, her ne kadar Stephen Luce'un tavsiyeleri ve Jomini'den aldığı ilham doğrultusunda deniz savaşları ve kara savaşları arasında bir bağlantı kursa da, bunlardan bağımsız olarak sadece denizlere ve adalara hasredilebilecek prensipler ve stratejik unsurlar öngörmüştür. Bu yüzden bu başlık altında Jomini etkisiyle birlikte bu noktalara da değinilecektir.

²³ Örneğin Mahan eski tip kürekli gemiler olan kadırgalar ile 19.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan buharlı gemileri ya da yelkenli gemilerin eski tip toplarıyla, buharlı gemilerin yeni tip top bataryalarını ve torpidolarını karşılaştırmıştır. Mahan'ın bu karşılaştırmalardan vardığı sonuç Jomini gibi teknolojik değişimlerin savaşın temel ilkelerini değiştirmeyeceği yönündedir (Mahan 2011: 32-34).

²⁴ Mahan kendi eserlerinde *lojistik* kelimesi yerine *Ulaştırma (Communications)* kelimesini kullanmayı tercih etmiştir (Crowl 1986: 459).

1.3.2.1. Deniz Stratejisinin Unsurları; Merkezi Konum, İç Hatlar ve Ulaştırma

Alfred Thayer Mahan bu kavramlarla savaşan ülkeler arasında stratejinin bazı önem arz eden unsurlarını açıklamıştır (Mahan 1911: 31). Mahan'a göre denizlerin kendisi yeterli bir donanmayla hakimiyet kurulabilecek bir otoyol, köprü ya da bağlantı olarak görülebilir ve bu durumu da askeri olarak korunan *merkezi Konum*, *iç hatlar* ve *ulaştırma* sağlamaktadır (Mahan 1911: 99). Bu yüzden bu temel unsurlar aynı zamanda savaşlarda coğrafyaya dayalı olarak beliren stratejik avantajları açıklamıştır²⁵ (Mahan 1911: 76). Mahan, Jomini'nin *harekat hatları (lines of operation)* dediği bu konsepti kullanırken (Till 2009: 44) yine tarihsel örnekleri konunun içine katmış ve kullandığı kavramları bu şekilde somutlaştırmak istemiştir. Ona göre buldukları yerler veya hatlar savaştan savaşa değişen bu unsurlar, Napoleon'un "savaş mevki alma işidir" sözüyle özetlenebilir ve ancak askeri tarih ve deniz tarihi çalışarak tam olarak anlaşılabilir (Mahan 1911: 36).

Mahanist Doktrin'de stratejinin ilk unsuru olan *merkezi konum* diğer iki unsurun üzerine oturduğu sahadır. Savaşlarda hem taarruz hem de savunma durumunda avantajlı olma durumunu getiren *merkezi konum*, Mahan'ın deniz gücünü etkileyen unsurların ilk sırasında açıkladığı *coğrafi konum* ile benzerlik gösterir ancak bu iki kavramın farkı *coğrafi konumun* değiştirilemez oluşudur. Bunun anlamı bir ülkenin *coğrafi konumunun* ülkenin kendisiyle özdeş, yani kolay kolay değiştirilemez yapısıyla getirdiği avantaj ve dezavantajları her koşulda sürdürmesidir. Buna göre *merkezi konum* ise daha spesifik bir şekilde savaştan savaşa değişen, daha önce ülke toprakları içinde var olmayan bir arazinin ele geçirilmesiyle ya da savaşın başlangıcında elde olan arazini kaybedilmesiyle tüm dengeleri değiştirebilecek bir kavramdır. Mahan'ın bunları stratejinin unsurları olarak adlandırması ise her savaşın kendi içinde mutlaka kendisine özgü birer *merkezi konum*, *iç hatlar* ve *ulaştırma* yolları içermesinden kaynaklanmaktadır. Bunun anlamı, bugün İngiltere ile Fransa savaşırken *merkezi konum* olarak ortaya çıkabilecek yer farklı, İngiltere ile Rusya savaşarsa *merkezi konumun* yerinin farklı olmasıdır. Mahan, *merkezi konum* kavramını somutlaştırmak için 30 Yıl Savaşları'ndaki Fransa topraklarını örnek göstermiştir. Bunun nedeni

²⁵ Burada bu stratejik avantajların içinde *konsantrasyon* prensibi de sayılmıştır.

neredeşey tüm Avrupa'ya yayılmış bir savaş olan 30 Yıl Savaşları'nda toprakları İber Yarımadası, Almanya, Hollanda, İsviçre, Avusturya ve Belçika'nın bir kısmına hakim olan Habsburg Hanedanının arasında kalan Fransa'nın bu savaşta yapılacak her türlü hareketin keşişme noktasında yer almasıdır (Mahan 1911: 31-33).

Deniz Stratejisinin Unsurları'ndan ikincisi olan *iç hatlar*; “*merkezi konumun bir veya daha fazla istikamette uzatılmış olması olup, bir düşmanın ayrı bulunun güçleri arasında devamlı müdahale imkanı sağlarlar; Bunlardan birine yeterli gçle konsantre olunurken, diğeri de farklı olarak daha zayıf bir kuvvetle kontrol altında tutulur. Bir iç hat merkezi bir konumun uzatılmış hali veya geometrik noktaların birleşmesinden oluşan bir geometrik hat gibi, birbirine bağlı bir dizi merkezi konum olarak düşünülebilir. İç hatlar ifadesi bir tarafın merkezi bir konumdan iki zıt cepheden birinde düşmandan daha çabuk bir şekilde toplanabilmesi ve böylece kuvvetini daha etkili olarak kullanabilmesi anlamına gelir*” (Mahan 1911: 31-32) şekilde tanımlanmıştır. Buradan hareketle demek istenen *i hatların* varış noktasına götüren daha kısa mesafelerden oluştuğudur. Nasıl ki savaşta *merkezi konum* mevzilenme açısından büyük bir avantaj sağlıyorsa, *iç hatlar* da bu mevzilenmeyi hızlandıran bir görev ifa etmektedir. *İ hatların* zerinde hareket eden donanma ve ordular mümkün olan en avantajlı pozisyonu kapmak veya beklenmedik bir saldırı yapmak için kullanılabilirler. Bu yüzden *iç hatlar* genel olarak taarruzi/ofansif karakter içermektedir.

Denizdeki *i hatlara* rnek vermek gerekirse mit Burnu'na karşı Süveyş Kanalı, Magellan Geçidi'ne karşı Panama Kanalı ve Kuzey Denizi'ne ya da Baltık Denizi'ne açılmak için Danimarka adalarına karşı Kiel Kanalı verilebilir (Mahan 1911: 32). Bu noktalar uzun mesafeleri oldukça kısaltan ve hızlı intikali sağlayan hatlardır.

Deniz Stratejisinin nc unsuru olan *ulaştırma* ise Mahan'ın eserlerinde en çok bahsettiği kavramdır. Mahan, *ulaştırma* hakkında; “*Ordu veya donanma olsun, bir askeri yapının milli g ile fili bağlantısını sağlayan hareket yollarını belirten genel bir terimdir. Ulaştırmanın önde gelen özelliği bu olduğundan aslında savunma hatları olarak düşünülebilirler*” (Mahan 1911: 32) diye yazmıştır. Ona göre *ulaştırma* hatları savaşların kaderini belirler ve genel olarak değerlendirildiğinde hem askeri hem de

politik olarak stratejinin en önemli unsurudur (Mahan 1900: 125). Çünkü donanmaların yanlarında taşıyabilecekleri sınırlı olduğu için hayati ihtiyaçlar olan yiyecek, cephane ve yakıtlar bu ulaştırma hatlarıyla taşınmak zorundadır. Bu yüzden donanmalar bunlara bağımlıdırlar ve bu hatları iyi korumak gerekmektedir (Mahan 1911: 166). Politik olarak ise Ulaştırma ticaret açısından çok önemlidir ve kontrol edildikleri takdirde kara yolundan çok daha büyük avantajlar içerirler. Bu yüzden de tarih üzerinde çok önemli bir etkileri vardır ve Mahan bu etkinin daima devam edeceğini belirtmiştir (Mahan 1900: 125)²⁶.

1.3.2.2. Deniz Stratejisinin Prensipleri; Konsantrasyon, Taarruzi Tutum, Nihai Muharebe ve Guerre de Course (Ticaret-Tahribi)

Her ne kadar Deniz Stratejisinin Unsurları'nda coğrafyaya ve konuma bağlı olarak hareket hatlarının öneminden bahsedilse de, bu hareket hatlarını kullanacak ve değer kazandıracak olan şeyler donanmalardır. Jomini'nin kara savaşlarının ana aktörü ordulardan hareketle çıkardığı temel prensipler, Mahan tarafından denizlere uyarlanmış ve donanmalar da burada üzerine en çok değerlendirme yapılan aktörler olmuştur. Bu bağlamda donanmalarla korunan ticaret yolları ve filoları, donanmalarla kazanılan deniz muharebeleri ve en nihayetinde bunların sonucunda ulaşılan “deniz hakimiyeti” bir takım prensipler halinde açıklanmıştır. Buna göre denizlerde anahtar aktör donanmalardır (Mahan 1911: 191). Genel olarak savaşların kendisiyle bağlantılı olan bu prensipler de bu yüzden donanmaların kullanılmalrı ve kullanılma tercihleri ile alakalıdır. Mahan'ın Jomini'den esinlenerek yazdıkları doğrultusunda çıkarılabilecek üç önemli prensipten bahsedilebilir. Bunlar *konsantrasyon*, *taarruzi tutum* ve *nihai muharebedir*. Ancak bu başlık altında ayrıca Mahan için deniz stratejisinin temel prensiplerinden olan ve uygulanma şartları Mahan tarafından özellikle belirtilen *Guerre de Course* yani *ticaret-tahribinden* de bahsedilmiştir. Bu yöntem her ne kadar Jomini ile alakalı olmasa bile deniz hakimiyeti çerçevesinde hem savaş alanında hem de deniz

²⁶ Mahan ulaştırma hatlarının önemini anlatmak için 1877-1878 Savaşında (93 Harbi) Gazi Osman Paşa'nın yaptığı Plevne Müdafaası'ndan savaşın bizzat haritasını vererek bahsetmiş ve İstanbul'a doğru ilerleyen Rus Ordusunun ulaştırma hatlarının Plevne'ye çok yakın olması dolayısıyla tamamıyla durmak zorunda kaldığını vurgulamıştır (Mahan 1900: 36-37).

gücünün milletlerin kaderi üzerinde oynadığı rolde direkt olarak çok büyük bir etkisi olduğu için bu başlık altında açıklanmıştır.

Mahan'ın Jomini'de esinlenerek eserlerinde sıklıkla bahsettiği prensiplerden ilki olan *konsantrasyon*, Jomini'nin çok üzerinde durduğu ve Mahan'ın da iki farklı şekilde değerlendirdiği bir prensip olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değerlendirmelerden ilki ittifaklar ve gücün tek elden yönetimi ile alakalıdır. Mahan'ın eserlerinde Avrupa savaşları üzerinden sıkça örnek verdiği ittifaklar, doğuştan bazı zayıflıklar içerirler. Bunun sebebi aynı hedef dahilinde birleşen fakat iki ayrı merkezden yönetilen güçlerin (devletlerin) hedef aynı olsa da ara hedefler konusunda veya hedeflerin önceliği konusunda ayrı kavrayışlarının olmasıdır. Mahan, bunu “*İttifaktaki her üyenin, eylemi bölen kendi özel amacı vardır*” (Mahan 1911: 43) diyerek özetlemiştir. Ona göre aynı büyüklükteki ve güçteki iki kuvvetten eğer biri iki merkez diğeri ise tek merkezden yönetiliyorsa iki tarafın sahip oldukları konsantrasyonda denklik olmadığı için iki kuvvetin güçleri de birbirine denk olmaz. Bu yüzden Mahan orduların önlerine gelen askeri planlarda kendilerine sormaları gereken ilk sorunun “Planın *konsantrasyon* prensibi ile uyumlu mu yoksa uyumsuz mu?” olması gerektiğidir (Mahan 1911: 43).

Mahan'ın *konsantrasyon* prensibinin önemini vurguladığı ikinci durum Jomini'nin ısrarla üzerinde durduğu aşamadır. Jomini'nin bahsettiği prensibin özüne göre bir savaşta ordular karşı karşıya geldiğinde yapılacak şey savaş alanının belli bir bölgesinde kendi ordularının gücünü toparlayıp bu şekilde düşman kuvvetlerinin belirli bir noktasına saldırmak olmalıdır. Bu saldırı noktası aynı zamanda düşmanın ulaştırmasını ve iletişimini kesecek nokta olmalıdır. Jomini bunları yaparken doğru zamanın ayarlanmasının ve sahip olunan tüm enerjiyle bunun uygulanmasının gerektiğinin de altını çizmiştir (Jomini 1966, Aktaran: Crowl 1986: 456). Buradan büyük çok büyük ölçüde esinlenen Mahan bu taktiği ordular karşı karşıya geldiğinde uygulamanın başarıyı getireceğini vurgulamıştır. Bu konudan bahsederken büyük bir hayranı olduğu ve iki cilt halinde biyografisini de yazdığı Lord Nelson'un ünlü deniz muharebesi Trafalgar'ı örnek göstermiştir (Mahan 1911: 43, 47-48). Mahan, *konsantrasyon* adına yukarıda bahsedilen her iki değerlendirmede de bir ülkenin

donanmasını barış durumunda bile bölmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Mahan 1911: 5-6).

Konsantrasyon prensibinin denizlerle alakalı olarak savaş gemisi yapımında bile çok önemli olduğunu söyleyen Mahan, gemi veya diğer savaş malzemelerinin yapımında hepsinin en iyisi olması için uğraşmanın bir felakete yol açabileceğini, bu yüzden de üretilen şeylerde bir özelliğe konsantre olmanın ve bunun en iyisini yapmanın daha mantıklı olduğunu belirtmiştir. Yani ona göre bir savaş gemisinde en yüksek hız ve en kuvvetli zırhın aynı anda bir arada bulunması mümkün değildir (Mahan 1911: 44).

Deniz stratejisinin prensiplerinden ikincisi *taarruzi tutumdur*. Hem Napoleon'un hem de Büyük Friedrich'in seferlerine büyük ilgi duyan ve bunların birisine bizzat katılan Jomini, savaş bir kez başladığında onun taarruzu önceleyen bir biçimde yürütülmesi gerektiğini savunmuştur (Heuser 2010: 223). Ona göre saldırıya geçmek işgal edilmekten çok daha rasyoneldir ve bunlara hem Büyük Friedrich'in hem de Napoleon'un seferlerini örnek göstermiştir (Heuser 2010: 13-14). Jomini'ye özgü bu geleneğin devam ettirenlerinden biri olan Mahan (Heuser 2010: 223) ise *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin ana hedeflerinden biri olan deniz hakimiyetinin ancak denizlerde düşmana karşı üstün bir donanma ile ya düşman donanmalarını mağlup ederek ya da onların hareket kabiliyetlerinin kısıtlanmasıyla limanlara kısıtılarak sağlanabileceğini söylemiştir. Mahan, bu yüzden donanmaların hem stratejik hem de taktiksel açıdan taarruzi/ofansif bir biçimde kullanılmasını savunmuştur (Malik 1999: 36).

Bu doğrultuda "Savunma savaşın taarruzdan daha güçlü bir şeklidir" sözüne katılmadığını belirten Mahan, savunmanın ancak belirli durumlarda uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Bu durumların da bir savaş veya hareket kapsamında zaman kazanmak veya hazırlıkları güçlendirmek için olabileceğinden bahseder. Ona göre eğer bir ülkenin savunacak kadar gücü varsa taarruz edecek kadar da gücü vardır. Mahan'a göre savunmanın unsuru donanmalar değil ancak kıyı savunmasıdır (Mahan 1911: 277-279).

Deniz stratejisinin prensiplerinden üçüncüsü olan *nihai muharebe* (*decisive action*) ise Jomini tarafından büyük ölçüde yine Napoleon Savaşları üzerinden çıkartılmış olan bir prensiptir. Napoleon'un hızlı ve sürpriz saldırılarıyla birlikte kesin zafer için sonuna kadar gösterdiği kararlılık burada büyük bir etkidir (Heuser 2010: 114). Jomini aynı zamanda Napoleon'un savaş alanının merkezi noktaları olarak belirlediği büyük seferleri ve bu büyük seferlerin kaderini belirleyen büyük muharebeyi arama özelliklerini sık sık dile getirmiş ve takdir etmiştir (Heuser 2010: 147). Alfred Thayer Mahan da buradan hareketle Jomini'nin Napoleon üzerinden yaptığını, deniz stratejisi çerçevesinde Amiral Nelson üzerinden yapmıştır (Heuser 2010: 224). Ona göre denizlerden etkisi silinmesi gereken düşman donanmaları ancak deniz muharebeleri yoluyla denizlerden men edilebilir. Burada alınacak olan deniz zaferinin de temel özelliğinin; nihai sonucu getirecek yani denizlerdeki hakimiyetin kimde olduğunu belirleyecek mahiyette olması gerekmektedir. Bu yüzden Mahan donanmalarda aynı zamanda *büyük boyutlu savaş gemilerine* ve *yüksek ateş gücüne* büyük önem vermiştir. Bunun sebebi *nihai muharebe*'nin ancak bu tür araçlarla kazanabileceğini düşünmesidir (Holmes 2010 35-36).

Deniz stratejisinin prensiplerinden biri olarak bahsedilebilecek dördüncü kavram *Guerre de Course* ise yukarıda da açıklandığı gibi Jomini ile alakalı değildir ancak savaş durumunda deniz ticaretine karşı yürütülmesi gereken savaşın kurallarını içermektedir. *Guerre de Course*, diğer bir deyişle *ticaret-tahribi* Fransızca bir kavram olup, uluslararası deniz hukukunda kabul gören ve 1862 Paris Deklarasyonu'na kadar yürürlükte kalan resmileştirilmiş bir korsanlık yöntemidir. Herhangi bir devletin denizlerde faaliyetlerini yürüten korsanlara "Letter of Marque" denen korsanlık fermanını vererek onu savaşta düşman ticaret gemilerinin yağmalanmasına veya ele geçirmesine imkan vermesi, *Guerre De Course*'un en belirgin işlevidir (Mahan 2011: 53). *Guerre de Course*, deniz gücü veya donanması düşman donanmalara göre zayıf olan devletlerin büyük bir deniz muharebesi yerine korsanlar yoluyla ya da güçlü devletler tarafından düşmanın zenginlik ve refahına daha fazla zarar vermek için ticaret gemilerine ve filolarına karşı uygulanan bir tahrip yöntemidir. Bu yöntemden Mahan'ın eserlerinde ana aktörlerden biri olarak sık sık bahsedilmiştir.

Guerre de Course'un *Deniz Hakimiyeti Teorisi* bağlamında karşımıza bir prensip olarak çıkmasının en büyük nedeni ise Mahan'ın bu yöntemin uygulanmasını bazı şartlara bağlamış olmasıdır. Buna göre düşmanın ticaretine karşı başlatılan bu yöntemin başarıya ulaşmasındaki en büyük şart korsanlar tarafından yürütülen ticaret savaşına, aynı zamanda ülkenin donanmasının da katılması gerektiğidir. Bunun sebebi korsanlar tarafında ticaret filolarına yapılan saldırıların ancak kıyılara yakın yerlerde bir baskın niteliğinde olması ve düşmana ciddi zararlar vermesine rağmen öldürücü bir darbe niteliği taşımasıdır. Bu yüzden donanmalar deniz hakimiyetinin de bir gereği olarak hem açık denizlerde (sahip olunan üs ve istasyonlardan da yararlanarak) hem de ticari işlevi olan limanlarda düşmana tam bir abluka uygulayarak onu sindirmeli ve deniz ticaretini büyük oranda bitirmelidir (Mahan 2011: 215). Mahan'a göre 17. ve 18. yüzyıllar boyunca savaşlarda sık sık başvurulan bu yöntem istisnaları olmakla birlikte en doğru şekliyle İngiltere tarafından uygulanmıştır. Çünkü İngilizler denizlerin kontrolünü kendilerine verilmiş doğal bir hak gördükleri için donanmalarını her zaman asli bir savaş aracı olarak değerlendirmiş ve onu geri plana atmamışlardır. Bu sayede de düşmana karşı yürütülen ticaret savaşı, donanmaların mutlaka rol aldığı bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır.

Mahan'ın özellikle *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783 ve 1792-1812* adlı kitaplarında *Guerre de Course* yönteminin tarihteki en belirgin örneği 17. yüzyılın ikinci yarısında ve 18. yüzyılın ortalarındaki Fransa'da görülmüştür. 1688-1697 arasındaki Augsburg Birliği Savaşları (9 Yıl Savaşları) boyunca sahip olduğu donanmayı Manş Denizi ve Kuzey Denizi'ne kaydıran Kral XIV. Louis, İngiliz Donanması'nın kendi donanmasını gözetlemek ve kontrol etmekle meşgul olmasını sağlarken, diğer taraftan *coğrafi konumunun* avantajı sayesinde İngiltere'den Atlantik yoluyla Amerika'ya veya Cebelitarık vasıtasıyla Akdeniz'e geçen İngiliz ticaret gemilerine karşı *Guerre de Course* yöntemini uygulayarak düşmana büyük bir zarar vermiştir. Mahan'ın İngiliz tarihçi Thomas Babington Macaulay'dan aktardığına göre bunun sonucunda o dönemde Londralı veya Amsterdamlı bir ticaret gemisinin donanma koruması olmadan Cebelitarık'a ulaşması imkansız bir hale gelmiştir. Yine aynı dönemde Fransız tarihçi Bon Louis Henri Martin'den aktaran Mahan, İngiliz ticaretinin acınacak durumda kötüleştiğini ve İngilizlerin deniz taşımacılığında neredeyse İsveç ve

Danimarka bayrakları dışında seyredemediğini aktarmıştır. Ancak *Guerre de Course* 18. yüzyılın ortalarındaki 7 Yıl Savaşları'nda bu kez karşımıza yine Fransa tarafından uygulanan “*cruising warfare*” yöntemi olarak çıkmıştır. Bu yöntem, bu kez yelken dönemi kruvazörlerin²⁷ herhangi bir toplu hareketten bağımsız olarak donanma desteği olmadan, düşman ticaret gemilerine karşı kullanılmasıydı. Fakat bir donanmadan yoksun olarak başlatılan bu yöntemin sonuçları Fransa için çok farklı olmuştur. Fransızlar yalnız kruvazörler ve korsanlar vasıtasıyla her ne kadar İngiliz ticaret gemilerini ele geçirse de İngiliz ticareti katman katman büyümeyi başarmıştır. Çünkü o dönem İngiliz Donanması, rakipsiz olduğu için sadece korsanlar veya kruvazörler aracılığıyla denizlerde var olan Fransa'ya karşı her geçen gün denizleri daha çok kontrol etmiş ve bu tür münferit saldırılara rağmen deniz hakimiyetini sağlamış ve sağlamlaştırmıştır. Fransa ise donanmasını ihmal edip sadece *Guerre de Course* yöntemine güvendiği için zaman içinde İngiltere karşısında zayıf kalmış ve denizler üzerindeki kontrolünü tamamen kaybetmiştir (Mahan 2011: 126-128).

Buna benzer bir durum Mahan'ın ölümünden hemen sonra 20. yüzyılda da görülmüştür. I. Dünya Savaşı'nda *Guerre de Course* yöntemini benimseyen Almanya, İngiliz Donanma'sına karşı kendi donanmasıyla mukavemet edemediği için Manş Denizi'nde ve Atlantik'te U-Boot'lar²⁸ yoluyla İngiliz ticaretine darbe vurmak ve onu barışa zorlamak istemiştir. Ayrıca II. Dünya Savaşı'nda da aynı yöntemi benimseyen Almanya, iki savaşta da başarılı olamamış ve denizlerin kontrolü İngiliz ve Amerikan donanmalarında kaldığı için oldukça zor duruma düşmüştür. Özellikle I. Dünya Savaşı'nda İngiliz Donanma'sının sıkı bir ablukasıyla karşılaşmış ve kendi iç dengeleriyle birlikte ticareti de büyük bir zarar görmüştür.

1.3.2.3. Stratejik Mevkiler: Konum, Askeri Kuvvet ve Kaynaklar

Mahan'a göre denizler açısından deniz stratejisinin teknik yönleri kısmında Jomini'den bağımsız olarak bakıldığında en önemli konulardan biri de *stratejik*

²⁷ Yelken dönemi gemiler devrinde “kruvazör” kelimesi herhangi bir sınıf savaş gemisini tanımlamadan ziyade ana savaş gemilerinin (savaş hattı gemileri) dışında bağımsız bir şekilde operasyon icra eden gemileri tanımlamada kullanılan genel bir kavramdır (Mercan 2014: 96).

²⁸ Almanca'da *denizaltı* anlamına gelen *Unterseeboot* kelimesinin kısaltması olan U-Boot, genellikle Alman deniz kuvvetleri tarafından kullanılan denizaltıları belirtmek için kullanılır (Mercan 2012: 46).

mevkilerdir. Buna göre bir mevkinin veya yerin stratejik değeri üç ana şarta bağlıdır (Mahan 1911: 132). Bu üç özelliğe sahip olan bir mevki, istisnaları olmasının yanında büyük stratejik değere ve birinci derecede öneme sahiptir. Bunlardan ayrı olarak askeri açıdan bakılmazsa bir yerin stratejik önemi büyük bir *ticaret merkezi* olması ya da politikayı etkileyecek kadar büyük sermayeye sahip olmasıyla da değerlendirilebilir (Mahan 1911: 134).

Bir yerin veya mevkinin stratejik değerini belirleyen ilk şart onun konumudur ve bu en önemli şarttır. Çünkü bir limanın veya kıyının *askeri kuvveti ve kaynakları* dışarıdan müdahaleyle değiştirilebilirken konumu hep sabittir. Bu konumun değeri ise genellikle bir deniz yoluna yakınlığına bağlıdır. Bunun anlamı bu deniz yollarının *ticaret rotaları* üzerinde olmasıdır. Genellikle harita üzerindeki en kısa ve verimli yollardan oluşan bu rotalardan ikisinin kesiştiği yerde bulunan mevkiiler çok daha değerli olurlar. Bunun da ötesinde bu konumlar denizde kavşak vazifesi içeren bir mevkideyse veya o mevkiye yakınsa *merkezi konum* vazifesi görürler. Bu *merkezi konumlar* kara dolayısıyla daralan alanın ucunda, girişinde olursa veya elverişli liman ya da koylara sahip olursa *merkezi konumu* kullanmayı kolaylaştırırlar ve açık denizlerden başlayarak daralan noktalarda bir geçiş vazifesi görürlerse değerlerini daha da artırır. Mahan'a göre bunlara örnek olarak verilebilecek noktalar *Cebelitarık, Florida Geçidi, Manş Denizi*'dir. Ayrıca kıta içine sokulan ya da büyük kara parçaları öncesi bir kapı vazifesi gören yerler de bunlara örnek verilebilir. Bu yerler ayrıca *antrepo* ya da *termini*²⁹ olarak kullanılabildikleri için ticaret adına önemli olabilirler çünkü arkalarındaki tüm geniş alan bu konumların hinterlandı sayılabilir. Mahan'a göre bunlara örnek olarak *Hollanda ve Almanya Nehirleri* ya da *Missisissippi Nehri'nin ağız kısmı* verilebilir (Mahan 1911: 134-135).

Stratejik değeri belirleyen ikinci şart ise o mevkinin *askeri kuvvetidir*. Mahan'a göre *stratejik mevkiiler* üzerinden askeri kuvvet ikiye ayrılır bunlardan biri *taarruzi kuvvet* ikincisi de *savunma kuvvetidir*. Mahan'a göre *taarruzi tutum prensibinde* de gördüğümüz gibi denizlerde donanmaların asıl işlevi saldırmak ve hedeflenen amaçlara ulaşabilmek için kullanılmaktır. Bu doğrultuda denizlerdeki savunma da donanmaları

²⁹ Termini bir ulaşım hattında veya rotasındaki ilk veya son durak/istasyon anlamına gelmektedir.

saldırı pozisyonuna geçirerek uygulanabilir. Mahan bu yüzden *stratejik mevki*ler bahsinde de *savunma kuvvetini* temel olarak kara ordularına yüklemiş ve savunulacak yer bir ada yahut liman olsa bile bunun savunmasının denizciler tarafından yapılamayacağını belirtmiştir. Ona göre “*Deniz harbinde, deniz kuvveti arazideki orduyu temsil eder, onun bir muharebeden veya bir yenilgiden sonra onarım veya ikmal için geri çekildiği müstahkem stratejik limanlar ise tam olarak müstahkem mevki*lere denk gelir” (Mahan 1911: 149) diğeri bir deyişle bu müstahkem mevki *savunma kuvvetinin* ana unsurudur. Ayrıca bir mevkinin karadan savunulması daha etkili olabileceken, bu tür *stratejik mevki*lerin çok olması durumunda savunma görevini deniz kuvvetlerine vermek donanmanın bölünmesi anlamına gelecektir. Bu *konsantrasyon* prensibine aykırıdır ve Mahan’a göre böyle bir durum bir süre sonra kuvvetlerin felce uğramasına sebep olmaktadır (Mahan 1911: 150).

Taarruzi kuvvet için ise stratejik mevki *lerin* barındırması gereken üç önemli özellik vardır ve mevki *ler* bu özelliklerine göre değerlendirilir. Buna göre denizler için stratejik mevki olarak değerlendirilebilecek yegane yerler limanlar olduğu için bu limanların sahip olması gereken nitelikler: Savaş gemileri ve lojistik için gerekli nakliye gemilerinden oluşan büyük bir askeri kuvveti toplayabilmeli ve muhafaza edebilmeli, bu toplanan askeri kuvveti güvenli ve kolayca denize gönderebilmeli ve savaş durumunda çarpışan deniz kuvvetlerini devamlı olarak destekleyebilmeli yani gemileri tamir için havuzlayacak imkanlara sahip olmasıdır (Mahan 1911: 158)

Bir mevkinin stratejik değerini belirleyen üçüncü şart olan *kaynaklar* ise doğal ve yapay kaynaklar olarak ikiye ayrılır. Doğal kaynaklara sahip olması durumunda stratejik bir mevkinin kaynağın işlenmesi ve kullanılmasıyla alakalı olarak değişiklik gösteren birçok farklı dinamiği ve kendine has süreçleri vardır. Burada önemli olan yapay kaynaklar ise yine ikiye bölünerek; askeri ürünler ve barışçıl amaçlarla kullanılan sivil yani ticari ürünler olarak ikiye ayrılabilir. Bunlar için gerekli olan malzemelerin sağlanabilmesi ve gönderilebilmesi için ise gelişmiş bir hinterlanda sahip olmak çok önemlidir. Dolayısıyla açık denizlerde büyük kara parçalarından ve merkezlerde uzak olan mevki *ler* bariz dezavantaja sahiptirler (Mahan 1911: 162-163).

1.4. Deniz Gücünün Unsurları

Deniz Gücünün Unsurları Mahan'ın temel eseri olan *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1683*'de uzunca bir şekilde ifade edilmiştir (Mahan 2011: 49-92). Bunlar *coğrafi konum, fiziki yapı, arazinin büyüklüğü, nüfus, ulusal karakter ve yönetim karakteri ve yapısıdır*. Bu unsurlar temelde deniz gücünün gelişmesi ve devamlılığını etkileyen ana etkenlerdir (Karabulut 2013: 50). Bu yüzden yukarıda ağırlıklı olarak var olan deniz gücünün kullanılma şeklini değerlendiren teknik konulardan farklı bir mahiyet belirtirler. Bu açıdan Deniz Gücünün Unsurları kapsayıcı özellikleriyle genel devlet politikası, bir ulusun temeli denizlere dayalı olan kalkınması ve güvenliğiyle ilgilidirler. Mahan ilk üç unsur olan *coğrafi konum, fiziki yapı ve arazinin büyüklüğünden* deniz gücüyle ilgili olarak coğrafi ve jeopolitik unsurları değerlendirirken son üç unsur da deniz gücünün kullanımındaki insan etkisini değerlendirmiştir.

Mahan'ın maddeler halinde belirttiği Deniz Gücünün Unsurları bugün her ne kadar direkt olarak kullanılsa da hala önemini korumakta ve çağdaş deniz tarihçileri tarafından temel alınarak yeniden kurgulanmaktadır. Bunlardan en önemlileri aynı zamanda askeri tarihçi olan ve güvenlik politikaları üzerine yazan Geoffrey Till ve Eric Grove'dur. Buna göre Eric Grove, Mahan'ın unsurlarını reforme etmiş ve bunları iki kısma ayırmıştır. İlk grupta sayılabilecek unsurlar ekonomik güç, sosyopolitik ve kültürel güç ve teknolojik yetenektir. İkinci grup ise coğrafya, deniz ticareti ve deniz kaynakları ile devlet politikalarıdır (Grove 1990, Aktaran: Gürdeniz 2015: 34). Geoffrey Till'e göre ise Mahan'ın belirttiği bu unsurlar günümüzde; denizci bir nüfus, deniz gücünü finanse edecek kaynaklar, devlet politikaları ve vizyonu, coğrafya ve jeopolitik, deniz taşımacılığı, deniz üsleri ve donanmalardır (Till 1982, Aktaran: Heuser 2010: 75-90).

1.4.1. Coğrafi Konum

Alfred Thayer Mahan'a göre ülkelerin deniz gücünü etkileyen doğal koşullardan belki de en önemlisi *coğrafi konumdur*. Bu konuda kusursuz bir deniz gücü için

ülkelerin barındırması gereken ilk şart onların ne karadan savunmaya ne de karadan genişlemeye mecbur olmamalarıdır. Bunun anlamı ülkenin hayati bir meselesi veya endişesi olmadan yüzünü rahatça denizlere çevirebilmektir (Mahan 2011: 52). Bu da en kolay bir ada ülkesi olarak gerçekleşebilir. Mahan bu şartı ileri sürerken konuyu açıklaması büyük oranda *güç konsantrasyonu* ile alakalıdır. Bundan kasıt çok basit olarak İngiltere gibi bir ada ülkesinin kendini karadan savunmak için büyük bir kara ordusuna ihtiyacının olmamasıdır. Zira her hal ve şartta İngiltere’ye çıkarma yapmak isteyen güçler denizden gelmek ve İngiltere kıyılarına ulaşabilmek için de İngiliz deniz kuvvetlerini geçmek zorundadır. Bu bir ülke için konsantre olunması gereken alanlarda büyük bir daralma anlamına gelmektedir. Zira Mahan’a göre *“tarih bize göstermiştir ki hem nüfus açısından hem de sahip olduğu kaynaklar açısından düşmanından üstün olan bir kara devleti (tek bir karasal sınırı yani komuşusu olsa dahi), denizcilikteki gelişmesi bakımından bir ada devletiyle rekabet edemez”* (Mahan 1902: 169).

Fransızlar için ise gerçekler çok daha başkadır. Hem deniz hem de diğer ülkelerle kara sınırı oldukça fazla olan Fransa, sahip olduğu kaynakları her iki alan için çok dikkatli bir şekilde harcamak ve kendisi için stratejik olarak en karlı hamleyi her daim bulmak zorundadır. Yüzyıllar boyu yaşamını devam ettiren bir devlet için bu çok güçtür. Nitekim Mahan, bu konuda Fransa’nın kendi politikasını sürdürürken bazen akıllıca bazen de çok yanlış tercihler yaparak deniz projelerinden karasal genişlemeye saptığını belirtmiştir (Mahan 2011: 52). Hollanda için ise durum biraz daha farklıdır. Sahip olduğu topraklar bakımından oldukça küçük olan Hollanda her an tamamen işgal altında kalma tehlikesi nedeniyle, yani bağımsızlığını koruyabilmek için hep pahalı savaflara girmek ve büyük bir kara ordusunu muhafaza etmek zorunda kalmış ve gücünü bu yolda tüketmiştir (Mahan 2011: 52).

Yine coğrafi konum kapsamında güçlerin *konsantrasyonu* adına önemli olan bir husus da ülkelerin kıyılarının bulunduğu deniz ve okyanuslardır. Örnek olarak İngiltere sadece okyanusa olan çıkışıyla sahip olduğu deniz kuvvetlerini hem savunma hem saldırı için kolayca birleştirebilirken Fransa için aynısı geçerli değildir. Hem Akdeniz’e hem de okyanusa kıyısı bulunan Fransa bu durumun avantajlarını yaşamakla birlikte askeri olarak bir zayıflıkla karşılaşır. Kağıt üzerinde bir tane deniz kuvvetleri ve bu

kuvvetler için geniş kıyılarıyla büyük avantajları gözüken ülke, pratikte donanmasını ikiye bölmek zorundadır. Hem Akdeniz’de hem de Atlantik kıyılarında bulunan bu donanmalar herhangi bir savaş durumunda birleşebilmek için mutlaka Cebelitarık Boğazı’nı geçmek zorunda kalmış ve bir parçasını İngiltere’nin bir parçasını da İspanya’nın kontrol ettiği bu boğazı geçmek onlar için oldukça riskli olmuştur (Mahan 2011: 52).

Coğrafi konumun değerlendirilmesinde İngiltere’nin başka bir avantajı daha vardır. Bu da ona tehlike yaratabilecek düşmanlarının birleşmesi için geçmek zorunda oldukları Manş Denizi’ni kontrol ediyor olmasıdır. İngiltere, tarih boyunca zaman zaman gerçekleşme ihtimali belirmiş olan Fransa ile Kuzey Denizi veya Baltık deniz güçleri arasındaki koalisyonu bu şekilde engellemiştir (Mahan 2011: 53). Mahan için Manş Denizi ayrıca başka bir jeopolitik avantajın merkezidir: *“Eğer doğa bir ülkeye, Taarruz imkanlarına ilave olarak, aynı zamanda büyük su yollarından birini veya dünya trafiğini kontrol edebilecek şekilde açık denizlere kolay çıkışa uygun bir konum verirse, hiç şüphesiz mevkiinin stratejik değeri çok yüksek olur. Bu da büyük ölçüde İngiltere’nin konumuyla uyumaktadır”* (Mahan 2011: 54). Bu doğrultuda genel rekabetin doğal şartlarını değerlendirdiğinde Hollanda, İsveç, Rusya, Almanya ve Danimarka gibi ülkeler için jeopolitik olarak dünyanın Avrupa dışında kalan kısmına açılmanın yolunun, yelkenli gemilerle İngiltere kıyılarına takip ederek Manş Denizi’ni geçmek olduğunu aşikardır. Bu durum da İngiltere’nin elinde nasıl bir koz olduğunu göstermektedir.

Ayrıca Mahan’ın “kuzey ticareti” olarak adlandırdığı bu ticaretin deniz gücüyle çok önemli bir ilişkisi daha vardır. O da devletlerin deniz kuvvetleri oluşturmak için gereksinim duydukları malzemeleri o dönemler için esas olarak Baltık ülkelerinden sağlıyor olmalarıdır. Bu bağlamda *coğrafi konumu* veya önemi Manş denizi gibi jeopolitik olarak çok önemli olan diğer noktalara baktığımızda bunların başında Cebelitarık, Korsika, Malta ve Süveyş Kanalı gelir. Bu noktalar *stratejik mevkiiler* oldukları için ülkelerin başarılarına ciddi manada etki etmiştir. Buradan hareketle Mahan, Cebelitarık’ın kaybedilmesi halinde İngiltere’nin durumunun 16. yüzyıldan sonra gücünü hızla kaybetmiş olan İspanya gibi olabileceğine dair bir varsayımı neden-

sonuç ilişkisi içinde belirtmiştir. İtalya'nın da sahip olduğu uzun kıyılar ve sahip olduğu limanlar bakımından Levant ticaretine dair eşsiz fırsatları olduğunu belirten Mahan, Korsika Adası'nın Fransa, Malta'nın ise İngiltere tarafından ele geçirilmesinin bu avantajın ortadan kalkmasına sebep olduğunu belirtmiştir (Mahan 2011: 54).

1.4.2. Fiziki Yapı

Mahan ülkelerin *fiziki yapılarının* deniz gücüne etkisi konusunda farklı perspektifler geliştirmiştir. Mahan'ın *fiziki yapının* etkisi üzerine yazdıkları büyük oranda bugün “coğrafi determinizm” olarak adlandırılan ve tarihte ilk örnekleri *Mukaddime*'nin müellifi İbn-i Haldun ile *Kanunların Ruhü* adlı eserin yazarı Montesque'den okunduğu etkilerle benzerlik göstermektedir. *İbn-i Haldun* ve *Montesquieu* ağırlıklı olarak, Mahan'ın “doğa şartları” dediği iklim ve yer şekillerinin insanların karakterleri üzerindeki genel etkilerini değerlendirirken Mahan bunları denizler üzerinden devletlere ve toplumlara uyarlamıştır. Buna göre onun yazdıklarından çıkarılan sonuca göre doğal limanlar, liman yapabilmek için uygun olan kıyı şekilleri, kıtaların içine doğru sokulan seyir yapılabilir akarsular ve bu akarsuların askeri savunmalara veya hücumlara karşı uygunlukları, ülkenin iç kesimleri ile kıyı kesimleri arasındaki farklar ve denizler üzerinden ülke içi ulaşım imkanları bir milletin kaderini belirleyebilir (Mahan 2011: 56-57). Mahan bu konuda yine tarihe dayalı okumalar yapmış ve aşağıda anlatılacaklarla bunları örneklendirmiştir.

Bugün haritaya kıyı şekillerini inceleme maksadı ile bilinçli bir şekilde bakıldığında tabiri caizse Hollanda kıyılarının girintili çıkıntılı olduğunu görebiliriz. Sahip olduğu birçok doğal liman, ticaret için liman yapmaya müsait birçok kıyı şekli ve Avrupa kıtasının içlerine doğru sokulan seyir yapma imkanı tanıyan akarsular onlara eş görülmemiş avantajlar sağlamıştır. Yine haritaya olan bu bakışımızda Hollanda kadar olmasa da Almanya'nın da kuzey kıyıları için benzer şeyler söylenebilir. Nitekim Mahan'ı doğrular biçimde tarihsel süreçte Almanlar da bu avantajları etkili bir şekilde kullanmışlar ve refaha kavuşmuşlardır. Örneğin 13. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar Kuzey Avrupa'da kürk, balık ve yün ticaretinde çok etkili olan *Hansa Birliği*'nin en güçlü şehirleri birer Alman şehri olan Hamburg ve Lübeck olarak belirtilmiştir (Wiesner-Hanks 2017: 28).

Hollanda tarih boyunca sahip olduğu topraklar açısından küçük bir ülkedir. Çevresinde olan komşuları ise çok daha büyük topraklara sahip ve bundan dolayı da ülkelerinin iç kesimlerinde farklı iklimler, yer şekilleri ve tarıma elverişli alanlar bulabilmişlerdir. Avrupa'nın güneyi ile de komşu olduklarından o bölgelere doğru zaman zaman ağırlık vermişlerdir. Hollanda bu koşullar içerisinde Mahan'ın tespitiyle tam manasıyla denizlere yönelmek zorunda kalmıştır (Mahan 2011: 57). Hollanda'nın sahip olduğu doğa şartlarına sahip olan bir diğer ülke tabii ki İngiltere'dir. Her şeyden önce bir ada ülkesi olması dolayısıyla dış dünyayla iletişim ve etkileşim için tek yol denizcilik olmuştur. Toprak büyüklüğü açısından Hollanda'dan daha avantajlı olan İngiltere, konu ülkesinin iç kısımlarına geldiğinde ne İspanya ne Fransa ne de Almanya'nın sahip olduğu nimetlere sahiptir ve bu da onlar için denize yönelmeyi bir mecburi hale getirmiştir.

Hollanda ve İngiltere'nin bu benzer konumları ele alındığında Mahan'a göre denizleri olmayan bir İngiltere zayıf düşerse, Hollanda ölür. Nitekim Hollandalılar da bunu kısa sürede anlamış ve bütün güçleri ile deniz ticaretine yönelmişlerdir. Balıkçılık ile başlayan serüven, balık tütsülenmesinin keşfedilmesiyle ihracat olanağı bulmuş, bu da onlar için bir sıçrama tahtası vazifesi ifa etmiştir. Mahan'a göre Hollanda'nın fiziki yapısı coğrafi konumu ile birlikte deniz ticareti ve denizcilik için büyük avantajlar getirmiştir. Baltık, Fransa, Akdeniz ve seyir yapılabilen, kıtanın içlerine sokulan Alman nehirlerinin arasındaki *stratejik mevkileri* ile Hollandalılar, 17. yüzyılda Avrupa'nın neredeyse bütün ticari taşımasını ellerine geçirme şansını elde etmişlerdir (Mahan 2011: 56-57).

Mahan'a göre *fiziki yapının* ülkelere getirdiği bir diğer durum da avantaj gibi gözüken ancak *Mahanist Doktrin'e* göre dezavantaja dönüşen geniş, verimli ve çeşitlilik arz eden topraklara sahip olmaktır. Bu topraklara örnek olarak verilebilecek ülkelerin başında Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri gelir. İngiltere ve Hollanda'dan farklı olarak Fransa çok daha büyük, verimli ve çeşitli iklimleri içinde barındıran bir *fiziki yapıya* sahiptir. Kuzeyi Manş Denizi, güneyi ve batısı Atlantik ile Akdeniz ve doğusu Orta Avrupa ülkeleri ile çevrili olan Fransa'nın yönelebilecek birçok çıkar noktası ve sahası vardır. Amerika Birleşik Devletleri ise doğuda Pasifik, batıda Atlantik ve

güneyde ise Meksika Körfezi'yle çevrili devasa topraklara sahiptir. Bu iki devlete göre de avantaj olarak gözüken bu durum Mahan'a göre uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Fransızlar ve Amerikalılar ülkelerinin iç kesimlerinde bulunan geniş ve verimli arazilere ve tarıma uygun iklimli ülkelerinin içlerine yönelmişlerdir. Sonuçta her ikisi de deniz olmadan da hayatlarını idame ettirebilecek ve tükettiğinden fazlasını üreterek karlı duruma geçebilecek topraklara sahiptir. Bu da temelde Fransızların ve Amerikalıların, Hollandalılar ve İngilizler gibi denizlere dört elle sarılmamalarının sebeplerinden biri olmuştur (Mahan 2011: 56-57).

Mahan'ın *fiziki yapı* ile değindiği bir başka nokta ise denizlerin ülke içindeki konumudur. Bir ülke için denizlerin o ülkenin tamamını çevreleyip hududunu mu oluşturduğu yoksa o ülkenin toprakları arasına girerek karaları iki veya daha fazla parçaya ayırıp ayırmadığı önemlidir. Çünkü ülkesi denizler tarafından parçalara ayrılan bir ülkenin bu parçalar arasında ulaşımı ile iletişimi sağlayabilecek deniz yeteneklerine ve bunları koruyabilecek deniz kuvvetlerine sahip olması elzemdir. Aksi halde bu durum o ülkenin *konsantrasyonunun* bozulmasına, *ulaştırma* hatlarının kapatılmasına ve deniz ticaretine büyük bir darbe vurulmasına sebep olabilir. Mahan'a göre tarihsel süreçte bu duruma en uygun düşen ülke İspanya'dır. Özellikle 17. yüzyılda genel olarak denizleri kontrol eden Hollandalılar ile savaştan İspanya, Mahan'ın kritik noktalarını belirttiği bu fiziki yapı nedeniyle kendi toprak parçaları arasında çok maliyetli ve zor olan kara yolculuklarına mahkum edilmişlerdir. Nitekim bu nedenle ilerleyen onyıllar ve yüzyıllarda ülkeleri zayıflamaya devam etmiş ve Belçika, Napoli, Sicilya, Minorca, Havana, Manila ve Jamaika gibi toprakları elinden zorla alınmıştır (Mahan 2011: 59-61).

1.4.3. Arazinin Büyüklüğü

Mahan'ın Deniz Gücünün Unsurları'ndan biri olarak belirlediği *arazinin büyüklüğü*, esas olarak bir ülkenin sahip olduğu toprakların bütün olarak kaç kilometrekare olduğuna değil, sahip olunan deniz kıyılarının uzunluğunu ve bu kıyıların sahip oldukları limanların özelliklerini değerlendirmektedir. Bu özelliklerin etkili olmalarının ana şartlarından ilki, ilk iki unsur olarak açıklanan *coğrafi konum ve fiziki*

yapının *arazinin büyüklüğü* ile uyumlu olmasıdır. Bir diğer şart ise buradan sonra değerlendirilecek olan *nüfus* sayısıdır. Buna göre Mahan yine tarih üzerinden giderek 1861-1865 yılları arasında yaşanan Amerikan İç Savaşı'ndan bir örnekle bu unsurun önemini açıklamıştır. Bu savaşta Kuzey ve Güney olarak ikiye ayrılan Amerikan halkı dört yıl boyunca birbirleriyle savaşmış ve zorlu mücadeleler sonunda Abraham Lincoln liderliğindeki Kuzey galip gelmiştir. Bu noktada kendisi de bu savaşta aktif bir biçimde görev alan Alfred Thayer Mahan, iki tarafın deniz kuvvetlerinin ve denizde ağırlıklı olarak ablukaya dönüşen deniz mücadelesinin sonuçlarının iç savaş sonucuna kesin bir şekilde etki ettiğini belirtmiştir (Mahan 2011: 60).

Bu etki savaşan iki taraf arasındaki en önemli farklardan biri olarak Güney'in sahip olduğu uzun kıyı şeridi, bu kıyı şeridindeki çok sayıda koy ve bunlarla sahip olduğu nüfusun orantısız olmasıdır. Mahan'a göre eğer bir ülke bir kale olarak değerlendirilirse onun sahip olduğu kale duvarlarının korunabilmesi için kale içindeki askeri garnizonun da surları savunabilmesi için yeterli asker sayısına sahip olması gerekmektedir. Aksi bir durumda o kalenin yani ülkenin korunmasında zaafılar açığa çıkar ve ciddi olumsuz sonuçları olabilir. İşte Amerikan İç Savaşı'nda da on bir eyaletten oluşan Güney Konfederasyonu'nun yaşadığı mağlubiyet bununla doğrudan ilişkilidir. Güney sahip olduğu kıyıları ile koyları savunmak ve sahip olduklarını savaşta etkili kullanabilmek için yeterli nüfusa ve deniz kuvvetlerine sahip değildir. Bunun sonucunda da savaş boyunca onlardan daha fazla nüfusu ve deniz kuvveti olan Kuzeyin deniz ablukasını altında kalmış ve dört yıllık bir mücadelenin sonunda mağlup olmuştur. Eğer Güney kıyıları ve koylarını kullanabilmek için orantılı bir nüfusa sahip olmuş olsaydı Mahan'a göre Kuzeyin başarı olasılığının tekrar düşünülmesi gerekirdi. (Mahan 2011: 60-61).

1.4.4. Nüfus Sayısı

Doğal şartları içeren ilk 3 maddeden sonra Mahan deniz gücünü etkileyen durumlarda insan faktörünü değerlendiren üç maddeyle devam etmiştir. Bunlardan ilki *arazinin büyüklüğü* maddesinin son kısmında da dolaylı bir şekilde bahsedilmiş olan *nüfusun sayısı*dır. Bir önceki bölümde bir arazi üzerinde yaşayan nüfusun kabaca *arazi*

büyüklüğüne oranı tartışılırken, Mahan, nüfusu bir ülkede denizle ilişkisi olan ve daha önemlisi bir gemide veya denizcilik ile ilgili malzemelerin üretiminde ya da kullanımında rol alabilecek insan sayısı yani *denizlerle bir şekilde alakası olan nüfus* olarak değerlendirmiştir. Burada ona göre tarihten verilebilecek en iyi örnek üzerine en çok çalıştığı konu olan 17. ve 18. yüzyıllardaki İngiliz-Fransız savaşlarıdır (Mahan 2011: 62-63).

Bir yüzyılı geçen ve küresel savaşlara şahitlik eden İngiliz-Fransız mücadelesinin sonunda İngilizlerin galip olarak çıkmasının sebeplerinden biri Mahan'a göre İngiltere'de dolaylı veya dolaysız olarak denizle alakası olan *denizci nüfus* farkıdır. Mahan birbirine yakın güçlerde bulunan iki ülkenin bir savaşa tutuşması ve bu savaşın yıpratıcı bir şekilde uzaması halinde, savaşın sonunda galibin nüfusu çok olan olacağını belirtmiştir. Ancak burada bahsedilen nüfus kabaca tüm *nüfus sayısı* değil, yukarıda açıklanan tanıma uygun olan *denizci nüfustur*. Bu yüzden 17. ve 18. yüzyıllar boyunca Fransa'dan çok daha fazla denizci nüfusu olan İngiltere galip çıkmıştır (Mahan 2011: 64). Çünkü tarihe bakıldığında Mahan'ın incelediği dönemlerdeki nüfus sayıları İngiltere ve Fransa arasında ciddi farklılık göstermektedir.

1750 yılına bakıldığında tüm Britanya'nın adalarıyla birlikte nüfusu 10,5 milyon iken Fransa'nın nüfusu 21,5 milyondur. Napoleon Savaşlarının yaşandığı yıllar olan 1800'lere gelindiğinde ise Britanya'nın nüfusu 16 milyona yükselmiş ancak Fransa'nın nüfusu 28 milyonu bulmuştur (Kennedy 2015: 135). Bununla beraber iki ülkenin deniz güçlerine bakıldığında 1756 yılında Fransa'nın denizcileriyle donattığı 70 savaş gemisi varken Britanya 105 gemiyi donatmayı başarmıştır. Bu rakamlar Fransa için 1790 yılında 81, 1815 yılında 80, İngiltere için 1790 yılında 195, Napoleon Savaşları'nın son yılı olan 1815'de ise 214'tür. (Kennedy 2015: 136). Buradan da görüldüğü gibi Mahan'ın bu konudaki düşünceleri bağlamında toplam nüfus olarak İngiltere'den çok daha fazla kaynağa sahip olan Fransa, süregiden savaşlar boyunca denizcilik gücü açısından *denizci nüfus* farkı nedeniyle İngiltere'den daha geridedir.

1.4.5. Ulusal Karakter

Mahan'a göre bütün insanlar kazanç peşindedir ve parayı severler. Bir ülke büyük bir deniz gücü olmuşsa daha önce *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin açıklama kısmına da uygun olarak bu barışçı ve yaygın bir ticarete dayalı olarak gelişmiş bulunan ülkenin halkının ticari meşgalelere yatkınlığından yani *ulusal karakterinden* ileri gelmektedir (Mahan 2011: 65-66). Ona göre bu durum özellikle 15. yüzyıldan sonra tarihte görülen büyük güçlerin nasıl bu konuma geldikleri incelendiğinde açığa çıkmış ve birer örnek olarak kitaplardaki yerini almıştır.

Coğrafi keşiflerin öncüleri ve coğrafi keşiflerden sonra ilk deniz aşırı imparatorlukların sahibi olan İspanyollar ve Portekizliler Amerika Kıtası'nın zengin madenlerini sömürmüş, o kıtada yaşayan Aztek, Maya ve İnka gibi uygarlıkların da hali hazırda bulunan değerli taşlarını onyıllar boyunca zor yoluyla ele geçirmiş ve bunları başta anavatanları olmak üzere Avrupa'ya aktarışlardır. Eski dünyanın daha önce görmediği düzeyde olan bu olağanüstü zenginlik, çok hızlı bir refah artışı ve rahatlık getirerek İspanyolların ve Portekizlilerin para hırsını olağanüstü boyutlara getirmiş ve aynı yöntemde daha acımasız ve gözü kara yollar izleyerek değerli maden arayışlarını artırmışlardır. Organize, çok katmanlı, ürün çeşitliliğine ve en önemlisi üretime dayanmayan bu zenginleşme yolu kaçınılmaz bir çöküş ve fakirlik getirmiştir. İspanyolların ve Portekizlilerin ele geçirdikleri altın ve gümüş, Mahan'a göre ticaret ruhuna uygun organize edilmiş İngiliz ve Hollandalıların sistemiyle bu milletlere geliyor ve onların ticaretlerini dolayısıyla da refah seviyelerini artırmalarına sebep oluyordu. Tarihin bu döneminde elli yıllık bir zaman diliminde Brezilya madenlerinden 500 milyon dolar elde eden Portekizliler yaptıkları harcamalarla ellerinde ancak 25 milyon dolar nakit tutabilmişlerdir (Mahan 2011: 66-67).

Bu zamanlarda dünyada ticaretin önde gelen milleti olan Hollandalılar dünyanın dört bir tarafına para karşılığı mal almak ve taşımacılık yapmak için giderken bir tek İber Yarımadası'na mal karşılığında para almak için gitmiş ve bunu nakit tahsil etmişlerdir. Taşınan değerli madenlerin değişimiyle paranın aktarıldığı İber Yarımadası, bir süre sonra bu rehabetin getirdiği şartlarda altın ve gümüşten başka bir şeyin

ticaretini yapmaz olmuş ve rakiplerinin üretim rakamlarının çok gerisinde kalarak tüketime dayalı bir ekonomiye dönüşmüştür. Benzer zamanlarda İngilizler de İspanyol ve Portekizlilerin diğer mallara olan ihtiyacını karşılamak için hem İber Yarımadası'na hem de Amerika Kıtası'ndaki kolonilerine imal ettikleri ve ticaretini yaptıkları her türlü malı taşımakla meşgullerdir (Mahan 2011: 66-67).

İngilizlerin ve Hollandalıların bu konudaki farkları sonraki yıllarda başarılarının sebebi olmuş ve önce Hollandalılar, kısa bir zaman sonra da İngilizler tüm gücü ele geçirmiştir. Burada bu milletlerin farkı refahı kısa yol olarak görülen savaş yoluyla ganimet toplama değil çalışmakta görüyor olmalarıdır. Mahan'a göre bunun sebebi de milletlerin yaratılışlarının farklı olmasıydı³⁰. İngilizlerin ve Hollandalıların ırklarının kökeninin aynı olduğunu vurgulayan Mahan, onlara “bakkal milletler” denmesine değiniyor ancak bu bakkallığın dalga geçilecek değil kendi uluslarına refah getirecek bir seviyede olduğunu vurgulamıştır: *“İngilizler ve Hollandalılar yaratılış olarak iş adamı, tüccar, üretici ve müzakereciydiler. Dolayısıyla hem kendi ülkelerinde hem yabancı ülkelerde, ister medeni ülkelerin limanlarında, isterse barbar doğu yönetimlerinde veya kendi kurdukları sömürgelerde olsun, her yerde topraktaki kaynakları geliştirmek ve artırmak için çıkarmaya uğraştılar. Doğuştan tüccarın –isterseniz bakkal deyin- içgüdüsi devamlı olarak değiş-tokuş edilecek yeni maddeler aradı; ve nesiller boyu çalışmayla gelişmiş olan sanayici karakterle birleşen bu araştırma onları zorunlu olarak üretici yaptı. Ülkelerinde büyük imalatçılar oldular; dışarıda kontrol altında tuttıkları topraklar zenginleşti, üretim katlanarak arttı ve anavatanla yerleşim yerleri arasındaki zorunlu alışveriş daha fazla gemi gerektirdi. Ticaretin bu ihtiyaçları nedeniyle taşımacılık arttı... ve böylece birçok bakımdan deniz gücü haline geldiler”* (Mahan 2011: 67).

Bu doğrultuda dönemin bir diğer büyük gücü, İngilizlerin de en büyük rakibi olan, Fransızları değerlendiren Mahan, onların denizci bir halk olarak tarihin birçok

³⁰ Mahan'ın eserlerini yazdığı dönemde kabaca ulusların kendi içlerinde bir hiyerarşik yapıları olduğunu savunan ırkçılığın ve sosyal darwinizmin çok revaç gören ideolojiler oldukları unutulmamalıdır. Onun düşünce dünyasında bu tür ideolojilerin etkisinin (Heuser 2010: 22) haricinde özellikle 19. yüzyılda dünyada gücü elinde bulunduran ve amansız emperyalist politikaların sahibi olan devletlerin Hristiyan toplumların devletleri olmaları da önemlidir. Çünkü Mahan'a göre bu durum onun dindar Hristiyan karakteri göz önüne alındığında meşru ve ilahi iradenin tecelli etmiş bir şekli olarak görülmüştür (Crowl 1986: 448).

döneminde dikkate değer bir deniz gücüne sahip olduklarından, özellikle askeri alanda kapasitelerini hiç yitirmediklerinden ve sahip oldukları avantajlı konum ile her açıdan verimli ülke topraklarıyla rahat bir hayatı elde ettiklerinden bahsetmiştir. O'na göre Fransızlar İspanyolların ve Portekizlilerin değerli madenlerle, İngilizler ve Hollandalıların ise deniz ticaretiyle elde ettikleri kazanımları, sıkı bir ekonomik sistemde tasarruf ederek ve stok yaparak kazanmışlardır. Bu durum da *ulusal karakter*lerini etkileyerek yaptıkları girişimlerde elde ettiklerini korumaya olan eğilimlerini artırmış, fazla maceracı olarak değerlendirdikleri yeniliklerden uzak tutmuş ve küçük risklere bile mesafeli durmalarını sağlamıştır. Bu durumun genel sonucu ise Fransızları aşırı ihtiyatlı ve mali olarak çekingen yaparak riskli olarak gözüken ticaretten ve deniz taşımacılığından uzak tutması olmuştur. Hatta Mahan bunu bir ileri noktaya taşıyarak bu çekingenliğin hayatın başka noktalarını da geçerek çocuk doğumlarını durdurduğunu ve dolayısıyla da bundan nüfus artışının etkilendiğini iddia etmiştir (Mahan 2011: 68).

Mahan'ın *ulusal karakter*le ilgili olarak değindiği bir başka konu da ticarete bakışı değerlendiren sosyal statüye uygunluk ve kabul görme oranıdır. Mahan'a göre bunlar bu toplumdan topluma belirgin farklılıklar gösterir ve bu farklılıklar somut olarak gösterilebilirler. Ekonominin çekici gücü olan Avrupa'nın asil sınıfları genellikle barışçı ticareti hakir gören bir huy tevarüs etmişlerdir. Bu huy İspanyolların gururu ve çalışma isteksizliğiyle uyum göstermiş ve onların ticarete negatif bakmalarına sebep olmuştur. Fransa'da ise asalet algılayışları küçümsenen işlere aşağılık damgası vurmuş ve asil payesini kapmak için fırsat bekleyen zengin tüccarların yeterli parayı ya da mirası edindikten sonra refah getiren işlerini bırakmalarına sebep olmuştur. Bununla mücadele etmek için *Güneş Kral* lakabıyla bilinen XIV. Louis, 17. yüzyılda bir ferman yayınlamış ve tüm asillerin deniz ticaretini geliştirmek için ticaret gemilerindeki mallardan birer hisse almaları için yetki vermişti. Mahan'a göre *ulusal karakter*de ticaret yapmaya karşı bulunan önyargı ve pejoratif düşünceleri kaldırmaya yönelik bu hareket, sorunun ne kadar farkında olduğunu da göstermiştir. Hollanda ve İngiltere'de de bulunan aynı asil sınıf ise ticarete bu gözle bakmamış ve aksine bunu teşvik etmiştir (Mahan 2011: 68-69).

Mahanist Doktrin'de ulusal karakterin bir diğer etki alanı gelişmiş bir deniz ticareti için vazgeçilmez olan sömürgelerin ve sömürge topraklarının değerlendiriliş biçimleridir. Mahan'ın "ulusal zeka" ile alakalı olarak değerlendirdiği bu kısım da milletten millete farklılık göstererek özellikle İngilizlerin yüzyıllar süren başarısının anahtar bir özelliği olmuştur. Mahan burada tüm uluslardan farklı olarak İngilizlerin bunu sağlayan iki özelliğinden bahsetmektedir. Birincisi onların sömürge edindikleri topraklara samimi olarak ve orada uzun zaman yaşayacaklarını bilerek yeni topraklarla olan ilişkilerini çıkarlarıyla da orantılı olarak hesaplamaları ve anavatanlarına geri dönmek için huzursuz bir acelecilik göstermemeleridir. İkincisi ise ele geçirdikleri toprakların kaynaklarını olduğu gibi sömürmeye değil o toprakların sahip oldukları kaynakları geliştirerek karlarını uzun vadede maksimize etme hedefleridir (Mahan 2011: 69-70).

Bu bağlamda Mahan'a göre Fransızlar sömürülen topraklardan ziyade kendi güzel ülkelerinde bulunmayı dört gözle beklerken yeni edindikleri topraklardaki kaynakları geliştirme ve kullanma meselesinde İspanyollar gibi çok sınırlı davranmışlardır. Hollandalılar ise İngiltere'den önce başladıkları ve çok yol aldıkları sömürgecilikte ulusal karakterlerinde emperyal ruhun eksikliğini hissetmektedirler. 1650 yılına kadar dünyanın görece bakir topraklarında büyük bir imparatorluk kurmuş gibi gözükmelerine rağmen, amaçları sadece ticaret olduğu için bunu ancak belli şartlar ve zorlamalar altında genişletmişler ve kar maksimizasyonunu sınırlı tutmuşlardır (Mahan 2011: 70).

1.4.6. Yönetim Karakteri ve Yapısı

Deniz Gücünün Unsurları bahsinde Mahan'ın en çok yer ayırdığı ve detaylandığı kısım *yönetim karakteri ve yapısı*dır. Mahan hepsinden fazla yer ayırdığı bu konuda ağırlıklı olarak yine tarihe başvurmuş ve ülkelerin politikalarında yönetimlerin kararlarının ne kadar önemli olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu manada Mahan'a göre "Yönetimin icraatı, becerikli, enerjik ve azimli veya bunun tersi olmasına bağlı olarak, bir insanın hayatında veya bir milletin tarihinde başarı veya başarısızlığa neden olan kararlılığının akıllıca uygulanmasına tekabül eder" (Mahan 2011: 71).

Buna göre ülkelerin *yönetim karakteri ve yapısı* köklerini bir önceki konuda bahsedilen *ulusal karakterden* alır. *Ulusal karakter* yönetim karakterini tam manasıyla yaratır ve şekillendirir (Mahan 2011: 66).

Yönetim karakteri bahsinde ülkelerin yönetimlerinin başarılı olabilmeleri için en önemli kelime belki de *istikrardır*. Bunun sebebi Mahan'ın burada özellikle İngiltere'nin ve Fransa'nın 17. yüzyılın başından 18. yüzyılın sonuna kadar geçen kısımda yöneticilerinin aldıkları kararları incelemesi olmuştur ve bu inceleme elbette deniz politikalarıyla ilgili alınan kararlara dayanmıştır. Burada varılan sonuç devletlerin sahip oldukları deniz stratejisini veya politikasını sürdürme iradelerinin ülkelerin başarılı olup olmamalarına direkt olarak etki etmesidir (Mahan 2011: 71).

Bu manada Mahan'a göre henüz büyük bir güç olmayan İngiltere'de 17. yüzyılda tahta çıkan Kral I. James'in zayıf bir karaktere sahip olmasına rağmen ülkesinin denizlerdeki üstünlük politikasını o dönemin güçlü devletlerinden Fransa'ya karşı sürdürmüş olması genel durumu özetler itibardadır ve İngiltere'nin başarısının en büyük sebeplerinden biri olarak bu görülmüştür. Burada ülkedeki İç Savaş (1642-1651) sırasında İngiltere'yi fiili olarak yöneten Oliver Cromwell'den, II. Charles'dan, II. James'den, III. William'dan (Oranlı William), William Pitt'den bahseden Mahan, hepsinin iyi krallar ya da yöneticiler olmasalar da ortak özellik olarak muhakkak İngiltere'nin denizlerdeki hakimiyet iddiasını sürdürdüklerinden bahsetmiştir (Mahan 2011: 71-72). Nitekim Mahan'a göre İngiltere'nin deniz gücü değerlendirildiğinde, onun bir milletin ulaştığı en yüksek seviyeye ulaşabilmiş olması yönetiminin ve yöneticilerinin sergilediği karakter sayesinde mümkün olabilmiştir. Bu ülkenin yönetimleri tarafından tarih boyunca yapılan birçok eylem takdire layık olmasa bile en azından hepsi seleflerinden tevarüs ettikleri politikaları sürdürmeyi başarmışlardır. Bunun ise bir diğer anlamı istikrardır ve bu istikrarlı politikaların merkezinde de *denizlerin kontrolü vardır* (Mahan 2011: 71).

Fransa'da ise 17. yüzyılın başından itibaren IV. Henry ve Kardinal Richelieu'nun geliştirdiği doğru politikaların 18. yüzyılın sonuna kadar çeşitli yöneticiler ve krallar eliyle bazen uygulandığını bazen uygulanmadığından bahseden

Mahan (Mahan 2011: 78), bunun Fransa'da yerleşik ve sağlam bir deniz politikası kurulamamasına sebep olduğunu belirtmiştir. Örnek olarak Richelieu'dan sonra gelen Jules Mazarin onun politikalarını terkederken, XIV. Louis de dönemin deniz politikalarını yöneten ve başarılı olan Jean-Baptist Colbert'in politikalarını terketmiştir. Bu manada Colbert'e özel bir önem veren Mahan, *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin üzerine döndüğü *üretim, taşımacılık ve sömürge* yani ticaret ve donanma politikalarının Colbert tarafından eksiksiz bir şekilde yapıldığını ve Fransa'ya denizlerde kontrolü ele geçirmek için her imkanı sunduğunu belirtmiştir. Ancak tüm bu politikalar XIV. Louis'nin karada genişleme ve Avrupa hakimiyeti hedefleriyle saptırılmış ve Fransa'nın uzun vadede çok büyük kayıplar vermesine sebep olmuştur (Mahan 2011: 79-87).

Yönetim karakteri ve yapısı bahsinde Hollanda'ya da değinen Mahan burada sistem sorununu dile getirmiştir. Hem 16. hem de 17. yüzyıllarda bağımsızlık mücadelesi yüzünden yönetim sistemi sorunu yaşayan Hollanda, birleşme adına ilk adımını 1579 yılındaki *Utrecht Birliği* ile atmıştır. Burada o dönem politik adıyla "Birleşik Eyaletler" olarak anılan Hollanda, yedi eyaletten oluşmakta ve Habsburg İspanya'sının yönetimi altında bulunmaktaydı. Fakat Utrecht Birliği'nin ilanından iki yıl sonra gelen bir isyanla 1581 yılında fiili olarak bağımsızlıklarını kazanmışlar ve *Hollanda Cumhuriyeti* olarak anılmaya başlanmıştır. Burada başbakanlık vazifesi *States-General* yani *Genel Meclis* içinde *Grand Pensionary* ya da *Büyük Bakanlık* adı altında yürütülüyordu. Ancak aynı zamanda *Stadthouder* denen bir makam bulunmakta ve bu makam zaman zaman başbakanlık vazifesini üstlenmektedir. Dolayısıyla sistemde büyük bir karışıklık ve uyumsuzluk bulunmaktaydı (Lee 2015: 157). Mahan'a göre bu uyumsuzlukların en büyüklerinden biri devleti oluşturan yedi eyaletin her birisinin ayrı ayrı donanması ve amirallikleri olmasıydı. Bu durum merkezi sistemi yok edip ortak hareket edilmesini engellemiş ve ulusal politikayı oluşturmada sorunlara yol açmıştır. Bu dönemde Hollanda Mahan'a göre bir devletten ziyade büyük bir şirket gibi gözükmekteydi. Bunun sebebi de Hollandalıların fazla tüccar olması olarak belirtilmişti. Bu *tüccar ruhu*³¹ devleti yönetmiş ve devletin çıkarlarını korumakta isteksiz davranmıştır (Mahan 2011: 77). Çünkü çıkarları korumak söz konusu olduğunda bu yönetici tüccar güruhu uzun savaşların ticarete büyük bir darbe vuracağını farkında

³¹ Mahan buna "Ticari Aristokrasi" demiştir (Mahan 2011: 77).

olmuş ve ondan sakınmıştır. Bu durum 17. yüzyılda küresel politik sistemde başat güç olarak anılmasına rağmen Hollanda'nın düşüşünün sebeplerinden biri olmuştur. Mahan'a göre diğer sebeplerin başında yetersiz *arazi büyüklüğü* gelmektedir (Mahan 2011: 78).

Mahan *yönetim karakteri ve yapısının* uzun dönemde milletlerin kaderi üzerinde oynadığı rolün etkilerinin yanı sıra, bu unsurun bir halkın denize dair olan alışkanlıklarını nasıl etkilediğine dair de değerlendirmeler yapmıştır. Buna göre *yönetim karakteri ve yapısı* iki dönemde farklı etkiler barındırır. Bu dönemlerin ilki barış dönemidir. Yukarıda da bahsedildiği gibi deniz stratejisinin amaçlarından biri barışta da kendi amacına uygun olarak bir ülkenin deniz gücünü kurması, desteklemesi ve büyümesidir. Buna göre bu dönemde savaştan ve seferberlikten uzak olan halkın, yönetimlerinin politikalarıyla birlikte sanayisini, macera arama eğilimini ve denizden sağlayacağı kazancı büyümesinin mümkün olduğunu söylemiştir (Mahan 2011: 87). Bunlar deniz gücünün daha çok iş dünyası yönünü ilgilendiren alanlardır ancak gayet önemli işlevleri bulunmaktadır.

Mahan'ın bahsettiği diğer dönem de savaş dönemidir. *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin temellerini oluşturan ticaretin ve onun türevleri olan *üretim, taşımacılık ve sömürgelerin* korunması için en önemli unsur olan deniz kuvvetlerinin kaderi burada bir ülkenin *yönetim yapısı ve karakterine* doğrudan bağlıdır. Ayrıca buna direkt bağlı olan bir diğer faktör denizlerdeki ticari ve askeri üslerdir (Mahan 2011: 87). Buna göre milletlerin deniz kuvvetleri ile ilgili belirledikleri milli siyaset yani onlara verdikleri değer oldukça önemlidir. Çünkü deniz kuvvetleri kara orduları gibi bazen elle tutulur gözle görülür somut başarılar veya görevler icra etmezler ve bu yüzden birçok millet tarafından önemleri küçümsenir ve atıl bırakılırlar³². İşte burada deniz kuvvetleriyle ilgili milli siyaset büyük bir önem temsil eder. Bir deniz kuvveti oluşturmak bugünden yarına olan kısa bir süreç olmadığı gibi, sadece su üzerinde çarpışan araçlar olan gemilerden ibaret olarak da görülemezler. Bir milletin veya yönetimin deniz kuvvetlerine yani onun büyüklüğüne, personeline, teşkilatlanmasına, eğitimine,

³² Mahan'ın 17. ve 18. yüzyıllardaki politik rekabetler ve savaşlar boyunca Fransa'nın İngiltere'ye karşı en büyük eksiklik olarak gördüğü nokta burasıdır ve tarihsel süreçleri konu edindiği eserlerinde buna sıkça değinmiştir.

muharebe etkinliğine gösterdiği özen ve bunlara ayrılan bütçe ayrıca çok önemlidir ve yönetimlerin karakterleri bunu belirleyecek mercilerdir.

Sonuç olarak birinci bölümde Mahan'ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ya da *Mahanist Doktrin* açıklanmıştır. Bu bağlamda Mahan'dan etkilenerek denizciliklerine *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ışığında yön veren devlet adamları ve ülkelerden bahsedilmiştir. Mahan'dan etkilenen kişiler olduğu gibi Mahan'ın da etkilendikleri bulunmaktadır. Bu bağlamda deniz gücünün kullanımı ve teknik yönleri hakkında Mahan'a öncülük eden kara savaşlarının stratejisti Jomini'nin altı çizilmiştir. Ayrıca Deniz Gücünün Unsurları, Mahan'ın çizdiği sınırlar çerçevesinde denizlerin önemi ve devletler arasındaki mücadeleyle alakalı olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Ancak *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin soyut bir şekilde kalmaması adına ikinci bölümde tarihsel süreçle birlikte deniz gücünün unsurları, prensipleri ve stratejik mevkiiler olaylar içerisinde kullanılarak açıklanacaktır ve tüm teori somutlaştırmaya çalışılacaktır.

II. BÖLÜM

2. 17. ve 18. YÜZYILLARDA DENİZ HAKİMİYETİ TEORİSİ BAĞLAMINDA İNGİLTERE’NİN YÜKSELİŞİ

Bu bölümde Alfred Thayer Mahan’ın İngiltere’nin yükselişi üzerine temellendirdiği *Deniz Hakimiyeti Teorisi*, 17. ve 18. yüzyılları kapsayan tarihsel süreç içerisinde aktarılmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu tarihsel süreç George Modelski’nin *Uzun Döngüler Teorisi’nde* İngiltere merkezli *üçüncü döngü*nün de konusu olduğu için arada bir bağlantı kurulacak ve *Uzun Döngüler Teorisi’nin* kullandığı terimler bu tarihsel süreç içerisinde aktarılacaktır. Bu bölümün devam eden başlıklarında 17. ve 18. yüzyıl Avrupa’sındaki siyasal ve ekonomik gelişmeler *Deniz Hakimiyeti Teorisi* bağlamında savaşlar ve ticaret merkezli bir şekilde anlatılacaktır. İngiltere’nin yükselişe geçtiği dönemde bir önceki *başat güç* olan Hollanda ve en önemli rakibi olan Fransa ile olan ilişkileri de detaylıca incelenecektir. Bu bağlamda tarihsel olayların sebep ve sonuçları değerlendirilerek *Deniz Hakimiyeti Teorisi’nin* tarih içerisindeki uygulanabilirliği sorgulanacaktır. Bu şekilde İngiltere’nin *başat güç* olma sürecinde denizlerle ilgili politikaları dışında atılan adımların ve yapılan uygulamaların üçüncü bölümde anlaşılabilmesi için zemin hazırlanmış olacaktır.

2.1. George Modelski’nin Uzun Döngüler Teorisi ve Mahan

Başat Güç kavramının yaratıcısı George Modelski 1978 yılında *Küresel Politika’nın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet* adlı makalesini yayınlamış ve geliştirdiği *Uzun döngüler Teorisi* ile dünya sistemini³³ tarihsel olarak lider ekonomilere, onların

---

³³ Dünya sistemi yaklaşımları tarihsel süreçlerden beslenerek büyük ölçekli sosyal, siyasal ve ekonomik değişimleri açıklamaya ve anlamaya yönelik geniş bir perspektif sunmaktadır. Bu tür bir yönte

yükselişlerine ve düşüşlerine ve onların bir başka güç ile değişim süreçlerinde yaşananlara dayalı olarak modellemiştir. Bu modelleme, içinde teorinin adını aldığı “uzun döngüler” barındırmakta ve her bir döngüde bir ulus devletin *başat güç* olarak küresel sistem içerisinde iniş ve çıkış nedenlerini yorumlamaktadır. Buna göre her biri yüz yıldan biraz uzun süren bir döngüde (Modelski 2005: 7), küresel politik sistem bir başat güce (world power) şahitlik eder. Bu yaşanan yüz yıldan biraz fazla sürede hegemonyasını sürdüren başat güç, bir süre sonra sistem üzerindeki hakimiyetini ve kontrol yeteneklerini kaybeder ve diğer güçlerin de sistemde daha fazla söz sahibi olmasıyla düzensiz, oligopolistik³⁴ bir döneme girilmiş olunur (Modelski 2005: 7). Diğer güçler denen elit aktörler ise başat güce meydan okuyan başka bir güç (challenger) ve diğer küresel güçlerden (global powers) oluşur (Modelski 1987: 10). Teoriye göre süregelen düzensiz dönem sonunda küresel bir savaş meydana gelir ve bu savaş başat gücün değişmesiyle sonuçlanır.³⁵

Burada başat gücü “*karşılıklı bağımlılığın küresel katmanında düzen korumayı tekelleştiren (yani yarısından fazlasını kontrol eden) birimler*” olarak tanımlayan Modelski, bu tanıma özellikle İngiltere’nin deniz hakimiyetinin ve küresel olayları şekillendirme kapasitesinin denk geldiğini (Modelski 2005: 6) söylemiştir. 1500 yılından beri beş gücün başat rolü oynadığı bu sistemde, bu beş gücün ortak ve en önemli özelliklerinden biri ise İngiltere örneğinde olduğu gibi deniz hakimiyetini sağlamaları yani okyanuslara hakim olmalarıdır. Modelski burada deniz gücünün önemini anlatmak için “*Küresel politikada liderliği neden ve kim yerine getirebilir ya da uygulayabilir?*” sorusuna verilecek tek bir cevabın ya da faktörün olmadığını ve kuşkusuz birçok sebebin birleşerek bu konumu sürdürmenin mümkün olduğunu söyler ancak bunun yanında atlanamayacak *anahtar faktör* olarak donanmaları gösterir. George Modelski bununla alakalı olarak “*Küresel erişim olmadan küresel sistem olamaz. Ve ancak üstün donanmalar dünya liderliği için yeterli olabilir*” (Modelski ve Thompson 1988: 3) demiştir. Modelski’ye göre deniz gücü olmadan küresel savaşları da

---

Immanuel Wallerstein’in Modern Dünya-Sistemi teorisi ile daha popüler hale gelmiştir (Yılmaz 2017: 284).

³⁴ Çok kutuplu anlamına gelmektedir.

³⁵ George Modelski’nin bu modellemesi aynı zamanda Türkiye’de siyasi tarihin en önemli yazarları arasındaki *Oral Sander* ve Türkiye’de denizcilik ve deniz gücü konusu üzerinde en önemli söz sahiplerinden biri olan Emekli Tümamiral *Cem Gürdeniz* tarafından da benimsenmiş ve bu yazarlar eserlerinde buna uygun olarak bir tarih anlatımı yapmışlardır.

kazanabilmek mümkün değildir (Modelski 1987: 15). Çünkü deniz gücü dünya çapında askeri operasyonlar yapabilmek için mutlaka gereklidir (Modelski ve Thompson 1988: 13). Dolayısıyla *küresel politik sistem* içerisinde deniz gücü olmadan başat güç olunamaz ve bir hegemonya kurulamaz.

Yukarıda da söylendiği gibi *Uzun Döngüler Teorisi*'ne göre 15. yüzyıldan itibaren beş başat güç gelmiş ve beş farklı döngü içerisinde küresel politik sisteme egemen olmuştur. Bunlardan ilki olan birinci döngüde Portekiz, İtalyan Şehir Devletleri'nin ve büyük güçlerin karıştığı bir küresel savaş sonucu, Akdeniz'de ticarete hakim olan Venedik'in ve diğer şehir devletlerinin yaptıkları ticari faaliyetleri başlattığı coğrafi keşiflerin getirdiği avantajlarla ele geçirmiş ve Afrika ile Brezilya'ya da yayılarak başat güç konumuna yükselmiştir (Modelski 2005: 6). Portekiz ayrıca Hindistan'a da el atmış ve 1501 yılında kurdukları "Casa da India" ile Hindistan ticaretine yön vermeye başlamıştır (Gürdeniz 2015: 82). Ancak zamanla diğer küresel güçlerin de sisteme ortak olmasıyla ticareti azalmış ve en sonunda 1580 yılında İspanya Kralı II. Philip tarafından ele geçirilerek hakimiyet döneminin sonuna gelinmiştir (Lee 2015: 60).

İkinci döngü ise Hollanda'nın liderliğindeki dönemdir. 1588 yılında *İspanyol Yenilmez Armada*'sının İngiltere Donanması tarafından mağlup edilmesiyle Portekiz'den arta kalan ticaret şebekeleri de kaybedilmiş ve İspanya ile Portekiz tüccarları denizlerden çekilmeye başlamışlardır. Onların yerini dolduran Hollandalılar, 1602 yılında *Doğu Hindistan Şirketi*'ni kurarak öncüllerinin Asya ile olan ticaretini devralmış ve İngiltere ile Fransa'yla girecekleri uzun ve çok kademeli bir küresel savaşa kadar bu konularını sürdürmüşlerdir. Burada Modelski Portekiz'in ve Hollanda'nın düşüş sebepleri olarak Mahan'ın *Deniz Gücünün Unsurları*'nda bahsettiği unsurların önemli roller oynadığını belirtmiştir. Portekiz *nüfus ve arazinin büyüklüğü* başlıklarıyla ilgili sorunlar yaşarken, Hollanda *nüfus ve yönetim yapısı ve karakteri* ile ilgili sorunlar yaşamış ve küresel politik sistemdeki hegemonyalarını sürdürmemişlerdir (Modelski 2005: 9-10).

Uzun Döngüler Teorisi'nin üçüncü döngüsü ise aynı zamanda bu tezin konusu olan İngiltere'nin *başat güç* konumuna yükseldiği dönemdir. Bu dönem döngüler içinde en önemlisidir çünkü modern dünyanın şekillenmesinde temel niteliğinde olan kurumların ve geleneksel güç dengelerinin zeminini hazırlamış ve neredeyse I. Dünya Savaşı'na kadar sürecek bir düzen yaratmıştır. Modelski'ye göre bu düzen sadece 1789-1815 arasındaki Fransız Devrimi ve Napoleon Savaşları'nda sekteye uğramıştır. Bu yüzden de 1815'den 1914'e kadar gidecek dördüncü bir döngü ortaya çıkmıştır. Burada dördüncü döngüde de başat gücün İngiltere olması, üçüncü döngüde ne kadar sağlam temellerin atıldığına kanıtı olmuş ve aynı zamanda büyük kurumsal değişimlere yol açmıştır. Bu üçüncü döngü aynı zamanda Alfred Thayer Mahan'ın dikkatle incelediği ve İngiltere'nin yükselişine şahit olunan 1660-1789 yılları olarak özetlenebilir (Modelski 2005: 12-13).

Nitekim Modelski de deniz gücü kavramının yaratılmasında ve değerlendirilmesinde Alfred Thayer Mahan'a ve özellikle onun *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* adlı eserine özel bir önem vermiş (Modelski ve Thompson 1988: 4) ve eserlerinde bunlardan çokça yararlanmış. Ona göre Mahan'ın başarısı deniz gücü kavramını dünya siyasetinin gündemine getirirken tarihten çekip çıkardığı Büyük Britanya tecrübesidir (Modelski ve Thompson 1988: 8). Mahan'ın yaptığı en önemli şey Britanya'nın başat güç statüsüne yükselişinde deniz gücünün rolünü belgelemiş olması ve deniz gücünün unsurları olarak gördüğü şeyleri ayrıntılı olarak ortaya koymasındır. Bunun anlamı Modelski'nin teorisine göre dünya liderliği için gerekli olan niteliklerin bir arada toplu olarak sunulması demektir (Modelski ve Thompson 1988: 9). Bu nedenlerden dolayı bu çalışma George Modelski'nin *Uzun Döngüler Teorisi*'ndeki modellemeye uygun olarak İngiltere'nin başat güç pozisyonuna geldiği üçüncü döngüyü kapsamış ve Mahan'ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi* doğrultusunda İngiltere'nin yükselişi tarihsel olarak irdelenmiştir.

2.2. Deniz Hakimiyeti Teorisi'nin İnşa Edildiği Zemin: İngiltere'nin Yükselişi

Mahanist Doktrin'in veya *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin stratejik çerçeve içinde somut bir hale geldiği nokta olan *İngiltere/Büyük Britanya tecrübesi* çok önemlidir. Bu

teorinin üzerine inşa edildiği zemin özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda Mahan'ın Britanya Kraliyet Donanması'nın tarihine dair incelemelere dayanıyordu (Cole 2008: 50). Mahan'ın eserleri incelendiğinde herkesin varabileceği bu ortak kanaat, *Mahanist Doktrin*'i inceleyen birçok kişi tarafından da dile getirilmiştir. Bunun en büyük sebeplerinden biri Mahan'ın en önemli eserlerinde İngiltere'ye ve Kraliyet Donanması'na büyük bir yer ayırmasından kaynaklanmaktadır. 17. yüzyıldan itibaren Mahan tarafından çok sıkı bir şekilde incelenen İngiltere'nin denizleri kullanım şekli ve mantalitesi, daha önce benzeri görülmemiş şekilde tarihsel bir anlatıma dönüşmüştür. Bu anlatımda *Deniz Hakimiyeti Teorisi*, İngiltere'nin yükselişinin deniz gücü haline gelmesinin eş zamanlı olarak gerçekleştiği gözlemine dayanmıştır (Karabulut 2013: 45).

Küresel politik sistemde 17. yüzyılın sonlarında başlayan ve neredeyse 1914'e kadar süren İngiltere hakimiyetinin sebepleri ve ona yol açan uygulamalar Mahan için temel prensipler ve kurallar içerisinde ifade edilmiştir. Bu doğrultuda özellikle 1815 Viyana Kongresi'ne kadar İngilizlerin yaptığı çoğu uygulama başarı için elzemdir ve onlar bunu neredeyse en doğru şekilde uygulamıştır. Başarı için gereken kısımların arasında ayrıca doğal şartlar da çok önemlidir ve bu doğal şartlar da yukarıda bahsedildiği gibi *Mahanist Doktrin* çerçevesinde İngilizlerin lehinedir. Mahan'a göre daha önceki kısımlarda da bahsedildiği gibi güç ve refah mavi sulara yatmaktadır ve bu mavi suların üzerindeki hakimiyet, devletler arasındaki pay kapma yarışının sonucunu belirlemektedir. Bu yüzden İngilizler için belki de en önemli olan şey deniz hakimiyetiydi. *Mahanist Doktrin* açısından deniz hakimiyetini açıklamak gerekirse, bu denizlerin kontrolünü elinde bulundurmaktır demektir. Bunun da uygulamaya geçtiği nokta, bir devletin deniz kuvvetleri aracılığıyla düşmanın deniz kuvvetlerini ya imha ederek ya da büyük oranda baskı altında tutarak denizlerden men etmesi olmuştur. Deniz kuvvetlerini bu şekilde kullanarak *Mahanist Doktrin*'de deniz stratejisinin en önemli unsurlarından biri olan *ulaştırma* hatları elde tutulmuş, düşman ticareti imha edilmiş, mavi suların uzandığı her noktada bir abluka hüküm sürmüş ve düşmanın hem ticaret hem de savaş gemileri denizlerden silinmiştir. Nitekim Mahan'a göre Büyük Britanya tüm bu uygulamalara bağlı kalarak 1713 yılında son bulan *İspanya Veraset Savaşları*'ndan sonra *rakipsiz deniz gücü* olmuş (Mahan 2011: 193), bundan tam 50 yıl

sonra da 7 Yıl Savaşları sonucunda küresel politik sistemdeki mücadeleden tam bir muzafferiyetle ayrılarak *Britanya İmparatorluğu*'na dönüşmüştür (Mahan 2011: 242).

Öte yandan neden sadece İngilizlerin bu şekilde bir deniz hakimiyeti sürdürdüğü de Mahan için önemli bir konudur. Onun denizci uluslar olarak nitelediği Fransızlar, İspanyollar, Hollandalılar ya da Portekizliler neden deniz hakimiyetini ele geçirememişlerdi? Bunun en önemli sebebi birinci bölümdeki Deniz Gücünün Unsurları başlığı altında anlatıldığı gibi ulusların sergilediği farklı özelliklerde yatmaktaydı. Buna göre bunların içinde tek ada devleti olan İngilizler, denizlere karşı farklı bir bakış geliştirmişler ve denizlerin kendisine bir anlam atfetmişlerdir. Bu bağlamda İngiltere'nin deniz kuvvetinin üstün olması onların deniz stratejilerinin üstün nitelikli olmasına dayanmıştır (Sprout 2015: 548). Bu stratejik üstünlüklerden biri de Alfred Thayer Mahan'ın yeniden yorumladığı tarihsel süreç içerisinde İngiltere'nin Mahan'ın *stratejik mevki* başlığı altında bahsettiği konumlara özel bir önem vermesi olmuştur. Buna göre İngiltere büyük öneme sahip olan *dar su yollarını* aşama aşama ele geçirmiş ve bunlara uzun yıllar sahip çıkmayı başarmıştı (Karabulut 2013: 48). Bunlardan Cebelitarık'ı, Manş Denizi'ni, St. Lawrence Körfezi'ni erken denecek yıllarda ele geçiren İngiltere, daha sonra bunlara Malakka Boğazı ve Süveyş Kanalı'nı da eklemiştir.

Mahanist Doktrin çerçevesinde İngilizlerin üstünlüğü Deniz Gücünün Unsurları başlığında incelenen *coğrafi konum, nüfus, ulusal karakter ve yönetim karakteri ve yapısına* dayanıyordu. Denizciliğe ve tüccarlığa çok yatkın olan bir millet, yürütülen deniz politikasının değerini anlayıp buna bağlı kalmasını sağlayan bir yönetim (Sprout 2015: 547) ve ülkelerinin istiladan uzak bir ada olarak var olması İngilizler için hakimiyetin kazanılması ve sürdürülmesi açısından önemli avantajları olmuştur (Sprout 2015: 145). Ancak bunların kavranabilmesi için uzun yüzyıllar gerekmiş, bu avantajlar ve hamleler Alfred Thayer Mahan'ın eserlerinde bir teoriye dönüşene kadar beklemiştir.

Milattan önce Roma İmparatorluğu'nun ardından Vikinglerin ve Normanların istilasına maruz kalan İngiltere'de bu topluluklardan kalan bir denizcilik kültürü olmamıştır. İlk olarak 900'lü yıllarda balıkçılık ve deniz ticareti vasıtasıyla İngiltere'de

bir denizcilik kültürü oluşmaya başlamıştı (Gürdeniz 2015: 100). Daha sonra ilki 1095 yılında Papa II. Urban'ın çağrısıyla başlayan Haçlı Seferleri'ne (Çolak 2014: 19) katılan İngilizler, Mahan'ın tabiriyle dünya tarihinde tüm denizlerden daha fazla yer kaplayan Akdeniz'de denizciliğe ve gemiciliğe dair önemli bilgiler edinmişlerdir. Bu seferlere katılan gemilere ve denizcilere de ilk defa *Bahriye Denizcilik Kanunları* ile birlikte sıkı bir disiplin getiren kurallar ve idam cezasını da içeren ceza kanunları getirilmiştir. Daha sonra III. Haçlı Seferleri (1189-1192) sırasında I. Richard (Aslan Yürekli Richard) *Rodos Adası Deniz Kanunu*'nu İngiltere'ye uygulamış ve bu kitaba da *Amiralliğin Kara Kitabı* adını vermiştir. Bu kanunlar da tüm denizcilere ve gemilere sıkı kurallar ve ağır cezalar getirmiştir (Gürdeniz 2015 101-102).

1337-1453 yılları arasında Fransa ve İngiltere arasında gerçekleşen 100 Yıl Savaşları (Wiesner-Hanks 2017: 139) İngiltere için bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde Fransız işgalini önleyebilmek için ilk defa bir donanmaya ihtiyaç duyan İngiltere, III. Edward döneminde ticaret gemilerini silahlandırarak bir donanma oluşturmuştur. 1410 yılında V. Henry döneminde ilk büyük savaş gemisini yapan İngiltere (Gürdeniz 2015: 102), 1414 yılında Sagres'te *Henry the Navigator* tarafından kurulan denizcilik okulunun denizciliğe akademik bir temel sağlaması ve 1453 yılında İstanbul'un düşmesi ve teknolojik ilerlemelerin hızlanmasıyla denizcilik konusunda daha çok adım atmaya başlamıştır (Howarth 2003, Aktaran: Gürdeniz 2015: 102).

1497 yılında VII. Henry döneminde *John Cabot* adlı bir İtalyan denizcisini görevlendirerek Portekiz'in ve İspanya'nın yaptığı gibi keşif hareketlerine katılan İngiltere, burada Amerika'nın kuzeyindeki New Foundland ile İzlanda ve Grönland'a seferler düzenlenmiş (Gürdeniz 2015: 102). Ancak Portekizlilerin ve İspanyolların buldukları değerli taşları bulamamışlardır. Bundan sonra 1550 yılında bu kez John Cabot'un önderliğinde yeni keşifler amacıyla *Tüccar Maceracılar Şirketi*'ni kuran İngilizler Çin'e ve Hindistan'a daha kısa bir yoldan ulaşabilmek amacıyla Kuzey Buz Denizi'ne açılmışlar ancak umduklarını yine bulamamışlardı. Ardından yeniden batıya yönelen İngilizler, Hudson Körfezi ve Grönland ile Labrador arasındaki yeni kara parçalarını keşfetmişler ancak kendilerine refah ve zenginlik getirecek bir şey yapamamışlardı. Ancak bu dönemde soğuk, ıssız ve tehlikeli denizlerde alınan yollar

İngiliz denizcilere büyük bir özgüven sağlamış ve daha sonra gelişecek olan İngiliz denizciliğinin nedenlerinden biri olmuştur (Gürdeniz 2015: 102-103).

Sömürge arayışında başlangıçta aradığını bulamayan İngiltere, 1558’te tahta I. Elizabeth’in geçmesiyle denizlerde başka bir aşamaya geçmiştir. Bu dönemde babası VIII. Henry’den farklı olarak Kıta Avrupa’sı savaşlarından uzak duran I. Elizabeth denizlerde daha aktif bir politika benimsemiştir (Wiesner-Hanks 2017: 139). I. Elizabeth dönemi İngilizlerin denizlerde hakimiyeti elde etme arzusunun ortaya çıktığı ve benimsendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde ünlü tüccar ve denizci John Hawkins’i denizcilik konularındaki danışman olarak atayan I. Elizabeth, Kraliyet Donanması’nın denizcilerine *“İngiltere harbe girdiği zaman, yalnız düşmanlarınıza değil dost ve tarafsız devletlere de göz açtırmayınız, harbi o şekilde idare ediniz; böylece sonunda İngiltere yine dünyanın en kuvvetli devleti olarak kalsın”* (Gürdeniz 2015:103-104) demiştir. Denizler söz konusu olduğunda taviz vermemek ve çıkarları korumak adına “dost” olunan ülkelerle bile iyi ilişkilerin göz ardı edilmesi İngilizlerin bu konudaki hırsını ortaya koymuştur. Bu dönemde İngiliz devlet adamı ve I. Elizabeth’in yakını Sir Walter Raleigh *“Her kim denizlere hükmederse, ticarete hükmeder. Her kim dünya ticaretine hükmederse, dünyanın zenginliklerine hükmeder ve sonuçta dünyanın kendisine hükmeder”* (Till 2009, Aktaran: Gürdeniz 2015: 29) demiştir.

Öte yandan Kıta Avrupa’sındaki savaşlardan uzak durmasına rağmen aradığı zenginlik ve refahı bulamayan İngiltere, Kanada, Guyana, Virginia ve Gambiya’da da aradıkları değerli madenleri bulamamıştı. Bunları elde edebilmek için tek yolun kaldığını gören I. Elizabeth, bunun üzerine Avrupa Kıtası’na bu zenginlikleri getiren İspanyollara ve Portekizlilere karşı “izinli korsanlık” faaliyetlerini başlatmıştır (Ferguson 2017: 32-33). Bu korsanlık faaliyetleri zamanla İngiltere’de öyle başarılı ve ünlü olmuştur ki bunun büyük bir karı ve getirisi olduğunu gören İngiliz asiller de bu yağma operasyonlarına katılmaya başlamışlardır. Bu yüzden I. Elizabeth zamanında kurulan donanmanın temeli de bu İngiliz korsanları ve deniz haydutları tarafından atılmıştır (Gürdeniz 2015: 104).

İngiliz denizciliği ayrıca Kraliçe'nin denizcilik konularındaki danışmanı John Hawkins sayesinde de büyük bir gelişim kaydetmiş ve gemi inşa tekniklerinde ve savaş taktiklerinde ciddi ilerlemeler sağlanmıştır. Ayrıca bu dönemde John Hawkins'in sağ kolu olan Francis Drake, I. Elizabeth'in *izinli korsanlık* sistemini getirmesiyle Kraliçe'nin resmi korsanı olmuştur (Gürdeniz 2015: 105). Francis Drake, Güney Amerika'da İspanyol ve Portekiz sömürgelerine karşı büyük bir saldırı başlatmış ve büyük ganimetler elde etmiştir (Ferguson 2017: 31). Korsanlık ve İngiliz Donanması o kadar entegre olmuştu ki ayrıca Francis Drake'nin gemisi savaş zamanlarında Kraliyet Donanma'sının bir gemisi olarak ön sıralarda yer almaya başlamıştır (Gürdeniz 2015: 105). Bu yüzden Niall Ferguson'a göre İngiliz İmparatorluğu'nun temelleri denizlerdeki şiddet ve hırsızlığın etkisiyle ortaya çıkmıştır (Ferguson 2017: 27).

VIII. Henry döneminde 1539 yılında *Donanma Kurulu*'nu ve deniz subaylarının eğitimi için *Trinity House* adlı bir şirketi kuran İngiltere (Gürdeniz 2015: 103), 16. yüzyılda ayrıca yukarıda da bahsedildiği gibi gemicilik teknolojisinde de ileri gitmiştir. Portekizliler ve İspanyollar kadirga³⁶ tipi gemiler yerine karavela³⁷ tipi gemiler kullanırken İngilizler I. Elizabeth döneminden itibaren daha gelişmiş olan kalyon³⁸ tipi gemileri kullanmaya başlamıştır (Ferguson 2017: 34). John Hawkins'in büyük pay sahibi olduğu yeni gemilerle 1588 yılında *İspanyol Yenilmez Armada*'sı Manş Denizi'nde mağlup edilmiş ve başarıları kanıtlanmıştır (Gürdeniz 2015: 105).

17. yüzyılda Avrupa Kıtası'nda başta 30 Yıl Savaşları olmak üzere kanlı çarpışmalar devam ederken 1600'de *Doğu Hindistan Şirketi*'ni kuran İngiltere, ticarete ve korsanlık faaliyetlerine devam etmiş ve denizcilikte de gelişme göstermeye sürdürmüştür. 1620 yılında ünlü filozof ve bilim adamı *Francis Bacon*'un "130 kadar bilimsel araştırma konusunu" incelemesi önerisiyle kurulan "*Royal Society of London for Improving Natural Knowledge*" isimli bilim kuruluşu ilerleyen yıllarda denizciliği

³⁶ Kadirga tipi gemiler ilk kez Akdeniz'de milattan önceki yüzyıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Asıl olarak kürek gücüyle hareket eden bu gemiler deniz üzerinde kalan kısımları çok kısa olduğundan okyanus tipi açık deniz seferlerinde kullanılamamışlardır (Gürdeniz 2015: 80).

³⁷ Karavela tipi gemiler 15. yüzyılda Portekizliler tarafından kürek gücü yerine kullanılmaya başlayan yelkenler yardımıyla hareket etmişlerdir. Ayrıca toplar ateş gücü olarak ilk kez bu gemilere monte edilmiştir (Gürdeniz 2015: 80).

³⁸ Kalyon tipi gemiler bin tona varan ağırlıkları ve çok yekelenli, çok direkli, boyu uzun, eni dar yapılarıyla yüksek ateş gücü sahip gemilerdir. Bu gemiler özellikle 16. yüzyılın sonlarından itibaren deniz muharebelerinin asıl unsuru olmuşlardır (Gürdeniz 2015: 81).

geliştirmek için Kraliyet Donanma'sıyla birlikte hareket etmiştir. İngilizler bu tür kuruluşlar aracılığıyla 16. ve 17. yüzyıllarda *usturlapın* daha gelişmiş olan ve gökcisimlerinin yüksekliğini ölçmeye yarayan *quadrantı* bulmuş, denizlerdeki mesafe birimi olan yardanın derece ve dakika olarak ölçülebilmesini ve bir İngiliz matematikçi tarafından bulunan logaritmanın seyir hesaplarında kullanılmasını sağlamışlardır (Gürdeniz 2015: 107-108).

1640 yılına gelindiğinde İngiliz Parlamentosu tarafından kendisine yapılan itirazları reddeden, mali konularda sorunlar yaşayan ve dini alanda geleneksel Protestan ilkelerine karşı duran I. Charles yönetimindeki İngiltere bir iç savaşa sürüklenmiştir (Black 2017: 107). Bu süreç Parlamento'nun galip çıkması ve 1649 yılında Kral I. Charles'ın idam edilmesiyle son bulmuş ve Oliver Cromwell *Koruyucu Lord* olarak ülkeyi yönetmeye başlamıştır (Black 2017: 110-111). Alfred Thayer Mahan'ın övgüyle söz ettiği ve denizlere ve deniz kuvvetlerine karşı olan özel ilgisi sayesinde Kraliyet Donanması'nı geliştirmiş olan Oliver Cromwell, ayrıca 1651 yılında çıkarttığı *Denizcilik Kanunu (Navigation Act)* ile 17. yüzyılda *başat güç* statüsüne yükselen ve dünya çapındaki ticaret ağını çok hızlı bir şekilde geliştiren Hollanda'ya karşı olan tutumunu da belli etmiştir. Denizcilik Kanunu'na göre İngiltere'ye veya onun sömürgelerine yapılan tüm ticari taşımacılık sadece İngiliz gemileriyle yapılabilecekti ve bu durum o dönem İngiliz taşımacılığını da büyük oranda elinde bulunduran Hollandalı denizcilere ve Hollanda'ya açık bir mesaj olarak algılanmıştı (Kim ve Kim 2017: 109).

Nitekim 1652 yılından 1654'e kadar süren *Birinci İngiltere-Hollanda Savaşı* da bu kanundan hemen sonra çıkmıştır. Denizlerde ve ticaret yollarında hakimiyet kurmak adına çıkan bu savaş (Ferguson 2017: 44) ile birlikte İngiltere yoğun savaşlarla geçecek yüz elli yıllık bir döneme girmiştir. Mahan'ın da özellikle bu olaylardan sonra irdelemeye ve değerlendirmeye başladığı İngiltere tarihi, bölümün başında da açıklandığı gibi bundan sonraki aşamada ona göre bir teorinin somutlaştığı yer olmuştur.

2.2.1. 17. Yüzyılda Avrupa'da Genel Durum

Alfred Thayer Mahan'ın düşüncelerinin temelini oluşturan ve tarihe bakışını anlatan *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* ve *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1793-1812'de* temel olarak denizci milletler olan İngiltere, Fransa, Hollanda, İspanya ve Portekiz devletlerinin tarihlerini incelemiştir. Bunlardan kuşkusuz olarak başrolü oynayan devlet yukarıda da açıklandığı gibi İngiltere'dir. İkinci olarak ise İngiltere'nin yaklaşık yüz elli yıl boyunca ezeli düşmanı olmuş Fransa geniş bir yer kaplamıştır. İki devlet arasında 17. yüzyılın ikinci yarısında başlayan rekabet, Napoleon'un 1815 yılında Waterloo'da yenilmesiyle kesin olarak son bulmuş ve İngiltere galip çıkmıştır. Mahan'ın eserlerindeki tarihsel deniz mücadelesinde geride kalan devletler ikincil konumda yer almış ancak 17. ve 18. yüzyıllar boyunca onlar da dikkate değer bir rol oynamışlardır. Mahan'ın eserlerinde karasal devletler olarak sayılabilecek devletlerden en çok bahsedilenler ise Kutsal Roma İmparatorluğu içerisinde bulunan Habsburg Avusturyası'dır. Bunun dışında Prusya, Danimarka, İsveç, Rusya, Polonya, Osmanlı İmparatorluğu³⁹ gibi devletler ve bazı önemli prenslikler de tarihi olaylar anlatılırken söz konusu edilmişlerdir.

Mahan'ın tarihi anlatmaya başladığı dönem olan 17. yüzyılda, Kissinger'ın Avrupa'da ortaya çıktığını söylediği *güç dengesi sistemi* (Kissinger 2000: 55) temelde yeni bir tarzda yaşanmaya başlayacak olan güç mücadelesinin yeni adı olarak belirlemiştir. Ona göre dinin etkisiyle sürdürülen evrensellik iddiasının kaybolmasıyla bu sistem ortaya çıkmıştır. Daha önce Orta Çağ'ın temel ahlaki ve dini yargılarının yön verdiği Avrupa siyaseti, bu dönemde dünyevileşen ve değişen sistemi için yeni bir politika aracı aramış ve yeni sistemin özellikleri *raison d'etat* (*Hikmet-i Hükümet*) kavramı üzerine kurulmuştur. *Raison d'etat* temelde devletin çıkarlarının korunmasında veya iyileştirilmesinde kullanılan her türlü aracın meşru olarak görülmesi şeklinde tanımlanmıştır. Kısaca 17. Yüzyıldan itibaren Orta Çağ'ın evrensel ahlak nosyonunun yerini ulusal çıkar, evrensel monarşi nostaljisinin yerini de kendi "bencil çıkarlarını" kovalayan her devletin bir şekilde bütün devletlerin güvenlik ve gelişmesine katkıda bulunduğu açıklamasıyla güç dengesi almıştır (Kissinger 2000: 57). Bu ortamda kurulan

³⁹ Alfred Thayer Mahan eserlerinde Osmanlı İmparatorluğu yerine "Türk İmparatorluğu" ismini kullanmaktadır.

ittifaklar, savaş sürerken dahi açık ya da gizli anlaşmalarla sıklıkla değişmiş ve savaşlar kolayca bitmemiştir. Savaşan taraflardan birisi cepheden çekilirken diğeri savaşa girmiş ve hükümdarlar ordu ve donanmalarını sürekli cepheden cepheye kaydırmak durumunda kalmıştır (Wiesner-Hanks 2016: 449-450).

Bu ortamda Mahan'dan hareketle İngiltere dışında ilk bahsedilmesi gereken ülke Fransa'dır. Fransa bu yüzyılda büyük devlet adamlarının art arda geldiği tarihsel bir süreci yaşamıştır. Reform sürecinden sonra ortaya çıkan mezhepsel gerilimler Avrupa'da birçok ülkeyi toplumsal olarak ikiye bölmüştür. Ağırlıklı olarak Katolik olan Fransa bu süreçten sonra Protestan vatandaşlarıyla bir mücadeleye girmek zorunda kalmış ve toplumsal kargaşalara sahne olmuştur. Fransa, kuzeyinde İngiltere ve Hollanda, doğusunda geleneksel rakibi Habsburg Avusturya'sı ve güneyinde İspanya ile bir üstünlük mücadelesi vermiştir. Temelde Katolik ve Protestan mezheplerinin çekişmesinden ortaya çıkan 30 Yıl Savaşları özünde siyasal bir çekişmedir. Avrupa'da ortaya çıkan Reform hareketlerinden sonra bir keşiş olarak Wittenberg Üniversitesi'nde teoloji dersleri veren Martin Luther'in 1517'de yenilikçi düşüncelerini içeren doksan beş maddelik bildirisini Wittenberg Kilisesi Şatosu'na asmasıyla Protestanlık daha somut bir hale bürünmüştür (Gündüz 2006: 116). Bu çıkış, Avrupa'yı yüzyıllar süren bir mezhep savaşına sürüklemiştir. Daha çok Avrupa'nın kuzeyi tarafından benimsenen bu fikirler ülkelerin de varlıklarını tehdit eder boyuta geldiğinde bir savaş sebebi olarak hızla tarihteki yerini almıştır. 1618 yılında başlayan savaş, Habsburg Hanedanı'ndan dindar bir Katolik olan Avusturya Arşidükü ve Kutsal Roma İmparatoru II. Ferdinand'ın Katolik dininin evrenselliğini canlandırmaya, Protestanlığı ezmeye ve Orta Avrupa prensleri üzerinde imparatorluk otoritesi kurmaya çalışmasıyla patlak vermiştir (Kissinger 2000: 58).

1618-1648 yılları arasında meydana gelen 30 Yıl Savaşları, din temelli bir savaş olarak düşünüldüğünde çoğunluğu Katolik olan Fransa'nın doğal olarak Katolik devletlerin yanında yer alması ve Protestan prens ve krallara karşı savaşacağı öngörülmüştür. Ancak *raison d'etat* politikasının mucidi Kardinal Richelieu 1624 yılında başbakan olmuş ve devleti yönetmeye başlamasıyla *raison d'etat*'nın gerektirdiği acımasız bir realizm politikasını uygulamaya sokmuştur. Bu çerçevede

mücadele vermeye başlayan Fransa, kuzeyde İsveç ve Protestan Alman prenslerine destek olarak, Katolikliğin savunucusu ve Avrupa'nın hakimi olmak isteyen Habsburg hanedanına karşı çetin bir mücadele vermiştir. Fransa, Avusturya'nın doğusunda Polonya'yı güçlü tutarken, Müslüman bir devlet olan Osmanlı İmparatorluğuyla da iyi ilişkilerini sürdürmeye gayret etti. 1648 Westphalia Anlaşması ile birlikte 30 Yıl Savaşları'nın sonuna gelindiğinde ise savaşların çoğunlukla gerçekleştiği yerler olan Alman toprakları cehennemi bir tabloyla karşılaşmıştı. Bu savaşlar sonucunda tüm Alman nüfusunun neredeyse üçte biri hayatını kaybetmişti (Kissinger 2000: 57-60). Bu durum 17. yüzyılda kara hakimiyeti açısından Avrupa'da ayakta kalan bir güç olarak Fransa'yı daha da öne çıkarmıştır.

Bu arada dönemin diğer büyük devletlerinden biri olarak sayılabilecek İngiltere, henüz iç birlik sağlayamadığından tüm gücüyle dışarıya yönelmemiştir. İspanya ise 16. yüzyılın başından beri verdiği aralıksız savaşlarla zayıf düşmüş ve Hollanda'ya 1639 Downs Deniz Muharebesi'nde yenilmesi ile bu zayıflığı kanıtlanmıştır (Mahan 2011: 96). Ayrıca Hollanda ile süren 80 Yıl Savaşları sonucunda imzalanan 1648 Münster Anlaşması ile Hollanda'nın da bağımsızlığını tanımak zorunda kalan İspanya için durumun vahametini göstermiştir (Lee 2015: 153). Bu dönemlerde Kutsal Roma İmparatorluğu'nun en büyük ve önemli parçası olan Habsburg Avusturya'sı, Fransa ile devam eden sorunları olmasına rağmen doğusunda Osmanlı İmparatorluğu tarafından tehdit edilmiş ve zaman zaman Osmanlı İmparatorluğu'nun saldırılarına maruz kalmıştır. Bu durum da Fransa'nın sahip olduğu öz kaynakları ve devlet tecrübesiyle Avrupa'da büyük bir güç olarak çıkmasına zemin hazırlanmış ancak yine de belirgin zaafı bünyesinde barındırdığını gözler önüne sermiştir. Ekonomik durumu, ordusunun ve donanmasının yetersizliği ve halk arasındaki gerginlik devleti zayıf göstermiştir. Alfred Thayer Mahan icraatlarından dolayı takdir ettiği Kardinal Richelieu'nun bu dönemdeki önlemlerinden bahsederek, onun Fransa'nın gerçek bir güç olarak ortaya çıkmasına yardım edebilecek yöntemlerini anlatmış ve bunların akıllıca düşünülmüş bir rehber olarak uygulanabileceğini vurgulamıştır. Mahan'a göre Kardinal Richelieu denizlerde ezeli rakip olarak İngiltere'yi benimsemiş ve ona zarar vermek için Hollanda ile bir ittifakın aranmasına karar vermiştir (Mahan 2011: 95).

Fransa’da Kardinal Richelieu gibi yetenekli bir devlet adamından sonra onun yerine yine bir kardinal olan Jules Mazarin gelmiştir. Mahan’a göre Mazarin selefinin genel politikalarını izlerken ve onları uygulamaya çalışırken donanmayı büyük oranda ihmal etmiş ve bir gerileyişe sebep olmuştur (Mahan 2011: 79). 1661’de Mazarin’in de vefatıyla onun yerine gelen Jean-Baptist Colbert ise Mahan’a göre Fransız devletini yeni bir aşamaya ve büyük bir deniz gücü haline getirmeye çalışırken *Güneş Kral* lakabı ile bilinen XIV. Louis gibi bir engelle karşılaşırsa da büyük bir başarı göstermiştir.

Fransa, Deniz Gücünün Unsurlarından olan *yönetim karakteri ve yapısı* bölümünde de kısaca değinildiği gibi Colbert zamanında mali konulardaki idari reformların dışında denizlere ve denizciliğe de çok büyük bir önem verilmiştir. Fransa tarafından Hollanda ve İngiltere’nin denizdeki ticaret ve taşımacılık egemenliğine darbe vurmaya çalışılmış, Baltık’a, Levant’a, Doğu ve Batı Hint Adaları’na yönelik büyük ticari şirketler kurulmuş, gümrük yönetmeliği Fransız mallarını teşvik edecek ve malların büyük limanlarda gümrüklenmeden depolanmasına imkan verecek şekilde yeniden düzenlenmiştir. Böylece *coğrafi konumu* Hollanda’dan çok daha uygun olan Fransa’nın Avrupa’nın en büyük *antrepo* olması hedeflenmiştir (Mahan 2011: 103). Yine bu dönemde Fransa’nın zengin toprakları ve büyük üretici kapasitesiyle “askeri denizciliğin temelini teşkil edecek büyük bir ticari taşımacılık” kurulmuştu. Mahan’a göre Colbert’in politikaları işe yaramış ve Fransa 1673’te büyük bir refaha kavuşmuştur (Mahan 2011: 105).

Alfred Thayer Mahan eserlerinde Colbert’in politikalarından hareketle denizlerde büyük bir güç olabilmek için atılması gereken adımlar olarak vurgulamış ve onun Fransız Tarihi adına oldukça başarılı bir devlet adamı olduğundan bahsedilmiştir. Ancak XIV. Louis’nin deniz gücü yerine kara ordularına büyük önem vermesi ve gücü elde etmenin yolunu ayaklarını sağlamca bastığı yer olan karada bulacağını düşünmesi, daha önce Kardinal Richelieu’nun hazırladığı rehber tam zıt olarak onun Hollanda’yı hedefe koymasına ve karada genişlemeyi seçmesine yol açmıştır. Aynı dönemde ünlü filozof ve bilim adamı Leibnitz, Louis’ye Mısır’ın ele geçirilmesini ve bu yolla Akdeniz ve Doğu ticaretinin ele geçirilebileceğini tavsiye etmiştir. Mahan’a göre Fransa Kralı’nın başarılı bakanı Colbert’in sağladığı deniz gücüyle bunu yapabilir ve tarihin

yönünü değiştirebilirdi ancak bu yolu tercih etmemiştir. Bundan yüz yıl sonra bir diğer Fransız İmparator Napoleon böyle bir hedefi gerçekleştirmek için Mısır'a harekete geçtiğinde bu tür bir deniz gücüne sahip olamamış ve İngiliz Amiral Nelson'un darbeleriyle yıkılmıştır. Öte yandan Louis'nin karadan genişlemeyi seçmesi İngiltere'nin denizlerdeki eşsiz hakimiyetinin başlangıcının ve Fransa'nın tüketici kara savaşlarıyla kaynaklarının kurumasının öncüsü olarak yüzyıllar süren sıkıntılı bir sürecin yolunu açmıştır (Mahan 2011: 105).

1579'da Utrecht Birliği ile bir araya gelmiş yedi eyaletten oluşan *Birleşik Eyaletler* yani Hollanda incelendiğinde bu küçük devlet Modelski'nin *Uzun Döngüler Teorisi*'nde de bahsedildiği gibi 17. yüzyılın başat gücüydü. Güney toprakları olan Felemenk bölgesi (İspanyol Felemenki) İspanya İmparatorluğu'na ait olan Hollanda, Deniz Gücünü Unsurları'ndan olan *nüfusunun az, arazi büyüklüğünün yetersiz ve yönetim yapısının uyumsuz olmasına rağmen sahip olduğu coğrafi konum ve fiziki yapının getirdiği avantajlardan yararlanmış ve eşi görülmemiş varlıkların sahibi olma şansını yakalamıştır. Ancak Mahan'a göre ulusal karakterleri belki de onların yükselişindeki en büyük sebeptir. Avrupa'nın mezhep savaşları içinde kıvrandığı, büyük güç mücadelelerinin büyük devletleri yorduğu bir ortamda, Mahan'ın ifadeleriyle "Hollanda halkının büyük denizci ve ticari dehası" onlara Lefevre-Pontalis'in Jean de Witt adlı eserinden alıntılacağı gibi modern çağların Fenike'si olma fırsatını getirmiştir (Mahan 2011: 97).*

O dönem İspanyol İmparatorluğu'na ait olan Scheldt Nehri üzerindeki Antwerp Limanı'nın, 1648 Westphalia Anlaşması'nın bir parçası olan Münster Anlaşması ile Hollanda tarafından denize olan çıkışının kapatılmasıyla çağın Venedik'i mesabesinde olan bu şehrin tüm ticaretini Hollandalılar üstlenmişlerdir. Çünkü Antwerp Limanı *stratejik bir mevki* olup o dönem büyük bir hinterlanda sahiptir. Yine bu sırada Katolik İspanyol yönetiminin Protestanlığı seçen insanlara yaptığı baskıları fırsat bilerek onları kendi liman şehirlerinde istihdam eden Hollanda, 600 bin kişiyi bulan bu insanları kumaş ve keten eşya imalat sektörlerine yerleştirerek hali hazırda balıkçılıktan ve balık tütsülemekten gelen büyük gelirlerini büyütüştü. O dönem için sadece ringa balıkçılığı Hollanda nüfusunun yaklaşık beşte birini geçindirmeye ve 800 milyon Frank gelir

sağlamaya yetmiştir. Hollanda'nın deniz ticaretindeki gücü rakamlara da yansımış, ticaret filosu 10 bin yelkenli ve 168 bin denizciden oluştuğu belirtilmiştir. İspanya'nın gerilemesiyle İngiltere ile birlikte Atlantik ticari taşımacılığını da üslenen Birleşik Eyaletler, kuzeyde de Brandenburg, Danimarka, İsveç ve Polonya gibi devletlerle ticaret yapmış ve sattıklarına karşılık bu ülkelerin buğday, kereste, bakır, kenevir, ve kürk gibi mallarını almışlardır. Bu ticaret filosunun her yıl taşıdığı malların bedeli Mahan'ın ifadeleriyle o dönem çok büyük bir miktarlarda bir paraya denk geliyordu ve Hollandalılar kendilerine “denizlerin arabacıları” demeye başlamışlardı (Mahan 2011: 97). Bu betimleme *Mahanist Doktrin*'in temel taşlarından biri olan *taşımacılığın* önemini belirtmesi adına önemlidir.

Hollanda'nın deniz ticaretini geliştirmesi İngiltere gibi sömürgelerinin oynadığı büyük rolle mümkün olabilmiştir. Hollanda, o dönemde çoğunlukla Portekiz'den ele geçirdiği sömürgelerle bir imparatorluk sahibi olmuştur. Asya ticareti için çok önemli olan Ümit Burnu'na sahip olan Hollanda, ayrıca bugün Hindistan'ın batı kıyısı olan Malabar, Yeni Zelanda'nın kuzeybatı köşesi olan Coromandel, bugün Sri Lanka'nın kurulu olduğu ada olan Seylan, Cava Adası, Malakka ve Hindistan'ın bazı diğer kıyı bölgeleri başta olmak üzere doğuda birçok bölgeyi sömürgeleştirmiştir. Bu bölgenin ticaretini 1602'de kurdukları *Doğu Hindistan Şirketi* ile gerçekleştirmiştir. 1621'de kurulan *Batı Hindistan Şirketi* de çoğunlukla Amerika Kıtası'ndaki sömürgeler için kurulmuş ve o da kısa sürede 800 savaş ve ticaret gemisini ticaret hatlarına yerleştirmiştir (Mahan 2011: 97-98).

Daha önce de bahsedildiği gibi 16. yüzyılın sonlarında başlayan ve 17. yüzyılda da devam eden uzun İspanya-Hollanda Savaşı, Fransa ve İngiltere tarafından herhangi bir endişe olmadan izlenmiştir. Ancak Hollanda'nın önce 1639'da The Downs Muharebesi'nde İspanya'yı yenilgiye uğratması ardından da dünyadaki ticaret ağını çok hızlı ve etkileyici bir biçimde genişletmesi 17. yüzyılın başat gücü olarak kabul edilse de güç dengesini belirgin bir şekilde Hollanda lehine bozmuştur. Bunun üzerine İngiltere dikkatini Hollanda'nın güç kaynakları olan deniz ticaretine ve sömürgelerine kaydırırken, Fransa ise karadan Hollanda'nın güney topraklarını ele geçirmeyi hayal etmeye başlamıştır (Mahan 2011: 98). Nihayetinde İngilizlerle yukarıda da bahsedildiği

gibi 1652’de patlak veren ve aralıklarla 1674 yılına kadar devam eden, Fransa ile ise 1672 yılında başlayan ve aralıklarla 1713 yılına kadar devam eden savaşlar, Hollanda’yı zayıf düşürmüştür (Lee 2015: 155). Mahan’a göre 17. yüzyılın başat gücü Hollanda, hem askeri konulardaki eksikliği hem de yönetimindeki eksiklikler yüzünden *sunî bir güçtür* (Mahan 2011: 99).

2.2.2. 1660’larda Değişen Avrupa ve Denizlerde Mücadele

Mahan’ın 1660’dan itibaren incelemeye başladığı Avrupa Tarihi tezin *Deniz Hakimiyeti Teorisi* kısmında da açıklandığı gibi temelde *İngiltere’nin nasıl başarılı olduğunun* soru ve cevapları üzerine kurulmuştur. Ancak burada atlanmaması gereken bir nokta da Mahan’ın eserleri boyunca *Fransa’nın nasıl başarısız olduğu* sorusuna cevap aramış olmasıdır. Nitekim eserlerinde bunlara dayalı olarak bir nevi diyalektik geliştiren Mahan, bunlarla birlikte deniz gücünün öneminin ne kadar fazla olduğunu vurgulamıştır. Bu tip eserlerinin çoğunu 19. yüzyılda yazan Mahan, bu dönemde Avrupa’nın bir değişiklik geçirdiğini görmüş ve bu noktalara değinmiştir. Mahan’a göre 1660 yılının milat alınmasının sebebi ise 30 Yıl Savaşları’nı “tamamen” bitiren anlaşma olan Pirene Anlaşması’nın 1659 yılında imzalanmış olmasıdır. Bu anlaşmayla birlikte İspanya ve Fransa barış yapmış ve Avrupa’da ittifaklar çok büyük bir oranda değişmiştir (Kennedy 2015, Mahan 2011).

Ancak bu tarihin seçilmiş olması Mahan’ın eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla muhtemelen somut tarihsel sebeplere de dayanmıştır. Bu somut sebepler muhtemelen 17. yüzyılın ticarete hakim gücü Hollanda’ya karşı İngiltere’nin 1652’de başlattığı savaşlar ve 1661 yılında Kral XIV. Louis’nin Kardinal Mazarin’in ölümüyle yönetim üzerindeki hakimiyetini tam olarak sağlamış olmasıdır. Nitekim Mahan burada XIV. Louis’nin şu sözlerine yer vermiştir; “*Bundan sonra kendi kendimin bakanı olacağım. Benim emirlerim dışında hiçbir kararname imzalanmayacaktır, dışişleri ve maliye bakanına da benim talimatım olmadan hiçbir şeyi imzalamamalarını emrediyorum*” (Mahan 2011: 93). Mahan’ın bu vurgusunun nedeni Fransa’nın büyük başarısızlık sebeplerinden biri XIV. Louis’nin tahtta geçirdiği yetmiş iki yıl boyunca götüğü işlevsiz politikaları görüyor olmasıdır. İngiltere için ise temel sebep 1642 yılında

başlayan iç savaş sonucu iktidara gelen Cromwell'in 1658 yılındaki ölümüyle birlikte 1660 yılında Kral II. Charles'ın tahta geçmesi (Wiesner-Hanks 2016: 477-478) ve bu dönemden sonra İngiltere'nin yavaş yavaş istikrara kavuşarak deniz gücü adına sahip olduğu tüm avantajları sergilemiş olmasıdır.

Nitekim Paul Kennedy ve George Modelski, Mahan'dan neredeyse 100 yıl sonra yazdıkları eserlerinde bu dönemlerde büyük bir değişimin yaşandığını ve tarihin büyük kırılmalarının görüldüğünü yazmışlardır. George Modelski *Uzun Döngüler Teorisi* içerisinde Hollanda'nın başat güç olduğu *İkinci Uzun Döngü*'nün bitişinin Hollanda'nın 1652'den 1674'e kadar süren İngiltere savaşlarıyla başladığını belirtmiştir (Modelski 1987: 81-82). Paul Kennedy ise özellikle 1660'dan itibaren uluslararası politikanın bir evriminin yaşandığını söylemiştir. Ona göre bu dönemde gerçekten çok kutuplu bir Avrupa devler sistemi olgunlaşmış ve Ortaçağ'ın dini sebepler ileri sürerek çıkartılan savaşları tarihe karışmıştır. Bu dönemde sonra realpolitik⁴⁰ gerçek bir aktör olarak yerini almıştır (Kennedy 2015: 107).

Mahan'a göre 1660 yılında İngiltere'nin ticaret gelirleri Hollanda'dan az olmasına rağmen deniz kuvvetleri olarak organizasyon ve etkinlik bakımından İngiltere, Hollanda'dan üstündü. Fransa ise büyük oranda Colbert'in çabalarıyla oluşturulan deniz kuvvetlerinde malzeme açısından bir üstünlük gösteriyordu. Gemileri rakiplerine nazaran daha fazla tonaja, ambara ve topçuya sahipti ve bunları geliştirmeye devam etmiştir (Mahan 2011: 100-101). Colbert'in Fransa'daki buna benzer faaliyetleri sürerken 1660'dan sonra ilk savaş olan *İkinci İngiltere-Hollanda Savaşı* patlak vermiştir. Bunun sebebi İngiltere'de tüccarlar arasında Hollanda'nın sahip olduklarına karşı büyük bir kıskançlığın *Birinci İngiltere-Hollanda Savaşı*'ndan beri devam ediyor olmasıdır (Kennedy 2015: 137-138). Hollanda ile herhangi bir savaş durumunda *coğrafi konum* avantajını elinde bulundurduğunu iyi bilen İngilizler bu yüzden savaşa sıcak bakmıştır. Nitekim herhangi bir savaş durumunda Manş Denizi'ni geçmek zorunda oldukları için orayı kullanamayan Hollanda ticaret filoları, Kuzey Denizi'nden geçmek istediklerinde de uzun, fırtınası bol ve saldırıya açık bir güzergah ile karşılaşmışlardır (Kennedy 2015: 122).

⁴⁰ Realpolitik İdeallere ve teorilere dayanmayan, gerçekçi uygulamalara dayalı politika anlamına gelmektedir.

1664 yılından itibaren denizlerde tacizlere başlayan İngilizler, önce Afrika'nın batı kıyılarında bunu göstermişler daha sonra o dönem bir Hollanda sömürgesi olan New Amsterdam'a⁴¹ yönelerek orayı ele geçirmiştir. Bunların üzerine Şubat 1665'te başlayan savaş üç büyük deniz muharebesine şahitlik etmiştir. Bunlar Lowestoft, Dört Gün ve Kuzey Foreland Muharebeleri olmuştur. İlki 1665 yılında meydana gelen bu muharebelerden ikincisi ve üçüncüsü 1666 yılında meydana gelmiştir (Mahan 2011: 106). Bu muharebelerden ilkinin kazanan ancak ikincisinde bir başarı kazanamayan İngilizlerin buradaki temel hatası Mahan'a göre *konsantrasyon prensibine* uymamaları ve donanmalarını bölmeleri olmuştur (Mahan 2011: 120). Ancak bu durum İngilizlerin sahip oldukları sağlam denizci kurumları sayesinde onları etkilememiş ve bir süre sonra yapılan Kuzey Foreland Muharebesi'nde Hollanda donanmasını kesin bir yenilgiye uğratmışlardır (Mahan 2011: 124).

1666 yılının sonlarına doğru hem zarar gören ticaretleri hem de büyüyen Fransız tehlikesi yüzünden barış yapmak isteyen iki taraftan mağrur bir tavır takınan İngiliz Kralı II. Charles olası bir barışı reddetmiştir. Hollanda ticaretinin büyük bir zarar gördüğünü ve ekonomik bir boğulma yaşadığını düşünen Kral, o dönem İngiltere'de görülen iç karışıklıklar ve yoksulluk nedeniyle deniz kuvvetlerine harcanan parayı kısıtlama yoluna gitmiştir. Bunun sebebi Hollanda'nın ticaretini yok etmek için çok daha az maliyeti olan *cruising warfare* yönteminin yeterli olduğunu düşünmesi olmuştur. Donanmanın büyük gemilerini tasfiye eden II. Charles'ın bu hatalı kararıyla İngiliz Deniz Kuvvetleri bir anda zayıf düşmüş ve 1667'de De Ruyter komutasındaki Hollanda Donanması Thames Nehri'nden İngiltere içlerine sokularak birçok İngiliz gemisiyle birlikte Londra'da büyük bir yangına sebebiyet vermiş ve Sherness gibi bazı yerleşim yerlerini de ele geçirmiştir. Bu zor durum karşısında hatasını anlayan İngilizler sonunda anlaşmaya mecbur kalmış ve 1667'de iki ülke arasında *Breda Barışı* yapılmıştır. Ancak İngiltere bu anlaşmadan her şeye rağmen karlı çıkmış ve Hollanda'dan New Jersey ve New York'u ele geçirmiştir (Mahan 2011: 124-125).

İngiltere'nin donanmasını büyük ölçüde tasfiye etmek gibi bir hareketle bulunması ve Hollanda'nın da İngiltere'ye karşı muharebelerde başarı

---

⁴¹ Bugünkü New York.

gösterememesinin sebebi Mahan'a göre 17. yüzyılda donanmaların öneminin henüz pek kavranamamış olmasıdır. İngiltere'de denizcilik ve denizci olmak askerlik mesleğinin daha önüne geçmiştir. Bu dönemlerde bir İngiliz subayı kendini bir askerden çok bir ticaret gemisi kaptanına daha yakın hissetmiştir. Mahan'ın bir İngiliz tarihçisinden aktardığına göre Hollandalılar ise bu dönemlerde askerlik açısından daha kötü durumdaydılar. Buna göre Hollanda'da donanma kaptanlarının birçoğu siyasi amaçlarla yetiştirilmiş olan zengin belediye başkanlarının veya valilerin oğullarıydı. Bu sebeple İngiliz denizcilerinden de az bilgi ve beceriye sahiplerdi ve Hollandalı subaylara daha çok “*ticari denizciler*” demek daha doğru olurdu. Mahan'a göre Fransa'da ise durum daha farklıydı. *Ulusal karakterin* de etkisiyle onları bir denizci olarak daha aşağı çeken becerileri bir asker olarak daha yukarıda konumlandırmıştır. O'na göre Fransızların çalışkan ve sistematik olmaları ve taktik sorunları değerlendirme ve geliştirme yönleri onların bir denizciden çok öncelikle asker olduklarını kanıtlıyordu (Mahan 2011: 122-123).

1667'de *İkinci İngiltere-Hollanda Savaşı*'nı bitiren Breda Barışı'ndan az bir zaman önce Kral XIV. Louis, İspanyol Felemenk'ini ve Franche Comte'nin⁴² bir kısmını ele geçirme amacıyla yayınladığı bir bildiriye taleplerini sıralamıştı. Henüz Güneş Kral olarak anılmayan ancak barındırdığı hırsları bu bildiriyle göstermeye başlayan XIV. Louis'nin orduları, 1667 yılında İntikal Savaşı'nı başlattığında (Lee 2015: 179), zayıflamakta olan İspanya'nın topraklarını korumadaki acziyeti bir kez daha uluslararası güçlere gösterilmiştir. Fransa'nın bu hücumundan rahatsız olan İngiltere, Hollanda ve İsveç üçlü bir ittifak oluşturarak doğmakta olan Fransa İmparatorluğu'nun gücünü sınırlamak istemiştir. O ana kadar Hollanda'nın deniz gücü vasıtasıyla elde ettiği varlıklarına karşı olan ortak kıskançlıkları sebebiyle dostane bir görüntü veren İngiltere ve Fransa, bu noktada ters düşmeye başlamışlardır. Genç Kral'ın önderliğindeki Fransa'nın taleplerinin gerçekleşmesi halinde oluşacak durumun yalnızca İspanyol İmparatorluğu'na değil aynı zamanda tüm Avrupa'ya yönelik bir tehdit olacağı kanaati benimsenmiştir (Mahan 2011: 131-132). Eğer Fransa, İspanyol Felemenki'ni ele geçirirse kazanacakları sadece toprakla kısıtlı kalmayacak, aynı zamanda bu topraklar sayesinde İngiltere'ye karşı ciddi bir tehdit olarak ortaya

⁴² *Franche Comte* denilen topraklar bugünkü Lyon ve Savoy civarıdır.

çıkacaktı. Çünkü o dönemlerde İspanyol Felemenki'ni kontrol eden devletin, ticaret *antrepolarıyla* Scheldt Dağı'nı ve Kuzey Denizi'nde İngiltere-Hollanda deniz bağlantısını kesmek için *coğrafi konumu* oldukça uygun olan Dunkirk Limanı'nı kontrol edeceği öngörülmüştür (Hattendorf 2014: 24).

İngiltere burada Üçlü İttifak'ın kurulması ile Fransa'nın ilerlemesinin bir süre için önüne geçmiş ancak onunla direkt olarak karşı karşıya kalma riskine de girmek istememiştir. Bir sene önce Thames Nehri'nde Hollanda'ya karşı utanç verici darbeler almış olan İngilizler, henüz kendinde bu gücü hissetmemişlerdir. Bu doğrultuda çeşitli görüşmeler neticesinde 1668 yılında imzalanan Aachen (Aix la Chapelle) Anlaşması ile Fransa ele geçirdiği toprakların bir kısmını bırakmak zorunda kalmış ancak bazı kazanımları da olmuştur. 1668'in ardından karşısında bulunduğu Üçlü İttifak'a karşı bir husumet besleyen XIV. Louis çeşitli uğraşlarla bu bloğu dağıtmaya çalışmıştır. Asıl amacı Hollanda toprakları olan ve Hollanda'ya özellikle "nankörlükleri" ve "kibirleri" sebebiyle nefret duyan Kral, İngiltere'nin de Hollanda'nın deniz ticaretinde gözü olduğunu bildiği için onlarla bir anlaşma zemini aramıştır (Lee 2015: 179). İngiltere Kralı II. Charles ile bir anlaşma yapmak amacıyla ona önceki yıl yaptığı savaş sonucunda kazandığı Walcheren, Sluys ve Catesand gibi yerleşim yerlerini verirken ticareti kontrol için *stratejik mevki*leri çok uygun olan ve Scheldt ve Meus Nehirleri'nin ağız kısmında bulunan Goree ile Voorn adalarını da vermeyi teklif etmiştir. II. Charles ise çoğunluğu Protestan toplumunun iradesine karşı olsa da getirdiği avantajlar yüzünden bu teklifi kabul etmiş (Mahan 2011: 134) ve gizli Dover Anlaşması imzalanmıştır (Lee 2015: 179).

Bu anlaşmayla iki deniz gücü arasında kendisini zayıf duruma düşürecek olan bir başka savaş daha istemeyen Hollanda, İngiltere'nin verdiği ultimatom doğrultusunda rakiplerinin deniz hakimiyetini kabullenmek zorunda kalmış ve *İngiliz Donanmasıyla karşılaşmaları halinde bayraklarını arya etmeleri ve İngiltere'nin denizlerdeki hükümranlık iddiasını* içeren talepleri kabul etmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen verilen tavizlerin olası bir savaşı engelleyemeyeceğini anlayan Hollanda, 1672 yılında İngilizlerin kendilerine ait olan bir ticaret donanmasına hiçbir sebep olmadan saldırımları karşısında donanma hazırlıklarına hız vermiş ve bunlardan altı gün önce

İngiltere'nin, ardından da Fransa'nın savaş ilanı ile karşı karşıya kalmıştır (Mahan 2011: 134). Hollandalılar, bu şartlar altında başlayan deniz savaşlarında ülke topraklarında *fiziki yapının* verdiği avantajlar ve sahip oldukları denizci yeteneklerle icat ettikleri Fluyt⁴³ tarzı gemilerle sığ sularda vur-kaç yöntemini andıran bir savaş taktiği benimsemiştir⁴⁴. Mahan'ın her savaş için olmazsa olmaz bir prensip olarak belirlediği *taarruzi tutum* burada Hollandalılar tarafından bir savunma angajmanı içerisinde uygulanmıştır (Mahan 2011: 135).

Bu aşamadan sonra Hollanda Donanması'nın amirali De Ruyter, kuvvetlerini toplayarak Thames Nehri'nde birleşmeyi amaçlayan müttefiklerin birlikte yapacakları bir saldırıyı engellemek için Brest'ten gelecek olan Fransız Donanması müttefikleriyle birleşmeden karşı karşı karşıya gelmek için sığ sularını terketmiştir. Hollanda Donanması Southwold Körfezi Muharebesi'nde kendinden üstün durumda olan İngiliz Donanması'na saldırarak onlara ciddi zarar vermiş ve birleştiğinde oluşabilecek çok daha üstün bir donanma gücünü engellemiştir. Mahan'a göre burada De Ruyter'in başarısı düşmanlarını *konsantrasyon* prensibini yerine getirmeden saldırmış olmasıdır. Yapılan hareketin bir diğer yararı da karadan da hücumu üzere olan Fransız kuvvetlerine götürülecek yardımı bir ay kadar geciktirmiş olmasıdır. Ancak bu sırada karadan emin adımlarla ilerleyen Fransız kuvvetleri Amsterdam'a yakın bir yerde olan stratejik Muyden şehrini düzensiz kuvvetlerle ele geçirmiştir. Muyden kasabası bulunduğu *stratejik mevki* itibarıyla bir dizi nehir ve kanalın kesişme noktası olarak Amsterdam'ı su baskınlarından koruyan ana bentlerin anahtar noktası olmakla beraber aynı zamanda gemilerin de bir geçiş noktasıdır. Bunun farkında olan Hollandalılar yaptıkları hareketle Muyden'i tekrar ele geçirmişler ve su baskını engelleyen bentleri açarak Amsterdam şehrine karadan gidiş yolunu kesmeyi başarmışlardır (Mahan 2011: 139).

⁴³ 1590'larda Hollandalılar tarafından icat edilen bu gemiler, hafif ve daha düşük maliyetli olmalarıyla birlikte büyük bir yük taşıma kapasitesine sahipti. Ayrıca bu gemilerin en büyük özelliği denizlerde gidebildiği gibi sığ sularda da gidebilmeleriydi. Özellikle Hollanda gibi kıyıları sığ olan ve Avrupa içlerine sokulan büyük nehirlerle sahip bir ülke için ticarete önemli avantajlar getiriyorlardı (Lee 2015: 154).

⁴⁴ Hollandalılar bu dönemlerde ayrıca *karak* tipi gemiler inşa etmişler ve kullanmışlardır. Bu gemilerin ayırıcı özellikleri gövdelerine monte edilen bakır sayesinde daha hızlı gidebilmeleridir (Gürdeniz 2015: 86).

Hollanda'nın Southwold Körfezi Muharebesi'nden sonra deniz üzerinden yaptığı bu ikinci hamle kendisine ciddi bir zaman kazandırmıştır. Ancak daha önce de bahsedilen *yönetim yapısındaki* uyumsuzluk ve yönetime hakim olan “*tüccar ruhu*” nedeniyle ticareti zarar gören ve tüm ihtişamları buna bağlı olan yüksek kademedeki yöneticiler hala teslim olma ve barış yapma yanlısı olmuşlardır. Bundan rahatsızlık duyan halk ve onların düşüşü için bekleyen *Orange Hanedanı* ve liderleri Oranjlı William ayaklanmaya önderlik ederek “Stadtholder” olmuştur. O dönemde *Grand Pensionary* olarak bulunan Johan de Witt'in bir savaşta yaralanması ve devamındaki olaylarda öldürülmesiyle birlikte Oranjlı William'ın otoritesi daha da artmıştır. Direnişin ve değişimin heyecanı halk desteğini kazanmış ve Fransa'ya karşı daha sert bir tavır takınmış olan Oranjlı William, Fransa'nın Hollanda'yı kontrol altına alması ihtimali karşısında ürken Brandenburg Elektörü, Kutsal Roma İmparatoru ve İspanya'nın da desteğini kazanmıştır. Deniz gücü de halen yerinde olan Hollanda, Fransa'nın barış şartlarını ve taleplerini reddetmiş ve savaşa devam etmiştir. 1673'de hepsi Hollanda kıyıları yakınlarında yapılan üç muharebenin sonuncusu olan Texel Muharebesi, deniz koalisyonlarında bir dönemin kapanmasına öncülük etmiştir. Fransız Donanması'nın kötü yönetimi, irtibatsızlık ve XIV. Louis'nin donanmayı kullanmak konusundaki isteksizliği, muharebe boyunca neredeyse sadece İngiliz Donanması'nın Hollanda Donanması'yla karşı karşıya gelmesine sebep olmuş ve *nihai bir muharebe* olmamasına rağmen Hollanda bundan oldukça karlı olarak çıkmıştır (Mahan 2011: 140-144).

Burada *Deniz Hakimiyeti Teorisi* bağlamında yukarıda daha önce değerlendirilen *konsantrasyon* prensibinin üzerinde durduğu ittifakların verimliliği konusu bir kez daha görülmüştür. Geçici politik çıkarlar yüzünden bir araya gelen ancak birbirlerinin niyetlerinden hiçbir zaman emin olamayan iki rakip devlet olan İngiltere ve Fransa, farklı politik öncelikleri doğrultusunda hareket ederek tek elden yönetimi yani güç *konsantrasyonunu* sağlayamamışlar ve normal şartlarda iki donanmanın da barındırdığı güçlerin birleşmesi halinde ortaya çıkacak mutlak gücün, ittifak neticesinde aynı oranda gücü ve verimliliği sağlayamayacağı görülmüştür.

Texel Muharebesi sırasında Amiral Michiel de Ruyter'in iyi yönetimi ve *Grand Pensionary* Johan de Witt'in de deniz kuvvetlerine gereken önemi vermesiyle gücünün zirve dönemlerinden birini yaşayan Hollanda Donanması, başarılarıyla İspanya ve Kutsal Roma İmparatoruyla bir ittifak yapılabilmesini ve XIV. Louis'nin de sonunda geri adım atmasını sağlamıştır. İngiltere'de halkın ve asillerin Fransa'yla ittifaka ve Hollanda'ya karşı savaşa karşı itirazlarını yükseltmesi de Kral II. Charles'ı İngiltere ve Hollanda arasındaki 1674 Westminster Anlaşması'nı imzalamaya mecbur etmiştir (Kennedy 2015: 138). Kral'ın kendi ülkesindeki dinamikler tarafından zorlanarak bu anlaşmayı imzalamasına rağmen, 1674 Westminster Anlaşması içerdiği maddelerle İngiltere'ye uzun vadede çok büyük avantajlar getirmiştir. Anlaşma ile İngiltere'nin denizlerdeki hakimiyetini kabul eden ve tazminat ödeyen Hollanda (Mahan 2011: 146), o tarihten sonra Fransa'nın da savaş için donanmasını değil tamamen kara gücünü tercih etmesiyle birlikte giderek denizlerle var olan sıkı ilişkisini karaya kaydırmaya başlamıştır. Denizler ve denizciliği sayesinde dünyanın her tarafında 17. yüzyılın en güçlü ticaret ağını kuran bu devlet, bunların neticesinde gücünün kaynağını oluşturan kaynaklara sırtını dönme sürecini kendi elleriyle başlatmıştır.

İngiltere'nin Hollanda ile barış yapması karşısında deniz kuvvetlerini tek başına bir donanma savaşı için kullanmayı düşünmeyen XIV. Louis, donanmasını muhafaza etmekle birlikte denizlerde Batı Hint Adaları ve Avrupa kıyıları boyunca Mahan'ın sadece bazı şartlar dahilinde uygulanabileceğini söylediği *Guerre de Course* yöntemini benimsemiş ayrıca Akdeniz'de de donanma faaliyetlerinin bir kısmını devam ettirmiştir. Ancak öncelikli olarak karadan mücadeleyi tercih eden Fransa'nın bu seçimi Avrupa'nın diğer devletlerini de savaşa sürüklemiştir. Kutsal Roma İmparatorluğu içerisinde dağınık halde bulunan Alman Devletleri, Bavyera, Hannover ve Wurtemberg'in dahil olmadığı bir kararla Fransa'ya karşı savaş ilan etmişler ve savaş sahası kıyıda Rhine bölgesi ve İspanyol Felemenki'ne doğru kaymıştır. (Mahan 2011: 146-147).

1678 yılına gelindiğinde İngiltere ile Fransa arasındaki gerginlik de büyümüş ancak her iki devlette de karşı karşıya gelmek istememiştir. Karadaki gücünden emin olan Güneş Kral, denizde ise hem Hollanda hem de İngiltere ile karşı karşıya gelmekten

çekinmiştir. Bu dört yıl boyunca Fransa'nın Avrupa kıyılarındaki korsanlık faaliyetleri ve Colbert'in sürdürdüğü politikalar Hollanda deniz ticaretine büyük darbeler vurmuş, tarafsız olan İngiltere'nin ticaret gemileri ise denizler de daha rahat dolaşmışlar ve Hollanda'nın ticaret faaliyetlerini de yavaş yavaş ele geçirmişlerdir. Bunun en büyük sebeplerinden birisi İngiltere'nin düşmanlığını istemeyen XIV. Louis'nin İngiliz gemilerine bunun için güvenli geçiş sağlamasıdır. Fransa bu tavırla fark etmeden 17. yüzyıl boyunca kurmaya çalıştığı üstünlüğün uzun vadede İngiltere'ye kaymasını sağlamıştır. İngiltere Hollanda'nın zor durumundan yararlanarak Amerika kıtasında Birleşik Eyaletlerin kontrolünde olan New York ve New Jersey'i ele geçirmiş ve Pennsylvania ile Carolina'ya da hiçbir zorlukla karşılaşmadan yerleşmiştir. Ancak kısa vadede Hollanda'nın zor durumda kalmasından yararlanmış gibi gözükse Fransa, Hollanda'yla imzaladıkları 1678 Nijmegen Anlaşması'yla sınırlarını doğu ve kuzeydoğuya doğru genişletmeyi başarmıştır. Neticeye bakıldığında, XIV. Louis savaşın başındaki amaçlarından olan Hollanda'yı yıkamamış, var olan müttefiklerini kaybetmiş, uzun savaşın getirdiği zorluklarla ülke ekonomisine fazla yük bindirmiş ve en önemlisi deniz ticaretinin kontrolünü yitirmiştir (Mahan 2011: 154-155).

1678 Nijmegen Anlaşması'ndan sonra XIV. Louis var olan hedeflerinden vazgeçmemiş ancak Kıta Avrupası politikalarına daha çok boğulmuş ve denizlerden kopmuştur. Bu doğrultuda 1679 ve 1682 yılları arasında toprak genişlemesine çeşitli yollarla devam eden Fransa, 1681'de Strasburg'u ele geçirmiş ve Casale şehrini bir İtalyan Düklüğü'nden para karşılığı satın almıştır. Bu hamleler onlara hem Kutsal Roma İmparatorluğunu hem de İspanya kontrolündeki İtalya'yı tehdit eden *stratejik mevkiiler* kazandırmıştır (Mahan 2011: 157).

Kendisini Karolenj İmparatorluğu'nun sahip olduğu topraklara sahip olabilecek kudrette görüp Charlemagne gibi Almanların da imparatoru olabileceğine inanan XIV. Louis, bu doğrultuda politikalarına devam etmiştir. Kendisinden önce bir nevi Başbakan olarak devleti yöneten Richelieu ve Mazarin'in soğukkanlı ve çıkar odaklı politikalarını terkederek XIV. Louis, kendine başta Oranjlı William olmak üzere kalıcı düşmanlar da edinmiştir. 1691 yılında Fransız Protestanları *Huguenotların* Esnaf Birlikleri'nden ve memurluktan atmayla başlayan din temelli düşmanlıklar edinilmesinin ilk süreci,

1684'de Protestanlara karşı atlı birliklerle katliamlar yapılmasıyla devam etmiş ve son olarak 13 Nisan 1598 yılında Fransa'da Katolik ve Protestanlar arasındaki mezhep savaşını bitirme amacıyla imzalanan *Nantes Fermanı*'nı 1685 yılında yürürlükten kaldırılmasıyla son bulmuştur. İkinci süreç ise Roma Katolik Kilisesi'ne yani Papa'ya karşı bağımsız bir Katoliklik inşa etme süreci olmuştur. *Gallikan* denilen Fransız Katoliklerinin Papa'ya olan bağlılığını azaltarak Fransa içindeki dinsel otoriteyi amaçlayan XIV. Louis, hedefine kısmen ulaşmış olsa da bununla Papa'nın düşmanlığını kazanmıştır (Lee 2015: 174).

Tüm bu süreçler 17. yüzyılın başlarından itibaren *raison d'etat*'yü etkili bir şekilde kullanan Fransa'nın şimdi ters etkilerini görmeye başlamasını sağlamıştır. Bunun sebebi *raison d'etat* kavramının kendi içinde bir sınır barındırmıyor ve aşırı büyüme tehlikesini içeriyor olmasıdır. XIV. Louis'nin 1660'tan itibaren sergilediği tavırlar da buna bir örnek teşkil etmiş ve yaptığı güç gösterileri Avrupa'nın geri kalanını kendisine karşı alarma geçirmiştir (Kissinger 2000: 66-67). Ayrıca Avrupa içindeki dengelerde 1685'ten itibaren Fransa aleyhine dönmeye başlamıştır. Din temelli politikalar Protestan ülkelerin büyük tepkisini çekerken, Fransa'nın doğusundaki en güçlü rakibi Kutsal Roma İmparatorluğu da 1683 Viyan Kuşatması ve devamındaki savaşlarla Osmanlı'yı tam bir yenilgiye uğratarak gözlerini batıya çevirmiştir⁴⁵ (Kennedy 2015: 139).

Yaptığı hukuksuz toprak genişlemeleriyle küçük Alman Devletleri'nin ve İspanya'nın, din temelli sebepler dolayısıyla da İsveç'in ve Hollanda'nın öfkesini üzerine çeken Fransa, sonunda tüm bu sayılan devletlerin 1686'da oluşturduğu Gizli Augsburg Birliği ile karşı karşıya kalmıştır. XIV. Louis'nin yüzünü tamamen karada genişlemeye döndüğünün anlaşılacağı bu yıllarda İngiltere'de ise Kral II. Charles tahttadır ve İngiltere Donanması'nda nispi bir küçülmeye gitmiştir. 1685 yılında ise II. Charles'ın ölümüyle tahta geçen II. James, Avrupa'da Louis'ye karşı başka bir

⁴⁵ Ayrıca Avrupa'da *Büyük Türk Savaşları* ya da *Kutsal İttifak Savaşları* olarak anılan ve 1699 yılındaki Karlofça Anlaşmasına kadar süren bu savaşlarda neredeyse tüm Avrupa devletleri Osmanlı'ya karşı Avusturya'ya yardıma gelirken, XIV. Louis bu durumdan kısmen memnuniyet duyarak, Osmanlı'nın Viyana'yı alması durumunda Alman topraklarının kendisinin hakimiyetine girmek için daha uygun bir hale geleceğini düşünüyor ve Avrupa'da Charlegmane'dan sonra görülecek en büyük Avrupa imparatorluğunu kurmayı hayal ediyordu. Bu durumda diğer Avrupa devletlerinin tepkisini çekmiştir (Lee 2015: 181).

huzursuzluk dalgası daha yükselmesine sebep olmuştur (Mahan 2011: 158-159). Fransa Kralı'nın yakın bir müttefiki olan ve onun mutlakiyetçi idaresine sempati duyan Katolik *Stuart Hanedanı*ndan olan II. James⁴⁶, çoğunluğu Protestan olan İngiltere'de de sorunlara sebep olmuştur. 1686 ve 1687 yıllarında Parlamentosu toplamayan yeni kral, ayrıca varisi olarak Katolik olan ikinci eşi Modenalı Mary'den olan oğlunu öne çıkarınca İngiltere'de sıkı bir muhalefet ortaya çıkmıştır. Bunun ardından çıkan isyan ve huzursuzluk 1688 yılında İngiliz Parlamentosu'nun Fransa'yla karşılıklı savaş ilanlarından sonra daha da tırmanmış ve o zamana kadar XIV. Louis'ye muhalefetiyle Protestan Avrupa'nın lideri konumuna gelen Oranjlı William'ın harekete geçmesine yol açmıştır. Hollanda'dan yelken açan ve İngiltere'ye ordusuyla çıkarma yapan Oranjlı William'ın karşısına çıkmaktan kaçınan Kral II. James'in yerine onun Oranjlı William ile evli olan Protestan kızı II. Mary'nin tahta geçmesine karar verilmiştir. II. Mary'nin eşi olarak İngiltere tahtına geçmesiyle III. William adını alan Oranjlı William, artık Hem Hollanda'yı hem de İngiltere'yi yönetmeye başlamış ve İngiltere'de *Görkemli Devrim* gerçekleşmiştir (Black 2017: 114-115).

Tüm bunlardan önce XIV. Louis'nin 17. yüzyılda devamlı ve en dişli rakibi olarak sahne alan Oranjlı William, 1678 Nijmegen Anlaşması'yla Fransa'nın Hollanda'ya verdiği ticari ödünlerin XIV. Louis tarafından 1687 yılında kaldırılmasını kabullenememiş ve Fransa'ya karşı olan düşmanlığında başka bir aşamaya geçerek Avrupa'da olası bir ittifak için diplomatik bir birleşme hareketi başlatmıştır. Bu sıralarda doğuda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı üstünlük sağlayan ve Türk tehdidinin o dönemler için ortadan kalkmasıyla hareket kabiliyeti artan Avusturya ve Alman Devletleri'nin de Fransa'ya karşı hareket düzenleme fırsatları ortaya çıkmıştır. Beklenen gelişme nihayet 1688 Eylül'ünde gerçekleşmiş ve Fransa Kutsal Roma İmparatorluğu'na (Alman Devletleri'ne) savaş ilan etmiştir. Yukarıda da anlatıldığı gibi artık tek elden yönetilmeye başlayan İngiltere ve Hollanda da buna karşılık Fransa'ya savaş ilan etmişlerdir (Mahan 2011: 159-160).

---

⁴⁶ Mahan II. James'in İngiltere'de genel siyasal düzene ve kültüre "uygunsuz" olduğunu söylese bile onun da denizlere ve deniz kuvvetlerine çok önem verdiğini belirtmiştir. Nitekim II. James bir denizci olarak Lowestoft ve Southwold Körfezi muharebelerinde İngiliz Donanması'nda başkomutan olarak görev almıştır (Mahan 2011: 158).

Burada Mahan'a göre XIV. Louis Fransa'yı yine kendi hırs ve yanlış politikalarına kurban ediyor ve deniz gücünü kullanmaktan imtina ediyordu. Mahan'ın sıkça değindiği Jean-Baptist Colbert altındaki Fransız Donanması bu dönemde büyümeye devam ediyor ve geliyordu. Mahan'a göre eğer XIV. Louis Rhine kıyılarında Alman Devletleri'ne savaş ilan etmek yerine karadan Hollanda'ya saldırırsa ve emre hazır güçlü donanmasını Manş Denizi'ne gönderseydi, Oranjlı William'ı kendi ülkesinde tutabilir ve tarih başka türlü akabilirdi (Mahan 2011: 160).

Bu şartlar altında başlayan savaşta 1689 yılında çoğunluğu Katolik olan İrlanda'ya Fransız Donanması'nın yardımıyla ayak basan II. James, kuzeyde coşkuyla karşılanmış ve Dublin'i başkenti ilan etmiştir. Fransa'nın Avrupa devletleriyle olan mücadelesi Rhine Nehri kıyılarındaki kara savaşlarında şekillenirken, tek elden yönetilen İngiltere ve Hollanda'ya karşı da mecburi olarak denizden bir mücadele başlamıştır. Hollanda'yla olan 1674 Westminster Anlaşması'ndan sonra özellikle II. Charles döneminde donanmada küçülmeye giden İngiltere gibi Hollanda'da da verilen uzun savaşların ardından ve ağırlıklı olarak Fransa'ya karşı karadan yapılan savunmadan dolayı donanmaya gereken önemi verilmemiştir. Ancak İngiltere'nin ve Hollanda'nın donanmalarındaki nispi zayıflığa rağmen XIV. Louis, üstünlüğünün avantajını denizlerde yine iyi kullanamamış ve İngiltere İç Savaşı'nda müttefiki olan II. James'i baş düşmanı Oranjlı William'a karşı desteklemekte başarısız olmuştur. Comte de Tourville yönetimindeki büyük Fransız Donanması, Atlantik'te bir karşılaşma için müttefik kuvvetlerle kovalamaca sürdürürken, çok stratejik olan İngiltere ile İrlanda arasındaki geçiş boş bırakılmış ve Jacobite⁴⁷ gösterilerinden ve II. James tehlikesinden dolayı zor durumda olan Oranjlı William'ın bunları sonlandırmak için İrlanda'ya geçişine engel olunamamıştır. Ayrıca Bu geçişten sonra Müttefik Donanma ile Fransız Donanması Beachy Head Muharebesi'nde karşı karşıya gelmiş ve savaşta müttefik kuvvetlerin geri çekilmesine rağmen üstün Fransız Donanması düşman kuvvetlerini takip etmemiş ve büyük bir stratejik hata olarak onların gelecek yıllarda tekrar kolayca toparlanabilmelerine fırsat vermiştir (Mahan 2011: 161-164). Bu durum ise *Mahanist Doktrin* bağlamında *nihai muharebe* prensibinin Fransızlar tarafından yine ihmal edildiğini göstermektedir.

⁴⁷ *Jacobite* ya da *Jakobizm* tahttan el çektirilen Stuart Hanedanı'na ve onların destekçilerine verilen isimdir (Black 2017: 75).

Devam eden günlerde ise İrlanda'daki Boyne Kara Muharebesi'nde Oranlı William, II. James kuvvetlerini kesin bir yenilgiye uğratmıştır. Bu gelişmelerden sonra Fransızlar donanmalarını direkt olarak savaşta kullanmak yerine bir başka hatalı kararla İngiltere ile Hollanda ticaret filolarına karşı *Guerre de Course* yöntemine başvurmuşlardır. Bu girişim *coğrafi konumu* nedeniyle özellikle Hollanda ticaretine zarar vermişti. Çünkü Hollanda ticaret filoları kendi limanlarına ulaşabilmek için Fransız kıyılarının önlerinden geçmeleri gerekiyordu (Mahan 2011: 167-168). Bu şekilde geçen iki yıldan sonra XIV. Louis İngiltere kıyılarına bir çıkarma yapmaya karar vermiştir. XIV. Louis bunun için 24.000 kişilik bir kuvvet hazırlamış ve ilk adım olarak donanmanın ileri sürülmesine karar vermiştir. Ancak durum Fransa için savaşın başındaki kadar avantajlı gözükmemiş çünkü bu süreçte Colbert ölmüş ve ne maliye ne de silahlı kuvvetler eski gücüne erişebilmiştir (Kennedy 2015: 140)

Tourville yönetimindeki Fransız Donanması aradan geçen iki yıldan sonra toparlanan İngiliz Donanması'yla 1692 yılında La Hogue Muharebesi'nde karşı karşıya gelmiştir. Burada ters esen rüzgarların sürüklediği Fransız gemilerinin zor durumunu çok iyi değerlendiren İngiliz Donanması, Fransız Donanması'nı neredeyse *imha* etmiştir. Bu savaş iki tarafın da o yıllardaki son genel hareketi olmuş ancak genel duruma bakıldığında bu tarihten itibaren İngiltere ve Hollanda'nın deniz güçleri savaşın sonuna kadar Fransa üzerinde sessiz ve sürekli bir baskı oluşturmuşlardır. Mahan'a göre ise bu deniz gücünün etkisini gösterme biçimidir. Ona göre bazen çok sessiz olan faaliyetlerin somut sonuçlar olmadan da görülebilmesi gereklidir. Bu yüzden Fransa'nın bu sessiz ve devamlı baskıya maruz kalmasının sebebi aldığı ağır yenilgiler veya muharebelerdeki taktik hatalar değil, XIV. Louis'nin stratejik seviyedeki hatalarının bir sonucudur. Bu mağlubiyetleri oluşturan stratejik hatalar zincirinin başı ise XIV. Louis'nin karadan genişleme inadı ve bunun getirdiği savaşların büyük maliyetleridir (Mahan 2011: 170). Nitekim Louis iktidarı almadan iki yıl önce yani 1659'da, kara ordularının büyüklüğü sadece 30 bin askerden müteşekkil iken bu sayı 1666'da 97 bine (Kennedy 2015: 124), 1690 yılında da 400 bine çıkmıştır (Kennedy 2015: 136). Bu durum İspanyol Felemenki'nden aşağı inerek Rhine Nehri'ni takip eden ve güneyden iki kola ayrılarak doğuda İtalya'nın kuzeyindeki Savoy'a, batıda ise İspanya'daki Katalonya'ya kadar uzanan savaş hatlarının uzunluğu ve büyüklüğü kaçınılmaz bir

sonucu olmuştur. Bu maliyeti ve sonucu gören George Modelski'nin *Uzun Döngüler Teorisi*'ne göre ise La Hogue Muharebesi İngiltere'nin deniz hakimiyetini ele geçirdiği bir muharebe olmuş önemli bir dönüm noktasıdır (Modelski 1987: 82).

1692 yılındaki La Hogue Muharebesi'nden sonra genel bir hareket yapmasa da Fransız Donanması yine Tourville yönetiminde toparlanmayı başararak gelişmiş bir *cruising warfare* uygulamış ve bu faaliyetlerde de kayda değer başarılar kazanmıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi aynı durum İngiltere ve Hollanda için de geçerlidir ve nitekim onlar da bir ticaret ablukası kurarak Fransız ticaretine ağır darbeler vurmuşlardır (Mahan 2011: 172). Ancak daha önce de açıklandığı gibi Mahan'a göre düşmanın deniz kuvvetlerine saldırıp onu tam olarak yok etmeden sadece düşmanın ticaretine karşı yürütülen savaş kesin sonuçlar getiremezdi. Neticede bu yıpratıcı ve ağır seyreden savaş iki tarafa da karşılıklı yıkım getirmiştir. Fransa'da üst üste gelen birkaç kötü hasat mevsimi kıtlıkla birlikte açlığa ve hastalıklara yol açarken köylerde de isyanlar başlamıştır (Wiesner-Hanks 2016: 464). İngiltere'de tüccarlar ve toprak ağaları savaşın getirdiği koşullardan şikayetçi olmaya başlarken Hollanda'da ise halk koyulan yüksek vergilere karşı sesini yükseltmeye başlamıştır (Kennedy 2015: 141). Nitekim 17. yüzyılın sonlarında Hollanda'daki vergi oranları Fransa'dan bile üç kat yüksek hale gelmiştir (Lee 2015: 155).

Sonuç olarak 1688'de başlayan ve genel olarak karada devam ederek 1697'de Ryswick Anlaşması'yla biten Augsburg Birliği Savaşları ya da 9 Yıl Savaşları, 17. yüzyılın kapanış savaşıydı. Ryswick Anlaşması'yla birlikte Fransa 1681 yılında hukuksuz bir şekilde elde ettiği Strasburg dışında, 1678 Nijmegen Anlaşması'yla kazandığı her şeyi kaybetmişti. Bu küçük farklar dışında Ryswick, teritoryal açıdan *status quo ante bellum*⁴⁸ anlaşmasıdır. Ayrıca Alman Devletleri'ne ve İspanya'ya büyük tazminatlar veren Fransa, İngiltere ile Hollanda'ya da ticari imtiyazlar sağlamıştı. Bu ticari imtiyazlar onların ticaret faaliyetlerine pozitif etki yaparken Fransa'ninkine ise zarar vermiştir (Mahan 2011: 174).

⁴⁸ Latince bir terim olan *status quo ante bellum* "savaştan önceki durum" anlamına gelmektedir.

Burada 17. yüzyıl boyunca devam eden savaşların denizlerdeki başlıca üç aktörü olan ve kendilerini savaşların sonunda başladıkları noktadan farklı yerlerde bulan bu üç ülkenin deniz gücünü etkileyen unsurlar üzerinden bir değerlendirmesini yapmak yerinde olacaktır. Mahan'a göre Hollanda daha önce Deniz Gücünün Unsurları'nda kısmen değinildiği gibi *ulusal karakterindeki girişkenlik, ticarete yatkınlık ve denizcilik becerileri* ile birlikte neler yapılabileceğinin örneğini vermiş ve dünya çapında kurdukları ticaret ağıyla bir "deniz imparatorluğu" yaratmıştır. Ancak 17. yüzyıl boyunca gerçekleşen savaşlar ve onların da sonuçlarından anlaşılacağı üzere tüm bu özellikler *nüfusunda ve arazi büyüklüğünde dezavantajları* olan bir ülkenin sahip olduklarını korumaya yetmemiştir. Çünkü büyük bir savaş durumunda konsantre olmaları gereken tek alan Portekiz gibi bağımsızlığını kaybetmemek⁴⁹ için anavatanları olmuş ve tüm varlıklarıyla bir mücadele vermeleri gerekmiştir. Nitekim sahip oldukları komşularından biri olan Fransa da 17. ve 18. yüzyıllar boyunca *başat güç* olma mücadelesi vermiş ve bunu, yanlış bir politik tercihi olsa da, Avrupa'da hakimiyet sağlayarak yapmayı ilke edinmiş bir ülke olduğu için Hollanda'nın işleri bir kat daha zorlaşmıştır.

Fransa için ise doğal koşullar Hollanda'nın sahip olduklarının tam tersiydi. Ancak geniş ülke arazisi, verimli topraklar ve yeterli nüfus, dış dünyaya kapalı bir devletin büyük hedefleri ve XIV. Louis'nin hırsları için yeterli olmamıştır. Bir tür izolasyona maruz kalan ya da bu izolasyonu kendisi yaratan Fransa için Mahan; *'Ne ülkeler ne de insanlar kendi hemcinsleriyle doğal ilişkiler kurmadan tek başlarına başarılı olamazlar. Yaradılışlarından gelen doğal güçleri ne olursa olsun, sağlıklı çevrelere ve büyümesine, güçlenmesine ve genel zenginliğine yardımcı olan uzak yakın her şeye yaklaşmaya gerek duyar. Sadece dahili organizmanın tatminkar bir şekilde çalışması, hareket ve devinimdeki bozulma ve yenilenme sürecinin rahatça işlemesi değil, zihin ve beden de sağlıklı ve değişik besinler alması gerekir. Fransa bütün doğal yeteneklerine karşın, kendi yapısının farklı kısımları arasında ve diğer insanlarla iç ve dış ticaret denilen daimi ve canlı bir ilişkiye girmediği için eriyip yıpranmıştır'* (Mahan 2011: 174-175) demiştir. Ona göre XIV. Louis'nin burada yapması gereken öncelikle herhangi bir savaş durumunda kendi kendine yeten ve birçok tedarik

⁴⁹ Portekiz 1580 yılında neredeyse denizlerdeki gücünün zirvesindeyken komşusu İspanya tarafından bir anda ilhak edilmiştir.

seçeneğiyle var olan ekonomik sirkülasyonu devam ettirebilecek iletişim ve ulaşım kanallarını açık tutmaktı ve bunun da tek yolu denizin etkili bir şekilde kontrol edilmesi idi (Mahan 2011: 174). Ancak yukarıda da değinildiği gibi Fransa bunun yavaşça düşmanlarının eline geçmesini izlemiştir. İngiltere ise buradaki baskının yaratılmasında başlıca etken olmuştur (Mahan 2011: 175).

1652'den itibaren girdiği savaşlarda kendisine göre bu yarışa oldukça önde başlayan rakiplerine nazaran İngiltere ise üçüncü ve belki de en önemli aktördü. İngiltere Mahan'a göre *coğrafi konumunun* getirdiği avantajlarla Manş Denizi'ni tutarak denizdeki düşmanlarını ticaretine zarar vermesinin yanında, *yönetim karakterinin* de etkisiyle Hollanda'yı zayıflatmak için kendine müttefik olarak önce Fransa'yı ve sonra Fransa'yı zayıflatmak için kendine müttefik olarak Hollanda'yı almıştı. Bu durum daha öncede planlanmış ya da kurgulanmış olmasa da önemli olan nokta, lider olarak kim gelirse gelsin denizlere verilen önemin stratejik olarak devam ettirilmesi olmuştur. Nitekim birbirine düşman olan hatta birbirleriyle savaşan Cromwell, II. Charles, II. James ya da Oranjlı William örnekleri de buna şahitlik etmiştir. Fransa'da ise tam tersi, XIV. Louis çalışkan bakanı Jean-Baptist Colbert'in politikalarını desteklememiş, kendi ülkesinin kaynaklarına güvenerek ve kişisel ihtiraslarına yenik düşerek neredeyse tüm Avrupa'yı karşısına almış ve bunun bedelini 17. yüzyılın sonunda ödemiştir. Mahan'a göre Louis'ye en büyük ve kararlı düşmanlığı sergileyen Oranjlı William'ın Hollanda'sı tüm bu savaşlar boyunca karadan istila edilerek toprakları ele geçirilmesi halinde çok az karın sağlanacağı bir ülkeyken, hem karada hem de denizlerde kurulacak bir müttefiklik ilişkisi içinde çok daha fazla getirisi olabilecek bir ülkeydi (Mahan 2011: 175).

2.2.3. İspanya Veraset Savaşları

1700 yılına gelindiğinde güçten düşmüş ancak hala çok büyük kara parçalarına sahip olan İspanya'nın Habsburg Hanedanı'ndan olan kralı II. Charles ölüm döşeğindeydi. Bir çocuğu olmadığı için halefi de olmayan Kral'ın bu yüzden vasiyetiyle ilgili vereceği karar tüm Avrupa'yı ve Avrupa güç dengesini yakından ilgilendirmiştir. Tahtın muhtemel adayları II. Charles'ın bir kız kardeşiyle evli olan XIV. Louis'nin torunu Anjou Dükü V. Philip (Felipe), diğeri ise II. Charles'ın diğeri kız kardeşiyle evli

olan Kutsal Roma İmparatoru I. Leopold'un oğlu olan Charles'tı. Hasta İspanya Kralı II. Charles, 1700 Azizler Yortusu'nda vefat ettiğinde huzurunda açılan vasiyetinde tahtı XIV. Louis'nin torununa bırakmaya karar verdiğini yazmıştır. Bu hem Fransa hem de İspanya tahtının *Bourbon Hanedanı*'na ait olması demektir. Ancak İspanya Kralı II. Charles bunu yaparken bir şart koymuş ve bu şartı İspanya ve Fransa'nın iki ayrı devlet olarak kalması olarak belirlemişti. Nitekim vasiyete göre taht V. Philip'ten sonra kardeşi olan Berry Dükü'ne daha sonra da tekrar bir Habsburg olan I. Leopold'un oğlu Charles'a geçecektir (Hattendorf 2014: 24-25).

Kralın ölümünden sonra vasiyet haberini alan İmparator I. Leopold bunu kabul etmemiştir. Fransa Kralı XIV. Louis ise vasiyeti torunu adına kabul edip bu avantajı değerlendirebilmek için daha önce işgal etmeye çalıştığı İspanyol Felemenki'ne doğru hemen ordularını hareket ettirmiştir. Avrupa güç dengesinin büyük bir tehlikeye düştüğünü gören diğer devletler ise 1702'de ölecek olan Oranjlı William önderliğinde yine bir birlik oluşturmuşlar ve İmparator I. Leopold'un iddialarını destekleyecek şekilde Fransa'ya karşı savaşa girmişlerdir. 18. yüzyılın ilk savaşı olan ve çok önemli stratejik sonuçları olan bu savaş, Tarihe İspanya Veraset Savaşları olarak geçmiştir. Bu savaşların özelliği 18. yüzyılın gelecek savaşlarının tipik özelliklerini de içermesidir. Daha önce de açıklandığı gibi içinde dini sebepler içeren ve halkların seferberliğiyle bir topyekûn savaş şeklinde yürütülen 17. yüzyıl mücadelelerinden farklı olarak bu mücadele saf çıkarılara dayalı şekilde ve profesyonel ordular tarafından icra edilmiştir ve bu savaşların asıl önemli tarafı ticaret ve deniz gücü olmuştur. İşin içine giren denizler olduğundaysa da küresel erişimi daha kolay sağladıkları için savaşların tüm dünyaya yayılması çok daha kolay olmuştur. Bu yüzden bahsedilen savaş ayrıca bir dünya savaşı denebilecek ilk savaştır (Sander 2003: 105). Nitekim Alfred Thayer Mahan da İspanya Veraset Savaşları'nın deniz gücü açısından çok önemli sonuçları olduğunu vurgulamış ve savaşlardan önce büyük deniz güçlerinden biri olan İngiltere'nin, bu savaşların sonunda *rakipsiz bir deniz gücü* olarak ortaya çıktığını iddia etmiştir (Mahan 2011: 193).

Savaş başlamadan önce 1701 yılında Fransa'nın İspanyol mirasını kendisine geçirmesiyle büyük bir güç olacağını idrak eden müttefikler, İngiltere liderliğinde yeni

İspanya Kralı'na Fransa'ya karşı verilecek imtiyazların kısıtlanmasını önerip, Fransa'nın İspanyol topraklarını kontrol ederek hem Avrupa'yı hem de Akdeniz'i hakimiyeti altına almasına kesin bir şekilde karşı çıkmışlardı. Nitekim bu şart henüz 1698 yılında İngiltere tarafından ortaya atılmıştır. Ryswick Anlaşması'ndan hemen sonra 1698 yılında İspanya monarşisindeki durumu gören Oranjlı William, İspanyol tahtının XIV. Louis liderliğindeki Bourbon Hanedanı'na geçmesi durumunda İngiltere ve Hollanda için bunun bir savaş sebebi olacağını duyurmuştu. Oranjlı William'a göre korkulan senaryonun gerçekleşmesi halinde İngiltere'nin tüm ticareti tehlikeye düşecekti (Hattendorf 2014: 25-28). Ancak 1661 yılından beri peşinde olduğu şansın ayaklarının ucunda uzandığını gören XIV. Louis kendisine birçok avantaj getiren mevcut konjonktürü kullanmaya kararlıydı. Bu yüzden Hollanda silahlanmaya başlarken Kutsal Roma İmparatorluğu kara savaşları için ordularını Kuzey İtalya'ya sürmüştür (Mahan 2011: 179). İspanyol mirasının paylaşılacak olan toprakları ise anakarasından uzak düşen İspanyol Felemenki, Napoli, Sicilya, Milano, Sardunya, Cebelitarık ve Minorka'yı da içeren Balear Adaları gibi topraklardır (Mahan 2011: 177).

1702 yılında ölen Oranjlı William'dan kısa bir süre sonra İngiltere tahtının önceki sahibi II. James'in de ölümüyle XIV. Louis bir başka hamle daha yaparak II. James'in oğlunu İngiltere Kralı olarak tanımıştır. Bunun üzerine Fransa'ya karşı var olan öfkesi patlayan İngiltere Parlamentosu, İspanya'daki mevcut durumu da göz önüne alarak ordusunu ve donanmasını harekete geçirmeye karar vermiştir. Burada bahsedilmesi gereken İngiltere'nin yönetim karakterini sergilemek adına Oranjlı William ölse bile İngiltere'de başa geçen Kraliçe Anne'nin de Fransa'ya karşı aynı tutumu hiç değiştirmeden sürdürmesi ve gerçekleşecek olan savaşta kurdukları ittifaklara dair hiçbir değişikliğe gitmemesidir. Buna göre İngiltere, Fransa'ya karşı duran müttefiklerine karşı para yardımı yapmaya da devam edecektir. Fransa-İspanya birlikteliğine karşı 1702 yılında resmi olarak ilan edilen bu savaş Avrupa'yı büyük ve kanlı bir mücadelenin içine çekmiştir (Hattendorf 2014: 29-30).

Bu savaşın denizleri ve deniz gücünü ilgilendiren kısımlarına bakıldığında bu kısımların başrol oyuncusu İngiltere'dir. Buna göre daha önce Fransa'nın bir müttefiki

olan Portekiz'in İngiliz deniz gücünün farkına varması ve kendini İspanyol-Fransız İttifakı'na karşı korumaya alma düşüncesi, 1703 yılında Portekiz ile İngiltere arasında bir anlaşma imzalanmasına öncülük etmiştir. 1703 yılında imzalanan Meuthen Anlaşması'na göre İngiltere, Lizbon'u bir donanma üssü olarak kullanmaya başlamış, İspanya'ya karşı yapılacak bir hareket için güvenli bir çıkarma sahası elde etmiş ve Portekiz'in Brezilya'da yaptığı altın madenciliği sayesinde de çok büyük miktarlarda nakit para kazanmıştır. Bu kazançlar bu tezin konusu olmayan kara savaşlarına da katılan ve büyük harcamalar yapan İngiltere'nin giderlerini karşılamada çok önemli bir gelir kaynağı olmuş ve savaşı devam ettirmesini sağlamıştır (Mahan 2011: 181). Ayrıca Portekiz'in *coğrafi konumunun* da uygunluğuyla İspanya'nın Amerika'dan altın ve gümüş de dahil olmak üzere taşımacılık yapan ticaret filolarına karşı bir *Guerre de Course* yürütülmüştür (Hattendorf 2014: 32). Kara savaşları ise İngiliz Komutan Marlborough komutasında 70 bin İngiliz askeri, 100 binden fazla mevcuduyla Hollanda Ordusu ve yine buna yakın sayılardaki Habsburg Ordusu'yla yürütülmüştür. Bu ordular 1704 yılında Bleinheim Savaşı'nda Fransız-Bavyera kuvvetlerine karşı Marlborough ve Prens Eugene⁵⁰ komutasında ezici bir zafer kazanmışlardır. Aynı ordular 1706 yılındaki Ramillies Savaşı'nda İspanyol Felemenki'ni ele geçiren Fransız ordularına karşı zaferler kazanırken, 1708 yılındaki Oudenarde Savaşı'nda da Fransız Ordusu'nun bu topraklara karşı olan hevesini kesin bir galibiyetle bitiren bir savaşa imza atmışlardır. (Kennedy 2015: 142).

Blenheim Muharebesi'nin gerçekleştiği tarih olan 1704 yılında İspanya Veraset Savaşları'nın tek büyük deniz muharebesi olan Malaga Muharabesi gerçekleşmiştir. Ayrıca bu yıl içinde Amiral Rooke komutasındaki İngiliz Donanması, Akdeniz'in kilidi ve çok önemli bir *stratejik mevki* olan Cebelitarık'ı ele geçirmiştir. İspanyol Kralı V. Philip burayı geri alabilmek için hemen harekete geçmiş ve destek kuvvetler olarak da Toulon'daki Fransız Donanması'na çağrı yapmıştır. 24 Ağustos 1704'te iki donanma Velez Malaga açıklarında karşılaştıklarında şiddetli ve kanlı bir mücadeleye girişmişler ancak sonuç belirsiz olarak kalmıştır (Mahan 2011: 183-184). Bu tarihten sonra karşısında büyük bir donanma gücü bulamayan İngiltere ise denizlere hakim olmanın tüm avantajlarını kullanmaya başlamıştır. 1708 yılında Cebelitarık ve Lizbon'u üs

⁵⁰ Prens Eugene bilgisi Mahan'ın bu savaşlar hakkında verdiği bilgilerde geçmektedir (Mahan 2011: 185).

edinerek İspanya'nın iki önemli limanı olan İber Yarımadası'nın batısındaki Cadiz'i ve yarımadaının doğusunda yer alan Cartegena'yı abluka altında tutmuşlardır. Burada Minorka Adası'nı ele geçiren İngiltere, yine aynı yıl Kutsal Roma İmparatoru'na verilmek üzere Sardunya Adası'nı da ele geçirmiştir. Ayrıca bu kazanımlarla *konsantrasyon* prensibi gereği Fransız ve İspanyol üs ve donanmalarının birbirine yardım etmesini ve birleşmelerini engelleyen İngiltere, Savoy'u ve İtalyan kıyılarını da Fransız saldırılarından korumayı başarmıştır (Kennedy 2015: 142). Akdeniz'e hiçbir kıyısı olmayan İngiltere bu kazanımlardan sonra Mahan'a göre Akdeniz'de en az İspanya ve Fransa kadar güçlü bir konuma gelmiştir (Mahan 2011: 186). Alınan bu darbelerden sonra Fransa Kralı XIV. Louis olası bir barış için düşmanlarıyla anlaşmak istemiş ancak çok ağır şartlarla karşılaşmıştır. Savaşa devam kararı alan iki taraf da İber Yarımadası'nda kara savaşlarına devam etmiş ve Madrid ile Barcelona şehirleri birkaç kez el değiştirmiştir. 1709 yılında XIV. Louis Fransız Ordularını torununun mirası vasıtasıyla kazanacağı tüm topraklardan geri çekmiştir. 1710 ve 1711 yıllarında ise İngiltere Kuzey Amerika'daki Fransız toprakları olan Newfoundland, Quebec ve Nova Scotia'ya seferler düzenlemiş ve bu seferler sonucunda Nova Scotia'yı ele geçirmiştir. Newfoundland'ı Utrecht Barışı ile ele geçirecek olan İngiltere, Kanada'yı ise tamamıyla elli yıl sonra topraklarına katmıştır (Mahan 2011: 187-188).

1711 yılında savaş başlarken Kutsal Roma İmparatoru I. Leopold'un soyundan gelen ve müttefiklerin *III. Carlos* olarak İspanya tahtına geçmesini planladığı Charles'ın, 1705'de babasının yerine geçen ağabeyi I. Joseph'in ani ölümüyle yeni Kutsal Roma İmparatoru VI. Charles olarak tahta geçmesi, müttefiklerin onu İspanya Kralı yapma isteklerini uzayan ve çok pahalıya mal olan mücadele içerisinde tamamıyla yok etmiştir. Ayrıca 1710 yılında İngiltere'de olan iktidar değişikliğiyle *Torylerin*⁵¹ iktidara gelişi (Kennedy 2015: 143) ve İngiliz Ordusu'nun başında bulunan Marlborough'un İngiltere Kraliçesi Anne'nin gözünden düşüşü (Mahan 2011: 187) pahalıya mal olan ve gittikçe uzayan savaşta İngiltere'nin de barış için istekli olmasına sebep olmuştur. Devam eden savaşta nihayet 1712 yılında İngiltere ve Fransa arasında bir ateşkes gerçekleştirilmiş ve İngiltere kıtada müttefik kuvvetlerle birlikte savaşan tüm birliklerini adaya geri çağırmıştır. Tarafların yürüttüğü görüşmeler sonucunda da 11

⁵¹ *Toryler* İngiltere Parlamentosu'ndaki muhafazakar kanatın temsilcileridir.

Nisan 1713'de meşhur *Utrecht Anlaşması* imzalanmıştır. Anlaşmanın tarafları ise Fransa ve müttefiklerden İngiltere, Hollanda, Prusya, Portekiz ve Savoy Prensiği olmuştur. Kutsal Roma İmparatorluğu savaşa devam kararı almış ve tek başına karşısında bulunduğu Fransa'ya karşı kara savaşlarında başarısız hareketler düzenlemiştir. Bunun üzerine 1714 yılında da Kutsal Roma İmparatoru VI. Charles ile on yıllardır sürdürdüğü savaşlardan dolayı yorgun düşen XIV. Louis Rastadt Anlaşması'nı imzalamışlardır. Bu anlaşmalarla Habsburglar Milano, Napoli, Sardunya ve İspanyol Felemenki'ni resmi olarak elde etmiş ve Savoy Prensiği ise Sicilya'ya verilmiştir. İspanya adına ise Louis'nin torunu V. Philip'in tahta geçişi resmi olarak tanınmış ve bahsedilenler dışındaki ana toprakları korunmuştur (Mahan 2011: 188-189).

Hollanda bu uzun savaşların sonucunda kazanan tarafta olmasına rağmen en zararlı çıkan ülkelerden biri olmuştur. Hiçbir şey kazanamamasının yanında neredeyse tamamen kara savaşlarına angaje ettiği gücü yüzünden elinde tuttuğu deniz kuvvetleri ve ticareti zarar görmüş, kurtarılması için çok emek sarf ettikleri ve uzun yıllardır savaşlara sebep olan topraklar olan İspanyol Felemenki de yukarıda belirtildiği gibi Habsburglara verilmiştir. Ayrıca ilerleyen yıllarda zayıflayan deniz güçleri, ticaret filolarını korumakta yeterli olmamış ve Fransız korsanlarının saldırılarına sık sık maruz kalmışlardır. Bu durum da tabii olarak deniz taşımacılığındaki en büyük rakipleri İngiltere'nin işine yaramıştır. Mevcut durumlarındaki tek kazançları Fransa ile olan komşulukların bitişi ve olası bir Fransız düşmanlığından kurtulmuş olmalarıdır. Mahan'a göre bu sonuçlar savaş sürecinde yoğun emek sarf edilse bile bir devletin *arazi büyüklüğünün* yetersiz ve *nüfusunun* az olmasının doğal sonuçları olmuştur (Mahan: 2011: 191).

Tüm bu mücadelenin tartışmasız en büyük kazananı olan İngiltere savaş sürerken *1707 Birleşme Anlaşması ile İskoçya ile birleşerek Büyük Britanya adını almıştır* (Wiesner-Hanks 2016: 480). İspanya Veraset Savaşları'nın sonucunda ise İspanya'dan Cebelitarık, Minorka ve Amerika Kıtası'nda İspanyollara ait olan topraklardan ticari imtiyazlar, Fransa'dan Amerika'daki sömürgeleri olan Nova Scotia, Newfoundland ve Hudson Körfezi'ni resmi olarak kazanırken İngiliz tahtına Protestan Kralların geçmesi de diğer devletler tarafından resmen tanınmıştır (Kennedy 2015:

143). Ayrıca İngiltere, İspanya'dan Amerika'ya Afrikalı köleleri taşıma ayrıcalığını etmiştir. Bu ayrıcalıklar gelecekte ülkenin Bristol ve Liverpool gibi kentlerinin zenginlik kaynağı haline gelecektir (Sander 2003: 107). İngiltere'nin bir diğer kazanımı da XIV. Louis'nin ilk kazandığı topraklardan biri olan Dunkirk'deki denizcilikle ilgili imalathanelerin ve Fransız korsanlarının İngiliz ticaretine karşı yürüttükleri etkili *Guerre de Course'un* merkez üssü olan limanın yıkılışıdır. Mahan'a göre İngiltere'nin elde ettiği tüm bu kazanımlar hem askeri hem de ticari açıdan çok önemlidir. Bununla ilgili olarak Mahan İngiliz Parlamentosunda dönemin bir bakanının sözlerini aktarmıştır: “*Bu anlaşmalardan sağlanan avantajlar refahımıza katkıda bulunacaktır; kısa süre önce büyük miktarlarda altın külçesi darphanelerimizde paraya çevrilmiştir; ve ithalattan alınan gümrüklerde, üretimimizde ve ihracatta ülkemiz büyümüştür*” (Mahan 2011: 190).

Mahan, İngiltere'nin 1688 yılında Augsburg Birliği Savaşları'nda başlayıp İspanya Veraset Savaşları'nda pekiştirilen deniz gücü sayesinde açık denizlerdeki büyük ticaretin askeri nakliyat yöntemleriyle başarılmasının da üstünde durmuştur. Zaten onun tarihe bakışında ve teorisinde büyük bir yer kaplayan bu durum, İngiltere'nin bu savaşlar sonucunda ticaret yaparken sorun çıkartabilecek veya güvenliği tehlikeye düşürebilecek riskli bölgeleri ele geçirip yerleşmesiyle görünür hale gelmiştir. Ayrıca İngiltere tüm bu kazanımlarıyla Mahan'a göre *Deniz Hakimiyeti Teorisi* bağlamında çok önemli olan *ulaştırmasını* da güvenli hale getirmiştir. Mahan bu avantajların denizlerde ciddi bir güce olmanın bir işareti sayılan ve belki de günümüzde *ganbot diplomasisi*⁵² kavramına denk gelebilecek deniz gücünün diğer ülkelerle herhangi bir anlaşmazlıkta tehdit aracı olarak kullanıldığını İspanya Veraset Savaşları sonunda ilk kez belirtmiştir (Mahan 2011: 192). Ayrıca Mahan, 1713 Utrecht Anlaşması'nın imzalanış şeklini de değerlendirmiş ve ona göre bu süreçte İngiltere kendi şartlarını adeta dikte ettirirken Fransa bunları kabullenmek zorunda kalmış olan taraf gibi gözükmektedir. Bunun asıl sebebi ise Mahan'a göre iki ülke arasındaki “zenginlik ve itibar” farkıdır. Nitekim İngiliz tarihçi Thomas Babington Macaulay'dan yapılan alıntıda İngilizlerin ekonomik durumu için “*üzerinde dünyanın bugüne kadar*

⁵² Ganbot diplomasisi deniz gücünün devletlerarası bir kriz ortamında zorlayıcı diplomasi aracı olarak kullanılmasıdır. Devletlerin tarih boyunca en esnek dış politika ve güvenlik politikası aracı olan ganbot diplomasisinde ateş gücü kullanım niyeti açık bir şekilde ifade edilmektedir (Gürdeniz 2013: 55).

gördüğü en devasa ticari zenginliğin yükseldiği derin ve sağlam temel” olarak bahsedilmiştir (Mahan 2011: 193-194).

Bu durumu oluşturan şartlarda deniz gücünün etkisi ise rakamlara da yansımıştır. Buna göre Paul Kennedy *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü* adlı eserinde Fransa'nın Augsburg Birliği Savaşları'nda (1688-1697) ve İspanya Veraset Savaşları'nda (1702-1713) yaptığı toplam harcamalarının ancak yüzde 10'unun donanmaya, yüzde 57-65'ini ise kara savaşları için orduya ayırdığını belirtmiştir. Bu rakamlar İngiltere'nin toplam harcamaları içinde yüzde 35 donanma ve yüzde 40 ile ordu olarak yer almıştır. Daha önceki satırlarda durumu açıklanan Hollanda için de bu rakamlar İngiltere'ninkilerden oldukça farklıdır. Buna göre Hollanda 1688-1748 yılları arasında savunma harcamalarının yaklaşık yüzde 75'ini kara ordularına ayırmıştır (Kennedy 2015: 123-125).

İngiltere ticaretini büyütürken ve dünya çapında güvenli bir ticaret ağı kurarken Fransa'da ise durum oldukça farklıdır. Fransa'nın *yönetim karakterine* ve şekline özellikle XIV. Louis üzerinden yine önceki savaşlarda olduğu gibi benzer eleştiriler yönelten Mahan, savaştan sonra Fransız tarihçi Bon Louis Henri Martin'den yaptığı alıntıda Fransa'da şartların ve ekonomik durumun ne olduğu ve nasıl oluştuğu hakkında bazı ipuçları vermektedir: *“1715 yazında durumun daha kötüye gittiği görüldü, ne resmi ne de özel kredi kalmamıştı, devletin görünür bir geliri yoktu. Gelirlerin rehine verilmemiş bölümleri sonraki yıllar için saklanıyordu. Tedavülde para olmadığından ne işçilik ne tüketim sürdürülebiliyordu. Toplumun yıkıntıları üzerinde tefecilik alıp yürümüştü. Yüksek fiyatlar ve malların değerinin düşmesi birbirini izledi ve sonunda halkı ezdi. Aralarında hatta ordunun içinde yiyecek içecek ayaklanmaları çıktı. İmalat durgunlaştı veya durdu. Şehirlerde dilenciliğin artmasına neden oldu. Tarlalar kurudu, topraklar alet yokluğundan, gübre yokluğundan ve büyük baş hayvan yokluğundan nadasa bırakıldı, evler harabeye döndü. Monarşik Fransa yaşlı kralıyla birlikte yok olmaya hazır görünüyordu”* (Mahan 2011: 195). Mahan ayrıca bu savaş sürecinde İngiltere'nin ve Fransa'nın savaş yıllarında ve sonrasında verdiği kredilerin etkisinden bahsetmiştir. Buna göre o dönemde İngiltere çok yüksek miktarda krediler verirken, Fransa'ninki ise hayli düşüktür. Bu durum Fransızların ekonomisini ve tüccarlarının

ekonomisini çok kötü etkilemiş ve yukarıdaki alıntıda aktarıldığı gibi birçok zorluklara sebep olmuştur. Öte taraftan İngilizler ekonomide ve tüccarlar arasında devamlı bir para sirkülasyonu sağlamayı başarmış ve Mahan'a göre ulusal çapta ortaya çıkan bu güçlü ruh, tüm zorluklara rağmen başa çıkılan ve ekonomik devamlılığı getiren durumdan dolayı ülkenin üreticilerine büyük bir cesaret vermiştir (Mahan 2011: 195).

Mahan'ın bahsettiği bu durum ayrıca Deniz Gücünün Unsurları'ndan *ulusal karakter* ve *yönetim karakteri* ile yakından alakalıdır ve Mahan'a göre özellikle İngilizlerin farkını göstermek adına önemlidir. Ünlü deniz tarihçisi John Hattendorf'a göre İngiltere yönetimi tarafından bu savaşta önceden saptanmış üç evreli bir strateji benimsenmiştir. Bu evreler sırasıyla 1702-1704 arası *ittifak*, 1705-1711 arasında *kuşatma* ve 1711-1712 yılları arasında da *yıpratma* stratejisidir. İngiltere ilk evrede yoğun diplomatik uğraşlar sonucunda Avrupalı diğer devletlerle ittifaklar kurmuş, ikinci aşamada *konsantrasyon* ve *taarruzi tutum* prensiplerine uygun olarak bütün müttefiklerini aynı anda Fransa'ya saldırmak için zorlamış ve üçüncü evrede de kesin galibiyetle bitmeyecek bir savaş için Fransa'yı mümkün olduğunca yıpratmaya çalışmış ve bunun için de yeni edindiği stratejik yerleşimler sayesinde Akdeniz'deki donanmasını dikkatli bir şekilde kullanmıştır (Hattendorf 2014: 36-41).

2.2.4. İspanya Veraset Savaşları'ndan Avusturya Veraset Savaşları'na Kadar Avrupa

İspanya Veraset Savaşları'ndan sonra devletlerarası bir takım iç dış hesaplaşmalar büyük bir savaşa neden olmadan bir süre devam etmiştir. Bu hesaplaşmaların başlangıcında Oranjlı William'dan sonra tahta geçmiş olan Kraliçe Anne 1714'de Fransa Kralı XIV. Louis de rekor bir süre olan 72 yıllık hükümdarlığından sonra 1715'de vefat etmiştir. İngiltere'de bazı homurdanmaların arasında tahta Alman kökenli I. George geçmiştir. Fransa'da ise tahta geçtiğinde yaşı henüz beş olan XV. Louis Fransa'nın yeni kralı olmuş ve bu yüzden Fransa'da *naiplik dönemi* başlamıştır. Bu naiplik döneminde Fransa'nın fiili olarak yöneticisi yani kral naibi aynı zamanda Bourbonların akrabası olan Orleans Dükü II. Philip olmuştur. Bu dönemde XIV. Louis döneminde yaşanan uzun savaş dönemleriyle fakirleşen ve zor

durumda olan Fransa, başta Büyük Britanya ile olmak üzere bir barış politikası izlemeye çalışmıştır. Ancak İspanya Veraset Savaşları'ndan İspanya'nın kralı olarak çıkmış olan XIV. Louis'nin torunu V. Philip bu politikanın yürütülmesi için bir engel teşkil etmiştir (Mahan 2011: 199). Karısı Elizabeth Farnesse ve Dışişleri Bakanı Kardinal Alberoni'nin kışkırtmalarıyla taht için harekete geçen V. Philip (Lee 2015: 283), aynı zamanda İspanya Veraset Savaşları sırasında kendisinin yerine tahta geçmek isteyen Orleans Dükü ile şahsi bir husumet de gütmekteydi. Kral'ın yeni bakanı Alberoni, Kral'a ittifakların arandığı 5 yıllık geçici bir barış dönemi sağlanması için tavsiyede bulunmuş ve bu sürede İspanya'nın Veraset Savaşları sonucu kaybettiği toprakları geri alması için gücünü toplaması gerektiğini öne sürmüştür. Bunun için çalışmalara başlayan bakan İspanya'nın üreticilerini, tüccarlarını ve deniz taşımacılığını kısa sürede kalkındırmayı başarırken deniz kuvvetleri ile kara ordusunu geliştirmek için de çok çaba harcamış ve kayda değer başarılar elde etmiştir (Mahan 2011: 200).

Fransa da ise Orleans Dükü'nün Dışişlerinden Sorumlu Devlet Sekreteri Abbe Dubois (Lee 2015: 283) ittifak için çalışmalara başlamış ve her ne pahasına olursa olsun Büyük Britanya ile ittifak kurulmasını istemiştir. Büyük Britanya'yı ittifaka ikna edebilmek için kendi ticaret gemilerine güney denizlerinde ticaret kısıtlaması getirmiş, bazı İngiliz ürünleri için gümrük vergilerinde indirim gitmiş ve 1713 Utrecht Anlaşması sonucu kaybedilen Dunkirk Limanı yerine inşa edilmesi planlanan Mardrck Limanı projesini iptal etmiştir. Aynı zamanda İngiliz tahtında bir Protestan olarak bulunmasına rağmen Alman kökenli olması sebebiyle bazı huzursuzluklara sebep olan I. George'un rakibi, II. James'in oğlu III. James, Fransa sınırlarından çıkartılarak desteği kesilmiştir. Hollanda'nın ittifaka girmesi de arzulandığı için onlara da bazı gümrük indirimlerinin verilmesiyle 1717 yılında Üçlü İttifak olarak bilinen anlaşma imzalanmıştır. Bu olaydan hemen sonra Kardinal Alberoni'nin beş yıllık barış dönemi isteğine aykırı olarak V. Philip Sardunya'yı Savoy Prenslığı'nden almak için harekete geçmiş ve 1717'de adayı ele geçirmiştir. İstekleri dışında da olsa başlayan olaylar sonrası politikasına devam eden Alberoni, İspanya'ya sağladığı maddi alandaki gücü diplomatik olarak da devam ettirmiş ve bu gelişmeler Habsburgları endişeye sevk ederek Üçlü İttifak'a katılmalarını sağlamıştır. Bu gelişme Üçlü İttifak'ı Dörtlü İttifak'a dönüştürmüştür. Sardunya'dan sonra donanması ve ordusuyla Habsburgların elinde

olan Sicilya'ya yönelen İspanya, Akdeniz'de 1713'den sonra varlığını artıran ve sağlamlaştıran Britanya'nın hamlesiyle karşılaşmıştır. Yapılan ittifak neticesinde varılan kararlar sonucu Sicilya'yı korumak için harekete geçen İngiliz Donanması 1718 yılında Passaro Burnu Muharebesi'nde İspanyol Donanması'nı yenilgiye uğratmıştır. Ertesi yıl Fransız ordusu yine ittifak neticesinde alınan kararlar doğrultusunda İspanya'nın kuzeyini işgal etmiş ve İspanyol tersanelerini imha ederek kıyıda bekleyen İspanyol gemilerini de yakmıştır. Mahan'a göre bu İngilizlerin denizler yönelik kıskançlığının bir sonucu ve denizde biraz da olsa hareketlenmeye çalışan bir rakibin deniz gücüne tahammül göstermemesinden kaynaklanıyordu. Bu gelişmelerden sonra Dörtlü İttifak'ın baskılarına boyun eğen İspanya, Sardunya dahil topraklarını kesin olarak kaybetmiş ve Bakan Alberoni de görevinde azledilmiştir (Mahan 2011: 200-203).

Bu sırada Doğu Avrupa ve Baltık kıyılarında devam eden Büyük Kuzey Savaşı'nda Polonya'ya karşı üstünlük sağlayan Çar I. Petro hükümdarlığındaki Rusya, Baltık Denizi'ni güneyden bir Rus gölüne çevirmeye çalışmış ve o bölgedeki güç dengesini kendi lehine bozmaya çalışmıştır. Bu bölgenin bir diğer önemli özelliği, İngiliz Deniz Kuvvetleri için gerekli olan bazı ana maddelerin büyük ölçüde sağlanan yer olmasıdır. Bu yüzden Britanya bölgeye bir donanma yollamış ve 1721'de yapılan Nystadt Anlaşması'yla Britanya'nın bölgedeki çıkarlarının da korunması sağlanmıştır (Mahan 2011: 204).

1723 yılında Fransa'da ölen kral naibi Orleans Düku yerine 1726 yılında göreve 75 yaşındaki Kardinal Fleury gelmiştir. Büyük Britanya'da ise aynı tarihlerde göreve başbakan olarak Sir Robert Walpole gelmiştir. İki devlet adamının da temel amaçları sefleleri gibi savaflara engel olmak ve ülke ekonomilerini geliştirmeye çalışmaktır (Lee 2015: 284). Sir Robert Walpole dönemi Britanya'nın *yönetim karakteri* ile uygunluk göstermeyecek gelişmelere şahitlik etmiştir. 1715'te ölen XIV. Louis'den sonra bazı ticaret sınırlamaları kalkmış olan Fransa ise bu dönemde Britanya'ya ve Hollanda'ya verilen imtiyazlara rağmen ekonomik olarak büyük bir gelişim göstermiş ve deniz ticaretini canlandırmayı başararak Britanya ile yaklaşık yirmi yıllık barış dönemini iyi değerlendirmiştir. Bu dönemde deniz ticaretini geliştiren Fransa, bu alanda diğer deniz güçleriyle yarışabilir bir hale gelmiştir (Kennedy 2015: 146). Mahan'a göre Batı

Hint Adaları ve Güneydoğu Asya’da kalkınan ticaret bu bölgelerde Britanya’yı geride bırakmıştır. Ayrıca ona göre çok önemli bir gösterge olan deniz taşımacılığındaki gemi sayısı Fransa’da 1715 yılında sadece 300 iken 1735 yılında 1.800’e çıkmıştır. Ancak donanma büyük bir düşüş içindedir. Her ne kadar 1718 yılında yenilgiye uğratılsa da, İspanya bu dönemde hem İngiltere’ye hem de Fransa’ya karşı hala büyük bir düşmanlık beslemiştir. Bu yüzden karaya odaklanması gerektiğini düşünen Kral Naibi Fleury donanmayı çürümeye bırakmış ve kara ordusuna odaklanmıştır. Ancak İspanya bu dönemlerde Fransa’dan önce İngiltere’ye karşı bir tehdit olarak belirmiştir. 1725 yılından başlayarak önce uzun süredir düşman olduğu Habsburg İmparatoru’yla, sonra da Büyük Kuzey Savaşı’ndaki tutumundan dolayı İngiltere’ye karşı düşmanlık besleyen Rusya’yla bir ittifak arayışına giren İspanya’nın temel amacı, Akdeniz’de stratejik öneme sahip Minorca ve Cebelitarık’taki İngiliz varlığını sonlandırmak olmuştur. Britanya’da ise iktidarda olan Sir Robert Walpole savaş istememesi dolayısıyla gelişmeleri sadece izlemiş ve İngiltere’nin ticaretine zararı dokunmadıkça olaylara müdahil olmak istememiştir. Ancak beliren bu tehlikeli ittifak karşısında Büyük Britanya her ne kadar yönetiminden kaynaklı olarak gerekli iradeye sahip olmasa da gerekli ve ihtişamlı donanmasına sahiptir. İngiliz Donanması direkt olarak savaş ilan etmeden günümüzde *ganbot diplomasisi* olarak adlandırılan yöntemle bu dönemde düşmanlarını caydırmaya çalışmıştır. Bu amaçla Rusya’ya gerekli mesajı vermek için Baltık’a tekrar bir donanma yollanmıştır. İspanya’yı korkutmak için ise önce ülkenin Amerika’daki kolonilerle olan ticaret yollarını kesmek amacıyla başka bir donanma Atlantik’e yönlendirilirken başka bir İngiliz Donanması İspanya kıyılarına yollanarak Cebelitarık koruma altına alınmış ve hala güçsüz de olsa mevcut olan İspanyol Donanması baskı altında tutulmuştur. Bu etkili İngiliz uyarı yöntemi bir süre işe yarayarak Habsburg İmparatoru’nun ittifaktan çekilmesini sağlamış ve İspanya’nın da ticarete bazı imtiyazlarını kaldıran şartlar dayatmıştır (Mahan 2011: 206-207). Bu gelişmelerle deniz gücünün tarihteki önemine dair başka bir sayfa daha büyük olaylar olmadan kapatılmıştır.

Ancak Mahan’ın Sir Robert Walpole hakkındaki eleştirisi, diğer devletlerin çeşitli tacizlerine rağmen ısrarla barış durumunu sürdürmesi ve bu durumun Britanya’ya çok zarar vermese de itibarının zedelenmesine yol açması olmuştur. Diğer açılardan

bakıldığında aslında Walpole, iç siyasette başarılı bir politika yürütmüş ve Britanya maliyesini başarıyla yöneterek İngiliz halkının güvenini sağlamıştır (Wiesner-Hanks 2017: 684). Mahan'a göre de Walpole'un politikaları yanlış değildir. Çünkü Walpole'un politikaları daha önce edinilen haklar ve imtiyazlarla gelişen İngiliz ticaretinin bir savaşla ortadan kaldırılmasını engellemek üzerine kurulmuştur. Bu doğrultuda 1733 yılında İspanya ve Fransa'nın bir anlaşma vasıtasıyla barış yaparak Avusturya'ya saldırmasına ses çıkarmamıştır. Fransa ve İspanya ayrıca bu anlaşmaya gizli bir madde koymuşlar ve İspanya'nın ticari çıkarları için çıkacak herhangi bir savaşta Fransa'nın İspanya'ya yardım edeceğini belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu çok büyük ihtimalle Britanya'ya karşı atılmış bir adımdır (Mahan 2011: 209-210).

1733'te İspanya ve Fransız orduları Habsburg topraklarında Lorraine ve Milano'ya saldırmış ve hatta Renanya içlerine kadar ilerlemişlerdir (Kennedy 2015: 146). Ayrıca Avrupa'nın öbür ucunda 1733-1735 yıllarında gerçekleşen Polonya Taht Savaşları'nda Rusya ve Habsburglar'ın desteklediği III. Augustus'un yerine, İspanya ve Fransa XV. Louis'nin kayınpederi olan Stanislaus Leszczyński'yi desteklemiştir (Lee 2015: 284). 1735'de biten savaş sonucunda her ne kadar Polonya'da, Rusya'nın ve Habsburglar'ın desteklediği III. Augustus tahta çıksa da, Fransa Bar ve Lorraine dükalıklarını elde etmiş, İspanya ise Akdeniz'de İspanyol Kralı'nın ikinci oğlu III. Carlos adına Sicilya ve Napoli Krallıkları'nı elde etmiştir. Savaş sonucu Akdeniz'deki varlığını güçlendiren İspanya normal şartlarda Britanya'nın tepkisini çekecekken Walpole politikaları bunu engellemiştir (Mahan 2011: 209-210).

Ancak 1730'lu yılların sonuna gelindiğinde İspanya, Britanya'ya karşı bu kez Atlantik'te sorun çıkartmaya başlamış ve Walpole bu kez de İngiliz kabinesi tarafından İspanyol denizcilerin Britanya'nın Amerikan kolonileriyle olan ticaretine karşı engellemeler yapmasına veya İngiliz ticaret gemilerine haksız olarak el koymasına ses çıkarmadığı için eleştirilmeye başlanmıştır. Burada Mahan'ın Fransa politikalarına dair eleştirileri ise yine önceki savaşlardaki durumlara benziyordu. Kardinal Fleury her ne kadar naiplik dönemi süresince ülkesinin ticaretini canlandırıp bazı toprak kazanımlarına öncülük etse de, Mahan'a göre refahın ve zenginliğin anahtarı olan ticaretin korunması için hayati olan deniz kuvvetlerine önem vermemiştir. Ayrıca daha

önce İspanya ile yaptığı anlaşmada İngiltere'yle çıkması yüksek bir ihtimale sahip olan savaşı gördüğü teyit edilen Fleury, buna rağmen donanmayı çürümeye bırakmış ve selefleri gibi klasik Fransız stratejisini sürdürerek karada güç peşinde koşmuştur (Mahan 2011: 2010-211).

2.2.5. Avusturya Veraset Savaşları

1702-1713 yıllarındaki İspanya Veraset Savaşları'nda İspanyol tahtı için mücadele eden ancak savaş devam ederken ağabeyinin ani ölümüyle Kutsal Roma İmparatoru olan VI. Charles (Karl), 1740 yılında geride bir erkek çocuk bırakmadan ölmüş ve tahtı en büyük kızı olan Maria Theresia'ya bırakmıştır. Ancak bu taht değişimi Kutsal Roma İmparatorluğu'nun doğal karışıklığından kaynaklanan *yönetim yapısı* ve bu yapı içinde süregelen devamlı güç mücadelelerinin varlığı yüzünden kolayca kabul görmemiştir. Habsburg topraklarından hak iddia eden diğer güçlü aday ise Bavyera Elektörü⁵³ olmuştur. Bu sıralarda büyüyen ve güçlenen Prusya'nın başına geçen II. Friedrich (Büyük Friedrich) ise imparatorluğun tacına değil ancak verimli topraklarına göz dikmiştir. Silezya ise bu toprakların başında gelmekteydi. Sanayi üretimi için zengin maden kaynaklarına sahip olan bu bölge, ayrıca Baltık'taki *deniz ticareti* için büyük bir avantaj sağlayan yollara ve kıta içlerine kadar sokulan Oder Nehri'nin de getirdiği avantajlara sahiptir (Lee 2015: 199). Bu yüzden 1763 yılına kadar devam edecek uzun ve kanlı bir mücadelenin asıl sebeplerinden biri haline gelmiştir.

Öte taraftan yıllardan beri süregelen İspanyol-İngiliz gerilimi, sonunda 1739'da savaşa dönüşmüştür. İngiltere'nin Amerikan kolonilerinde ticaret yapan *Jenkins* adlı bir tüccarının, İspanyol sahil güvenlik gemileri tarafından durdurularak kulağının kesilmesi yüzünden başlamıştır (Wiesner-Hanks 2016: 546). Bu olay aslında savaş istemeyen yaşlı Sir Robert Walpole yönetimindeki İngiltere'de damlayı taşıran son damla olarak algılanmış ve Walpole'e rağmen ticareti söz konusu olduğunda ve denizlerde herhangi bir hakarete uğradığında bunu kabullenemeyen İngiliz Parlamentosu'nu harekete geçirmiştir. İlk olarak kolay ve zengin bir av olarak gözüken İspanya'nın Amerikan kolonileri hedef alınmıştır *Jenkins'in Kulağı Savaşı* adı verilen bu savaşlarda İngiliz

⁵³ Elektör, Kutsal Roma İmparatoru'nu seçme hakkı olan Alman prenslerine verilen isimdir.

Donanması Atlantik'i geçerek çeşitli seferler yapmıştır. Burada Küba, Meksika ve Panama'daki kolonilerin yanında, Güney Amerika'nın Batı kıyısında da bulunan İspanyol yerleşim yerlerine saldırılar yapılmıştır. Ayrıca İspanya'ya karşı bir *Guerre de Course* uygulanmıştır. Ancak tüm bunlar İngiltere'ye kayda değer bir başarı getirmemiştir. Bunların üzerine Walpole'e karşı artan tepkiler sonunda onun istifasıyla sonuçlanmıştır. Bu sıralarda Avrupa'da devam eden Avusturya ve Prusya arasındaki savaşta Walpole'un politikaları yüzünden tarafsız kalan İngiltere, 1742'den sonra kral I.George'un da *Hannover Elektörü* olması dolayısıyla açık bir biçimde Avusturya'nın yanında savaşa katılmıştır. İspanya ise Fransa ile birlikte Kuzey İtalya'daki Habsburg işgali altında bulunan topraklarını kurtarmak için Prusya'nın yanında savaşa 1741'de katılmış ve bu bölgeye bir çıkarma harekatı planlamıştır. Bir önceki başlıkta da bahsedildiği gibi daha önceki yıllarda İspanya ve Fransa, İngiltere'vi ve onun ticaretini hedef alan gizli bir anlaşmaya varmışlar ancak tüm bunlar Mahan'ın da işaret ettiği gibi İngiltere ve Fransa'nın açık bir savaşa girmesini sağlamamıştır (Mahan 2011: 220-222).

Öte yandan kıtadaki savaşın asıl müsebbiplerinden biri olan Büyük Friedrich yönetimindeki Prusya, 1741'deki Mollwitz Savaşı'yla ele geçirdiği Silezya'dan sonra Fransa'yla birlikte İspanya'yı da yüzüstü bırakacak şekilde Avusturya ile bir barış yapma yollarını aramıştır. 1741 sonlarında Maria Theresa'yla Silezya'yı elinde tutmasını sağlayan Klein-Schneldorf Gizli Anlaşması'nı imzalayarak barış yapmışlardır. Ancak 1742'de Avusturya'nın artan desteklerle gücünü toparlaması karşısında endişelenen Büyük Friedrich, aynı yıl tekrar savaş ilan etmiş ve aynı yıl imzalanan Berlin Anlaşması'yla tekrar barış yapmıştır. Bu hareketleri 1744'te tekrar savaşa girerek ve 1745'de nihai olarak Dresden Anlaşması'yla savaştan çekilerek tekrarlayan Prusya Kralı (Lee 2015: 201-202), realpolitığın öngördüğü tüm çıkarıcı davranışları sergilemiştir. Burada tüm bunlardan mağdur olan ise karada beyhude şekilde savaşa devam eden Fransa olmuştur. Fransa Avusturya Arşidüşesi Maria Therasa'ya karşı olan savaşıdan, barış anlaşmasına kadar hiçbir fayda elde edememiş, sadece Prusya Kralı'nın üzerindeki savaş yükünü hafifletmiştir. Bu da Mahan'ın eserlerinde vurguladığı Fransa'nın *kara odaklı yanlış stratejilerini* onaylayan bir örnek olmuştur.

Kara savaşlarından ayrı olarak, bu tezin konusunu içeren deniz mücadelelerinde ise İngiliz donanması yine büyük bir rol oynamıştır. 1742 yılında Kuzey İtalya'ya bir çıkarma yapmak isteyen ve 15 bin kişilik bir gücü taşıyan İspanyol donanması, İngilizler tarafından Fransa'ya ait olan Saint-Tropez limanına kadar takip edilmiş ve orada yakılmıştır. Aynı yıl Akdeniz Donanması'nı yöneten İngiliz Amiralı Matthews tekrar Kuzey İtalya'ya çıkarma yapmak isteyen bir İspanyol Donanması'nı engellemek için İspanya'ya ait olan Napoli'yi ve deniz yolunu baskı altına almış ve Avusturya'yı ciddi tehlikelerden kurtarmıştır. Bu müdahalelerle birlikte aynı zamanda İspanya'nın deniz yolunu kullanmadan tekrar aynı yerlere operasyon yapma gibi bir şansı kalmamıştır. Mahan bu iki olayın iyi tesis edilmiş bir deniz gücünün önemini ve faaliyet alanlarını anlatması açısından kayda değer bulmuştur (Mahan 2011: 222).

Kendi topraklarından yapılacak bir hareketle emellerine ulaşma şansını, İngiliz Donanması'nın etkili blokajlarıyla kaybeden İspanya, savaş yanlısı olmadığı için eleştirileri üzerine çeken Kral Naibi Kardinal Fleury'nin 1743'teki ölümünden sonra, iktidarı tamamıyla devralan XV. Louis ile daha yakın bir ittifak arayışına girerek hala resmi olarak savaşta gözükmeyen Fransa ve İngiltere'yi karşı karşıya getirecek ilişkiler tesis etmiştir. 1743'te Fransa'nın Akdeniz'deki en önemli limanlarından biri olan Toulon'a çekilen ve burada dört ay kalan İspanyol Donanması, 20 bin kişilik birlikte Kuzey İtalya'daki Cenova'ya bir çıkarma yapmayı planlamış ve bunun için de Fransız Donanması İspanyol Donanması'na katılmıştır (Mahan 2011: 224). Bunu engellemek için harekete geçen İngiltere 1744 yılında Toulon açıklarında müttetik donanmasını yakalamış ve gerçekleşen muharebede Amiral Matthews komutasındaki İngiliz Donanması bir zafer kazanmıştır. Meydana gelen bu muharebe 1704 yılında gerçekleşen Malaga Muharebesi'nden bu yana olan en ciddi hareket olmuştur. İki gücün açıkça karşı karşıya geldiği bu deniz muharebesinden bir süre sonra İngiltere ve Fransa birbirilerine resmi olarak savaş ilan etmiştir. İngilizlerin denizlerdeki hakimiyetini pekiştirmesiyle sonuçlansa da bu zaferler onlara somut bir yarar getirmemiştir. Somut bir başarı olarak ancak 1945'te New England'da bulunan Cape Breton Adası'nı ele geçirmişlerdir (Mahan 2011: 226-227). Her ne kadar İngilizler çok daha üstün olsa da Britanya ve Fransa arasında 1747'de de iki deniz muharebesi meydana gelmiştir. Sayısal olarak çok üstün olan Kraliyet Donanması bu muharebelerde *Deniz Hakimiyeti*

Teorisi'nin savaş alanında en önemli kurallarından biri olan *nihai muharebe* prensibine uygun davranmış ve Fransız Donanması'nı neredeyse yok etmiştir (Mahan 2011: 228-229).

Öte yandan Avusturya Veraset Savaşları'yla beraber iki ülke arasındaki çarpışma Hindistan'daki Fransız ve İngiliz kolonilerine de sıçramıştır. Burada Mahan'a göre bahsedilmesi gereken asıl konu savaşların ya da yerleşim birimlerinin kazanılması veya kaybedilmesinden ziyade, kaybetmesine rağmen İngiltere'nin kaybettiklerini nasıl geri edinmeyi başardığıdır ve bunun cevabı da yine ülkelerin uyguladıkları *deniz stratejisinde* ve *yönetim karakterinde* yatmaktadır. Savaşın gerçekleştiği yıllarda Fransa'yı Hindistan Yarımadası'nda *Fransız Doğu Hindistan Şirketi*'nin temsilcisi *Joseph François Dupleix*, adalarda ise yine aynı şirketin temsilcisi *Bertrand-François Mahé de La Bourdonnais* temsil etmektedir. Bu yönetici de ikisi de başarılı gözükürken ve birbirlerinden ayrı olarak yaptıkları işlerle dikkat çekmişlerdir. İlk olarak La Bourdonnais 1735'de bölgeye gelmiş ve adaları yönetmesi ve deniz gücünün önemini farkında olması nedeniyle Fransa'nın deniz üsleri inşa etmesi gerektiğini ve denize yatırım yapılması gerektiğini savunmuştur. Nitekim bunu hayata geçiren La Bourdonnais 1744'e kadar Fransa'nın daha güçlü olduğu bölgede resmi olarak bir savaş ilan olmadığı için İngiliz üslerine ve ticaretine saldıramamış, bu da bölgede dezavantajlı olan İngiltere'nin savaş ilan edilene kadar işine yarayan bir durum oluşturmuştur. 1744 yılında iki ülke resmi olarak savaşa girdikten sonra ise önce İngiltere saldırılarına başlamış ve Hindistan-Çin arasında iş yapan Fransız gemilerine el koymaya başlamıştır. Diğer temsilci Dupleix ise karada Pondicherry Bölgesi'nde İngiltere'nin etkisini kırarak Fransa'nın hakimiyet sahasını genişletmek istemiş ve bunun için de bölgede İngiliz etkisinin kırılması gerektiğinin farkına varmıştır. Bunun için bölgesel ittifaklar yapan ve Fransız ticaretini canlandıran Dupleix'in planları 1745 yılına geldiğinde bazı engellerle karşılaşmıştır (Mahan 2011: 229-230).

1745'de olan bir deniz muharebesinde İngiliz ve Fransız donanmaları sonucu belirsiz olan bir muharebeye girişmiş ancak sonunda Kraliyet Donanması bölgeyi terketmiştir. Bu sıralarda merkezden (Fransa'dan) gelen emirlerdeki çelişkiler Fransa'nın iki temsilcisinin birbirine düşmesine sebep olmuş ve bir bedeni yönetmeye

çalışan iki beyin sadece İngiltere'nin işine yarayacak hareketlerden başkasına girişememiş. Sonuçsuz kalan deniz muharebesinde ibre İngiltere'nin lehine dönmeye başladı. Yukarıda karada ele geçirilen toprak olarak bahsedilen Madras'ın ele geçirilmesi de bu dönemde olmuştur. Bu şehre aralarındaki anlaşmazlık nedeniyle ayrı ayrı önce Dupleix, ardından da La Bourdennais saldırmış ve neticede şehir ele geçirilmiştir. Ancak denizde bu şehrin savunmasını yapacak bir deniz gücü kalmamıştır. Nitekim 1747 yılında İngiltere'nin doğuda o zamana kadara gönderilen en büyük donanmayı göndermesiyle bu durum daha da ağırlaşmış ve Fransa *ulaştırma* hatlarının Britanya kontrolünde olması nedeniyle bölgeye yardım gönderememiştir. Karada halen devam eden Dupleix'in başarılı savunmasına rağmen bölgeyi İngiltere'ye geri vermek zorunda kalmıştır fakat Dupleix de kıtada etkisini sürdürmeye devam etmiştir (Mahan 2011: 231-232).

1745'teki Dresden Anlaşması'yla Prusya savaştan çekilerek Fransa'yı yalnız bıraksa da Fransız orduları Mahan'ın tabiriyle tam bir asker oldukları için karada, denizde olduğundan çok daha iyi bir mücadele vermiştir. Mareşal Saxe komutasındaki Fransız ordularının asıl amacı temelde Maestricht şehrini alarak hem Hollanda yolunu açmak hem de İngiltere'ye yapılacak olan muhtemel bir taarruz için kıyılarda uygun bir konum ele geçirmektir. O dönemlerde Avusturya kontrolünde olan İspanyol Felemenki'nde Hollanda ve Britanya orduları tarafından da desteklenen Avusturya Orduları, 1746 yılına kadar tüm uğraşlara rağmen birçok noktayı Fransız Orduları'nın işgal etmesini önleyememiştir. 1748 yılına gelindiğinde Fransızlar, Maestricht'i kuşatmış ve Hollanda topraklarını tehdit eder hale gelmişlerdir. Hollanda'nın Fransız kontrolüne geçme ihtimali ise İngiltere'yi barış düşüncesine daha yakın hale getirmiştir çünkü bu gelişme Avrupa'dan Manş Denizi'ne çıkan toprakların tamamıyla Fransız kontrolüne geçmesi demektir (Mahan 2011: 228). Öte yandan her ne kadar yeni gelir kaynakları yaratıp elindekileri korumayı başarsa da Avrupa'daki kara hareketlerini finanse etmesinden dolayı uzun süren savaş Britanya'nın ekonomisini de zorlamaya başlamıştır. Ancak Hollanda ondan daha kötü durumda ve daha fazla borç istemektedir çünkü onyıllardır süren savaşlarda bütçelerinin çok büyük bir kısmını bağımsızlıklarını korumak için kara ordularına harcamış ve denizdeki ticaretlerini de donanma olmadan koruyamadıkları için kaybetmiştir (Mahan 2011: 233-234).

Öte yandan kıtada bu şekilde kazanımlar elde eden Fransa'nın durumu Mahan'a göre bu yüzden daha trajik bir hal almıştır. Çünkü Mahan'ın değerlendirmelerine göre İngiltere'nin ve Hollanda'nın ekonomik sıkıntılarının yanında Fransa da *denizde aldığı yenilgiler* yüzünden çok yıpranmış ve ticareti oldukça kısıtlanmıştır. Bu yüzden karada kazandığı zaferlere rağmen 1748 yılında savaşı bitiren Aix-La-Chapelle Anlaşması'nın imzalanmasıyla kıtada olan kazanımlarını koruyamamış ve verilen tüm büyük uğraşlara rağmen anlaşmadan eli boş dönmüştür. Savaş sonunda yürütülen *Guerre de Course* sonuçlarına bakıldığında Britanya yine avantajlı gözükmektedir. Onlar da neredeyse Fransa kadar ticaret gemisi kaybetmeler de⁵⁴ kaybedilen gemilerin toplam ticaret gemilerine oranı çok daha azdı ve bu da kayıpların Fransa için daha hayati olduğu anlamına geliyordu. Anlaşmayla birlikte İspanya Parma Dükalığı'nı elde ederken Prusya'nın da Silezya'yı ele geçirmesi onaylanmıştır (Mahan 2011: 233-234) Ancak aşağıda da genişçe ele alındığı gibi bu anlaşma ülkelerin arasında olan husumetlerin nihai bir çözüme kavuşturulmasını sağlamamış, geçici bir ateşkes dönemi tesis etmiştir (Kennedy 2015: 149).

2.2.6. 7 Yıl Savaşları

18.yüzyıl savaşları Oral Sander'in de dediği gibi *var olma ya da yok olma savaşları* değildir (Sander 2003: 146) ve daha çok ülkelerin çıkarlarını koruma içgüdüleriyle hareket ettikleri savaşlar olmuştur. Güç Dengesi politikaları bağlamında büyüyen ekonomiler ve ticaret ile yeni gelişen kapitalizm, 20. yüzyılın topyekûn savaşlarından ayrı olarak çoğunlukla iki taraf da tükenmeden sona ermiş ve taraflar savaştan sonra zararlarını telafi etme şansı bulmuştur. Pek tabii bu her ülke için geçerli değildi ancak kaynakları bol ve büyüme dinamikleri yerinde olan ülkeler için daha kolaydı. 17. yüzyılın başından beri aralıksız savaşlara giren ve son yüz yılda özellikle İngilizlerle girdikleri mücadelelerde daha fazla zarar görerek çıkan Fransa, bunun kusursuz bir örneğidir. Mahan'a göre uyguladığı yanlış stratejiler her defasında yenilgilerinin yegane nedeni olsa da Fransa tekrar tekrar geri gelmeyi başarmış ve kaynaklarını her seferinde biraz daha seferber ederek savaş alanına dönmeyi

⁵⁴ Mahan'a göre Fransa 3434 gemi İngiltere ise 3238 ticaret gemisi kaybetmişti. Ancak bu fark bile o dönem büyük bir meblağ olarak değerlendirilen iki milyon sterline denk gelmektedir (Mahan 2011: 234).

başarmıştır. Bu durum 1815 Viyana Kongresi'ne kadar devam etmiş ve orada nihayete ermiştir. Bu tarihten sonra başlayan *Pax Britannica* döneminde Fransa ile İngiltere arasında zaman zaman 19. yüzyılın kolonizasyon mücadelesi kapsamında gerginlikler görülse de bu hiçbir zaman bir savaşa dönüşmemiş ve *mutlak Britanya hakimiyeti* sarsılmamıştır.

Avusturya Veraset Savaşlarından sonra yukarıda da belirtildiği gibi 18. yüzyılın sonucu kesin olmayan mücadeleleri devam etmiş ve devletler güçlerini toparlayıp çıkarları peşinde tekrar koşmaya başlamışlardır. Bu kapsamda 7 Yıl Savaşları bunun eşsiz bir örneğini oluşturmuş çünkü bir anlamda Avusturya Veraset Savaşları'nın devamı niteliğinde bir savaş olmuştur (Sander 2003: 146). Devletler kapanmayan hesaplarında birkaç yıl mücadeleye ara vermişler ve güçlerini toparladıklarında hedefleri doğrultusunda savaşlarına devam etmişlerdir. Ancak burada değinmek gerekir ki 7 Yıl Savaşları'nın diğer 18. yüzyıl savaşlarından farkı savaşın sonunda Hindistan'dan Kanada'ya kadar Britanya hakimiyeti pekişmiş olması ve geri döndürülemez sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. Ayrıca Niall Ferguson'a göre 7 Yıl Savaşları, *18. Yüzyıl Savaşları arasında bir dünya savaşına en yakın olan savaş* şeklinde tanımlanmıştır (Ferguson 2017: 53)

Savaşın genel olarak iki nedeni vardı; bunlardan birincisi Fransa ve İngiltere arasındaki devam eden *sömürge, ticaret ve deniz gücü* mücadelesiyken diğeri 1748'deki Aix-La-Chapelle Anlaşması'yla ortaya çıkan ve *Alman İikiliği* denen iki güçlü Alman devletinin Silezya'yı ve Orta Avrupa'da bazı toprakları ele geçirmek için verdiği mücadeleydi (Sander 2003: 146-147). Bu dört devlet de çok büyük bir bedele mal olsa da birbirlerine karşı olan husumetlerinde geri adım atmaya niyetli değillerdi. Burada genel olarak odaklanılacak nokta ise Mahan'ın önemli değerlendirmelerde bulunduğu ve bu tezin konusu ile de alakalı olan Fransız-İngiliz mücadelesidir.

1748 Aix-La-Chapelle Anlaşması'ndan sonra Fransa ile İngiltere arasındaki gerginlik, 1756 yılında savaşın başlamasına kadar kademeli olarak artmıştır. Gerginliğin arttığı ve dolaylı mücadelenin sürdüğü bölgelerden ilki Hindistan'dır. 1751 yılında Fransız *Doğu Hindistan Şirketinin* temsilcisi olarak bölgede hala görev yapan

Dupleix faaliyetlerine devam etmiş ve çeşitli politik oyun ve entrikalarla bölgedeki yerel güçlerin üzerinde hakimiyetini artırmayı hedeflemiştir. Bunda başarılı olan Dupleix Hindistan'da *Nabob (Nevvab)*⁵⁵ olarak bölgedeki politik nüfuzunu güney ve doğu sınırlarında epey genişletmiş ve dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu olanlardan rahatsız olan İngilizler Dupleix'e karşı onun yerel muhalifleriyle çalışmaya başlamış ve var olan çatışmayı körüklemişlerdir. Onun ne yaptığından pek haberdar olmayan fakat çıkacak bir sorundan ve savaştan tedirgin olan Fransız Doğu Hindistan Şirketi ise Dupleix'i kontrol etmeye çalışmış ve yaptıkları ticaretin karının düşmesi karşısında endişeye kapılmışlardır. Sonunda 1754 yılında İngilizlerin savaş tehditleriyle yürütülen müzakereler neticesinde Fransız Doğu Hindistan Şirketi Dupleix'i görevden almış ve onun Hindistan'ın doğusunda ve güneyinde kontrol etmeye başladığı tüm topraklardan feragat etmiştir. Bu savaş olmadan kazanılmış büyük bir başarıdır çünkü Fransa'nın feragat ettiği topraklar, Mahan'a göre *arazi büyüklüğü* ve *nüfus* bakımından bir imparatorluk boyutundadır. Ancak ona göre Fransızların bu toprakları zaten elinde tutabilmesi imkansızdır. Çünkü büyük İngiliz deniz gücü karşısında Fransız deniz ulaştırması engellenmiştir (Mahan 2011: 236).

Gerginliğin sürdüğü bir diğer nokta da Kuzey Amerika'dır. Bugünkü Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri sınırlarını birbirine bağlayan Ohio toprakları için İngiliz ve Fransız sömürgeciler arasından bir anlaşmazlık yaşanmış ve her iki sömürgecinin hükümetleri de somut bir adım atmamıştır. Ancak 1754 ve 1755 yıllarındaki küçük çaplı çatışmalar anavatandaki hükümetlerin de uyumasını sağlamıştı. İlk hareket eden İngilizler olmuş ve Avrupa'dan gelen Fransız gemilerine el koymaya başlamışlardır (Mahan 2011: 237). 1755 yılında İngilizler Avrupa kıyılarında görülen her türlü Fransız gemisinin zapt edilerek İngiltere'ye getirilmesine karar vermişlerdir. 1755 yılı bitmeden ele geçirilen ticaret gemisi sayısı 300 olmuş ve 6 bin Fransız denizcisi esir olarak İngiltere'ye gönderilmiştir. Bunun karşısında Fransa herhangi bir harekete girişmemiş ve hummalı bir şekilde çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. En sonunda 1756 yılında Fransa Toulon'daki limanından hareket ettirdiği donanması ve nakliye gemileriyle İngiltere kontrolünde olan Minorka'yı ele geçirmek için hareket etmiştir. Fransızlar beraberlerinde 15 bin kişilik bir birlik getirmiş ve adanın limanı olan Port

⁵⁵ Nabob, Hindistan idari sisteminde siyasi makam ve güç ifaden eden unvandır.

Mahan'ı kuşatmıştı. Bu sıralarda İngiliz donanmaları ve denizcileri dünyanın dört bir tarafındaydı. Ayrıca aynı zamanlarda bir işgal paranoyasına kapılmış ve Fransızların ani bir hücumla Manş üzerinden bir çıkarma yapacaklarını düşünmeye başlamıştır. Bu yüzden Akdeniz'e gereken önemi veremeyen Britanya ancak belli bir süre geçtikten sonra Minorka'ya bir donanma gönderebilmişti (Mahan 2011: 238). Amiral Byng komutasındaki bu donanmayla Fransız donanması arasında gerçekleşen muharebede Fransızlar galip ayrılmıştır ancak bu çok net bir zafer değildir. Amiral Galissoniere komutasındaki Fransız Donanması Kraliyet Donanması'na karşı *nihai muharebe* prensibine uygun olarak savaşmamış ve sadece onları savuşturmak için hareket etmişlerdir (Mahan 2011: 239).

Bu olay Mahan'ın üzerinde özellikle durduğu ve İngilizler ile Fransızlar arasındaki mantalite farkını ortaya serdiğini düşündüğü bir olaydır. Çünkü Fransızlar denizdeki bir zaferdense karadaki bir zaferin çok daha önemli olduğunu ve karadaki bir fethin şan ve şeref açısından denizde birkaç gemi ele geçirmekten ya da batırmaktan çok daha önemli olduğunu düşünmektedirler. Burada da Fransız donanmasının ana amacı karadaki liman kuşatmasının başarıya ulaşması ve adanın ele geçirilmesi olmuştur. Bunun için de denizden gelecek bir takviye kuvvetini yaklaştırmaması lazımdı. Bunun neticesinde adanın ele geçirilmesi garantilenmiş, *donanma da kara savaşının sadece yan bir dalı ya da takviye kuvveti olarak bu savaşta yerini almıştır*. Hatta Mahan dönemin Fransız tarihçilerinden Lapeyrouse-Bonfils'in *Histoire de la Marine Française adlı* eserinden yaptığı alıntıyla Fransızların denizdeki bu savaşı bir itici güç ya da cesaret verici bir zafer olarak yorumlamaktan ziyade akıl almaz bir şekilde limanlardaki gemilerin ve donanımlarını sattıklarını aktarmıştır (Mahan 2011: 240). Öte yandan bu muharebe dolayısıyla Britanya'da durum çok farklıydı. İngiliz donanmasının Amirali Byng, Fransız Donanması'na karşı alınan yenilgiden dolayı yargılanmak üzere İngiltere'ye geri gönderilmiş ve elinden gelen her şeyi yapmamakla suçlanarak kurşuna dizilmiştir (Mahan 2011: 242).

Minorka'daki bu olaylar başladığında İngiltere ile Fransa arasındaki barış devam etmiş ve hala savaş ilan edilmemiştir. Minorka'daki savaşın meydana gelmesinden üç gün önce İngiltere, savaşın meydana geldiği gün de Fransa savaş ilan etmiştir. Karşılıklı

bu ilanlardan sonra savaşın kızgınlığı Avrupa'ya da sıçramış ve bir “diplomasi devrimi” meydana gelmiştir (Kennedy 2015: 151). Avusturya Arşidüşesi Maria Theresa, Prusya'ya olan kinini unutmamış ve Fransa'yı da ona karşı yanına çekmek için uğraşlara başlamıştı. Sadece sekiz yıl önce Fransa'nın düşmanı olan ve ona karşı savaşan Maria Theresa, bu kez Fransa'yı bir Katolik olarak Protestan bir güce karşı yardıma çağırmış ve ona kendi kontrolünde olan İspanyol Felemenki'nden toprak vaat etmiştir. Bu arada Avusturya Veraset Savaşlarında realpolitığın acımasız bir oyuncusu olarak kendini gösteren Prusya Kralı Büyük Friedrich de 1756 Westminster Sözleşmeleri'yle Britanya ile ittifak yapmıştır. Bu gelişme karşısında paniğe kapılan XV. Louis, Avusturya'yla 1756-1757 yıllarındaki Versailles Anlaşmaları kapsamında bir ittifaka girmiş (Lee 2015: 286), sonradan bu ittifaka Rusya, Polonya ve İsveç de dahil olmuştur. Bunun haberini alan Büyük Friderich ise eninde sonunda kapısına dayanacak olan savaşta avantajı ele geçirebilmek için Polonya kontrolünde olan Saksonya'yı işgal etmiş ve 7 Yıl Savaşları'nı resmen başlatmıştır (Mahan 2011: 243).

Her ne kadar ikisi de Avrupa'daki savaşa girmiş gibi gözükse de Fransa ve Britanya'nın durumları aynı değildir. Fransa, Avusturya ile yaptığı ittifak anlaşmasında müttefikine karşı askeri yükümlülük altına girmiş ve kendisi için çok daha önemli olan ve Britanya gibi bir güçle gerçekleşen denizdeki ve denizaşırı bölgelerdeki savaşın yerine hiçbir şey kazanamayacağı kıta savaşlarına bizzat dahil olmuştur. Üstelik Fransa için bu durumu daha trajik hale getiren bir başka durum daha vardır: 1740-1748 yıllarında gerçekleşen Avusturya Veraset Savaşları'nın kıtadaki temel sebebi Silezya'ya kimin sahip olacağı ile ilgiliydi. 7 Yıl Savaşları da kıta güçleri, yani Avusturya ve Prusya için temelde aynı sebep yüzünden ortaya çıkmıştı. İlk savaşta Silezya'yı ele geçirebilmesi için Prusya'ya yardım eden Fransa ise sadece sekiz yıl sonra bu kez Silezya'yı ele geçirebilmesi için Avusturya'ya yardım etmişti. Ayrıca Fransa 7 Yıl Savaşları'nda iki cephede savaşan tek ülkeyken kendisine hiçbir yararı olmayan kıta savaşlarında *konsantrasyonu* bozulmuş ve nefesini büyük oranda burada tüketmiştir. Britanya ise Prusya ile yaptığı ittifak anlaşmalarında Fransa gibi askeri bir yükümlülük altına girmemiş ve sadece Fransa'yı cephede tutabilmek için Prusya'yı para yardımlarıyla destekleyerek kıtadaki savaşa Fransa kadar dahil olmamıştır. Onlar kıtadaki savaşlar devam ederken denizde ve denizaşırı topraklarda var olan tüm

dikkatiyle gücünü toparlayıp Fransa'ya saldırmış ve savaş sonunda büyük kazanımlar elde etmişlerdir (Lee 2015: 287).

Savaşın resmen her yerde başlamasıyla tüm güçler hızla savaşa girişmişlerdi. Mücadelenin ilk yılları olan 1756 ve 1757 yılları Fransa-Avusturya İttifakı için nispeten iyi geçmiştir. Minorka'dan sonra Korsika'yı da ele geçiren Fransa, Akdeniz'deki varlığını sağlamlaştırmıştır. Öte yandan Kanada ve Hindistan'da da çeşitli başarılar kazanmışlardır. Avrupa'da ise işler Prusya için oldukça zorlu geçmiş ve savaşın başında kazandığı topraklar 1757 yılına gelindiğinde kaybetmiştir. Ancak 1757 yılının sonlarından itibaren hem Prusya hem de Britanya için işler yoluna girmeye başlamış, savaşın ilk şokunun atlatılmasıyla beraber gerçek bir savaş durumuna geçilmiştir (Kennedy 2015: 151).

Britanya devasa deniz gücüyle düşmanlarına korku verme amacıyla ilk saldırılarını Kuzey Amerika'nın batı kıyılarında yer alan Louisburg'a gerçekleştirmiştir. Kayda değer bir filoyla rağmen alınan başarısız sonuç ise Britanya için her şeyin dönüm noktası olmuştur. Mahan'ın ifadeleriyle bu başarısızlık İngiltere'de bir infial yaratmıştır. Louisburg'a kesin başarı amacıyla bir filo daha gönderen Britanya 1758'de bölgeyi ele geçirmiş ve bir anlamda fetihlerine başlamıştır. Tüm bunlar olurken Britanya'nın başında bulunan kişi ise 1756'da göreve başlayan *William Pitt*'dir (Mahan 2011: 243).

Britanya'nın seri zaferlerinden ve başarılarından bahsetmeden önce İngiltere'nin deniz gücünü ve uyguladığı stratejiyi anlatmak gerekmektedir. Mahan'a göre İngiltere'nin deniz gücünü kullanmak için rehber aldığı savaş stratejisi dört ayaklıdır (Mahan 2011: 245). Bunlar:

1. Fransa'nın başta Brest Limanı olmak üzere, Atlantik kıyılarındaki limanlara abluka uygulayarak düşmanın ticaretine darbe vurmak.
2. Fransa'nın Atlantik ve Manş kıyılarına küçük filolarla askeri birlikler çıkararak taarruz düzenlenmesi. Buradaki amaç, Fransa'nın Prusya'ya karşı savaşan ordularının *konsantrasyonunu* dağıtmak ve kuvvetlerinin bölünmesini sağlamaktır.

3. Fransa'nın Akdeniz ve Atlantik donanmalarının birleşmesini ve ortak harekate girişmelerini önlemek için Cebelitarık'ta bir donanma bulundurarak orayı kapatmak. *Stratejik mevkilerden* biri olan Cebelitarık İngiltere'nin *dar su yollarını* kendi lehine kullanmasına iyi bir örnektir.
4. Fransa'nın Batı Hint Adalarındaki ve Afrika kıyılarındaki sömürgelerine seferler düzenlemek ve Doğu Hindistan'daki Fransız *ulaştırmasını* engellemek için ve Hindistan'daki İngiliz birliklerin desteklemek amacıyla bir filo konuşlandırmak.

Britanya'nın bu dört ayaklı stratejinin var olmasını sağlayacak deniz gücü ise diğer devletlerle karşılaştırıldığında oldukça kuvvetli gözükmektedir. Mahan'ın verdiği rakamlara göre İngiltere'nin savaşın başında 130 savaş hattı gemisi⁵⁶ dört yıl geçtikten sonra ise görevde hala kullanılabilir durumda 120 gemisi vardır. Fransızların ise savaşında başında altmış üç savaş hattı gemisi olmasına rağmen bunların birçoğu teçhizat ve top bakımından yetersizdi. İngilizlerin savaş hattı gemileri sayısı için Paul Kennedy ve Niall Ferguson da benzer sayıları vermektedir. Öte yandan Paul Kennedy'e göre o dönemde Fransa'nın savaş hattı gemi sayısı 50 iken İspanya'nın ise hiç yoktur (Kennedy 2015: 136).

Bu şartlarda başlayan savaş kısa süre sonra Britanya'nın stratejisinin ne kadar doğru olduğunu ortaya koymaya başlamıştır. Uyguladığı abluka politikasıyla Fransa'nın ticaretinin büyük bir bölümünü yok eden Britanya, kendi toprak ve ticaret güvenliğini korumanın yanında, Fransızların anavatandan sömürgelerine olan *ulaştırmayı* kesmiş ve Fransız denizaşırı topraklarını bir bir ele geçirmeye başlamıştır. Bunların somut şekilde görüldüğü 1759 yılı Paul Kennedy'nin deyişiyle Britanya için *Annus Mirabilis*⁵⁷ olarak anılmaya değerdir (Kennedy 2015: 153).

1758 yılında ele geçirilen Louisburg'dan sonra Britanya 1759 Kanada'da Quebec'i ele geçirmiştir (Mahan 2011: 244). Kanada'nın içlerine uzanan St. Lawrence

⁵⁶ Savaş hattı gemisi ya da hat gemileri gövdelerinde 120-150 arasında top taşıyan üç güverteli kalyon tipi gemilerdi. Yüksek ateş gücüne sahip bu gemiler rüzgarı en iyi şekilde kullanarak bir "hat" üzerinde dizilip düşmana karşı yoğun ateş açılabilmesine olanak veriyordu (Gürdeniz 2015: 89).

⁵⁷ Annus Mirabilis, Latince "mükemmel yıl" anlamına gelmektedir.

yolu ise Kanada ve Amerika içlerindeki topraklara yardım götürmek için uygun bir deniz gücünü beklemektedir. Bu yol öylesine önemliydi ki geniş Amerikan Kıtası'nı geçmenin bu yoldan başka herhangi basit bir yöntemi yoktu. Nitekim bugün bakıldığında bu yol vasıtasıyla Atlantik'ten giren bir gemi deniz yoluyla Kanada'nın Quebec, Toronto, Montreal ve Ottawa gibi önemli şehirlerine ulaşabilirken, Amerika Birleşik Devletleri'nin ise Cleveland, Detroit, Milwaukee ve Chicago gibi büyük şehirlerine ulaşabilir. Ancak söylendiği gibi bir deniz gücü gerektiren bu yol için Fransa'nın eli kolu bağlıydı ve Britanya 1759'da bu yolu da ele geçirmişti. Aynı yıl Britanya Fransa'dan Batı Hint Adaları'ndan Guadalupe ve Afrika'nın batı kıyısındaki Goree'yi ele geçirirken Doğu Hindistan'daki deniz hakimiyetini de birkaç deniz muharebesinden sonra tamamıyla kazanmıştır (Mahan 2011: 251)

Doğu Hindistan'da 1759 yılına gelmeden önce Britanya müdahalesi çok daha erken başlamıştı ve bu müdahalenin sonucunda Britanya çok büyük bir kazanıma sahip olmuştur. Hindistan'ın en değerli topraklarından olan Bengal'de yerel lider olan Nabob ile *Britanya Doğu Hindistan Şirketi* arasında 1756 yılında çıkan sorunlar 1757'de savaşa dönüşmüş ve aynı yıl yapılan Plassey Muhaberebesi ile Bengal, Britanya egemenliğine geçmiştir. Deniz gücünün burada da çok büyük yararını gören Britanya, denizden Bengal içlerine kadar uzanan nehirlerle takviye kuvvetlerin *ulaştırmasını* sağlamış ve Robert Clive yönetimindeki Plassey Muharebesi'den galip çıkmıştır. Mahan'a göre bu kadar uzak topraklarda ve zor bir coğrafyada kazanılan böylesi başarılar deniz kuvveti olmadan mümkün değildi. Hindistan'da bu sıralarda denizde başaramasalar da karada bir şeyler yapmaya çalışan Fransızlar da hareketli bir yıl geçirmişlerdi. 7 Yıl Savaşları henüz başlamadan görevden alınan Dupleix'in yerine atanan Pondicherry'deki Bussy Markisi⁵⁸ bir hareket yaparak Orissa'yı ele geçirmiş, İngiliz fabrikalarına el koymuş ve Kalküta ile Madras arasındaki kıyı şeridinin neredeyse tamamına hakim olmuştur (Mahan 2011: 252-253).

Mahan'a göre bu yıllarda Hindistan'a hala kimin hakim olacağı belirsizdir çünkü Fransızlar Doğu Hindistan'a bir deniz filosu göndermeye kara vermiştir. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi 1759 yılında İngiliz Donanması'yla çarpışan bu Fransız

⁵⁸ Marki ya da Fransızca yazılışıyla "Marquis", geçmiş yüzyıllarda Fransa'da kullanılan bir soyluluk unvanıdır.

filosu kendi içinde yaşadığı kararsızlıklar ve sorunlar nedeniyle kayda değer ve kararlı hareketler yapmayı başaramamış ve sonucunda Doğu Hindistan Denizleri'ni İngiliz hakimiyetine bırakmıştır. Burada Fransa'nın yaşadığı sorunlar daha önce yukarıda bahsedilen Dupleix ve La Bourdennais problemine benzer bir hal arz etmiş ve *yönetim karakterindeki* eksiklikleri açığa vurmuştur. Fransa'nın bölgeye gönderdiği filo komutanı ile aynı filoda bulunan ve kıtaya yeni genel vali olarak atanan Comte de Lally'nin hareket devam ederken yaşadıkları anlaşmazlık ve bunun getirdiği koordinasyonsuz hareketler, Fransa için yine büyük toprak parçalarının kaybına sebep olmuştur. Nitekim denizdeki üstünlüklerini çok iyi kullanmayı bilen Britanya da, 1757 Plassey Muharebesi'nden sonra karada Fransızlara karşı da saldırı başlatmış ve 1761'de biten saldırı sonrası Pondicherry de dahil olmak üzere tüm Fransız topraklarını ele geçirmiştir (Mahan 2011: 255-256).

Sömürgelerinde art arda yenilgiler alan ve Avusturya Veraset Savaşları'nda en azından karada başarılı olan Fransa bu kez karadaki başarılarından da yoksundu. Uyguladığı stratejinin yanlışlığının farkına varan Kral XV. Louis, 1759'da Devlet Sekreteri olarak göreve uzun yıllar hizmet edecek olan Choiseul'u getirmiştir. Bu andan itibaren istikametini daha çok denizlere çeviren ve İngiltere'ye doğrudan bir darbe vurma hazırlığı içerisine giren Fransa tersane ve limanları hummalı bir çalışmaya girişmiştir. Buna göre İngiltere'ye bir çıkarma yapılması planlanmış ve bunun için 50 bin askerin sevk edilmesi düşünülmüştür. Havre, Dunkirk, Rochefort ve Brest gibi önemli ve büyük limanlarda nakliye gemileri inşa edilirken, savaş gemileri iki filo olacak şekilde Toulon ve Brest'de inşa ediliyordu (Mahan 2011: 246). Fransızların planı Akdeniz'deki Toulon limanında inşa edilen filoyla Brest'de inşa edileni Brest'de birleştirmektir. Ancak daha henüz savaşın başında İngiltere'nin Cebelitarık'ı kapatma planı önceden tasarlanmış bir strateji olduğu için Fransızları bir felaket beklemekteydi. Bu felaket Toulon'dan yola çıkan Fransız filosunun Cebelitarık yakınlarında Amiral Boscawen komutasındaki İngiliz Donanması tarafından Portekiz yakınlarında yok edilmesi olmuştur. (Mahan 2011: 247-248) Ancak bu gelişmeye rağmen İngiltere'yi işgal planında vazgeçmeyen Choiseul, Brest'deki donanmanın hazırlıklarına devam talimatı vermiştir. Fakat İngilizlerin üstün deniz gücü ve ablukası Fransızlar'a nefes alma şansı vermemiştir. Nihayet 1759 yılının sonlarında Sir Edward Hawke

komutasındaki İngiliz Donanması'yla Amiral Conflans komutasındaki Fransız Donanması Quiberon Körfezi yakınlarında karşılaşmış ve Fransızlar ağır bir yenilgi almıştır (Ferguson 2017: 55). Mahan bu muharebenin önemini anlatabilmek için “7 Yıl Savaşları'nın Trafalgar'ı” ifadesini kullanmıştır (Mahan 2011: 251). Bu yenilgilerle Britanya'nın işgali planı suya düşmüş, 1759 yılı ise İngilizlerin aksine Fransızlar için bir felaket yılı denebilecek kadar kötü geçmiştir.

1759 yılında ayrıca İspanya Kralı ölmüş ve yerine kardeşi, daha önce yukarıda III. Carlos olarak zikredilen Napoli Kralı geçmiştir. İspanya Kralı olduktan sonra III. Charles unvanını alan Kral, daha önce kendisine karşı savaşan Britanya'ya karşı olan düşmanlığını unutmamıştır (Mahan 2011: 251). Choiseul'un de Kral XV. Louis'yi teşvikiyle birbirine iyice yaklaşan İspanya ve Fransa, en sonunda 1761'de gizli bir *Aile Sözleşmesi* imzalayarak ittifaka girmişlerdir. Bu sözleşme Fransa ve İspanya arasındaki mülkleri garanti altına almış ve Fransa ile Britanya arasındaki savaş 1762'ye kadar bitmediği takdirde İspanya'nın da İngiltere'ye karşı savaşa girmesini öngörmüştür. Ancak gizli kalmayan bu anlaşmayı öğrenen William Pitt, avantajı ele geçirmek için 1761 yılında İspanya'ya kendiliğinden savaş ilan etmiştir. Ancak artan borçların ağırlığı ve uzayan savaşın maliyeti ile birlikte İngiliz Parlamentosu'nda birçok düşman da kazanmıştır. Bu durum karşısında daha fazla direnemeyen Pitt aynı yıl istifa etmiştir. Böylece İspanya ile İngiltere savaşa girmemiş ve 1762 yılına kadar devam eden bir belirsizlik havası hakim olmuştur. Ancak bu dönemi iyi değerlendiren İspanya sömürgelerinden değerli madenleri getirmeye devam etmiş ve anavatana ticaretin karını kazandırmaya devam etmiştir (Mahan 2011: 257-258).

Bu arada 1761 yılında İngiliz Donanması artık denizlerin tek sahibi olarak operasyonlarına devam etmiştir ve Batı Hint Adaları'na seferler düzenlemiştir. Britanya'ya kıyılarından çok uzak topraklarda karşı çıkacak bir gücü bulunmayan Fransa ise bu durumu çaresizce izlemiştir. O dönemin ekonomik ve organizasyonlar açısından en önemli Fransız adası Martinik Şubat 1761'de teslim olmuştur. Bu ada Fransa'nın hem ticaret hem de korsanlık merkezidir. Mahan, İngiliz ticaret gemilerine karşı yürütülen *Guerre de Course* sayesinde sadece Martinik'te 400 İngiliz ticaret gemisinin ele geçirildiğini söylemiştir. Bu önemli adanın düşüşünün ardından Fransız

kontrolündeki diğer Batı Hint Adaları da birer birer Britanya tarafından ele geçirilmiştir. Bu adalar St. Lucia, St. Vincent, Grenada (Mahan 2011: 258), Dominik ve Marie Galante (Ferguson 2017: 55) adaları olmuştur.

1762 yılına gelindiğinde İngiltere ve İspanya arasındaki gerilim üst düzeye çıkmıştır. İspanya'nın Britanya'ya karşı tutumundan rahatsız olan ve onun devam eden değerli maden ticareti sayesinde her geçen gün daha iyi duruma geldiğini gören Britanya en sonunda *William Pitt*'in politikalarına geri dönmüş ve 1672 yılının başında İspanya'ya savaş ilan etmiştir. Savaşın ilan edilmesinden hemen kısa bir süre sonra harekete geçen Kraliyet Donanması, *stratejik mevkilerden* biri olması dolayısıyla İspanya'nın Batı Hint Adaları'ndaki en önemli sömürgesi olan Küba'ya göz dikmişti. Mahan'a göre Küba'da özellikle Havana'nın alınması ticari olarak çok önemliydi. Çünkü Havana, Atlantik'i Meksika Körfezi'ne bağlayan geçidi kontrol ediyordu ve ticaret yolları üzerinde yol alıyordu. Mahan Havana'nın ele geçirilmesiyle sonuçlanan hareketi, ancak *ulaştırmasını* deniz gücüyle kontrol eden devletin başarabileceğini düşünüyordu. Bu sırada İngiltere'ye karşı artık resmen savaşta olan müttefikler Portekiz'e çağrı yapmış ve onu "*denizlerin zorbaları*" olarak adlandırdıkları İngiltere'ye karşı kendi yanlarından savaşımaya çağırılmışlar ve mevcut durumda tarafsızlığın kabul edilemeyeceğini bildirmişlerdir. Fransa ve İspanya'nın çağrılarına uymayan Portekiz ise Britanya'dan daha çok korkması gerektiğinin farkında olmuş ve yapılan çağrıyı reddetmiştir. Bu durum karşısında Portekiz'i işgal etmeye karar veren müttefikler harekete geçmiş ve kısa sürede bir ilerleme sağlamışlardır. Ancak "*denizlerin zorbaları*" olarak adlandırdıkları Britanya bu durum karşısında sesiz kalmamış ve müttefiklere karşı Lizbon'a 8 bin asker çıkartmıştır. 7 Yıl Savaşları boyunca karada da başarılı olamayan müttefikler, Britanya ordularını karşısından kendi sınırlarının içlerine kadar geri çekilmek zorunda kalmışlardır (Mahan 2011: 259).

Britanya uzun ve zorlu savaşın sonu yaklaşırken son hareketini Portekiz'deki savaşla eş zamanlı olarak doğudaki denizlerde yapmış ve İspanya'nın bir diğer önemli sömürgesi olan Manila'ya saldırmıştır. Kısa süren çatışmalardan sonra Manila da dahil tüm Filipin adaları teslim olmuş ve İngiliz kontrolüne geçmişti. Ayrıca Britanya içi başta gümüş olmak üzere değerli madenlerle dolu olan İspanyol ticaret gemilerine

saldırması ve çok büyük miktarlarda ganimet elde etmiştir. Mahan'ın Fransız tarihçi Bon Louis Henri Martin'den yaptığı alıntıya göre İspanya'nın batıda Havana ve doğuda Filipinler'in kaybetmesiyle İspanya'nın çok önemli ticaret bağlantıları kesilmiş ve çok büyük zarar görmüştür (Mahan 2011: 260).

Britanya'nın 1762'de İspanya'ya savaş açmasından sadece dokuz ay sonra müttefikler barış masasına oturmaya ikna olmuşlardır. Denizlerde hiçbir varlık gösteremeyen ve deniz aşırı topraklarını art arda kaybeden Fransa ve İspanya, aynı zamanda karada da başarılı olamadıkları altı yılın sonunda başka bir ihtimal düşünememişlerdir. Savaşın sonunda Britanya'nın *ulaştırması* Küba'dan Portekiz'e, Portekiz'den Filipinler'e güvence altına alınmış ve ticareti ele geçirilen her önemli düşman sömürgesinden sonra ekstra büyüme oranları göstermeye devam etmiştir ve Avrupa, Kuzey Amerika, Batı Afrika, Batı Hint ve Doğu Hint kıyıları artık Britanya'nın düşmanları için rahatça gezilebilecek yerler olmaktan çıkmıştır (Mahan 2011: 260).

Mahan'a göre İngiliz ticaret filoları denizleri kaplayıp ticaretini her geçen yıl büyütürken savaşın neden olduğu para kayıpları sanayinin üretimleriyle geri gelmiştir. Burada onun eserlerinde ve teorisinde çok önemli bir yer kaplayan *Guerre de Course*'un 7 Yıl Savaşları boyunca hangi durumda olduğunu belirtmek de oldukça önemlidir. İngilizlerin bu kadar parlak zaferler elde etmesine rağmen kaybettiği ticaret gemisi sayısı, savaşın ilk yarısında şaşırtıcı derecede büyüktür. Nitekim Mahan'ın yine Henri Martin'den yaptığı alıntılara göre Fransızlar savaşın 1756'daki başlangıcından 1760 yılına kadar denizlerde 2500'den fazla İngiliz ticaret gemisi ele geçirmiş ve 1761'de Fransa artık denizlere bir savaş hattı gemisi çıkaramamasına ve 240 korsan gemisinin İngilizler tarafından el konmasına rağmen, bu yıl içinde 812 İngiliz ticaret gemisi daha ele geçirmeyi başarmışlardır. Buna karşılık ise aynı dönemde sadece 950 ticaret gemisi kaybetmişlerdir. Bu sayılara bakıldığında bu derecede büyük kayıplar, büyük bir devlet için tehlike çanlarının çalmasına sebep olacak derecede ciddi kayıplardır. Ancak bu dönemdeki Britanya gücü bunu karşılamaya yetecek bir büyüklüğe erişmiştir. Nitekim Henri Martin'in 1760'da verdiği 2500 sayısından sonra bile İngilizlerin denizlerde hala 8 bin yelkenli ticaret gemisi var olmaya devam etmiştir (Mahan 2011: 261).

Bu noktada Mahan yüz yıldan beri süregelen savaşlar içerisinde zamanla oluşan ve 7 Yıl Savaşları'nda doruğa çıkan Britanya gücünün baş düşmanı ve savaşın en büyük kaybedeni Fransa'ya nazaran neden bu kadar fazla gemi kaybettiğini açıklamaya girişmiştir. Ona göre bunun üç sebebi vardır. Bunlardan ilki İngiliz ticaret gemilerinin kendilerini korumak için yanlarında bulunan savaş gemilerinin talimatlarına uymamaları⁵⁹, ikincisi denizlerdeki İngiliz ticaret gemi sayısının yukarıda da belirtildiği gibi aşırı fazla olması ve üçüncüsü ise düşmanın gerçekleşen deniz muharebelerinde aldığı art arda yenilgilerden sonra tüm gücünü korsanlık yani bir anlamda *Guerre de Course* için kullanmasıdır. İngilizlerin kayıplarının bu kadar çok olmasının sebebi kabaca bunlarken, Fransızların kayıplarının çok az olmasının sebebi ise Mahan'ın dönemin bir İngiliz tarihçisinden aktardığına göre o dönemde Fransız deniz ticaretinin ciddi bir şekilde az olması ve Fransız denizci ve tüccarlarının İngilizlerin eline düşme korkusu yüzünden denize hiç çıkmamayı tercih etmeleridir (Mahan 2011: 261).

1762 yılında hareket ve savaşların büyük oranda bitmesi ve barışın ön hazırlıklarının yapılmasından sonra yedi yıllık savaş nihayet 1763 *Paris Anlaşması* ile sona ermiştir (Lee 2015: 288). Paris Anlaşması'na göre Fransa Nova Scotia ve St. Lawrence'ın tüm adalarını da içeren Kanada'yı ve Ohio Vadisini de içeren Mississippi Nehri'nin doğusundaki tüm topraklarını Britanya'ya vermişti (Sander 2003: 147). Savaş sırasında çok büyük bir kısmını kaybettiği Batı Hint Adaları'ndan sadece Guadaloupe, Martinik (Sander 2003: 148) ve St. Lucia'yı anlaşmayla geri kazanmıştır (Mahan 2011: 263). Ayrıca Batı Afrika kıyılarındaki bazı sömürgelerini kaybeden Fransa belki de en önemli bölge olan Hindistan'da ise nüfuzunu hemen hemen tamamen kaybetmiştir (Kennedy 2015: 153). Bu bölgede Fransa'ya kalan sadece ticaret ofislerini ve depolarını elinde tutma hakkı olmuştur (Sander 2003: 148). Ayrıca savaşın nadir kazanımlarından olan ve hemen başında ele geçirilen Minorka, Britanya'ya geri verilmiştir. Fransa ayrıca Avrupa kıtasında devam eden savaşın da 1763 Hubertusberg Anlaşması ile birlikte bitmesiyle karada verilen kanlı ve zorlu mücadeleden de hiçbir şey kazanamamıştır. Hubertusberg Anlaşması esasında tüm taraflar için bir *status quo ante bellum* idi ve bu anlaşmayla savaşın asıl sebeplerinden biri olan Silezya yine Prusya'nın elinde kalmıştır (Lee 2015: 287). .

⁵⁹ Bu durum o dönemlerdeki İngiliz denizcilerin özgüveninin ve rahatlığının da bir göstergesidir.

İspanya ise savaş sırasında kaybettiği topraklardan sadece Havana'yı, elinde tuttuğu Florida'yı İngiltere'ye teslim etme karşılığında geri kazanabilmişti. İspanya ayrıca Fransa ile yaptıkları ittifak anlaşması uyarınca Fransa'nın geri almayı başaramadığı Minorca karşılığında Fransa'dan Louisiana'yı almıştı. İspanya ayrıca bu antlaşmanın sonunda Amerika kıyılarında daha önce sahip olduğu önemli balıkçılık haklarını da Britanya'nın reddetmesiyle kaybetmiştir (Mahan 2011: 263).

Tüm bunların sonunda Britanya, Jeremy Black'e göre 7 Yıl Savaşları sonunda *küresel hakim* konumuna gelmiştir (Black 2009: 216). İngiltere sadece Amerika'daki kazanımlara bakıldığında bir *sömürge imparatorluğu* elde etmiştir. Öte yandan Hindistan'ın ele geçirilmesi Britanya için Niall Ferguson'un tabiriyle "*taçtaki mücevherden çok daha fazla bir şeydi; hem gerçek, hem mecazi anlamda tam bir elmas madeniydi*" (Ferguson 2017: 56). Oral Sander'e göre Hindistan'ın neredeyse tamamen ele geçirilmesi öyle büyük bir anlam ifade ediyordu ki Britanya bundan sonra tüm dış politikasını Hindistan'a giden yolların emin ellerde ve tehditlerden uzak tutulması amacıyla yönelik oluşturmaya başlamıştı (Sander 2003: 148).

Mahan'a göre ise 7 Yıl Savaşları sonunda Britanya Krallığı daha önce de ifade edildiği gibi Britanya İmparatorluğu'na dönüşmüştü (Mahan 2011: 244). Ona göre Britanya'nın kazandıkları sadece toprak veya para değil aynı zamanda *prestijdi*. Bir anlamda bir dönüm noktası olan bu savaştan sonra Britanya'nın bunu tek başına *yönetiminin üstünlüğü* ile başardığını söyleyen Fransız tarihçisi Henri Martin'e verdiği cevap aynı zamanda Mahan'ın genel anlamda düşüncelerinin ve teorisinin dayandığı noktayı göstermesi açısından önemlidir: "*Evet! Fakat deniz gücünün heybetli silahını kullanan yönetiminin üstünlüğü ile. Bu onu zenginleştirdi ve karşılığında zenginliğini sağlayan ticaretini korudu. Az sayıdaki yardımcısını, bilhassa Prusya ve Hannover'i umutsuz mücadelelerinde parasıyla destekledi. Gücü gemilerinin ulaşabildiği her yerdeydi ve denizde onunla tartışmaya girebilecek kimse yoktu. Gittiği her yere topları ve birlikleri de gidiyordu. Bu hareket kabiliyetiyle kendi kuvvetleri katlanıyor, düşmaninkiler dağılıyordu. Denizlerin hakimi olarak her yerde onların yolunu kesiyordu. Düşman donanmaları birleşemiyordu; hiçbir büyük donanma denize çıkamıyor veya çıktığı takdirde fırtınalarda ve çıktığı savaşlarda pişmiş personelle*

hakkından geliyordu” (Mahan 2011: 267). Ona göre Britanya’nın başarılı olma sebeplerinden biri barış zamanı zenginleşmek için denizi kullanan, savaş zamanı ise deniz kuvvetleri vasıtasıyla denizi kullanan ve denizlerle yaşayan halkıdır⁶⁰. Başarılı olmanın bir diğer sebebi ise dünyaya yayılmış üslere sahip olmak ve onların birbirleriyle olan iletişimini sağlamaktır⁶¹ (Mahan 2011: 267-268).

2.2.7. 1778-1783 Savaşı ve Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi

1789 Fransız İhtilalinden önceki son savaş olan 1778-1783 Savaşı 1783’te sona erdiğinde Avrupa ve Avrupa’daki güç dengesi açısından geride önemli sonuçlar bırakmamakla birlikte *Mahanist Doktrin* açısından kayda değer bir işleve sahiptir. Bunun ana sebebi 1778’de Britanya ve Fransa arasında başlayan savaşın iki ülke arasında tamamen bir deniz savaşı olarak gerçekleşmesi ve son bulmasıdır. Savaşın bileşenlerinden biri olan ve çıkışına sebebiyet veren Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi ise ağırlıklı olarak kara muharebelerine sahip olmasına rağmen Mahan’a göre sonucu denizlerde belirlenmiş bir mücadeledir. Bu yüzden bu bölümde ağırlıklı olarak değinilen noktalar, tezin içeriğiyle alakalı olan Britanya İmparatorluğu ve Ancien Regime’in⁶² son savaşının stratejik değerlendirmesi olmakla birlikte, deniz gücünün Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi üzerine etkileridir. Bu savaşın 17. ve 18. yüzyıllardaki tüm diğer savaşlarla olan ortak noktası ise başta İspanya ve Hollanda olmak üzere diğer Avrupa devletlerinin de bu savaşa dahil olmasıdır.

18. yüzyılın en önemli savaşı olan 7 Yıl Savaşları geride neredeyse yüz yıllık mücadelenin sonuna gelindiğine dair sağlam bir his bırakmış ve 1763 Paris Anlaşması ile de bu hissi somutlaştırmıştır. *Küresel hakim* olarak ortaya çıkan bir ülkenin dünya dengelerini sarsmasının (ya da başka bir ifadeyle dengelemesinin) yanında bu savaşın dünyanın dört bir tarafında Avrupalı devletler tarafından yürütülmesi, aynı zamanda Avrupa Kıtası’nın yükselişinin de kanıtlanmasıdır (Sander 2003: 145). Bununla beraber bu devletlerden önceki karşılaşmalardan mağlup çıkan güçler bir rövanş karşılaşması

⁶⁰ Mahan bununla açıkça *ulusal karakterin* önemine atıf yapmıştır.

⁶¹ Mahan bunlarla *sömürgeleri* ve onlarla bağlantılı olarak kullanılan *askeri-ticari üsleri*, bunların arasındaki iletişimle ise *ulaştırmayı* kastetmiştir.

⁶² “Eski rejim” veya “eski sistem” anlamına gelen bu kavram 1789 Fransız İhtilali’nden önceki dönemi anlatmak için kullanılmaktadır.

aramaktan vazgeçmemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi de gerekli karşılaşmayı sağlamak için eşi az bulunur bir fırsat sunmuştur. Sebeplerine ve gelişimine ayrıntılarıyla girilmeyecek olan bu mücadele, Avrupalı güçleri küresel bir mücadeleye çekmiş ve özellikle ekonomik sonuçlarıyla Fransız İhtilali'nin sebeplerinden biri olmuştur (Kennedy 2015: 120).

1763 Paris Anlaşması'ndan 1778 yılında Fransa'nın savaşa dahil olmasına kadar geçen sürede Avrupalı güçler iki olayda karşı karşıya gelme tehlikesi yaşamışlardır. Bunlardan birincisi 1764 yılında Korsika'yı yöneten Cenovalıların adada çıkan isyanlardan ve huzursuzluklardan dolayı yorgun düşerek 7 Yıl Savaşları'nın ilk yılı olan 1756'da adadaki tahkimatını restore eden Fransa'dan adanın kontrolünü tekrar ellerine almalarını talep etmesi olmuştur. Ancak İngiliz Parlamentosu başta Edmund Burke olmak üzere buna karşı çıkmış, Akdeniz'in kontrolü için oldukça önemli olan adayı baş düşmanları Fransa'nın yönetimi altında görmek istememiştir. Ancak devam eden tartışmalarda Fransa'yla yeni bir savaşa girmektense Fransa'nın adayı kontrol etmesine razı olmayı savunan görüş baskın çıkmıştır. Mahan'a göre İtalya kıyılarıyla etkileşim halinde olan ve Minorca'nın deniz üssünü kontrol eden böylesine *stratejik bir mevkinin*, Britanya'nın güçlü bir rakibinin eline geçmesine müsaade edilemezdi (Mahan 2011: 272). Ancak Britanya yönetimi bu dönemde bu görüşün aksine Sir Robert Walpole iktidarında güdülen ve mevcut ticareti mümkün olduğunca sürdürmeye çalışan politikaya benzer bir politika benimsemiştir.

Bu dönemdeki ikinci gerginlik *Falkland Adaları* üzerineydi. 1770 yılında bile kime ait olduğu bir tartışma konusu olduğu için Arjantin ile İngiltere arasında neredeyse savaşa neden olan bu adalar (Freedman 1982: 196), 1770 yılında da benzer bir soruna sebep olmuştur. O dönemde İspanya ile Britanya arasında tartışma konusu olan adalar iki ülkenin de bayraklarını üzerinde dalgalandırmaktaydı ve devletlerarasında böyle bir çözüm bulunmuştu. Ancak 1770 yılında Bueno Aires'de ortaya çıkan ve adaları kuşatan bir İspanyol birliği bu duruma son vermiş ve adaları cebren mülkiyetine geçirmiştir. İspanya bu dönemde 7 Yıl Savaşları devam ederken göreve gelen bakan Choiseul'un yönetimindeki Fransa'ya güvenmiş ve taviz vermemeyi düşünmüştür. Ancak tahtta olan yaşlı kral XV. Louis, Britanya ile bir savaş daha istememiş ve Choiseul'u görevinden

azlederek İspanya'nın arkasından gelmeyeceğine dair güçlü bir mesaj göndermiştir. Fransa'da bunlar olurken böyle bir oldu-bittiye kabul etmeyeceğini açıklayan ve donanmasına sefer için hazırlık emri veren Britanya ise İspanya'ya taleplerini iletmış ve gelecek cevabı beklemiştir. Fransa'nın arkasında olmadığını anlayan İspanya bu talepleri kabul etmiş ve gerginliğe bir son vermiştir⁶³. Ancak adanın mülkiyet sorunu hala devam etmekteydi. Mahan'a göre Britanya'nın İspanya'nın deniz kuvvetini parçalayacak gücü olduğu halde bundan sakınması yönetiminde deniz gücünün kullanımına dair bir sorun olduğunun açık göstergesidir (Mahan 2011: 273).

Britanya'nın içinde bulunduğu bu durum büyük ölçüde dönemin politikacılarından kaynaklıdır (Kennedy 2015: 155). Ulusal borçlardaki korkunç artış, yeni gelir kaynakları ve idari reform arayışları doğurmuş, bu durum da Britanya Kralı III. George ile muhalefet arasında zaten bozuk olan ilişkileri daha da kötüleştirmiştir. Paul Kennedy'e göre aynı durum Fransa'da Kral ile parlamento için de geçerliydi ancak bu durum İngiltere'nin dış politikasını daha çok etkilemiş ve onları derinlemesine bir değerlendirmeden alıkoymuştur. Dünyanın dört bir tarafındaki sömürgecilerle ağırlıklı olarak vergiler yüzünden şiddetlenen çatışmalar, *Ticaret ve Gemicilik Yasası*'nın getirilmesiyle daha da kötü bir hal almıştır (Kennedy 2015: 154). Alfred Thayer Mahan ise özellikle 1765 Gümrük Pulu Kanunu'nun Kuzey Amerika'daki sömürgelerle olan ihtilafları artırdığını belirtmiştir (Mahan 2011: 272).

1778-1783 savaşına giden bu yolda, Fransa'daki durum ise 7 Yıl Savaşları'ndaki durumdan bir hayli farklıdır. Her ne kadar ulusal borçlar ve ekonomik sıkıntılar yüzünden iç politikada bir gerginlik havası varsa da bu ülkenin dış politikasını belirleyecek aşamaya gelmemiş ve Choiseul önderliğinde yeni bir politika belirlenmiştir. Önceki savaş döneminde denizlerin kontrolünü büyük ölçüde rakibine bırakan ve çok ağır bir yenilgi alan Fransa, bu dönemde önce Choiseul'un sonra da Dışişleri Bakanı Vergennes'in politikaları ile gözünü denizlere çevirmiş ve denizlerde hızla yol almaya başlamıştır. Vergennes'in buradaki temel hedefi deniz kuvvetlerini yeniden inşa edip Fransa'nın 1763 Paris Anlaşması'yla kaybettiği toprakları geri kazanmaktır. Bu kapsamda 7 Yıl Savaşları sırasındaki ağır yenilgilerden sonra başlayan

⁶³ Britanya'nın deniz gücünü 1702-1713 yıllarındaki İspanya Veraset Savaşlarından sonra ganbot diplomasisi kapsamında bir defa daha tehdit aracı olarak kullanmasına başka bir örnektir.

ve hızla devam eden Fransız politika değişikliği dikkate değer bir ivme kazanmıştır (Lee 2015: 287-288). 1770’de Choiseul görevden alındığında Fransız Deniz Kuvvetleri 64 savaş hattı gemisi ve 50 fırkateyne sahiptir. Donanma için gerekli cephaneler stok edilmiş ve depolar doldurulmuştur. Ayrıca yeni gemi yapımı veya tamiri için de büyük bir gemi kerestesi stoku hazır hale getirilmiştir (Mahan 2011: 270). Ayrıca İspanya’yla da dostluğa özel bir önem verilmiş ve ilişkiler geliştirilmiştir. 1774 yılına gelindiğinde Fransa’da da kral değişikliği olmuş ve XVI. Louis tahta oturmuştur. O da devraldığı bu politikaları Fransız İhtilali’ne kadar devam ettirmiştir (Lee 2015: 287).

1763 yılından savaşın başladığı yıl olan 1778 yılına kadar Britanya bir tür rehabet dönemine girmişti. Dönemin politikacılarının görece zayıflığının yanında, İhracatta sömürgelerle olan sorunlardan dolayı düşüş görülürken, donanmada da sorunlar gözlenmiş ve on beş yıllık barış dönemi donanmayı gözle görülür biçimde zayıflatmıştı. Donanmadaki subaylarda tecrübesizlik belirgin bir şekilde görülmüştü (Kennedy 2015: 155). Düşmanları ise aynı dönemlerde bu durumun zıttı yönünde hareket etmiş ve ekonomilerindeki sorunlara rağmen donanma büyüklüklerini dış politikaları doğrultusunda artırmışlardır. 7 Yıl Savaşları sırasında Fransa’nın donanmaya ayırdığı yıllık bütçe 30 milyon Livre dolaylarındayken kara ordusuna 120 milyon Livre ayrılmıştır. Britanya’nın aynı dönemde sadece donanmaya ayırdığı bütçe ise Fransızların hem kara hem de deniz birliklerine ayırdığı paraya denktir. 1770’li yıllara gelindiğinde ise Fransa donanmaya inanılmaz miktarda paralar ayırmaya başlamış ve 1780 yılına gelindiğinde, sadece donanmaya ayrılan bütçe 150 milyon livreye yükselmiştir. Bu rakam 1782 yılında 200 milyon Livre olmuştur (Kennedy 2015: 157).

Mahan’a göre 1778 yılında savaş başladığında Fransa savaş hattında iyi durumda 80 hat gemisine ve 67 bin kayıtlı denizciye sahipken İspanya’nın 60 savaş hattı gemisi ve İngiltere’nin ise 150 savaş hattı gemisi bulunmaktaydı (Mahan 2011: 274). Ancak Fransız gemileri İngiliz gemilerinden genel olarak daha büyük boyutlardaydı ve bu durum İngiltere’nin aleyhineydi (Kennedy 2015: 157). Esasında 1740-1800 arasında inşa edilen gemilerde hem dizayn hem de büyüklük açısından Fransa’nın bir üstünlüğü vardır. Fransızlar ihtiyaçlara ve tekniğe yönelik daha iyi işler

çıkartırken İngilizlerin iyi olduğu nokta denizci personel sayısı ve asker nüfusuydu. Mahan'a göre dünyanın dört bir tarafına dağılan ticaret sayesinde bu denizcilere ve askerlere sürekli ihtiyaç duyuluyor ve sürekli denizlerde olan bu insanlar pratik becerilerini geliştiriyorlardı. Nitekim bu pratik beceriler de savaş alanına çıktığında diğer milletlere karşı bir üstünlük olarak ortaya çıkıyordu⁶⁴ (Mahan 2011: 220).

On üç Amerikan kolonisi ile Britanya arasında vergilerle başlayan kriz 5 Eylül 1774 yılında *Philadelphia Kongresi (Continental Congress)* ile somut bir hal almış ve aslında sorunun sadece vergilerle ilgili olmadığını ortaya koymuştur. *Benjamin Franklin* ve *George Washington* gibi isimlerinde hazır bulunduğu bu Kongre temel olarak yasa yapma yetkisinin Britanya Parlamentosu'ndan alınarak kendilerine devredilmesini talep etmiştir. Buna uygun olarak bazı kararnameler çıkartılmış ve İngiliz hükümetine karşı geri döndürülemez adımlar atılmıştır. Bu kararnamelerden en önemlileri Britanya ticaretini boykot ve buna karşı Britanya tarafından güç kullanıldığı halde topluca direnişe geçme kararlarını içermiştir. Ancak İngiliz Parlamentosu bu kararları kabul etmeyerek isyancıların güç kullanılarak bastırılmasına karar vermiştir (Nevins ve Commager 2016: 111-112). Amerikan Kongresi 1775 yılında Philadelphia'da ikinci kez topladığından artık asi bir meclistir ve bu kongrede *Amerikan Kıtasa Ordusu* resmen kurularak George Washington komutan olarak atanmış (Nevins ve Commager 2016: 113) ve savaş 1775 yılında başlamıştır. 4 Temmuz 1776 yılında otuz üç yaşındaki *Thomas Jefferson*'un kaleme aldığı *Bağımsızlık Bildirgesi* artık Amerika'nın varoluşunu kanıtı olmuştur (Ferguson 2017: 105). Neticede 13 koloni ile başlayan savaş 1783 yılında Paris Anlaşması ile sona erdiğinde Amerikan Bağımsızlığı resmen kabul edilmiş ve Britanya bunu tanımıştır. Ancak bu mücadele 1778 yılında tüm dünya denizlerine yayılacak bir savaşın da başlangıcı olmuştur.

Neredeyse 100 yıllık mücadelenin ve 7 Yıl Savaşları'nın ardından son ve en ciddi darbesini yiyen Fransa yukarıda da anlatıldığı gibi tüm politikasını denizlere ve İngiltere'ye angaje etmeye karar vermiş ve yetenekli devlet adamlarının politikalarıyla İngiltere ile hesaplaşma gününün gelmesini beklemeye başlamıştır. Britanya ile çıkacak

⁶⁴ Alfred Thayer Mahan *Naval Administration and Warfare (1908)* adlı eserinde bu konuyla ilgili olarak İngilizler ve Fransızların denizcilik perspektiflerini karşılaştırmış ve İngilizlerin uygulamaya, Fransızların ise bilimselliklerinden dolayı teoriye önem verdikleri söylemiştir.

olan savaşta Fransızların ana amacı Britanya'nın refahının büyük sebeplerinden biri olan Batı Hint Adaları'nı ele geçirmek, Hindistan üzerindeki İngiliz hakimiyetini kırmak ve İngilizleri oyalayacak ve büyük güç kaybetmelerini sağlayacak Amerika'daki 13 koloninin bağımsızlığını garanti altına almak olmuştur. Ayrıca Fransa bunları yaparken nihai olarak Britanya üzerinde askeri ve politik bir üstünlük kurmayı da amaçlamıştır (Mahan 2011: 404). Mahan'a göre Fransa Kanada'da her şeyinden mahrum edildikten sonra Amerika Kıtası'nda kaybedecek çok az şeyi olan bir insan gibiydi (Mahan 2011: 279). İspanya ise Fransa'yla birlikte Britanya'nın mevcut hakimiyetini sonlandırma adına aynı temennileri paylaşırsa da mevcut durumuyla daha mütevazı bir rakipti. Önceki savaşta aldığı yaraları sarmaya çalışıyor ve Cebelitarık'ı, Minorka'yı, Jamaika'yı ve Florida'yı kaybetmiş olmasını kabullenemiyordu (Mahan 2011: 271-272). Savaşa sonradan dahil olacak bu iki gücün çok katmanlı ve karmaşık amaçlarının yanında savaşı başlatan Britanya ve Amerikan kolonilerinin amaçları ise daha basitti. Britanya bu kez önceki savaşlarından farklı olarak savunma pozisyonunda kazandıklarını kaybetmemek için mücadele vermiş olacaktı. Amerikan kolonilerinin de amacı aynı derece basitti: Bağımsızlıklarını kazanmak (Mahan 2011: 403).

1775 yılında başlayan savaşta koloniler ve Britanya arasında ciddi bir deniz savaşı görülmemiştir. Her ne kadar karadaki savaşlar çekişmeli olsa da kolonilerin gücü denizlerde Britanya'nın imparatorluk donanmasına yetmemiştir. Bu durumda denizde Mahan'ın *Guerre de Course* dediği mücadele yöntemini benimseyen Amerikalılar korsanlar yoluyla İngilizlere zarar vermeye çalışmışlardır. Bunu da bir ölçüde başaran bu korsanlar, 1778 yılının sonlarına kadar toplam 1000 ticaret gemisine el koymuşlardır. Ancak aynı yöntemi kullanan İngilizler sahip oldukları kruvazör sayısı açısından daha avantajlı olduklarından, Amerikan ticaretine daha ciddi bir darbe vurmaya başarmışlardır (Mahan 2011: 278). Denizde savaş bu şekilde devam ederken İngilizlerin uyguladıkları *Guerre de Course* sadece Amerikan gemileriyle kısıtlı kalmamış ve Fransız gemilerini de hedef almıştır. Bu durumdan rahatsızlık duyan Fransa, ilk başlarda savaşa direkt katılmasa da Amerikan kolonilerinin her şekilde desteklenmesi kararını almıştır. Bu amaçla *Beaumarchais* adlı bir Fransız'a Amerika'ya yapılacak silah yardımı için bir işyeri açması amacıyla 1 milyon Frank verilmiştir. Buna aynı miktarda parayı vererek sonradan İspanya da katılmıştır. 1776 yılında faaliyetlerine

başlayan Beaumachais, Fransa'dan savaş malzemelerini almış ve Amerikan kolonilerine iletmiştir (Mahan 2011: 279). 1776 yılının Aralık ayında Benjamin Franklin bir takım temaslarda bulunmak için Fransa'ya gelmiş ve 1777 yılında Fransız General Lafayette Amerika'ya gitmiştir. Bu sırada savaş hazırlıklarına devam eden Fransa, donanmasını büyütmüş ve Manş üzerinden bir işgale başlayacakmış gibi düzenlemeler yapmıştır (Mahan 2011: 279).

Kara muharabelerinde savaşın büyük ve kesin askeri zaferlerinden biri olan Saratoga Savaşı bir dönüm noktası olmuştur (Nevins ve Commager 2016: 124). İngiliz Komutan Burgoyne'un burada Amerikan kolonilerine teslim olmasıyla, Mahan'a göre Fransızların kafasındaki Amerikan imajı tamamen değişmişti ve onları *değerli yardımcı*lar olarak görmeye başlamışlardı. Bu haberin sadece 2 Aralık'ta Avrupa'ya ulaşmış olmasına rağmen Fransız Dışişleri Bakanı Vergennes, 16 Aralık'ta Fransız Kongresi'ne yaptığı açıklamada Kral'ın Amerika'nın bağımsızlığını tanıyacağını ve aynı zamanda iki devlet arasında savunma ve ticaret anlaşmalarının da yapılacağını söylemiştir. Bu ittifakın da resmileşmesi anlamına gelmiştir. Nihayetinde ittifak anlaşması 6 Şubat 1778 yılında imzalanmıştır (Mahan 2011: 280).

1778 savaşı stratejik düzlemde 18. yüzyılın genel savaş konjonktüründen oldukça farklı özellikler barındırmaktadır. Mahan'a göre onun 7 Yıl Savaşları'ndan temel olarak üç önemli farkı; Amerika'nın Britanya ile bu kez düşman olması, İspanya'nın Fransa'nın müttefiki olarak daha erken bir şekilde savaşa katılması ve Fransa'nın karada *konsantrasyonunu* bozacak bir düşmana sahip olmamasıdır (Mahan 2011: 280). Britanya için ise yukarıdakilerden farklı olarak 18. yüzyılda daha önce hiç karşılaşılmamış ve tüm stratejinin değişmesine neden olabilecek iki büyük zorluk daha vardı. Bunlardan ilki *ulaştırma* sorunuydu. Britanya Amerika kıtasında neredeyse bir devlet olan kolonilere karşı 3000 mil boyunca her silahı, askeri ve yiyeceği anavatanından taşımak zorundaydı. Ayrıca 3000 mil öteden taşınan her şey Amerika'nın geniş doğu kıyılarına dikkatli bir şekilde indirilmeli ve ötedeki topraklara ulaştırılmalıydı (Kennedy 2015: 156). Diğer bir önemli sorun da bu geniş topraklardaki nüfustu. Toplamda iki buçuk milyon (Ferguson 2017: 99) olan 13 koloni geniş topraklara çok dağınık bir şekilde yerleşmişlerdi. Yani Britanya'nın bu toprakları tam olarak kontrol edebilmesi

için çok büyük bir kara ordusuna ihtiyacı vardı. Paul Kennedy'e göre Napoleon'un devasa ordusu bile bunun için yeterli olmayabilirdi (Kennedy 2015: 156).

Öte yandan Britanya'nın karşılaştığı ikinci problem bu savaşta *yalnız* oluşudur. Yukarıda anlatılan tüm savaşlar boyunca kendisine daima müttefik bir devlet veya devletler bulan Britanya bu kez tek başına kalmıştır. 1763 Paris Anlaşması ve sonrasında İspanya'ya karşı küstah tavırlar, Prusya'yla hemen savaş sonrasında ilişkilerin kesilmesi, Hollanda, Danimarka ve Rusya gibi ülkelerin tarafsız ticaret gemilerine karşı yapılan zorbalıklar, 1778 yılına gelindiğinde Britanya'nın yalnız kalmasına sebep olmuştur (Kennedy 2015: 156). Bu durum bir bakıma o dönemki liderlerin devleti yönetmede ve dış ilişkilerde nasıl başarısız olduklarını kanıtlamaktadır. Ayrıca Britanya'dan bağımsız olarak o dönemde doğuda Bavyera taht sorunuyla, Osmanlı İmparatorluğu'yla ve Polonya'yla uğraşan Avusturya ittifak dengesinin dışındaydı.

Bu şartlarda başlayan savaşta perde Hindistan'da açılmıştır. İngilizler Hindistan'da 7 Yıl Savaşları'nda büyük oranda yok ettikleri Fransız nüfuzunu tamamıyla ortadan kaldırmak istemiş ve Hindistan'a giden yol üzerinde bulunan Fransız topraklarını da İmparatorluklarına katmayı amaçlamışlardır. O sıralarda Hindistan Genel Valisi olan başarılı ve dinamik bir yönetici Warren Hastings, savaş haberinin duyulmasıyla birlikte Temmuz 1778'de harekete geçmiş ve Fransız üslerine saldırı talimatı vermiştir. Durumu Hindistan'da zayıf olan Fransızlar çaresiz bir şekilde önce Pondicherry'de bulunan üs ve istasyonlarını, sonrasında da bugün Bengal'de Kalküta'nın kuzeyinde bulunan Chandernagore'yi kaybetmiştir. 1779 Mart ayına gelindiğinde Fransızlar bugün Şeyseller'in en büyük adası konumundaki Mahe'yi de İngilizlere kaptırarak doğuda 7 Yıl Savaşları'nın bıraktığı derin yaraların etkilerini görmeye devam etmiştir (Mahan 2011: 281). Bu bölgede bundan sonra umudunu kıtada kalan Fransız yanlısı çetelere veya küçük yerli işbirlikçilerine bağlayan Fransa, deniz hakimiyetini kazanarak bir gün onlara yardım ve takviye göndermeyi başarmayı ve bölgede otoritesini tekrar tesis etmeyi umut etmiştir.

Öte yandan savaş Avrupa denizlerinde de başlamıştır. Temmuz sonunda Ushant Deniz Muharebesi'nde karşı karşıya gelen İngiliz ve Fransız donanmaları sonucu belirsiz olan bir çarpışma yaşamış ve kendi limanlarının yolunu tutmuştur. Avrupa'da öncelikli savaş alanı olan üç hedef yukarıda da açıklandığı gibi *stratejik mevki*ler Minorka, Cebelitarık ve Manş Denizi'nin kontrolü olmuştur. Ancak bu hedeflere ulaşılabilmesi için önce İspanya'nın resmen savaşa girmesi ve hareketlere fiili olarak katılması gerekmiştir. İspanya üzerine düşeni yaparak Nisan 1779'da Fransa ile bir ittifak anlaşması yapmış ve aynı yılın Haziran ayında da Britanya'ya karşı savaş ilan etmiştir (Mahan 2011: 321). Fransız Donanması'na İspanya'nın savaşa resmen dahil olmasına kadar genellikle üstün olan Britanya Donanması, İspanya'nın savaşa girmesinden sonra sayısal olarak üstünlüğünü kaybetmiş ancak kararlı bir mücadele örneği göstermiştir. Bu yüzden Avrupa'daki savaş, genel görüntüsü itibariyle bir nevi çıkmaza girmiştir. Manş'ta ve Fransa ile İspanya'nın Atlantik kıyılarında devam eden üstünlük mücadelesi kıyasıya bir hal almış meydana gelen deniz muharebeleri genelde sonucu belirsiz çarpışmalara dönüşmüştür. Müttefiklerin ilk hedefleri olan Minorka ve Cebelitarık da bu yüzden yoğun çarpışmalara sahne olmuştur. Savaş boyunca üç kez el değiştiren stratejik Cebelitarık mevzileri sonunda denizcilerinin çeşitli fedakârlıklarıyla Britanya'nın kontrolü altında kalmış, Minorka ise uzun bir mücadelenin ardından 1782 yılında kaybedilmiştir (Mahan 2011: 326). Mahan'a göre İngilizlerin dünyanın dört bir tarafında savunma halinde olan donanmasının Avrupa'da karşı karşıya kaldığı müttefik kuvvetlerin üstün donanmaları karşısında aldığı pozitif neticeler, İngilizlerin *İstikrar, yüksek cesaret ve denizcilik becerileri* sayesinde olmuştur. (Mahan 2011: 329).

Avrupa'daki savaşa benzer bir durum Batı Hint Adaları'nda da yaşanmıştır. Ticari olarak önemli olan adalar için kıyasıya bir savaş verilmiş, yine kesin sonuçlu olmayan muharebelere girilmiş ve adadan adaya bir kovalamaca yaşanmıştır. Genel olarak bakıldığında yine avantajlı gözüken müttefik kuvvetler, savaş boyunca bunu iyi değerlendirememiş ve Britanya donanmasına nihai darbeyi indirememişlerdir. Nitekim savaşın sonlarına doğru toparlanan ve savaşın devam ettiği bölgelerdeki çarpışma yoğunluğunun azalmasıyla hareket kabiliyeti artan Britanya, yetenekli amirali Rodney önderliğinde Batı Hint Adaları'nda üstünlüğünü göstermeye başlamıştır (Nevins ve Commager 2016: 128). Savaş boyunca birkaç kez el değiştiren bu bölgedeki bazı

adalar, savaş sonunda neredeyse tamamıyla eski sahiplerine dönmüş ve Batı Hint Adaları bir *status quo ante bellum* durumuna gelmiştir.

1780 yılında Rusya önderliğindeki İsveç ve Danimarka, Britanya'nın *denizlerin zorbaları* olarak el koyduğu ticaret gemilerinden doğan rahatsızlıklarını dile getirmek için bir bildiri yayınlamışlardır. *Silahlı Tarafsızlık* adını taşıyan ve bu savaşın başka bir yüzünü temsil eden bu bildiri, tarafsız gemilerin dokunulmazlığını vurgulamasının yanında, savaşan ülkelerden birinin de kıyı ticaretine özgürce devam edebileceğini belirtmiştir. Britanya ise Hollanda'nın, Avusturya Felemenki'nin ve Baltık ülkelerinin bu taşımacılık faaliyetlerinden ve ticaretinden rahatsızlık duymuş ve özellikle Baltık'tan gelen denizcilik malzemelerinin ve tahılın düşmanlarına ulaşmasını istememiştir. Bundan dolayı bu bildiriye tanımayan Britanya, bunun yanında geleneksel nüttefiki Hollanda'nın da bu bildiriye vereceği cevabı dikkatlice izlemiş ve *Silahlı Tarafsızlık Bildirisi*'ni onaylayıp onaylamadığını takip etmiştir (Mahan 2011: 324). Hollanda da ise Britanya'nın el koyduğu gemilerinden ve tavırlarından rahatsızlık duyan birçok eyalet, sonunda bir İngiliz subayının bir Hollanda gemisine ateş açmasıyla işlerin çığırından çıktığına karar vermiş ve *Silahlı Tarafsızlık Bildirisi*'ni destekleme kararı almışlardır. Bunun haberini alan ve bunun kabul edilemeyeceğine karar veren Britanya ise ani bir karar ile 20 Aralık 1780 yılında Hollanda'ya savaş ilan etmiştir (Mahan 2011: 325). 1780 yılında başlayan bu savaş *1780-1784 Dördüncü İngiltere-Hollanda Savaşı* olarak tarihe geçmiş ve diğer savaşlardan farklı olarak 1784 yılında son bulmuştur. İki ülke arasında başlayan savaşın İngiliz Donanması'na bildirilmesiyle Batı Hint Adaları'nda bulunan Amiral Rodney, Hollanda'nın bölgedeki adaları olan St. Eustatius ve St. Martin'i ele geçirmiştir. Bu adalar o dönem kaçak mallar için birer depo haline gelmişler ve oldukça önemli bir işleve sahip yerlere dönüşmüşlerdir (Mahan 2011: 307). Devam eden mücadelede Britanya Hollanda'nın önemli topraklarından olan Doğu Hindistan'daki Negapatam ve bugün Sri Lanka'nın üzerinde kurulu olduğu Seylan adasındaki Trincomalee'yi de ele geçirmiştir (Mahan 2011: 282).

Savaşın en önemli cephelerinden biri olan Amerika'da ise durum diğer cephelerden farklı olmuş ve karada gerçekleşen 12 önemli meydan savaşıyla fiili mücadele altı yıl sürmüştür (Nevins ve Commager 2016: 114). Diğer bölgelerde

genelde deniz savaşı olarak devam eden ve deniz gücüne bağlı olan mücadelenin kaderi burada daha ziyade karadaki sonuçlarla belirlenmiştir. Britanya'nın ise burada yukarıda belirtildiği gibi çok daha fazla sorunu vardır. 1777 Saratoga Muharebesi'ndeki yenilgiden sonra onlar için daha da zor hale gelen mücadelede, İngiliz orduları ve kıtadaki destekçileri bazı önemli zaferler de kazanmış ancak bunların etkileri genel olarak bölgesel kalmıştır (Nevins ve Commager 2016: 124-125). Etkin ve kesin sonuçları olan bir savaş için ise çok daha büyük bir maliyetin göze alınması ve büyük ordularla düşmanın üzerine gidilmesi gerekmiştir. Ancak anavatanda karşı karşıya kalınan Fransa tehlikesi bunun uygulanması için en büyük engellerden biri olmuştur.

Öte taraftan Niall Ferguson'un belirttiği önemli bir nokta da Britanya'da 13 koloniye karşı verilecek savaş için var olan *kararsızlık ve irade eksikliği*dir (Ferguson 2017: 111). Ferguson'a göre Britanya'da önemli siyasetçiler ve askerler, temelde kendi soylarından olan ve hepsi Britanya'dan göçmüş olan bu kolonicilere karşı sempati besliyorlardı (Ferguson 2017: 109). Bu yüzden Britanya için amaçlanan hedeflere ulaşılması zaten savaşın başında bir hayli zor gözüküyordu. Öte yandan yadsınamaz Fransa desteği de kolonilere büyük bir kolaylık sağlamıştı. Fransız Donanması, Amerikan kıyılarını korumada önemli bir işlev görmüş ve karada bizzat Fransız birlikleri kolonicilerle omuz omuza savaşmışlardır. 1778'deki ittifak anlaşmasından sonra Amerika'ya 6 bin tam donanımlı ve eğitilmiş asker göndermeyi planlayan Fransa, bunu General Rochambeau komutasında 1780 yılında gerçekleştirmiştir. Bu dönemde savaşın başlangıcından daha büyük miktarda para ve levazım sağlamaya başlayan Fransa, yaptığı deniz hareketleriyle da İngilizlerin *ulaştırma* hatlarını kesmiş ve kıtaya takviye gelmesini engellemiştir (Nevins ve Commager 2016: 126). Kuzeyden güneye doğru uzanan geniş savaş coğrafyasında Britanya'nın 13 koloniye karşı kazanma umutlarını kesin olarak bitiren olay ise Ekim 1781'de gerçekleşmiştir. Britanya'nın karadaki büyük birliklerinden biri olan Cornwallis komutasındaki ordu, Fransız General Lafayette komutasındaki bir Amerikan kuvvetini püskürttüktan sonra Yorktown adlı şehre çekilmiş ve mevzilerini sağlamlaştırmaya başlamıştır. O sırada George Washington komutasındaki 6 bin ve Rochambeau komutasındaki 5 bin asker ona doğru hareket etmeye karar vermişlerdir. Batı Hint Adaları'nda bulunan Amiral De Grasse komutasındaki Fransız donanması da İngilizlere destek gelmesini engellemek ve İngiliz

ordusunun tahliyesini engellemek amacıyla denizden yardıma gelmiş ve cepheyi geriden kuşatmıştır (Nevins ve Commager 2016: 127). Neticede durumun çaresiz olduğunu gören İngilizler teslim olmuş ve bu savaşın karada asi Amerikan kolonilerine karşı neredeyse bitişini haber vermiştir (Nevins ve Commager 2016: 128).

Yukarıda da söylendiği gibi Yorktown'un teslim olması Amerika kıtasındaki savaşın fiili olarak son bulmasına sebep olmuştur ve Mahan da bu görüşe katılmıştır (Mahan 2011: 371). Ancak Alfred Thayer Mahan kolonilere karşı verilen tüm bu mücadelenin asıl kilit noktasının karadaki savaşlar değil, denizdeki savaşların ve denizlerin kontrolünün asıl kilit noktası olduğunu düşünmüştür. Ona göre Yorktown kaybedilirken Cornwallis'in ordusunun teslim olmasında da İngiliz amirallerinin denizdeki kötü yönetimi ve stratejik yanlışlıklar etkili olmuştur. O *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* adlı eserinde, özellikle George Washington'un savaşın önemli figürleri General Lafayette, General Rochambeau, Benjamin Franklin, Amerikalı General Greene, Amiral De Grasse ve Thomas Jefferson'a yazdığı mektuplardan alıntılar yaparak Washington'un savaşın kaderinin belirlendiği yerin denizlerin kontrolü olarak gördüğünü anlatmıştır (Mahan 2011: 318-320). Mahan'a göre, Fransızların Atlantik'te İngilizlere karşı bir deniz mücadelesi vermeyi kabul etmiş olmasının Britanya'nın 13 koloniyi mağlup edememesinde ve savaşı kazanamamasında hayati bir rol oynamıştır (Mahan 2011: 280).

Denizlerde başta Fransa olmak üzere İspanya ve Hollanda ile başlayan savaşta Britanya'nın Amerika'daki mücadeleyi kaybetmesinden sonra bir çıkmaz girmiştir. Batı Hint Adaları'nda, Hindistan'da, Avrupa'nın Atlantik kıyılarında ve Akdeniz'de zaman zaman yoğun ve kanlı mücadelelere şahit olduktan sonra bir süre daha devam etmiş ve Mahan'a göre nihayetinde iki tarafın da büyük stratejik hataları dolayısıyla 1783 ve 1784 Paris Anlaşmaları ile çok büyük değişikliklere olmadan son bulmuştur. Buna göre 1783 yılında Britanya Batı Hint Adaları'nda bir ada olan Tobago'yu Fransa'ya ve Florida ile Minorka'yı⁶⁵ İspanya'ya vermişti. 1784 yılında imzalanan anlaşma ile de Hollanda'dan Tricomalee kazanılmış ve Negapatam iade edilmişti (Mahan 2011: 425). Konunun başında da belirtildiği gibi savaşın başlangıcında üstün olan taraf müttefik

⁶⁵ Minorka bir sonraki yıl Britanya'ya geri teslim edilmiştir (Mahan 2011: 125).

kuvvetlerdi ve çok uzun bir zaman sonra Britanya'ya karşı üstünlük kurma fırsatını yakalamışlardı. Ancak savaşın seyri içinde *Mahanist Doktrin* bağlamında büyük hatalar yapan devletler istedikleri sonucu alamamışlar ve Mahan'a göre Britanya'nın üstünlüğü dokunulmadan devam etmiştir (Mahan 2011: 422-424).

Bu savaş, *Deniz Hakimiyeti Teorisi* bağlamında öncelikle Britanya perspektifinden değerlendirildiğinde göz önüne alınması gereken ilk konu Britanya'nın belki de yüz yıl sonra ilk defa mevcut konjonktürden dolayı bir savaşa rakiplerinden bariz şekilde dezavantajlı olarak başlamasıdır ve Britanya bundan dolayı savunma pozisyonu içerisinde kalmıştır. Bu bağlamda Mahan'a göre Kraliyet Donanması rakiplerine nazaran hem sayısal hem de materyal olarak daha kötü bir durumdayken dünyanın dört bir tarafına yayılmış ticareti ve denizcileri sayesinde sahip olduğu üs ve istasyonlar vasıtasıyla stratejik olarak *coğrafi konum* avantajına sahiptir. Ayrıca bu üs ve istasyonlar *stratejik mevkilere* sahipti ve onlar da bir donanma için önemli unsurlardı. Fakat mecburi olarak savunma pozisyonunda bulunan Britanya bunları kullanabilmek adına *taarruzi* bir duruma geçmeliydi. Dolayısıyla *konsantrasyon prensibi* uyarınca donanmasını bölmek için kendisi adına en stratejik noktaları ve önemli mevkileri belirleyerek onları korumalı ve donanmasının geri kalanını da *taarruzi tutuma* uygun bir biçimde hareket ettirmeliydi. Sergileyeceği *taarruzi tutum* içinde de düşmanın *ulaştırma* hatlarına saldırması gerekiyordu. Çünkü Mahan'a göre Amerika Kıtasındaki Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi haricinde bu savaş ancak *ulaştırma* hatlarına bağlı olarak sürdürülebilirdi (Mahan 2011: 413-414).

Ancak bu savaş dönemine bakıldığında Mahan'a göre stratejik açıdan daha büyük hatalar müttefikler tarafından işlenmiştir. Savaşın başında avantajlı konumda olan ve bu yüzden *Deniz Hakimiyeti Teorisi* bağlamında deniz hakimiyetini ele geçirebilmek için *taarruzi tutum* prensibi içerisinde düşman donanmasını imha etmesi ya da hareket kabiliyetlerini kısıtlayarak limanlara hapsedmesi gereken müttefikler bunu başaramamış ve hedeflerine ulaşamamışlardır. Bunun en önemli sebeplerinden biri ise Mahan'a göre *konsantrasyon prensibi* ile alakalı olarak ittifakların beklenen işbirliğini ve verimliliği sağlayamamasıdır. Özellikle İspanya, savaş boyunca sadece Cebelitarık için uzun süre mücadele etmiş ve genişçe bir kuvvetini orada bağlı tutmuştur. Ancak üç

kez el değiştiren Cebelitarık yine elde edilememiş ve günümüze kadar Britanya'nın toprakları olarak kalmıştır. Mahan'a göre İşpanya'nın diğer sorunları da yetersiz yönetim ve denizcilerinin yeterince eğitimi olamamasıdır⁶⁶. Fransızların en büyük hatası ise geçen bir yüzyılda yaptıkları gibi denizlerde alınacak büyük bir galibiyete önem vermemeleri ve onun peşinde koşmamalarıdır. Ona göre savaş sırasında Fransız Donanması'nın üstün bir konumdayken Batı Hint Adaları ya da Avrupa kıyılarında büyük bir deniz muharebesi Kraliyet Donanması'nı ciddi derecede zayıflatabilir ve Fransa'ya büyük avantajlar getirebilirdi (Mahan 2011: 422-423). Dolayısıyla *nihai muharebe prensibine* uyulmaması veya buna yeterince önem verilmemesi Fransa'nın başarılı olma şansını elinden almış ve amaçlarına ulaşmasını engellemiştir.

Sonuç olarak Mahan'ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'ni dönemsel olarak destekleyecek Modelski'nin *Uzun Döngüler Teorisi*'ne başvurulmuştur. 17. ve 18. yüzyıllar boyunca Mahan'ın bahsettiği denizci devletlerin faaliyetleri ve aralarındaki mücadele açıklanmıştır. Bunu yaparken Modelski'nin *başat g* kavramı ile Mahan'ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi* içerisinde İngiltere'yi konumlandırığı nokta ilişkilendirilmiştir. Bunu yaparken *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin unsurları, prensipleri ve diğer teknik detayları metin içerisinde özellikle vurgulanmış ve tarihsel süreç yapılan savaşlara dayalı bir şekilde açıklanmıştır. Bu dönemde Avrupa siyasi hayatındaki radikal değişimler devletlerin politikaları göz önünde bulundurularak bunların *Mahanist Doktrin* bağlamında benimsedikleri deniz politikaları irdelenmiştir. Ayrıca bu bölümde bahsedilen savaşlarda özellikle İngiltere'nin başrol oynadığı deniz savaşları açıklanmaya çalışılmıştır. Böylelikle rakiplerine hangi yönlerden üstünlük sağlayarak *başat güç* olduğu belirtilmiştir. Bu noktada özellikle bir önceki başat güç olan Hollanda ve İngiltere'nin bu dönem boyunca en büyük rakibi olan Fransa ile ilişkilere değinilmiş ve bu ülkelerin de deniz politikaları *Mahanist Doktrin* bağlamında değerlendirilmiştir.

⁶⁶ Mahan eserlerinde İşpanyolları denizci bir millet olarak nitelendirmesine rağmen onları bazı yerlerde "denize yatkın olmayan" millet olarak nitelendirmiştir. (Mahan 2011: 274).

III. BÖLÜM

3. İNGİLTERE’NİN YÜKSELİŞİNE ZEMİN HAZIRLAYAN EKONOMİK VE SİYASAL NEDENLER

Bu bölümde Mahan’ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi*’ni üzerine inşa ettiği İngiltere’nin yükselişinde rol oynayan diğer etkenler incelenecektir. Bu bağlamda önce Mahan’a yöneltilen ana eleştiriler ele alınacak daha sonra da Mahan’ın bu etkenlere değinip değinmediğinden bahsedilecektir. Ayrıca ikinci bölümde anlatılan Avrupa tarihi, bu bölümde İngiltere özeline taşınacaktır. Ancak Mahan’ın da yaptığı gibi Fransa ve Hollanda gibi ülkelerle karşılaştırmalara da gidilecektir. İngiltere’nin denizcilikteki ilerlemesinin ülke bağlamında siyasal, sosyal ve ekonomik etkenlerle nasıl şekillendiğinin cevabı aranacaktır. Sonuçta aşağıda da belirtileceği gibi İngiltere’nin ilerlemesini salt denizcilikle açıklayan Mahan’ın savlarının yanı sıra başka etkenlerin ne denli etkili olduğu tartışılacaktır.

3.1. İngiltere’nin Yükselişi Bağlamında Mahan’a Yöneltilen Ana Eleştiriler

Alfred Thayer Mahan’ın merkeze İngiltere/Britanya tecrübesini yerleştirerek oluşturduğu *Deniz Hakimiyeti Teorisi*, sadece Mahan’ın yazdıkları üzerinden değerlendirildiğinde denizlerin önemini vurgulamak veya ondan bahsetmek adına oldukça eksik kalır. Mahan’ın yazdığı ve yaşadığı yıllar olan 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başından beri gerçekleşen pek çok teknolojik ve siyasal değişim hem savaşın hem de jeopolitiğin şartlarını değiştirmiş ve yeni birçok terimin yanında birçok değişken de bu olguların içine yerleşmiştir. Hava kuvvetlerinin ortaya çıkması ve çok ileri düzeye varan gelişmeleri, kıtalararası balistik ya da hipersonik füzeler, uçak gemileri, nükleer bombalar ya da nükleer güçle çalışan denizaltılar hem devletlerarası

mücadelelerin boyutunu hem de savaşların yapılış şeklini değiştirmeye büyük katkıda bulunmuştur (Friedman 2015: 493-505). Tezin ilk iki bölümünde detaylıca anlatıldığı gibi daha önceki yüzyıllarda denizlerin kontrolü, düşman gemilerinin batırılmasına, düşman limanlarının ve kıyılarının abluka altına alınmasına ve önemli *stratejik mevki*lerin yani dar suyollarının, boğazların ya da kanalların kontrol edilmesine bağlıydı. Günümüzde bu yöntemlerin bazıları hala önemli olsa da, teknolojik gelişmeler bunların gerçekleştirilme şekillerinde büyük bir değişim yaratmıştır. Bugün denizlerin kontrolü insansız hava araçları, çok gelişmiş radarlar ve hatta uzaydaki uydularla gerçekleştirilmektedir (Friedman 2015: 507-508).

Tarihsel açıdan bakıldığında Mahan'ın neredeyse sadece denizlere odaklanarak ele aldığı tarih anlayışı ondan sonraki yıllarda oldukça fazla eleştiri konusu olmuş ve onun yazılarındaki eksik noktalar dile getirilmiştir. Mahan'ın iddialarından biri olan; büyük ya da hakim güçlerin denizler olmadan ortaya çıkamayacağı görüşü tarihi güçlere bakıldığında oldukça tartışmalı gözükmektedir. Buna göre *Mahanist Doktrin*'in temel savları doğru kabul edilirse Rusya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorlukları ve Bismarck yönetimi altındaki Almanya'nın yükselişleri açıklanamamaktadır (Crowl 1987: 452-453). Neden-sonuç ilişkisine bağlı kalarak oldukça karmaşık ve birbiriyle bağlantılı kurallar silsilesi içinde fikirlerini ortaya koyan Mahan, yine de uzmanlığı olan konuları incelerken tarihçi David Hackett Fischer'in tabiriyle; bir olayın olması için gereken sebepleri "yeterli sebepler" olarak değerlendirerek karmaşıklığı basitliğe, çeşitliliği de tekdüzeliğe bağlayan indirgemeci bir tarih anlayışı sergilemiştir (Fischer 1970, Aktaran: Crowl 1987: 454).

17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa'da ve denizaşırı sömürgelerde meydana gelen güç mücadelelerini ve Britanya'nın başat güç mertebesine gelişini değerlendiren ilk iki bölümde ağırlıklı olarak Mahan'ın teorisi bağlamında denizlerin etkileri üzerinde durulmuştur. Mahan'a göre Britanya tüm dünyada etkisini hissettirecek ve var olacak kadar gücünü artırırken deniz stratejisi çok önemli bir rol oynamış ve bir ulusu tek başına hakim güç yapmıştır. Ancak bu noktada tarihçilerin Mahan'a yaptıkları ikinci bir eleştiri; Mahan'ın Britanya'nın bu dönemler boyunca gerek yalnız başına gerek müttefikleriyle birlikte girdiği kara savaşlarını hafife almasıdır. İngiltere 17. ve 18.

yüzyıllar boyunca girdiği birçok savaşta mücadelesini sadece donanmaya dayandırmamış ayrıca hem Kıta Avrupa'sında hem de sömürgelerinde⁶⁷ kara ordularıyla birlikte ciddi şekilde var olmuş ve savaşmıştır. Karadaki bu savaşların önemi 18. yüzyılın en önemli ve başarılı İngiliz devlet adamlarından biri olan William Pitt tarafından da belirtilmiştir. Nitekim Pitt'e göre; 7 Yıl Savaşları'nda en güçlü rakip olan Fransa'nın ağırlıklı olarak Alman topraklarında geöen kara savaşlarıyla oyalanarak İngiltere'yle savaştığı diğer yer olan Amerika'ya konsantre olamaması yüzünden burada mağlup olması karadaki mücadelenin önemini göstermiştir. William Pitt bunu “*Amerika Almanya'da fethedildi*” cümlesiyle ifade etmiştir (Kim ve Kim 2017: 129).

Paul Kennedy de *The Rise and Fall of British Naval Mastery* adlı eserinde Augsburg Birliği Savaşları'nda İngilizlerin kıtaya hatırı sayılır bir kara ordusu yolladıklarını ve bu ordunun XIV. Louis'nin Avrupa'da hakimiyeti ele geöirmesine ve barış yapmaya zorlanmasındaki en büyük etken olduğunu belirtmiştir (Kennedy 1976: 76). Bir başka örnek ise 2. bölümde de bahsedildiği gibi İspanya Veraset Savaşları süresince Fransa'ya karşı savaşan Marlborough ve Prens Eugene komutasındaki İngiliz ve Habsburg ordularıdır. Bu orduların verdikleri mücadeleler ve savaşlar tüm İspanya Veraset Savaşları'nın sonucunu belirleyen olaylar olmuşlardır (Crowl 1987: 453). Yine 2. bölümde bahsedildiği ve ayrıntılarıyla üzerinde durulduğu gibi Amerikan Bağımsızlık Savaşı da Paul Kennedy'e göre denizlerde ne yapılırsa yapılsın kazanılması imkansız bir savaş olarak gözükmiştir (Kennedy 1976: 114). Savaşın sürdürüldüğu alanının büyüklüğu, psikolojik boyutları, lojistik zorlukları ve ekonomik arka planı deniz gücünü aciz bırakmış ve sonuca etki etmesini engellemiştir. Tarihçi Gerald Graham ise *The Politics of Naval Supremacy: Studies in British Maritime Ascendancy* adlı eserinde Fransa ve Britanya'nın 17. yüzyılın sonundan 18. yüzyılın sonuna kadar yaptıkları savaşlarda Britanya'nın denizlerde galip çıksa da burada mücadeleyi kaybeden Fransa'nın karadaki stratejik pozisyonunu hiçbir zaman kaybetmediğini ve Fransa'nın İngilizler tarafından deniz gücü vasıtasıyla bir *boğulmaya* maruz kalmadıklarını söylemiştir (Graham 1965, Aktaran: Crowl 1986: 453).

⁶⁷ İngiltere özellikle Hint Yarımadası'nda kara savaşlarına büyük bir önem vermiştir. Daha çok *Doğu Hindistan şirketi* aracılığıyla verilen bu savaşlarda İngiliz hakimiyetinin büyük bir faktörü olan bu şirket bir devlet gibi hareket etmiş ve zaman zaman büyük kara ordularıyla dışmanlarıyla savaşarak çıkarlarını korumaya veya bölgedeki nüfuzunu artırmaya öalışmıştır (Ferguson 2017: 50).

Yukarıda bazı örnekleri verilen eleştiriler Mahan'ın ölümünden bu yana geçen zamanda yazılan diğer kitaplar ve makalelerde başka yazarlar tarafından da ifade edilmiş ve Mahan'ın yönteminin bu konudaki eksiklikleri çeşitlendirilmiştir. Hem savaş tarihinin hem de uzun yüzyıllar boyunca devam eden güç mücadelelerinin stratejik tartışmaları çok detaylı bir şekilde farklı perspektiflerden değerlendirebilecek olduğundan bu çalışmada bu konulara girilmemiştir. Geri kalan kısımda Britanya'nın yükselişinde deniz gücünün tartışılmaz etkisinin yanında hem Mahan'ın bahsetmediği hem de bu yükselişte olmazsa olmaz olarak değerlendirilebilecek önemli etkenler tartışılmıştır.

3.2. İngiltere'nin Yükselişindeki Siyasal ve Toplumsal Etkenler

İngiltere'nin tarihsel rotasına ve ulaştığı noktaya tarafsız bir gözle bakıldığında *Deniz Hakimiyeti Teorisi* kapsamında değerlendirilsin ya da değerlendirilmesin denizler çok büyük bir rol oynamıştır. Modelski'nin “küresel erişim olmadan küresel sistem olmaz” (Modelski ve Thompson 1988: 3) sözleri bugün günümüzde farklı anlamlarda da olsa küresel erişim imkanı sunan havacılığın, uzay çalışmalarının ve internetin olmadığı bir devir olan 17. ve 18. yüzyıllarda ancak denizler aracılığıyla gerçekleşme imkanı bulabilmiştir. Daha önce de açıklandığı gibi tarihteki başat güçlerin hepsi de denizlerde çok geniş bir ağ kurmuşlar ve denizciliğe büyük bir önem vermişlerdir. Bugün *Uzun Döngüler Teorisi*'ne göre beşinci döngü içerisinde başat güç olan Amerika Birleşik Devletleri de yukarıda sayılan branşlara ve bugün çok gelişmiş olan teknolojik imkanlara rağmen en büyük önceliği denizlere vermiştir. Amerika Birleşik Devletleri bugün ticari olarak kritik olan tüm boğazlar ya da kanallara yakın yerlerde ya deniz üsleri ya da büyük bir deniz kuvveti konuşlandırmıştır. Ayrıca bugün stratejik olarak önem arz eden tüm bölgelerin kıyılarına ya da denizlere ayrı ayrı deniz güçleri görevlendiren Amerika Birleşik Devletleri, bunlar aracılığıyla zaman zaman *gambot diplomasisi* de uygulamaktadır. Bugün Akdeniz gibi stratejik önemi çok büyük bir bölgede on yıllardır görevli ve konuşlu bulunan meşhur Amerikan 6. Filo'su buna bir örnek olarak verilebilir (Gürdeniz 2013:54-55).

Uzun Döngüler Teorisi'nin üçüncü döngüsü olan ve buna göre 17. yüzyılın sonlarından 18. yüzyılın sonlarına kadar büyük bir hakimiyet kuran İngiltere de ikinci bölümde değinildiği gibi denizleri büyük bir üstünlükle kullanmış ve hem denizlerde hem de küresel politik sistemde bir hakimiyet kurmuştur. Ancak İngiltere'nin bu üstünlüğü sadece 18. yüzyılın sonları ile kısıtlı kalmamış, *Uzun Döngüler Teorisi*'ne göre dördüncü döngüde de İngiltere başat güç konumunda olmayı devam ettirmiş ve I. Dünya Savaşı'na kadar küresel politik sisteme büyük etkisi olmuştur. Bu kadar uzun süreye yayılmış bir hakimiyet döneminin ise sadece deniz hakimiyeti ile gerçekleşebileceğini söylemek oldukça zordur. Tarihin içerisindeki binlerce detayın ve olayın bir araya gelmesiyle meydana gelen bu tür gerçeklikler İngiltere için de aynı şekilde işlemiştir (Modelska 1987: 87). Nitekim bunu Alfred Thayer Mahan da farketmiş ve *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* adlı eserinde bundan çok kısa da olsa bahsetmiştir; “deniz tarihi, ülkelerin tarihi denilen genel gelişmeleri ve gerilemelerindeki faktörlerden sadece birisidir. Eğer yakından ilişkili olduğu diğer faktörler görmezden gelinirse, önemini ya abartan veya bunun tersini yapan çarpık bir görüntü ortaya çıkar” (Mahan 2011: 93).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere Mahan bir ülke için deniz gücünün ya da hakimiyetinin öneminin yanında diğer etkenlerin de öneminden bahsetmiştir. Ancak ilk iki bölümde de detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi ne olursa olsun bir ulus için zenginliğin ve refahın temelini denizlerde yattığını vurgulamaktan da geri kalmamıştır. Mahan'ın eserlerinde bir ülkenin başarısı veya halkının değeri onların denizlerle olan ilişkisinden yola çıkılarak biçilmiş ve bu savlar tarihsel örneklerle desteklenerek pekiştirilmeye çalışılmıştır. Nitekim birinci bölümde de bahsedildiği üzere 20. yüzyılın başlarında Mahan'ın bu fikirlerinden etkilenen Almanya ve Japonya gibi büyük güçler kendi dış politikalarını büyük oranda bu fikirlerden etkilenerek oluşturmuşlardır. Paul Kennedy de 1988 tarihinde yazdığı *The Influence and the Limitations of Sea Power* adlı makalesinde bu konuya değinmiş ve Mahan'ın geniş külliyatı arasında yaptığı bu küçük *ikazın* Büyük Britanya, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya gibi ülkelerde kolayca unutulduğundan bahsetmiştir. Ona göre Mahan'ın fikirleri büyük bir iştahla tek ve kısıtlı bir bakış açısından kullanılmaya devam edilmiştir (Kennedy 1988: 5).

İngiltere/Britanya'nın yükselişinde rol oynayan diğer etkenlerden bahsetmek gerekirse bunlar hem birbirleriyle hem de denizlerle ilişkili etkenler olarak değerlendirilebilir. Bunların başında İngiltere'nin Avrupa'dan ayrı olarak geliştirdiği “siyasal sistem” gelmektedir. 5. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra farklı tarihsel süreçlerle karşılaşan Kıta Avrupası ve Britanya, bundan dolayı da yüzyıllar içinde farklı gelişimler göstermişlerdir. Bu siyasal değişim ise hem ekonomik hem de kültürel olarak İngiltere'nin ayrı bir yol izlemesine neden olmuş ve iki taraf arasındaki farkı büyük oranda bu oluşturmuştur. Buna göre İngiltere'nin uzun bir tarihsel süreçte geliştirdiği görece özgürlükçü ve demokratik sistem, onların 18. ve 19. yüzyıllardaki başarısının ve hegemonyasının sebeplerinden biridir (Modelska 1987: 87). Burada ironik olan nokta iç politikada dominant olmayan ve özgürlüğü sağlayan devletin küresel politik sistemde dominant olup başat güç konumuna gelmesidir.

İngiltere'de ne Fransa ne de İspanya'daki gibi sonsuz güce sahip olan bir kraliyete ne de Hollanda'daki cumhuriyette var olan yönetici tüccar sınıfı gibi sadece kendi çıkarlarını düşünen oluşumların ortaya çıkması tarihsel süreç içerisinde engellenmiştir. Yani İngiltere'de hem ekonomik alanda hem de yaratıcı düşünce alanında kısıtlayıcı olacak veya zorbalık yapacak herhangi bir güç odağı çeşitli süreçler içerisinde bastırılmıştır. Bu durumun açıklaması ise Daron Acemoğlu ve James Robinson'un *Ulusların Düşüşü* adlı eserde teşhis ettikleri gibi iki etkene bağlıdır; birincisi merkezileşmiş bir devletin geliştirdiği “siyasal kurumlar” ve bu siyasal kurumların sahip oldukları “çoğulcu yapıları” (Acemoğlu ve Robinson 2016: 102). Uzun tarihsel süreçte bu tür yapıları yani yönetim sistemini kurmayı başarmış olan İngiltere, 1688 Görkemli Devrim'i ile bu demokratikleşme sürecini çok daha ileri bir noktaya taşımıştır.

Alfred Thayer Mahan'a göre ise yönetimle ilgili olarak İngiltere'nin başarısının arkasındaki asıl sebeplerden biri daha önceki bölümlerde de açıklandığı gibi *yönetim yapısı ve karakteri* ile *ulusal karakterdir*. Ancak Mahan bunları ağırlıklı bir şekilde denizlere karşı olan tutumlarıyla ilgili olarak değerlendirdiği için birçok noktayı atlamış gözükmektedir. Ona göre İngiltere'nin asıl refah ve zenginliğinin kaynağı olan ticaretin korunması ve geliştirilmesi, İngiltere'nin “asıl” yöneticileri olan soylu sınıfı yani

aristokratlar sayesinde olmuştur. Mahan'ın başarılı politikalar için şart koştuğu “*Deniz gücünün sıkı bir şekilde idamesi, bunun hissedilmesi için mağrur bir kararlılık, askeri vasfını muhafaza ettiren akıllı bir hazırlık durumu*” İngiltere'deki bu aristokratlar aracılığıyla mümkün olabilmıştır (Mahan 2011: 76). 17. yüzyılın sonlarına doğru çöküşe geçen Hollanda'da ise Mahan'a göre başarısızlığın sebebi İngiltere'dekinden farklı olarak sadece ticaretle uğraşan aristokratların yönetici pozisyonunda bulunmalarıdır. Mahan'ın “ticari aristokrasi” diye de adlandırdığı bu grup, deniz gücünün askeri yönüne gereken ilgiyi gösterememiş ve ticaretleri zarar görür korkusuyla Hollanda'nın çıkarlarını koruyamamıştır (Mahan 2011: 77-78).

İkinci bölümde sıkça değinilen ve özellikle XIV. Louis üzerinden eleştirilere maruz kalan Fransa tipi monarşi ise Mahan'a göre kuruluşunun ve kurumlarının basitliği nedeniyle refahın ve zenginliğin kaynağı olan deniz gücü üzerinde doğrudan olumlu ya da olumsuz etkisi olabilecek bir yönetim şeklidir (Mahan 2011: 81). Yani yönetim şekli ve yapısının öneminden ziyade uyguladıkları politikalar önem taşımaktadır. Nitekim Alfred Thayer Mahan I. Dünya Savaşı'ndan üç yıl önce yazdığı *Naval Strategy* adlı kitabında hızlı bir şekilde yükselen ve Büyük Britanya hegemonyasını uyguladığı politikalarla tehdit eden Almanya'nın yönetiminin tek elden yani Kayzer II. Wilhelm tarafından idare edilmesinin büyük avantajları olduğunu belirtmiştir. Ona göre o dönem için hem Büyük Britanya hem de Amerika Birleşik Devletleri refah düzeyi açısından Almanya'dan üstündür ve bu iki İngilizce konuşan devlet Almanya'ya karşı birleşirlerse daha da üstün bir pozisyona geçme şansına sahiptirler. Ancak iki devletin de hükümetleri Almanya gibi tek elden yönetilmediği için kaynaklarını etkili kullanamazlar. Bu durum da Almanya'nın bu iki devletin karşısına daha ciddi bir rakip olarak ortaya çıkmasına katkı sağlar (Mahan 1911: 109). Mahan'ın mutlak monarşi üzerine olan bu tespitleri aynı zamanda onun *konsantrasyon prensibini* hatırlatır.

Mahan'ın demokratik kurumlar ve siyaset üzerine düşünceleri bir hayli karmaşık olmakla birlikte indirgemeci bir tutum olarak değerlendirilebilir. Nitekim onun ölümünden sonra tarihçilerin ona yönelttiği eleştirilerin sebeplerinden biri olan bu tutum, Mahan'ın siyasete olan bakış açısında da belirgindir. Ona göre politik meseleler

devlet adamlarından ziyade askerlerin konusudur (Mahan 1911: 107). Ayrıca 19. yüzyılın sonlarında İngiltere'nin demokratik bir hükümet tarafından yönetilmesinin yeni başarılar getireceği ya da mevcut başarılı hali devam ettirmesi bir soru işaretidir. Çünkü ona göre halk hükümetleri askeri harcamalara gönüllü olmamakla birlikte stratejik durumların hassasiyetini ve itibarın önemini kavrayarak ileri görüşlü politikalar sürdürmeye pek uygun değildir. Bu yüzden de onun eserlerini yazdığı dönemde İngiltere'de gerilemiş emareleri vardır (Mahan 2011: 77).

Mahan'ın görüşleri böyle olmasına rağmen İngiltere'nin yükselişindeki tarihsel verilere ve olaylara bakıldığında geliştirilen özgürlükçü ve demokratik sistem oldukça önemlidir. Nitekim bu sistemin yenilikçi fikirlere açık olması yeni teknolojilerin ve Endüstri Devrimi'nin İngiltere'de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İngiltere bu sistem sayesinde kendi ekonomi (mali-finansal) sistemini kurarken ve ticaretini geliştirirken ne Fransa ne de İspanya'da olduğu gibi kraliyet engeline takılmamıştır. Yıllar ilerledikçe ortaya çıkan yenilikçi ve yaratıcı fikirler de bu özgürlükçü sistemin merkezindeki Parlamento'nun çoğulcu yapısı nedeniyle yok olmamış ve yaratıcıları tarafında ifade edilme şansı bulmuşlardır. *John Locke* ve *Thomas Hobbes* gibi filozoflar tarafından altyapısı hazırlanan bu sistem İngiltere için oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Nitekim 18. yüzyılın ünlü muhafazakar filozof ve devlet adamı *Edmund Burke* de “özgürlük olmadan Britanya İmparatorluğu olmazdı” (Ferguson 2017: 72) demiştir.

İngiltere'nin yükselişindeki bir başka etken olarak değerlendirilebilecek olan ekonomi sistemi Alfred Thayer Mahan tarafından ağırlıklı olarak sadece “ticaret” merkezli değerlendirdiği için bu konuyla ilgili olarak eserlerinde sadece savaş zamanı devletlerin mücadeleyi sürdürebilmesi için gerekli olan “para ve kredi” unsurlarından bahsetmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda savaşabilmek ve savaşı sürdürebilmek için hayati önemi bulunan nakit para ve krediler, Mahan tarafından da savaşın olmazsa olmaz unsurları olarak değerlendirilmişlerdir (Mahan 1905; Mahan 1907a). Ancak Mahan bu nakit para ve kredilerin hangi şart ve sistemde yani hangi ekonomi yapısı içerisinde sağlanabildiğine değinmemiştir. Bu konuya tarihsel verilerle bakıldığında ve incelendiğinde ise kendi ekonomi (mali-finansal) sistemini en verimli ve organize

şekilde kuran ülke olan İngiltere'nin bu sayede savaşları sürdürebilmiş ve kazanabilmiştir (Kim ve Kim 2017: 97).

İngiltere'nin yükselişindeki bir diğer önemli sayılabilecek etken ise tarımdır. Alfred Thayer Mahan'ın tarımla ilişkili olarak sayılabilecek Deniz Gücünün Unsurları'ndan olan *fiziki yapısı* başlığı altında değerlendirmiştir. Burada tarıma son derece elverişli olan geniş, verimli ve çeşitli iklimleri içinde barındıran bir toprak parçasına sahip Fransa konu edilmiştir. Buna göre Fransa için avantaj gibi gözüken bu durum Mahan'a göre uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Fransızlar ülkelerinin iç kesimlerinde bulunan geniş ve verimli arazilere ve tarıma uygun iklimli ülkelerinin içlerine yönelmişlerdir. Sonuçta ise deniz olmadan da hayatlarını idame ettirebilecek ve tükettiğinden fazlasını üreterek karlı duruma geçebilecek topraklar onlara geçinme şansı vermiş ancak daha ileri gitmelerini engellemiştir (Mahan 2011: 56-57). Bu konuya tarihsel verilerle bakıldığında ve incelendiğinde ise Mahan'ın iddiaları bir miktar doğruluk payı bulundurmakla birlikte büyük oranda yanılıcıdır. Çünkü İngiltere çok erken tarihlerden itibaren tarıma çok önem vermiş, tarımı sayesinde ticaretini geliştirmiş ve büyük miktarda sermaye birikimi sağlamıştır. Nitekim Mahan'ın anlatısına ters olarak ticaretin oldukça gelişmiş olduğu bir zaman olan 1760'lı yıllarda bile İngiltere'deki toplam sermayenin yüzde 74'lük bir kısmı tarım kaynaklıdır (Kim ve Kim: 2017: 118).

İngiltere'nin yükselişinde önemli sayılabilecek bir diğer etken de Endüstri Devrimi'dir. George Modelski'nin *Uzun Döngüler Teorisi*'ne göre üçüncü döngüden sonra I. Dünya Savaşı'na kadar uzanan dördüncü döngünün de başat gücünün İngiltere olması büyük oranda Endüstri Devrimi sayesinde. Nitekim 18. yüzyılda İngiltere'den başlayan bu devrim sadece İngiltere'yi değil Avrupa'nın büyük bir kısmını ve Kuzey Amerika'yı da ciddi derecede etkisi altına almış ve bir anlamda gelecekte meydana gelecek büyük değişimlerin ve olayların altyapısını hazırlamıştır (Modelski 1987: 85-86). Dolayısıyla İngiltere'nin yükselişinde önemli katkıları bulunan bu etkenlerin tarihsel gelişim süreçlerini incelemek deniz gücünün ve hakimiyetinin getirdikleriyle beraber 17. ve 18. yüzyıllardaki İngiltere başarısı için daha açıklayıcı olacaktır.

3.2.1. Tarihin Etkisi ve İngiltere’de Siyasal Gelişmeler

İngiltere tarihinin milattan sonraki ilk bin beş yüz yılına bakıldığında sürekli işgallerle ve çatışmalarla dolup taşmış bir coğrafya görülür. Roma İmparatorluğu’nun milattan sonra 43 ve 83 yılları arasındaki işgaliyle tarihi daha takip edilebilir bir hal alan (Black 2017: 32) İngiltere’nin bulunduğu adanın tümüne verilen ad Britanya’dır. Ancak bu isim ikinci bölümde de açıklandığı gibi 1707 yılındaki İngiltere ve İskoçya’nın birleşmesiyle bir coğrafya ismi olmaktan çıkmış ve siyasi bir oluşuma dönüşmüştür. Tüm adanın ismi olan Britanya ise milattan önceki yıllarda Orta Avrupa’dan tüm Avrupa’ya ve Britanya’ya yayılan Keltlerin kabilelerinden biri olan Britonlardan gelmektedir (Roskin 2014: 23).

Britanya Roma İmparatorluğu’nun işgaliyle birlikte ilk defa büyük bir otoritenin altına girmiş ve organize bir devlet yapısıyla karşılaşmıştır. Bu dönemde kurulan yeni yerleşim yerleri, inşa edilen binalar ve yapılan yollarla medeni bir yapıya evrilen Britanya’da ticari faaliyetler ortaya çıkmış ve Avrupa’nın diğer bölgeleriyle yapılan ihracat ve ithalat faaliyetleri görülmeye başlamıştır. Bu dönemde milattan sonra 50 yılında Romalılar tarafından kurulan *Londonium* (*Londra*) şehri merkezi bir yerleşim olmuş ve ticaret şebekelerini bağlayan bir bölgeye dönüşmüştür (Black 2017: 34). Ancak özellikle 4. yüzyılda hızlanan Kavimler Göçü ile birlikte adaya farklı Cermen kabileleri de gelmeye başlamış ve Britanya farklı bir işgalle karşı karşıya gelmiştir. Bu kabilelerden özellikle Angıllar ve Saksonlar çok etkili olmuş ve yerleşim yerlerinin yakıp yıkarak büyük katliamlar gerçekleştirmişlerdir. Adanın yerlileri haline gelen Keltleri bugünkü İngiltere’den İskoçya ve Galler’e doğru süren bu kabileler (Roskin 2014: 23), Roma İmparatorluğu’nun 5. yüzyılda Hunlar tarafında yıkılmasıyla adaya tamamen egemen olmuşlar ve şiddetin hüküm sürdüğü bir dönemi başlatmışlardır (Black 2017: 35-36).

7. ve 8. yüzyıllarda Angıllar ve Saksonların adaya uyum sağlaması ve yeni bir sistem kurmaları ile daha yerleşik bir hayat sürmeye başlayan, ekonomisi eski haline dönen ve çeşitli krallıkların kurulduğu Britanya’da, başlangıçta Doğu Anglia ve Kent gibi krallıklar daha sonra yerini Northumbria, Mercia ve Wessex gibi krallıklara

birakmışlardır. Ancak ada 9. yüzyılda başka bir işgalle karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde Danimarka kıyılarından gelen Vikingler adadaki birçok yerleşim yerini ele geçirmiş ve krallıkların birçoğunu yıkmışlardır. Bu dönemde Vikinglerin saldırıları karşısında yıkılmayan Wessex Krallığı sonunda Vikingleri mağlup etmiş, otoritesini 9. ve 10. yüzyıllarda adanın büyük bir kısmına yaymayı başarmıştır. Kendi içinde de büyüyen ve gelişen Wessex Krallığı bu dönemde idari bölgeleri güçlendirmiş, kral ile halk arasındaki bağı kuracak kamu mahkemeleri kurmuş, vergi ve askerlik işlerini organize etmiş ve askeri-ekonomik üsler kurarak adayı geliştirmiştir (Black 2017: 43-44). Ancak 11. yüzyılın başlarında Danimarkalıların bir kez daha saldırısına maruz kalan Wessex Krallığı 1010 yılında yıkılmış ve İngiltere Danimarka'dan yönetilmeye başlamıştır. Bir tür Anglo-Danimarka yönetimi olan bu yönetimin de ömrü uzun soluklu olmamıştır (Black 2017: 46-47)

11. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ada tarihinde son kez başka bir işgalle karşılaşmış ve nihai şeklini alacağı döneme girmiştir. 9. yüzyılda Britanya'da başarılı olamayan Vikingler bu dönemde Normanlar olarak Fransa'ya yönelmişler ve bugün Kuzey Fransa'da bulunan Normandiya'ya ayak basarak o bölgeye adlarını vermişlerdir (Roskin 2014: 23). Bu Normanlar 1066 yılında Britanya'ya çıkarma yaparak Anglo-Danimarka yönetimindeki adaya saldırmışlar ve Hastings Muharebesi'nde onları mağlup ederek İngiltere'yi ele geçirmişlerdir. Normanların lideri William ise Londra'da Anglosaksonların yani İngilizlerin kralı I. William olarak taç giymiştir. Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra krallıklara bölünerek yönetilen İngiltere'de I. William toprakları askeri hizmet yoluyla kazanmış olan Norman soylularına paylaşmış ve bunun karşılığında da bu lordlardan ordusu için askeri hizmet almaya başlamıştır (Black 2017: 48). Bu yeni düzen Britanya'da feodalizmi ortaya çıkarmıştır (Roskin 2014: 24).

Yeni yönetime karşı İngilizler tarafından yapılan ayaklanmalar 1075 yılında Normanlar tarafından tamamen bastırılmıştır. Ancak ilk dönemlerden sonra muhalefet bastırılmasına rağmen hem Norman soyluları kendi içlerinde rekabete girerek sorunlara yol açmışlar hem de I. William'ın varisleri taht için birbirleriyle savaşmışlardır. Nihayet 12. yüzyılda özellikle I. Henry ve II. Henry dönemlerinde daha istikrarlı bir yapıya

kavuşan İngiltere, bu dönemde birçok idari-siyasi ve kültürel değişiklikler geçirmiştir. Kültürel olarak en önemli olan gelişme bu dönemde İngiliz kimliğinin Norman işgalinden sonra tekrar kabul görmesi ve toplum tarafından benimsenmesi olmuştur. İdari ve siyasi gelişmeler içerisinde ise önce I. Henry döneminde vergilerden ve giderlerin denetiminden sorumlu olan Kraliyet Hazinesi'nin yetkileri artırılmış ve devlet yönetimindeki yazılı kayıtların kullanımı artırılmıştır. Bu dönemde kraliyette ayrıca yeni profesyonel yönetici grupları ortaya çıkmıştır (Black 2017: 51-53).

II. Henry döneminde ise ekonomik düzenin daha sağlıklı bir hale getirilmesinin yanında yargıda büyük ve önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bunların en önemlisi Anglosakson kabilelerinin *Örf Hukuku (Common Law)* olarak adlandırılan geleneksel yasalarının Norman yönetimiyle birlikte kullanımının yaygınlaşması ve sabitlenmesi olmuştur (Roskin 2014: 26). İngiltere'de 1160'lı yıllardan itibaren hukuki davalar saray yetkililerinden ziyade yerel jüriler ve yargıçlar tarafından görülmeye başlamış ve toplumun da sürecin içerisine dahil olmaya başlamasına neden olmuştur. Bu durum hukukun ve yasaların herkes tarafından benimsenerek saygı görmesine sebep olmuş ve kamu gücünü artırarak İngiltere'nin yönetim biçimine büyük katkıda bulunmuştur. Bu duruma soylular da dahil olmuş ve onlar da kamu mahkemeleri aracılığıyla etkilerini daha çok gösterme fırsatı bulmuşlardır (Black 2017: 53-54).

İngiltere'de hukukun ve yargının neden bu denli önemli olmasının sebeplerinden de bahsetmek önemlidir. Bu durumun temel nedenlerinden biri 1066'da itibaren nispeten daha merkezi ve güçlü bir sistem kuran yeni yönetimin art arda yaşadığı kral değişiklikleri ve siyasi hırslardır. Bu dönemde birçok kral değişirken yönetim özellikle İskoçya, Galler ve Fransa ile mücadele etmeyi bırakmamış ve uzayan savaşlar da halka hem vergi yükü hem de ekonomik sıkıntı olarak geri dönmüştür (Black 2017: 50-52). Bu durum kanunlar ve kraliyet arasında bir gerginliğe sebep olmuş ve hukukun daha çok devreye girerek sorunların iki tarafı da önemseyerek çözülmesine sebep olmuştur. Bu durum da normal olarak kralın otoritesini zayıflatmış ve devlet yapısı içinde bir güç dağılımı yapılmasını gerekli kılmıştır (Black 2017: 53).

3.2.2. Magna Carta ve Etkileri

13. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da feodal ve mutlakiyetçi rejimlerin bir arada bulunduğu bir ortam varken İngiltere’de demokratik kurumların meydana gelebilmesi için gerekli ilk adımlar atılmaya başlamıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi çeşitli nedenler dolayısıyla tam otoritesini ortaya koyamamış olan kraliyet, hem elitler hem de halka karşı bazı tavizler vermek zorunda kalmıştır ancak kraliyet buna rağmen sistem içindeki güçlü konumunu sürdürmüştür. II. Henry döneminde de daha önce değinilen olumlu gelişmelerin yanında bu güçlü konumun yan etkileri de görülmüştür. II. Henry becerikli bir idareci olmasına rağmen sert ve acımasız bir yönetim benimsemiş ve Katolik Kilisesi ile bazı problemler yaşamıştır. Bu problem sonucu Cantenbury Başpiskopusu’nu kilisede kendi adamlarına öldürten II. Henry aynı zamanda Katolik Kilisesi ile kraliyet arasında Protestan reformuna kadar sürecek olan üç yüz yıllık problemleri başlatmıştır (Black 2017 55-56).

İngiltere’de problemler II. Henry’nin oğlu I. Richard’ın tahta geçmesi ile de değişmemiştir. Aslan Yürekli Richard olarak bilinen I. Richard Üçüncü Haçlı Seferi’ne katılmış ve burada esir düşerek yüklü bir fidye karşılığında serbest bırakılması sırasında Kraliyet’in bu parayı toplayabilmek için sert bir vergilendirme yolunu seçmesi halkın büyük bir tepkisini toplamış ve bazı ayaklanmalara yol açmıştır. I. Richard’dan sonra kardeşi John’un tahta geçişi İngiltere’de var olan problemlerin daha da derinleşmesine yol açmış ve bir devrim niteliğinde olan *Magna Carta*’yı ortaya çıkarmıştır. Babası II. Henry ve ağabeyi I. Richard’dan hem daha sert hem de başarısız bir kral olan John, yaptığı savaşlarda da yenilgiye uğramış ve son olarak halen İngiltere’nin sahip olduğu Normandiya’yı Fransızlara kaybetmesiyle büyük bir başkaldırıyla karşı karşıya kalmıştır (Black 2017: 56-57).

Latince “büyük ferman” anlamına gelen Magna Carta, temelde baronlar ve üst düzey kilise mensupları tarafından feodal adetlerin, hakların ve yasaların kral tarafında ihlal edilmesini engellemek için arzu edilmiştir. Bu yönüyle her ne kadar yenilikçi bir yanı olmasa da içerdiği maddeler sebebiyle kralın yetkilerini sınırlamış ve onu hukukun içinde kalmaya mecbur etmiştir. Bu yönüyle bugünkü temsili yönetimin, demokrasinin

ve sivil hakların temelini oluşturan Magna Carta (Roskin 2014: 25), aynı zamanda İngiltere'nin ilk yazılı anayasası olmuştur. Bu belgenin 40. maddesine göre kimsenin adaleti satın alma, reddetme ya da erteleme hakkının olmadığı vurgulanmıştır (Black 2017: 57). 12. Maddede ise kral artık vergileri yükseltmeden önce herkesin onayını almak zorunda bırakılmıştır (Black 2017: 62-63). Belgenin en güçlü ve yenilikçi maddesi 61. maddeye göre ise; İngiltere sınırları içerisinde bulunan baronlar kendi aralarından diledikleri yirmi beş kişiyi seçecekler ve bu yirmi beş kişi tüm güçleriyle bu fermanın verdiği hakları ve kral tarafından teyit edilen barışı ve özgürlükleri koruyacak, bunlara uyacak ve kralın da uymasını sağlayacaktır. Bunun yapılabilmesi için de baronlar bir meclis oluşturacaklar ve fermandaki maddelerin uygulanmaması halinde kalelere, topraklara ve servete el koyma hakkına sahip olacaklardı. Ayrıca bu belge dahilinde onlara maddeler üzerinde değişiklik yapma hakkı da verilmişti (Acemoğlu ve Robinson 2016: 174-175).

Birkaç defa yenilenen, değiştirilen ve tekrar basılan Magna Carta 1230'lu yıllardan itibaren resmen "parlamento" kelimesini de içermeye başlamıştır (Black 2017: 62). Ancak büyük bir değişim de 1265 yılında yaşanmıştır. Bu yıl sınırlı bir seçim yapılmış ve bu seçimle birlikte kurulan ilk parlamento kralın yetkilerini daha da sınırlanmıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 175). Bu seçimle beraber her bir idari bölgeden ve bazı kentlerden şövalyeler ve sivil temsilciler parlamentoya girmeye başlamışlardır (Black 2017: 63). Bu sistemde parlamento çoğulculuk adına çok önemli olan iki özellik geliştirmiştir. Bunlardan birincisi parlamentoya giren elitlerin (baronlar, kilisenin üst düzey mensupları, şövalyeler ve varlıklı aristokratlar) dışında parlamentoda ticaret ve imalat işleriyle uğraşan küçük aristokratlar, tüccarlar ve sınıf atlayan çiftçiler de temsil edilmeye başlamışlardır. İkinci özellik ise bu yeni parlamento yapısının ilerleyen yıllarda elde ettikleri hakları ve temsil yetkilerini kaybetmemek için kraliyetin gücünü ve yetkilerini artırma girişimlerine sürekli karşı çıkmaları olmuştur (Acemoğlu ve Robinson 2016: 175).

Yukarı anlatılan durum İngiltere'de demokratik kurumların ve zihniyetini gelişmesine büyük katkı sağlamıştır çünkü bu temsil durumu yıllar içerisinde bugün de hala var olmaya devam eden Büyük Britanya parlamentosundaki ikili meclis sistemini

geliştirmiştir. 1215 Magna Carta ile başlayan ve baronların oluşturduğu denetleme meclisi ileride üst düzey kilise mensuplarının ve soyluların oluşturduğu *Lordlar Kamarası'nı*, Şövalyeler ile birlikte meclise giren sivil temsilciler ve yukarıda belirtilen diğer alt sınıflar ise *Avam Kamarası'nı* oluşturmuştur (Roskin 2014: 26). Bu parlamento yapısı normal olarak bugün çağdaş demokrasilerdeki gibi temsil ve mutlak eşitlik özelliklerini barındırmıyor ancak ortaya çıktığı yüzyıllar itibarıyla oldukça “ilerici” bir siyasal ortama sahiplik etmişlerdir.

14. yüzyıla gelindiğinde İngiltere’de kralın yetkilerini kısıtlayan ve sistemde büyük bir ağırlığa sahip olan lordlar da kendi yetki ve haklarına karşı bir dizi itirazlarla karşılaşmışlardır.. 14. yüzyılda bir yandan *100 Yıl Savaşları (1337-1453)* gibi uzun ve yıpratıcı bir savaşla karşı karşıya kalan İngiliz halkı bir yandan da *Kara Ölüm* olarak bilinen “hıyarcıklı veba” salgınıyla uğraşmıştır. Bu salgın 1346 yılında Don Nehri’ni aşmış, 1347’de İstanbul’a ulaşmış ve 1348 yılında Fransa, Kuzey Afrika ve İtalya’yı etkisi altına almıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 95). Ardından Britanya’ya yayılan hıyarcıklı veba 1349 yıllarında nüfusu İngiltere’ye nazaran daha az olan İskoçya ve Galler’de de görülse de bu bölgeleri İngiltere kadar etkilememiştir. İlk görülmesinden sonra tekrar 1361, 1369 ve 1375 yıllarında dalgalar halinde tüm İngiltere’yi çok güçlü bir şekilde etkileyen bu salgın, 1370’li yıllara gelindiğinde Londra’nın nüfusunun yarı yarıya azalmasına sebep olmuştur (Black 2017: 68-69).

14. yüzyılda *100 Yıl Savaşları* ve *Kara Ölüm* gibi ciddi zorluklarla karşı karşıya kalan İngilizler için bu dönem de bir başka dönüm noktası olmuştur. Hem Fransa’ya karşı verilen başarısız savaşın masraflarını vergiler yoluyla ödemeye çalışan hem de lordların yani toprak sahiplerinin baskıcı ve sömürücü politikalarına karşı mücadele eden kırsal kesim, salgın hastalıklarla birlikte daha da kötü duruma düşmüştür (Black 2017: 69). Bu şartlar altında hem kendi haklarının hem de ücret politikalarının değişmesi için cesaret bulan köylüler yani serfler toprak sahiplerine karşı taleplerde bulundular. O dönem hem savaş hem de salgın dolayısıyla çalışacak yeterli sayıda köylü ya da işçi bulamayan toprak sahipleri bu talepleri kabul etmişler ve bir nebze de olsa ücretleri yükseltmişler ve çalışanlar üzerindeki gereksiz baskıları kaldırmışlardır. Ancak toprak sahiplerinin ve elitlerin çok geçmeden bu durumdan rahatsız olarak

hükümete baskı yapmaları karşısında 1351'de *İşçi Yasası* çıkarılmıştır. İşçi Yasası ile birlikte köylülerin ve işçilerin ücretleri ve hakları daha önceki duruma döndürülmüştür (Acemoğlu ve Robinson 2016: 97). Bundan bir süre sonra ise hem yönetenlerin bu tutumu hem de salgın hastalıkların ve Fransa'ya karşı olan savaşın devam etmesi alt sınıflardan gelen talepleri daha da artırmış ve daha büyük toplumsal hareketlere zemin hazırlamıştır.

1381'de meydana gelen *Köylü İsyanı* Londra'da patlak vermiş ve köylüler liderleri eşliğinde Londra'nın büyük bir kısmını ele geçirmişler ve önemli bazı yöneticileri ve din adamlarını öldürerek büyük bir etki yaratmışlardır. Bu isyan aynı yıl içinde kraliyet tarafından bastırılrsa ve liderleri idam edilse de geri dönülemez değişiklikler yaratmıştır (Black 2017: 69-70). 1351 yılında yürürlüğe konan *İşçi Yasası* geri çekilirken, İngiltere'de bir emek piyasası oluşmuş ve ücretler yükselmiştir. Bu yeni şartlar 16. ve 17. yüzyıllara gelindiğinde Batı Avrupa'nın çoğunda görülse de özellikle İngiltere'de farklı bir ortam oluşmasına sebep olmuş ve bunun birçok alanda yansımaları görülmüştür. Buna göre, serflerden piyasa ekonomisindeki işçilere dönüşen köylülerin üzerindeki feodal zorunluluklar kalkmış ve cezalar ile sıkı kısıtlamalardan muaf tutulmuşlardır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 99). Ayrıca *1381 Köylü İsyanı* gibi bir olaydan çıkartılabilecek sonuç kırsal toplulukların siyasal ve ekonomik hakları için mücadele vermeye başlamasının, gücün ve yönetim hakkının yavaş yavaş tabana doğru yayılarak elitlerden halka geçme sürecinin başlamış olduğudur (Acemoğlu ve Robinson 2016: 197).

Daha önce de değinildiği gibi milattan sonra ilk bin beş yüz yıl İngiltere için oldukça zorlu ve karmaşık geçmiştir. 14. yüzyıla Kral II. Richard'ın öldürülmesi nedeniyle bir hanedan değişikliğiyle giren İngiltere'de iç karışıklıklar ve savaş bu yüzyılın sonlarında Tudorların tahtı ele geçirmesine kadar devam etmiştir. II. Richard'ın ölümünden sonra tahtı ele geçiren Lancaster Hanedanı'ndan IV. Henry'i aynı hanedandan V. Henry ve VI. Henry takip etmiştir. VI. Henry döneminde krallık içinde gösterilen kötü yönetim ve artan muhalefet etkisi 100 Yıl Savaşları'nda alınan kötü neticelerle daha da ağırlaşmış ve Kral'a karşı bir ayaklanmaya dönüşmüştür. Bu ayaklanma karşısında akli dengesi tam olarak yerinde olmayan VI. Henry'nin tahtı

birakıp kaçmasıyla 1455 yılında York Dükü Richard ayaklanmayı bir hanedan savaşına dönüştürmüş ve Güller Savaşı'nı (War of the Roses) başlatmıştır (Black 2017: 79-80). 1455'ten 1487'ye kadar süren savaşlarda taht York Dükü Richard'ın oğlu IV. Edward ve VI. Henry arasında birkaç kez el değiştirmiştir. VI. Henry'nin savaş sürerken ölmesi nedeniyle Lancaster Hanedanı'na yakın bir hanedan olarak ortaya çıkan Tudorlardan VII. Henry'nin mücadeleyi sürdürerek 1485'te tahtı ele geçirmesi ve 1487'de hala tahtta hak iddialarında bulunan Yorkların ayaklanmasını bastırmasıyla ise Güller Savaşı⁶⁸ son bulmuştur (Black 2017: 84).

3.2.3. Merkezi Bir Yapıya Kavuşan İngiltere ve Tudorlar Devri

1487'de son bulan Güller Savaşı ile İngiltere tarihi ikinci bölümde de yer yer değinildiği gibi 16. ve 17. yüzyıllarda iç karışıklıklar ve hatta iç savaşlar yaşasa da özellikle Tudor Hanedanı ile birlikte yapılan değişikliklerle ciddi manada devlet organizasyonunu güçlendirmiş ve siyasal merkeziyeti getirmiştir. İlk olarak VII. Henry bunu sağlamak için York Hanedanı'ndan eski kral IV. Edward'ın kızıyla evlenmiş ve ülke içindeki hakimiyetini sağlamlaştırmıştır (Black 2017: 84). Ardından savaşlarla ve iç karışıklarla geçen bir ortamda sık kral değişimlerinden dolayı ülke ve devlet içinde iyice güçlenen elitlerle ilgilenmeye başlayan VII. Henry, soyluları silahsızlandırarak onların ülke içindeki askeri fonksiyonlarına son vermiş ve kraliyeti güçlendirmeye çalışmıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 175). Devlet harcamalarında büyük bir tasarrufa giden VII. Henry, ayrıca adalete büyük önem vermiş ve örf hukukuyla işleyen mahkemelerin yerine daha hızlı ve isabetli kararlar alınabilmesi için Adalet ve Nasafet Mahkemesi (Court of Chancery), Sulh Mahkemesi (Court of Request) ve Kraliyet Mahkemesi (Star Chamber) gibi hukuk kurumları kurmuştur (Wiesner-Hanks 2016: 139-140). Onun ardından tahta geçen VIII. Henry ise babasının başlattığı devleti merkezileştirme çalışmalarına devam etmiştir. Bu dönemde bürokrasiyi düzenleyen VIII. Henry, devlet üzerindeki hakimiyetini artırmak için daha radikal icraatlar yürütmüştür.

⁶⁸ Bu savaşa Güller Savaşı denmesinin sebebi York Hanedanı'nın simgesinin beyaz gül ve Lancaster Hanedanı'nın simgesinin ise kırmızı gül olmasıdır (Wiesner-Hanks 2016: 139).

1509-1547 yılları arasında tahtta kalan VIII. Henry babasının başlattığı siyasi merkezîyet projesinin önündeki en büyük engellerden biri olan ve ülkede otoriteye bir ortak olarak bulunan Roma Katolik Kilisesi sahip olduğu mal varlığı ve topraklarla ülke içinde oldukça etkili bir konumdaydı (Acemoğlu ve Robinson 2016: 176). Öyle ki Kilise kendisine varis olarak bir erkek çocuk isteyen VIII. Henry'nin karısı Aragonlu Catherine'den boşanmasına engel koyabiliyordu. Çocuğunun meşru olabilmesi için başka bir kadınla evlenmek isteyen Kral, en sonunda Papa'ya başvurmuş ancak Papa bunu reddetmiştir. Bunun üzerine İngiltere üzerinde kilise rehberlik ve yönlendirmesini tamamen kaldırmaya karar veren VIII. Henry, Kilise'yi İngiltere'den tamamen atma çalışmalarını başlatmıştır. Bunu yapabilmesi için ülkede en etkili kurum olan ve halkın bir kısmını temsil kabiliyeti olan Parlamento'yu kendisine müttefik edinen Kral, 1529'da Parlamento'yu toplamış ve onu yedi yıl çalışır halde tutarak Kilise'ye karşı birçok yasayı Parlamento'da onaylatmayı başarmıştır (Roskin 2014: 27).

Bu doğrultuda kendi ülkesinin sınırları içinde önce Kilise'nin bağımsızlığını kısıtlayan Kral, 1533 yılında da Papalık yasalarını tanımadığını ve İngiltere'nin kendi yasalarının bulunduğunu ilan etmiştir. Boşalan Roma Katolik Kilisesi'nin yeri de tamamen bir İngiliz Kilisesi olan *Anglikan Kilisesi* ile ikame edilmiştir. Ayrıca Siyasal merkezîyetçilik politikasının adımlarından biri olarak 1534 yılında *Yücelik Yasası* çıkarılmış ve İngiliz kralı bu kilisenin başı ilan edilmiştir. Daha sonra çıkarılan *İhanet Yasası* ile de buna karşı çıkmak yasaklanmıştır. Öte yandan İngiltere'de ortaya çıkan bu merkezîyetçilik politikaları ve Avrupa'nın geri kalanından din yönünden ayrışma durumu bir "İngiliz Kimliği" yaratma sürecini hızlandırmış ve İngiltere'de milliyetçilik akımını ortaya çıkarmıştır (Black 2017: 87).

VIII. Henry döneminde gerçekleşen tüm bu olaylar kurumlar içinde en çok İngiliz Parlamentosu'nun işine yaramış ve onu çok daha önemli bir konuma taşımıştır. Michael Roskin'e göre kendisini Roma'daki otoriteden ayırmak için uğraş veren Kral, bunun için uğraştıkça Parlamento'ya daha çok güvenmesi gerekmiş, bu da süreç içinde bu kurumu daha ön plana çıkarmıştır. Ona göre VIII. Henry fark etmeden kraldan parlamento'ya kurumsal bir geçişi başlatmıştır. Bunun anlamı politika yapımının ve uygulanmasının Parlamento kontrolüne geçmesi olarak yorumlanabilir. Roskin ayrıca

bu kadar erken bir dönemde Kilise'den bağımsız hale gelen İngiltere'nin 16. ve 17. yüzyıllarda Fransa, İspanya ve İtalya gibi Katolik ülkelerin yaşadığı bölünmeleri belli bir dönem dışında yaşamamış olduğunu vurgulamıştır. Buna göre İngiliz politikalarının henüz 16. yüzyılda tüm dış etkilerden arındığı söylenebilir (Roskin 2014: 27).

Daron Acemoğlu ve James Robinson'a göre ise Tudorların başlattığı bu siyasal merkezîyetçi politikalar bir taraftan olumlu anlamda ülkede düzeni ve istikrarı sağlarken, bir taraftan da devlet içinde gücün fazla merkezileştirilmesinin getireceği "mutlak monarşi" tehlikesi İngiltere'ye başka bir fayda daha sağlamıştır. Onlara göre de bu fayda Roskin'in vurguladığı gibi "Parlamento" ile ilgilidir. VII. Henry ile başlayan ve VIII. Henry ile devam eden gücü kontrol etme çabaları içerisinde *Magna Carta*'dan beri Parlamento aracılığıyla politika yapımının içinde aktif olarak bulunan elitler ve yerel güçler, bu süreç içerisinde güçlenen kraliyete karşı daha dikkatli bir tavır almışlardır. Krallara karşı gücün dengelenmesi gerektiğini hisseden bu gruplar 16. ve 17. yüzyıllar boyunca büyük uğraşlar vermişlerdir (Acemoğlu ve Robinson 2016: 176). Acemoğlu ve Robinson'a göre bu mücadelede başarıya ulaşan grupların en büyük kanıtı ise 17. yüzyıl sonunda gerçekleşen ve Parlamento'nun siyasette tamamen merkeze yerleştiği *Görkemli Devrim* olmuştur (Acemoğlu ve Robinson 2016: 180-181).

VIII. Henry'nin vefatından sonra İngiltere bir takım iç karışıklıklar yaşamış ve taht mücadeleleri görmüştür. Katolik Kilisesi'nden resmen kopuş gibi radikal bir değişim normal olarak hem toplumda hem de bazı yöneticilerde kolayca kabul görmemiş ve 17. yüzyıla kadar uzanan sorunlara sebep olmuştur. VIII. Henry'nin tek oğlu olan VI. Edward taht 1547 yılında geçmiş ve bu dönemde babasından kalan din politikası devam ettirilmiştir. Ancak VI. Edward'ın 1553 yılında erkenden ölmesiyle yerine mevcut din politikalarını devam ettirebilecek olan VIII. Henry'nin torunu Lady Jane Gray geçirilmek istenmiş ancak kararlı bir yapısı olan ve bir ölçüde halkın da desteğini kazanan kızı I. Mary (Kanlı Mary) mücadeleyi kazanıp kraliçe olmuştur. 1553 yılında tahta geçen ve koyu bir Katolik olan Mary önce Lady Jane Gray'i idam ettirmiş ardından da içlerinde Cantenbury Başpiskoposu da olan üç yüz kişilik bir Protestan grubu yaktırmasıyla ünlenmiştir. Ancak beş yıl kadar tahtta kalabilen Mary bu süre içerisinde Katoliklerin en önemli temsilcilerinden biri olan İspanya imparatoru II. Philip

ile evlenmiş ancak çocuk sahibi olamamıştır. I. Mary'nin 1558'de ölmesiyle yerine üvey kardeşi I. Elizabeth geçmiştir (Black 2017: 93-94).

İkinci bölümde de kısmen bahsedildiği gibi 1603 yılına kadar tahtta kalan I. Elizabeth İngiltere'nin en başarılı liderlerinden biri olmuştur. I. Mary'den sonra bir Protestan olarak tahta geçen I. Elizabeth döneminde güçlü *İspanyol Yenilmez Armada*'sının bozguna uğratılması İngiltere'de Katoliklere karşı alınan bir zafer olarak algılanmış ve Protestanlığın kutsal olduğu inancını pekiştirmiştir (Black 2017: 96). Çok önemli olan bu zafer İngilizleri Portekizliler ve İspanyolların hakim olduğu Atlantik ticaretine sokmuş ve gelecekte İngiltere'nin sahip olacağı büyük ticaret ağının büyük bir parçası olmuştur. Bu durum ayrıca ileride de değinileceği gibi İngiltere'de yeni problemler çıkmasına sebep olmuştur.

3.2.4. Stuart Hanedanı ve İç Savaş Dönemi

İngiltere siyasi ortamı 1603'te son Tudor olan Kraliçe I. Elizabeth'in ölümüyle yeni bir hanedanla tanışmış ve sonunda Parlamento'nun siyasetin tam merkezine oturacağı 80 yıllık bir sürece girmiştir. I. Elizabeth yerine 16. yüzyılın başında bir Tudor prensesiyle evlenen İskoçya Kralı IV. James'in torunlarından biri önce VI. James ünvanıyla İskoçya Kralı, ardından da bu akrabalık sayesinde I. James ünvanıyla İngiltere Kralı olmuştur⁶⁹. Stuart Hanedanı'ndan olan I. James'in annesi Mary hem bir Katolikti hem de İngiltere tahtından var olan akrabalık sayesinde hak sahibiydi. Bu durum I. Elizabeth zamanında kaygı yaratmış ve 1587 yılında ihanet suçlamasıyla idam edilmiştir (Wiesner-Hanks 2016: 143-144). Her ne kadar Protestan danışmanlar ile birlikte büyütülse de I. James bu yüzden hem İngiliz soylularıyla hem de Parlamento'yla sorunlu bir ilişki geliştirmiştir. I. James, o dönem 1453'teki İstanbul'un Fethi'nden sonra zayıflığı anlaşılan ve yıkılmaya başlayan feodalizm ile birlikte Avrupa'da daha yaygın hale gelen mutlak monarşi yönetimini İngiltere'ye taşımak istemiştir. İngiliz siyasetinde Kraliyet otoritesini çok güçlü zanneden ve yönetimi Parlamento da dahil kimseyle paylaşmak istemeyen Kral, ayrıca dini meseleler yüzünden toplumda huzursuzluklara sebep olmuştur. O dönem temelde hala Katolik

⁶⁹ İngiltere ve İskoçya tahtları bu olayla birleşmiş ancak iki ülke fiilen ancak 1707'de tek bir devlet olarak bir araya gelmişlerdir. Bu devlet Büyük Britanya'dır.

itikat ve pratiklerine sahip olan Anglikan Kilisesi'ni reforma uğratmaya çalışan ve aşırı bir Protestanlardan oluşan Püritenlerle çatışmıştır. Bu Püritenler daha sonra baskılar nedeniyle yeni kurulan Amerikan kolonilerine kaçmak zorunda kalmışlardır (Roskin 2014: 28).

I. James'in 1626'daki ölümünden sonra yerine oğlu I. Charles gelmiştir. I. James döneminde zaten gerilen Kraliyet ve Parlamento bağları, I. Charles döneminde daha gerilmiş ve kopma noktasına gelmiştir. Bunun sebebi yeni kralın babasından daha sert ve mutlakiyetçi bir yönetim tarzı izlemesi olmuştur. 1629'dan sonra Parlamento'yu toplamayı reddeden I. Charles kimseye danışmadan Kraliyet adına zorunlu kredi uygulaması başlatırken daha sonra aldığı bu kredileri de ödemeyi reddetmiştir. Ayrıca Parlamento'ya sormadan pek çok para cezası ve harç ödemesini yürürlüğe koyan yeni kral, yargıya karışmayı da ihmal etmemiş ve davaların sonucuna etki etmeye çalışmıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 178). Ancak bu yıllarda İngiltere'de hem Parlamento hem de toplumsal bilinç oldukça gelişmiş olduğundan tüm bunlar Fransa'da veya İspanya'da olduğu gibi izlenmemiş ve büyük tepki ve kızgınlığa yol açmıştır (Roskin 2017: 28)

1640 yılına gelindiğinde bazı konularda İskoçya ile anlaşmazlığa düşen Kral savaşmak için paraya ihtiyaç duymuştur. Ancak 1640 yılına gelinceye kadar zaten İspanya ve Fransa ile de savaşa girmiş olan I. Charles, ekonomik olarak hiçbir çıkar yol bulamamıştır. En sonunda mevcut vergileri artırmaktan başka yolu olmadığını anlayan Kral, bunun için tek yetkili olan parlamentoyu toplamak zorunda kalmıştır. Ancak toplanan parlamenterler vergileri artırmayı reddetmiş ve Kral Parlamento'yu tekrar dağıtana kadar üç hafta boyunca Kraliyet'e karşı pek çok şikayeti dile getirmişlerdir. Bunun üzerine Kral'ın muhtaç bir durumda olduğunu anlayan İskoçya, Newcastle şehrini işgal etmiş ve I. Charles'ı barış yapmaya zorlamış ve barış görüşmelerine Parlamento'nun da katılmasını şart koşmuştur. Bunun üzerine Parlamento'yu tekrar toplayan I. Charles istediklerini tekrar alamayınca Parlamento'yu tekrar dağıtmak istemiş ancak Parlamento bunu reddetmiştir. Bunun üzerine Kralcılar ile

Parlamentocular⁷⁰ arasında 1642 yılında patlak veren İngiltere İç Savaşı, ikinci bölümde de kısmen değinildiği gibi 1649 yılında Cromwell liderliğindeki Parlamentocuların zaferiyle son bulmuştur (Acemoğlu ve Robinson 2016: 178-179).

1649 yılında biten İç Savaş geride birçok önemli sonuç bıraksa da bunların en önemlisi Parlamento'nun Oliver Cromwell liderliğinde bir kralı idam etmesi olmuştur. Bu zamana kadar hem toplumdaki bazı kesimlere (Püritenler), hem büyüyen tüccar sınıfına hem de Parlamento'ya karşı tavır alan ve onları ezmek isteyen kralların ikincisi, İngiltere'de siyasetin dengesinin değiştirilemeyecek kadar yerleştiğini idam edilerek kanıtlamıştır (Roskin 2017: 28).

3.2.5. İngiltere'de Demokratik Düşüncenin Gelişimi ve Görkemli Devrim

1649 biten İç Savaş sonrasında İngiltere'de Kralcıları meydana getiren ordu ve donanma Cromwell yönetiminde kalmış önce İskoçya'ya sonra da Amerika Kıtası'nda İspanya'ya karşı başarılı sonuçlar elde etmiştir. 1653 yılında taç giymemiş bir kral olarak Parlamento'yu kapatan Cromwell, *Koruyucu Lord* ilan edilmiştir. Protestan dini vurguları baskın askeri bir rejim olan Cromwell yönetimi, uzun süreli olmamış ve 1658'de Cromwell'in ölümüyle son bulmuştur. Cromwell döneminde itirazları nedeniyle askeri gücün de etkisiyle kapatılan Parlamento ise onun ölümünün hemen ardında yine ortaya çıkmış ve kendisine karşı olan ayaklanmaları bastırarak 1660 yılında yeniden toplanmıştır. Bu Parlamento tarafından idam edilen Kral I. Charles'ın oğlu II. Charles ülkede düzeni yeniden sağlamak adına kral olarak geri çağırılmış ve 1688'e kadar sürecek *Restorasyon Monarşisi* başlamıştır. Parlamento'ya ve yönetimin diğer unsurlarına karşı babasından farklı olarak daha saygılı olan yeni kral daha esnek politikalar izlemesine rağmen ülkedeki mevcut politik sorunlar çözülememiş ve gerilim azaltılamamıştır (Black 2017 111-112).

İngiltere'de Katolik kökenli Stuart Hanedanı'nın 17. yüzyılın başlangıcından itibaren hoş karşılanmayan yönetimi babası idam edilen II. Charles döneminde de eskiden gelen sorunların devam etmesine neden olmuş ve bu hanedandan gelen krallara

⁷⁰ Parlamento tarafını tutan tarafa "Roundheads" denmiştir. Cromwell liderliğindeki bu grup saç kesimlerinden dolayı bu adı almıştır.

kuşkuyla bakılmasına sebep olmuştur. Nitekim Parlamento'yla ve ülkedeki diğer güçlerle büyük sorunlar yaşamayan II. Charles, 1673 yılında Katoliklere ve Anglikan olmayan Protestanlara yönelik kısıtlamaları kaldıran *Hoşgörü Beyannamesi*'ni yayınlamasıyla büyük bir sorunun odak noktası haline gelmiştir. Nitekim Parlamento ve İngiliz toplumu bu beyannameyi Katolik kökenli Stuart Hanedanı'nın bir tür sistem geri yüklemesi olarak düşünmüştür (Roskin 2014: 29). Ayrıca yine bu dönemde Papalığın da adının karıştığı bir Katolik devrim korkusu İngiltere'deki Stuart Hanedanı'na karşı korkuları daha çok artırmıştır (Roskin 2014: 29, Black 2017: 113).

Açık bir şekilde Katolik olmayan ya da olduğu bilinmeyen II. Charles'ın 1685'teki ölümüyle yerine aleni bir şekilde Katolik olan kardeşi II. James geçmiştir. Tahta geçer geçmez II. Charles gibi onun da bir *Hoşgörü Beyannamesi* yayınlaması var olan huzursuzluğu artırmıştır (Roskin 2014: 30). Ancak bununla da kalmayan II. James ayrıca Katolikliği topluma zorla kabul ettirme çalışmalarına başlamıştır. II. James toplumdan ve Parlamento'dan çok büyük tepkiler almasının sebeplerinden biri de o zamanki siyasal konjonktürdür. Fransa'da gücünün doruklarında olan XIV. Louis bu yıllarda Avrupa'da topraklarını genişletmek için çeşitli savaflara girmeye başlamış ve Fransız topraklarında yaşayan Katoliklere zorbalıklarda bulunup evrensel Katolik bir monarşi kurmak istemiştir. II. James de XIV. Louis'nin dini politikalarına ve sert mutlakiyetçi rejimine öykünen hareketler de bulunmuştur (Kim ve Kim 2017: 111-112). İkinci bölümde de kısmen değinildiği gibi 1686 ve 1687 yıllarında Parlamento'yu toplamayan II. James, ayrıca varisi olarak Katolik olan ikinci eşi Modenalı Mary'den olan oğlunu öne çıkarınca İngiltere'de büyük bir infiale yol açmış ve Görkemli Devrim'e giden süreci başlatmıştır.

İngiltere'de siyasetin günümüzde ulaştığı yönetim biçiminin ve demokratik normların oluşumundaki en önemli olaylardan biri olan Görkemli Devrim, yukarıda ağırlıklı olarak bahsedildiği gibi sadece siyasal ve toplumsal olayların bir sonucu değil, ideolojilerin ve fikirlerin yoğun olarak katkıda bulunduğu ve çağdaş liberal demokrasinin temellerinin atıldığı bir süreçtir. Bu süreçte İngiltere erken liberalizmin ilk temsilcileri olan *John Locke* ve *Thomas Hobbes* gibi filozofları yetiştirmiş

(Heywood 2014: 129-130) ve bir anlamda onların fikirlerinden ilham alarak Görkemli Devrim'i gerçekleştirmiştir (Heywood 2014: 74).

Tarihi boyunca birçok iç karışıklık, işgal ve anarşi ortamı gören İngiltere bunların bir benzerini de bu çapta son defa olmak üzere geç sayılabilecek bir tarih olan 17. yüzyılın ortalarında yaşamıştır. 1600'lü yılların başında ortaya çıkan *Püritenizm* sorunu, 1642-1649 yılları arasındaki İç Savaş, 1649'dan 1658'e kadar Cromwell liderliğinde askeri-dini bir rejim ve 1658'den 1660'a kadar da hukuksuz bir dönemin hüküm sürdüğü İngiltere bunlardan birçok ders çıkarmıştır (Modelski 1987: 83). Devlet gibi bir organizasyona sahip olmanın, hukukun ve temel özgürlüklerin önemi bu dönemde daha çok idrak edilmiş ve John Locke ve Thomas Hobbes gibi filozoflar tarafından da eserleri vasıtasıyla yazıya dökülmüştür.

1588 yılında doğan Thomas Hobbes, 1679'da ölmüş olmasından dolayı Görkemli Devrim'i görememiş ancak fikirleriyle onun mimarlarından biri olmayı başarmıştır. İngiltere'deki tüm iç karışıklıklara şahit olan Hobbes, İç Savaş'ın bittiği yıl olan 1649'dan iki yıl sonra yazdığı kitabı *Leviathan*'da tüm yaşanan iç karmaşaların egemen olmayan bir gücün yoksunluğunda kaynaklandığını belirtmiştir. Ona göre devlet tüm toplumun üzerinde mutlak ve sınırlanmamış bir iktidar icra etmektedir (Heywood 2014: 127). Devletin yani egemenliğin olmadığı durumlarda hayat "münzevi, yoksul, tiksindirici, hayvanca ve kısa" olacaktır. Buna göre devletin ana var oluş amacı kontrol etmek, yönetmek ve otoriteyi kullanarak istikrarı temin etmektir (Heywood 2014: 519). Hobbes'un bu düşüncelerinin bir diğer sebebi de insan doğasına dair olan inancıdır. O insanın karakterinin ancak "ölümle son bulan daimi ve huzursuz bir güç arzusu" barındırdığını iddia etmiştir. Ona göre toplumsal sorunların temelinde toplumu oluşturan bireyler olarak insanların olduğu ve tüm bu sorunların ancak tavizsiz yasalarla ve sert cezalarla çözülebileceği öngörülmüştür. Yani hukuk bir toplumun kargaşaya ve barbarlığa sürüklenişini engelleyen tek araçtır (Heywood 2014: 519).

John Locke ise Hobbes'tan kırk yıl sonra doğmuş ancak o da Hobbes'un şahit olduğu birçok huzursuzluğa ve kargaşaya şahit olmuştur. Ancak Locke'un fikirleri Hobbes ile kıyaslandığında daha yumuşaktır (Roskin 2014: 31). Hobbes gibi egemenlik

hakkının kralda olmadığını düşünen Locke, egemenlik hakkının halka ait olduğunu iddia etmiştir. O özellikle “hayat, hürriyet ve mülkiyet” gibi doğal hakların üstünde durmuş ve bu hakların güvencesini sağlayabilecek sınırlı bir hükümet sisteminin savunuculuğunu yapmıştır (Heywood 2014: 51). Onun bu fikirleri 1688 yılında gerçekleşen ve mutlakiyetçi bir yönetime son verip anayasal monarşiyi kuran Görkemli Devrim’e meşruluk sağlayan fikirler olarak görülmüştür (Heywood 2014: 74). John Locke’un en çok vurguladığı konu “mülkiyet” olmuştur. Locke için mülk sözcüğü toprak, mal ve para gibi tüm maddi değerleri kapsamaktadır (Wiesner-Hanks 2016: 535). Ona göre doğal haklardan biri olan “oy verme hakkı” temelde mülkiyet hakkına dayanmaktadır. Bunun sebebi halkın mülkünü denetleyen ve onu vergiler aracılığıyla ele geçirme gücü olan devletin yine halk tarafından oluşturulacak kurumlar yoluyla denetlenmesinin ve kısıtlanmasının gerekmesidir (Heywood 2014: 108).

Bu iki filozofun ortak noktası ise İngiltere’nin Görkemli Devrim ile başardığı çoğulcu devletin bir “hakem” veya “bilirkişi” olarak var olması gerektiğine inanmalarındır. Bu doğrultuda onlara göre devlet gereklidir ancak varoluşsal veya tanrısal bir yönetim hakkına sahip değildir. Devletin egemenliğinin anlamı hukuk ve sistem yoluyla gerçekleştirilen bir fikir birliği ya da toplumsal bir sözleşme olmasıdır (Heywood 2014: 129-130). İngiltere’de 17. yüzyıl boyunca devlete ve sisteme karşı bakış bu şekilde değişir ve olgunlaşırken bunların sadece filozofların veya düşünürlerin zihinlerinde olmadığını kanıtlayan hareketler de meydana gelmiştir. İç Savaş’ın sonlarına doğru kraliyet karşıtı olan ve “Eşitlikçiler” adı verilen bir grup, Tanrı karşısında bütün insanların eşit olduğunu ve hiçbir manevi ya da dünyevi rehberliğe ihtiyaçları olmadığını söyleyen Püritenizmden etkilenerek, herkesin oy hakkına sahip olduğunu savunmaya başlamıştır. Bu doğrultuda 1647 yılında Putney’de toplanan Eşitlikçiler İngiltere’de iki yüz yıldan uzun bir süre sonra gerçekleşecek olan “bir adam, bir oy” fikrini ortaya atmışlardır. Toplanan grup o dönem için her ne kadar istediklerini elde edemese de bu toplantı sayesinde “evrensel oy hakkı” fikrini dünyaya tanıtmıştır (Roskin 2014: 29).

17. yüzyıl İngiltere’sinde böyle bir siyasi ve fikri ortamda gelişen Görkemli Devrim, ikinci bölümde de değinildiği gibi Oranjlı William’ın Hollanda’dan gelerek

İngiltere tahtına geçmesiyle gerçekleşmiştir. 1649'da I. Charles'ın idam edilmesinden sadece otuz dokuz yıl sonra bir başka kralı daha tahttan eden Parlamento, 1688 yılındaki devrimden sonra 1689'da kraliyet tacını Oranjlı William'a teklif ederken önce onunla kullanılacak yeni anayasayı müzakere etmişler sonrasında da hazırladıkları Haklar Bildirgesi'ni (Bill of Rights) yayınlamışlardır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 180). Bunlara göre Görkemli Devrim temel toplumsal haklar ve özgürlüklerle birlikte mülkiyet hakkını getirmiş ve bunları kutsamıştır. Bütçe ve vergilendirmelerin kontrolü kralın elinden alınmış ve Parlamento'ya verilmiştir. Ayrıca her ne koşulda olursa olsun kralın Parlamento'yu fesih yetkisi elinden alınmıştır. Yeni düzende ayrıca çoğulculuğa ve temsile önem verildiğinin bir işareti olarak Avam Kamarası'na da birçok yetki verilmiştir. Hem bütçenin belirlenmesinde hem de vergilendirmede artık söz hakkı olan Avam Kamarası'nın gelişmesi ülkedeki küçük üreticilerin, tüccarların ve çiftçilerin de söz sahibi olması anlamına gelmiş ve bu gruplar Avam Kamarası vasıtasıyla Parlamento'da lobicilik faaliyetlerine başlamışlardır (Kim ve Kim 2017: 113).

Gerçek anlamda bir değişim vadeden ve ülkenin yüzlerce yıllık mücadelesi içinde ilk defa çok somut bir şekilde kazanımları ortaya koyan Görkemli Devrim'in ardından siyasetin merkezi de değişmiştir. VII. Henry ile başlayan siyasal merkezîyetçilik, VIII. Henry'nin ile yukarı da değinildiği gibi ilk defa Parlamento'ya doğru kurumsal bir kaymayı başlatmış ve 1688 Görkemli Devrim ile birlikte de bu süreç tamamlanmıştır. Locke'un çokça vurguladığı mülkiyet haklarının yanında, Hobbes'un vurguladığı devletin egemenlik durumunu da getiren Görkemli Devrim, bunu Parlamento vasıtasıyla yapmıştır. Buna göre Devrim'den önce devletin kabiliyet ve kapasitesi genellikle kralın uygulamaları üzerinden gerçekleştiği için Parlamento bu duruma temkinli yaklaşmış ve gerekli adımların atılması için iki tarafın da anlaşması ya da yapılacak işi uygun bulması gerekmiştir. Ancak Devrim ile devletin kontrol ve kabiliyetleri sadece Parlamento üzerinde toplandığı için siyasal merkezîyetçilik ideali gerçekleşmiştir (Acemoğlu ve Robinson 2016: 184). Ayrıca bu durum siyasal kurumların yani Parlamento organlarının çoğulcu yapısıyla birlikte belirli ya da zorba güç odaklarının gelişmesini engellemiştir (Acemoğlu ve Robinson 2016: 181). Bu durum Hobbes'un idealindeki devlet düzeni olan *Leviathan*'ın da bir ölçüde gerçekleşmesi anlamına gelmiştir.

3.3. İngiltere'nin Yükselişinin Ekonomik Yüzü

İngiltere'nin 17. yüzyılın sonlarından başlayarak 18. yüzyılda görünür hale gelen başarısının arkasındaki en önemli etkenlerden biri de ekonomidir. Finansal ve mali gelişmeler de ekonomi çatısı altında incelendiğinde İngiltere'nin başarısı daha anlaşılır hale gelmektedir. Niall Ferguson, *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirishi* adlı kitabında İngiltere'nin başardığını; malların, sermayenin ve işgücünün dünya üzerinde serbest dolaşımını sağlaması olduğunu söylemiştir. Ferguson'a göre Batı'nın hukuk, düzen ve yönetim normlarını dünya genelinde benimseten bu olmuştur. İngiltere bunu yapmayı başarırken dört araç kullanmıştır. Bunlar; *serbest piyasa, hukukun üstünlüğü, yatırımcıyı koruma ve görece dürüst yönetimdir*⁷¹ (Ferguson 2017: 19-20). Büyük bir kısmı ekonomiyle alakalı olan bu norm ve araçlar, İngiltere'nin başat güç konumuna gelişindeki önemli etkenlerdir.

George Modelski'nin yaratıcısı olduğu *Uzun Döngüler Teorisi*'ne göre 15. yüzyıldan sonra oluşan beş uzun döngünün üçüncü döngüsünde başat güç olan İngiltere'nin bu dönemde elde ettiği başarılarında çeşitli etkenler vardır. İkinci bölümde de bahsedildiği gibi bu dönemdeki en büyük etkenlerden bazıları deniz gücü ve donanma olmuştur. Ancak Modelski'ye göre İngiltere'nin hegemonya kurduğu bu dönemde çok önemli rol oynayan başka etkenler de vardır. Bunlar büyük bir *Ekonomik Seferberlik* ve ekonomik kontrolün araçları olan *İngiltere Merkez Bankası* ve *Ulusal Borç*'tur (Modelski 2005: 11). Buna göre İngiltere o dönem hem savaşlar hem de diğer ihtiyaçları için lazım olan parayı İngiltere Merkez Bankası'nın düzenlediği ekonomik sistemde krediler yaratarak bulmuştur. Aldığı borç paraların da düzenlenmesi ve faizlerinin ödenmesi bu ekonomik sistem içerisinde mümkün olmuştur. Ayrıca bu dönemde kurduğu sistem ve ilgili kurumlarla İngiliz Sterlini'ni stabilize etmeyi başaran İngiltere, bunun etkisini de ticaretindeki genişlemeyle görmüştür. Modelski'ye göre tüm bu sistemin meşruiyeti 17. yüzyıl filozofları olan *Thomas Hobbes* ve *John Locke*'ın yazdıklarıyla sağlanmıştır (Modelski 1987: 83).

⁷¹ Niall Ferguson'un kitabında anlattığı "dünyayı biçimlendiriş dönemi" her ne kadar bu tezin kapsadığı dönem olan 17. ve 18. yüzyılların yanında 19. yüzyılı da kapsasa da, İngiltere'nin hegemonya kurmasını sağlayan sistemin temelleri 19. Yüzyıldan önceki dönemlerde atılmıştır.

Yukarıda yazılanlardan da anlaşılacağı üzere İngiltere tarihsel süreçte ekonomide de rakibi olan ülkelerden farklı bir sistem geliştirmiştir. Ancak bu farklılık İngilizler tarafından tamamen yeni kurumların ya da sistemlerin bulunması anlamını taşımamaktadır. Çünkü Avrupa’da bugünkü modern ekonominin kökeni olduğu düşünülen gelişmeler İngiltere’de değil diğer Avrupa ülkelerinde başlamıştır. İngiltere’nin buradaki farkı diğer ülkelerden devraldığı kurum ve sistemleri çok daha ileriye götürebilmesi ve bunlarda sürekli bir reforma girişebilmesi olmuştur. Niall Ferguson bu bağlamda İngiltere’nin Kıta Avrupası’ndan farkının ”serbestlik kuralı” olduğunu söylemiştir. Daha önceki bölümde değinilen siyasal ve toplumsal gelişmeler nedeniyle İngiliz toplumunda daima liberal bir eleştiri veya muhalefet hazır bulunmuştur (Ferguson 2016: 22). Bu durum da hem ekonomik sisteme hem de onun gelişimine yansımıştır.

İngiltere’nin birçok iç karışıklık yaşadığı ve siyasal merkeziyeti henüz oluşturmaya başladığı 15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa ekonomisi oldukça hareketli günler geçirmiştir. Bir yandan Akdeniz vasıtasıyla doğudan başta baharat olmak üzere birçok ürünün karlı ticareti gelişmiş diğer yandan da Amerika Kıtası’nın keşfiyle değerli madenler Avrupa’ya piyasalarına girmeye başlamıştır. Bu ortamda en önemli finans merkezleri ve tüccarlar İtalyan şehir devletleri olan Venedik, Cenova ve Floransa’da bulunmaktadır. Ayrıca Augsburg’da çeşitli kraliyetleri finanse eden ve büyük bir bankacılık-ticaret ağı kuran *Fuggerler* gibi aileler de önemli figürler arasında yer almışlardır. Ancak bir süre sonra gelişen devlet organizasyonları ve giderlerle bu tür şehir ve aileler yeterli olmamaya başlamış ve bankacılık işlemleri diğer ülke ve şehirlere de yayılmışlardır. Ancak asıl büyük değişim ve gelişmiş organizasyon 17. yüzyılın başlarında Hollanda’da ortaya çıkmıştır. 1609’da kurulan *Wisselbank* Hollanda’da altın ve gümüşle ilgili tüm ticari işlemleri tekeline almış ve hem devlete hem de özel sektöre krediler vermeye başlamıştır (Wiesner-Hanks 2016: 682).

3.3.1. Mali Devrim

17. yüzyılda daha çok merkezileşen ve güçlenen büyük imparatorluklar ve devletler daha uzun ve şiddetli savaflara girmeye başlamışlardır. Bu durum da

savaşların yıpratıcılığının artmasını sağlamış ve hem devletleri hem de toplumları daha çok etkilemeye başlamıştır. Ancak yeni savaş düzeni ikinci bölümde açıklanan yeni *güç dengesi sistemi* içerisinde gerçekleşmeye başladığı için devletler daha kapsamlı ittifaklar oluşturmaya başlamış bu durum da devletlerin birbirine yardım edebilmesini sağladığı için savaşların kısa sürede bitmesini engellemiş ve en “dayanıklı” olan tarafın mücadeleyi kazanma durumu ortaya çıkmıştır. 16. yüzyılda milyon sterlinlerle ifade edilen savaş giderleri 17. yüzyılda on milyonlarca sterlinle ifade edilmeye başlamış, bu durum da savaşın ancak kredisini ve ikmal maddelerini yeterli bir şekilde sağlayabilen ittifak tarafından kazanılmasını sağlamıştır. Bu durum “Mali Devrim” denen hem devlet ekonomisini hem de özel sektörü etkileyen bir dizi değişikliğin ve yeniliğin en büyük sebeplerinden biri olmuştur. Mali Devrim, Batı Avrupa’da temelde bu yeni ekonomik ve siyasal konjonktürde gelişen bankacılık ve kredi sistemidir (Kennedy 2015: 110-111).

Mali Devrim’in bir diğer sebebi de özellikle 16. yüzyıldan itibaren artmaya başlayan ticaretin yeni ve daha gelişmiş sistemlere ihtiyaç duymaya başlamasıdır. Ortaçağ Avrupası’na özgü olan dönemlik panayırlar artan ticaretle birlikte yeterli gelmemeye başlamış ve yerlerini sürekli açık olan takas merkezlerine bırakarak kıymetli evraklar denen kambiyo ve kredi senetlerinin kullanımı başlamıştır. Başta Amsterdam olmak üzere Londra, Lyon, Frankfurt ve diğer bazı Avrupa şehirlerinde faizciler, mal alım satımcıları, sarraflar, borç senedi tüccarları ve komisyoncular ortaya çıkmaya başlamıştır (Kennedy 2015: 111). Ayrıca bu dönemde 1602’de *Hollanda Doğu Hindistan Şirketi*’nin kurulmasıyla hisse senetleri Kuzeybatı Avrupa’da görülmeye başlamıştır. İlk hisse senedi satıcıları olarak ortaya çıkan İtalyan şehir devletlerinden bunu öğrenen ve Amsterdam’a taşıyan Hollanda Doğu Hindistan Şirketi, zamanla bunun yaygınlaşmasını sağlayarak denizaşırı yatırımlardan para kazanmak isteyen yatırımcıları Amsterdam’a çekmiştir. O dönem her türlü malın toptan alım ve satımının yapıldığı *Amsterdam Borsası* zamanla her türlü özel ve kamusal yatırımların hisselerinin satıldığı bir yere dönüşmüş ve ekonomik bir merkez haline gelmiştir (Wiesner-Hanks 2016: 683).

Mali Devrim'in bir diğ er sebebi de yine artan ticaretle birlikte yeterli gelmemeye başlayan metal paralardır. Hem kolonileş menin başlaması hem de denizaş ırı ticaretin çok hızlı bir şekilde geliş mesiyle artan ticaret açıklarını kapatabilmek için her gün daha fazla kullanılmaya baş lanan ve dış arı giden değerli madenler zamanla yeterli gelmemeye başlamıştır (Kennedy 2015: 111). Ayrıca bu dönemde artan ticaret bankacılığ ın da yayılmasına sebep olmuş ve tüccarların ellerindeki makbuzlar aracılığ ıyla bankalara para yatırmaya veya çekmeye başlamasına öncülük etmiştir. Ancak bu durum da makbuzların karş ılığ ı olan metal paralar yani değerli madenlerin piyasada yeterli olarak bulunamamasına sebep olmuştur. Ardından özellikle Antwerp, Amsterdam, Hamburg ve Londra'daki bankalar ve tüccarlar ellerinde zaten maddi bir karş ılığ ı olan makbuzları *banknot* olarak kullanmaya başlamış lar ve Mali Devrim'e büyük katkı yapmış lardır (Wiesner-Hanks 2016: 682).

Ç ağ daş dünyadaki gibi elektronik hesaplamaların olmadığı, iletişimin zaman gerektirdiğ i ve kontrol mekanizmasının tam olarak kurulamadığı yüzyıllarda ortaya çıkan bu ticari ve mali geliş melerin temeli sayılan eksiklikler dolayısıyla onur, dürüstlük ve güvenilirlik gibi kavramlar üzerine kurulmuştur. Bu dönemde insanlar paralarını ancak böyle güvence altına alabilmiş ler ve gereken ödemelerin yapılmaması durumunda piyasadaki tüm kredilerini yitirmiş lerdir. Öyle ki bu dönemde İflas dolayısıyla ödenmeyen borç lar dahi kötü yönetime ya da beceriksizliğ e dayandırılmamıştır. Örneğ in bu dönemde İngiltere'de ilgili iflas yasası; İflas ederek borç larını ödemeyen insanların "ancak hileyle baş kalarının mallarını zimmelerine geçirdiklerinden ya da akılsızca, vicdansızca ve insafsızca hareket ettiklerinden" bahsetmiştir (Wiesner-Hanks 2016: 681). Ekonomi söz konusu olduğ unda insanlar için geçerli olanlar devletler için de geçerli olmuştur. Giderlerini karşılayabilmek için tahvil senedi, makam ya da kar getirme potansiyeli yüksek uzun vadeli hisse senedi satışı yapan devletler, gelen parayı silahlı kuvvetlere harcamıştır. Ancak bir devletin de borç bulabilmesi için tüccarlar gibi bazı şartları yerine getirmesi gerekmiştir. Buna göre bu borç ların bulunduktan sonra zamanında ve düzenli bir şekilde geri ödenebilmesi için garanti edilmesi gerekmiştir. Bu da yukarıda da kısmen bahsedilen iki şart getirmiştir. Bunlardan birincisi "gerekli sistem ve organizasyon", ikincisi ise "güven" olmuştur. Bu

dönemde ikisini sağlayabilen devlet başarılı olarak değerlendirilmiştir (Kennedy 2015: 112).

17. yüzyılın başat gücü olan Hollanda'nın bu dönemdeki yükselişi en başarılı devletlerden biri olduğunu kanıtlamıştır. Ancak 17. yüzyılda Mali Devrim'de öncülük eden ve başkenti Amsterdam'ı Avrupa'nın finansal merkezi yapmayı başaran Hollanda ikinci bölümde genişçe anlatılan askeri ve siyasi mücadelenin yanında ekonomik problemler de yaşamıştır. Bu ekonomik problemler savaşlardan kaynaklanan ticaret yapmadaki zorluklar değil ekonomideki yapısal değişimi gerçekleştirememenin oluşturduğu problemlerdir. 16. yüzyılın sonlarından başlayarak ticarete çok öne çıkan ve buradan kazanılan sermayeyi yönetici sınıf olan "ticari aristokrasi" sayesinde başarılı bir şekilde yöneten Hollanda, bir süre sonra bu sürecin kendisine olan zararlarıyla karşılaşmıştır.

Avrupa'nın finansal merkezine dönüşmesi dolayısıyla kendisine çok sayıda yatırım çeken, bu yatırımlarla diğer ülkelere ve şirketlere krediler sağlayan ve gelişmiş bankacılık faaliyetleriyle para değişimini kendisi aracılığıyla yaptıran Hollanda büyük bir sermaye fazlası edinmiştir. Ancak bu tür ekonomik faaliyetlerden gelen faiz gelirleri sayesinde bile geçimini sağlayan Hollandalı tüccar ve şirketler, ilerleyen yıllarda bunun etkisiyle ticari gelirleri yatırıma dönüştürmekten çekinmişlerdir. Elleriindeki sermayeyi risk faktörü sebebiyle üretime ya da imalat sektörüne yatırmaktan çekinen Hollandalılar, bir süre sonra değişen siyasal atmosfer ve savaşların yüküyle karşılaşmışlardır. Üretmek yerine dışarıdan gelen mallar bir süre sonra savaş ortamında devletin borçlanmasına sebep olmuş, bu borçlanmalar da vergiler yoluyla ikame edildiği için yükselen ücretler ve maliyetler dolayısıyla üretim ekonomisi daha da imkansız hale gelmiştir (Kennedy 2015: 112-113). *The Secrets of Hegemony* kitabının yazarları Tai-Yoo Kim ve Daeryoon Kim'e göre de Hollanda'nın en büyük başarısızlık sebeplerinden biri bu olmuş ve savaşların başlamasıyla sıkılaştıran merkantilist politikalara karşı ticari bir toplumdaki sanayileşmiş bir topluma geçilememesinin zararları görülmüştür (Kim ve Kim 2017: 99-100).

Portekiz, İspanya ve Hollanda gibi rakipleri İngiltere'den daha önce denizaşırı ticaretlerine başlasalar ve geniş ticaret ağları kursalar da İngiltere de bu yüzyıllarda

ticari bir toplum olmayı başarmıştır. İngiltere’de bu durum özellikle 100 Yıl Savaşları ve Güller Savaşı’yla daha belirgin hale gelmiştir. Bunun sebebi genelde refahı ve zenginliği elinde tutan aristokrasinin bu savaşlarda büyük bir güç kaybına uğramış olmasıdır. Uzun süren ve oldukça yıpratıcı olan bu savaşlar çok sayıda soylu ailenin çöküşüne, zengin aristokratların güç kaybına ve şövalyelerin de ölümüyle sonuçlanmıştır. Bunun üzerine İngiltere’de toplumsal düzende bunların arkasından gelen *eşraf* (*gentry*) sınıfı özellikle ticarete büyük bir fırsat yakalamıştır. O dönemde İngiltere’de soylu olmayan ancak bir bölgede sahip oldukları mallarla ve ticaretle öne çıkan tüccarlar, çiftçiler ya da küçük üreticiler olarak tanımlanabilecek *eşraf*, ayrıca bulunduğu bölgelerdeki bürokratlarla kan yoluyla ya da başka yollarla yakın ilişkiler içinde olduğu için toplumda söz sahibi olma süreci de hızlanmıştır. Bu dönemde VIII. Henry’nin Güller Savaşı’ndan galip çıktıktan sonra ülkede var olan soyluları silahsızlandırması ve VIII. Henry’nin Katolik Kilisesi’ni ülke dışına atarak mallarına el koyması yine eşrafın işine yaramıştır. Katolik Kilisesi’nin çok zengin mal varlığının yanında sahip olduğu geniş toprakların eşraf tarafından uygun fiyatlara satın alınması onlara büyük bir güç sağlamıştır. Eşrafın büyük bir ekonomik ve toplumsal güç olarak ortaya çıkışı onların dayandığı temel olan *mülkiyeti* de öne çıkarmıştır. Toplumdaki sosyal sınıflar soyluluğun yanında artık mülkiyete göre de belirlenmeye başlamış ve piyasa merkezli toplumun adımları atılmıştır (Kim ve Kim 2017: 106).

Hem uzun ve netameli bir demokratikleşme süreci hem de gücün yanında zenginliğin de Kraliyetten tabana doğru yayıldığı bir süreci yaşayan İngiltere için bu bağlamda 16. yüzyıldaki en önemli dönüm noktalarından biri daha önce de birkaç defa bahsedildiği gibi 1588 yılında İngiliz Donanması’nın İspanyol Yenilmez Armada’sını mağlup etmesi olmuştur. Böylece hem Atlantik ticaretinde hem de Kıta Avrupa’sına olan ticarete rahat bir döneme giren İngiltere, bir devlet olarak I. Elizabeth döneminde yapılan adımlarla da önemli bir gelişme kaydetmiştir. Ancak 15. yüzyılda Tudor Hanedanı ile başlayan gelişme 1603 hükümdar hanedanının değişmesi ve I. James’in iktidara gelişiyle bazı duraklamalar yaşamıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 108). Bu dönemde daha önce de bahsedildiği gibi I. James’in mutlak monarşi anlayışıyla yarattığı yönetsel ve Katolik geçmişi nedeniyle yarattığı dinsel problemlerin yanında

ekonomide de bazı problemler meydana gelmiştir. Bunların en önemlisi “tekel” problemidir.

İngiltere'nin denizaşırı ticari faaliyetlerinin başlaması ile bu ticari faaliyetlerin kimler tarafından yürütüleceği de bir problem haline gelmiştir. Fransa ve İspanya gibi ülkelerde ticaret Kralların kendilerine güç devşirmek için verdiği imtiyazlar ve izinlerle kısıtlı hale getirilmiştir. Ancak kraldan izinli veya imtiyazlı şirketlerin ticaret yapabildiği yerler ve rotalar ortaya çıkmış bu da ticari özgürlüğü kısıtlamıştır. İngiltere'de aynısını yapmak isteyen I. James bu yollarla şirketlere tekel hakları vermeye başlamıştır. Ancak bu döneme geleşeye kadar ekonomik faaliyetlerin özgür olması gerektiği fikrini benimsemiş olan ve Kraliyet'e karşı da güçlerinin farkında olan soylular ve eşraf buna karşı gelmişlerdir (Kim ve Kim 2017: 112). Bu sorunu 1623 yılında parlamentoya taşıyan İngilizler, bunun sonucunda çıkartılan *Tekel Kanunu* ile Kraliyet'in ve tekel kurmuş şirketlerin bu haklarını kısıtlamışlardır. Ekonomideki bu tekellerin ülke içinde olanlarının tamamen ortadan kaldırılması ise 1642-1649 arasında gerçekleşen İç Savaş sürecinde gerçekleşmiştir (Acemoğlu ve Robinson 2016: 182).

İç Savaş'tan sonra Koruyucu Lord olarak ülkeyi yöneten Cromwell'in 1651'de çıkarttığı Denizcilik Kanunu (Navigation Act) ile Hollanda'nın ticarete kurduğu tekele karşı meydan okuyan İngiltere'nin bu dönemde en büyük rakibi hem Baltık'ta hem de doğudan gelen baharat ticaretinde bir tekel kurmuş olan devlet destekli Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'dir. Ayrıca Hollanda Doğu Hindistan Şirketi, İç Savaş süresince İngilizlerin Kuzey Amerika ve Batı Hint Adaları'ndaki kolonilerinin ticaretinde de büyük avantaj sağlamıştır (Kim ve Kim 2017: 108). Ancak 1651'den itibaren Cromwell yönetimi altında gelişen İngiliz ticareti ve İngiltere Doğu Hindistan Şirketi, 1652'de başlayan ve 1674'te biten İngiltere-Hollanda Savaşları'nda başat güç Hollanda'ya karşı açık bir zafer kazanılamasa da, Hollanda'nın İç Savaş süresinde sağladığı avantajlardan daha büyüğünü elde etmiştir. Bu süreçte ikinci bölümde de bahsedildiği gibi donanmasını güçlendiren ve ticaret filolarını korumayı daha başarılı bir şekilde sağlayan İngilizler, en büyük başarıyı kendi Doğu Hindistan Şirketi'ndeki değişimlerle sağlamışlardır. Buna göre eski sistemde gerçekleştirdikleri seferden sonra yatırımcılarına hem anaparalarını hem de faizlerini ödeyen Şirket, Cromwell'in

düzenlemelerinden sonra sadece faizleri ödemeye başlamış ve diğer ödemeleri daha uzun sürelerle yayarak ticaret kapasitesine bir devamlılık getirmiştir (Kim ve Kim 2017: 109-110).

1652-1674 yılları arasında meydana gelen savaşlar devam ederken İngiltere'nin başka bir avantajı da ticaret mallarındaki değişim olmuştur. 1660'lı yıllardan itibaren Hollandalıların tekel kurduğu baharat ticaretinin yerine yün ve pamuklu kumaş ticareti çok yaygın bir hale gelmiş bu da bu ürünlerin bir numaralı üreticisi olan İngiltere'nin işine yaramıştır. Bu dönemde yapılan bir diğer atılım ise Cromwell'in İspanyolların elinde olan Jamaika'yı fethetmesi olmuştur (Kim ve Kim 2017: 110). Bunun en büyük getirisi ise 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'nin en büyük ticaret kalemi olacak *şeker ticaretine* başlamasını sağlaması olmuştur (Ferguson 2017: 37). İngiliz ekonomisi 1660'da II. Charles'ın iktidara gelmesiyle başlayan ve 1688 Görkemli Devrim'e kadar süren *Restorasyon Monarşisi* zamanında da gelişimini sürdürmüştür. Bu dönemde aşağıda daha detaylı bir şekilde bahsedilecek olan küçük üreticiler eliyle başlamış sanayileşme sürecinin yanında iç ve dış ticarete meydana gelen büyüme İngiltere'de ekonomiyi güçlendirmiştir. Bu duruma ülke içinde ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmesi de ayrıca katkılarda bulunmuştur (Kim ve Kim 2017: 111).

1688'deki Görkemli Devrim'e kadar bu şekilde gel-git yaşayan bir toplumsal ve siyasal ortamda ekonomik büyümesini gerçekleştiren İngiltere, Görkemli Devrim ile özgürlüklerini ve parlamenter monarşi sistemini kesin biçimde sağlamasının yanında ekonomik açıdan da bir dönüm noktası yaşamıştır. Mali Devrim'in Avrupa'daki öncüsü olan Hollanda ile Oranjlı William aracılığıyla tahtları birleşmiş olan İngiltere büyük benzerlikler taşımaktadır. İki devlet de Protestan'dır ve parlamenter yönetimi benimsemiştir. Ancak İngiltere'de var olan sermayeye, ticarete, imkanlara, nüfusa ve coğrafi konum avantajına rağmen ekonomik hayattaki düzensizlik göze çarpmıştır. Bu yüzden İngiltere ve Hollanda tahtlarının birleşmesi iki devlet arasındaki düşmanlığı otomatik olarak sonlandırmasının yanında Hollanda'nın ekonomik sistemini de İngiltere'ye taşımıştır. Avrupa'nın finans merkezi olan Hollanda'dan taşınanlar arasında elbette en önemlileri finansal kurumlar olmuştur (Ferguson 2016: 45).

İngiltere'nin bu bağlamda gerçekleştirdiği en büyük yeniliklerden biri yaklaşık 90 yıl önce Hollanda'da kurulan *Wisselbank* benzeri bir merkez bankası kurması olmuştur (Ferguson 2016: 45). 1694'te kurulan *İngiltere Merkez Bankası*, İngiltere ve Fransa'nın 17. yüzyılda başlayan ve 1815'e kadar süren aralıksız savaşlarının ilki olan 9 Yıl Savaşları (Augsburg Birliği Savaşları) devam ederken kurulmuştur. Devlet ve tüccarlar arasında yapılan bir anlaşma sonucu ortaya çıkan bu banka devlet harcamaları için gerekli parayı bulmak için kurulmuştur. Buna göre İngiltere Merkez Bankası tüccarlarla ve şirketlerle yaptığı anlaşmalar yoluyla borçlar almış ve bunu da devlete aktarmıştır. Bunun karşılığında şirketler ve tüccarlar da bazı imtiyazlar ve ayrıcalıklar kazanmışlardır. İngiltere Merkez Bankası sadece devletin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmamış kambiyo senetlerini dönüştürmek, özel krediler vermek ve banknot paraları basmak gibi işlemler de yapmış ve bunlardan da kar sağlamıştır (Kim ve Kim 2017: 114). Ayrıca İngiltere Merkez Bankası'nın kurularak piyasayı düzenlemiş bu yüzden de İngiltere de borsanın büyüüp gelişmesine yol açmıştır (Kennedy 2015: 115).

İngiltere'nin Hollanda'dan Mali Devrim ile aldığı en yararlı uygulamalardan biri de Hollanda'nın kullandığı *uzun vadeli devlet tahvilleri* sistemi olmuştur. Bu sistem tahvillerin kolayca alınıp satıldığı bir borsada devletin harcamaları için gerekli parayı bulabilmek amacıyla uygulanmış ve devletin düşük faiz oranlarından büyük miktarlarda borç bulabilmesini sağlamıştır (Ferguson 2016: 45). İngiltere'nin Hollanda'dan aldıktan sonra başarıyla uyguladığı bu sistem 1568-1648 yılları arasında gerçekleşen 80 Yıl Savaşları'nda Hollanda'nın İspanya'ya savaşı finanse edebilmesini sağlamış ve onu zafere ulaştıran en büyük etkenlerden biri olmuştur. Bu sistem daha sonra İngiltere'nin de girdiği savaşların maliyetini karşılamakta büyük bir rol oynamıştır (Kim ve Kim 2017: 113-114).

17. ve 18. yüzyıldaki tüm bu ekonomik gelişmeler ve kurumlar yukarıda da belirtildiği gibi temelde devletlerin yapılan savaşları finanse edebilmesi için gerçekleşmiştir. Buna göre 18. yüzyıldaki savaşlarda devletlerin savaş için ayırdığı bütçelerin yüzde 75'i borçlarla sağlanmıştır. Özellikle İngiltere 17. yüzyılın sonundan 18. yüzyılın sonuna kadar girdiği savaşların her birinde bir öncekine göre çok daha fazla harcama yapmış ve bunun sonucunda bu savaşların maliyetini karşılamak için daha

fazla para bulması gerekmiştir (Kennedy 2015: 115-116). Diğer devletlerden farklı olarak bunu başaran İngiltere piyango bileti satışlarından bile gelir sağlamıştır. Buna göre ucuz fiyatta çok fazla sayıda piyango bileti satışa çıkartan devlet bunların hepsinin satılması için de kazanan sayısını artırmıştır. Böylece kazanma umuduyla çok daha fazla satılan biletlerden de ciddi bir gelir elde edilmiştir. Her bilet alana bir ödül vadeden bu sistemde İngiltere bunları zamana yayarak taksit taksit ödemiştir. Örneğin devletin düzenlediği ilk piyango satışı 1694'te olmuş ve bilet alanların her birine ödül olarak 16 yıl boyunca bir sterlin verilmiştir (Kim ve Kim 2017: 114). Bu bir nevi uzun vadeli tahvil senetleri uygulamasına benzemiş ve devlet gereken parayı farklı uygulamalar adı altında olsa da tedarik ederek ilerleyen yıllarda geri ödemiştir. İngiltere ayrıca bu dönemde bonolar sayesinde

Mali Devrim'in İngiltere'de neden bu derece başarılı olduğu da bir tartışma konusudur. Buna göre İngiltere'nin Hollanda'dan aldığı Mali Devrim'in başarılı olmasının en büyük sebeplerinden biri İngiltere'de Hollanda'dan farklı olarak merkezi bir devletin olması ve bunun vasıtasıyla 1660 yılından itibaren ekonomik sistemini reforme etmesi olmuştur (Kim ve Kim 2017: 97). Özellikle 1688 yılından itibaren ise siyasetin merkezinde Parlamento olması ve onun çoğunlukçu yapısı, haksız bir rekabeti önlemiş, mülkiyet hakları gibi hukuki ekonomik açıdan çok önemli hakları garanti altına almış ve serbest piyasa şartlarının oluşmasını sağlamıştır. Bu durum da Mali Devrim'in gerçekleşmesinde ve başarıya ulaşmasında önemli etkenlerden biri olan piyasaya güveni sağlamıştır. Bu bağlamda ekonomide kurumsal bir çerçeve kurmayı başaran İngiltere yatırımcılara, bankerlere, tüccarlara, şirketlere ve halka ekonominin herhangi bir alanında borç verilen ya da yatırılan paraların faizleriyle birlikte geri ödeneceğini garanti etmiştir. Bunu mali dürüstlük ve ekonomi merkezli bir yönetim anlayışıyla hayata geçiren İngiltere, bu duruma piyasayı inandırabilmek için çeşitli önlemler almıştır. Bu önlemlerin başında da iş başına gelen gelen hükümetlerin ek vergi çıkarma haklarıyla gelerek herhangi olumsuz bir durumda bir gelir kapısına sahip olduklarını belirtmeleridir (Kennedy 2015; Kim ve Kim 2017).

İngiltere'nin vergi koyma ve toplamadaki başarısı da onu dönemin diğer devletlerinden ayıran bir alan olmuştur. Buna göre bütçenin çok önemli bir kısmını

oluşturan vergi gelirlerini İngiltere özellikle 1688 Görkemli Devrim'den sonra yapılan reformlarla tam dört kat artırmıştır. Bu dönemde İngiltere'nin topladığı vergiler nüfusu kendisinden çok daha fazla olan Fransa'dan ortalama iki-üç kat fazla olmuştur. Kurdukları ekonomik sistem ve organizasyonla o dönem devletlerin büyük bir problemi olan vergi toplama sorununu da azaltan İngiltere az sayıda vergi memuruna bunun için görevlendirmiştir. Bu dönemde ayrıca az sayıda gerçekleşen mala zorla el koyma vakaları da vergi toplama sisteminin bir başarısı olarak gözükmiştir. İngiltere'nin büyük bir başarı sağladığı bir başka konu da vergilerin halka yansımalarını halkın gözünden kaçırarak vergiye karşı direnişi azaltması olmuştur⁷². Buna göre o dönem vergi gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturan tüketim ve gümrük vergilerinin üretici, ithalatçı ve ihracatçıdan direkt olarak alınmaya başlaması, vergilerin tüketici yani halk üzerinde etkilerini azaltmıştır (Kim ve Kim 2017: 115-116).

Bu tür sistemler dönemin diğer büyük devletleri ve İngiltere'nin rakibi olan ülkelerde ise büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Örneğin Hollanda daha önceki kısımlarda da sıkça bahsedilen başarısızlık sebeplerinin yanında vergi toplama konusunda da başarısızlık yaşamıştır. Bunun en büyük sebebi İngiltere gibi merkezi bir yönetimin olmaması ve eyaletler halinde yönetilen ülkenin her bir kısmındaki farklı vergi toplama yöntemlerinin uygulanması olmuştur. Ağır savaş koşulları altında artan maliyetleri karşılamak için gerekli olan vergi gelirleri, merkezi bir sistem olmadan ve gereken koordinasyon sağlamadan toplanamamış ve bu da Hollanda ekonomisini ciddi şekilde etkilemiştir. Hollanda'nın mali sistemi ayrıca o dönemde yürütülen sert ve oldukça değişken merkantilist politikalara ayak uyduramayarak özellikle gümrük vergilerinde büyük bir sıkıntı yaşanmasına sebep olmuştur (Kim ve Kim 2017: 97-98).

İngiltere'nin 17. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar başlıca rakibi olan Fransa da vergiler konusunda büyük problemler yaşamıştır. Bu sorun da temelde Fransa'nın ekonomik anlamda düzgün bir sistemi olmamasından kaynaklanmıştır. Fransız maliyesi ortaçağdan beri Fransa'da var olan bir sistem ile kent yönetimleri, ruhban sınıf, taşradaki meclisler ve giderek çoğalan vergi mültezimleri tarafından yürütülmüştür. Bu gruplar ülke içinde Kraliyet'in gelirlerini toplamış ve İngiltere'de de

⁷² Bu konuda İngiliz toplumunun vergilere karşı tutumunu değiştiren bir başka etken de daha önce açıklandığı gibi vergilerin çoğunlukçu bir yapısı olan Parlamento'nun kontrolünde çıkıyor olmasıdır.

büyük bir problem olan kraliyet tekellerini denetlemişlerdir. Bu gruplar bunları yaparken aynı zamanda beklenen gelir üzerinden yüksek faiz oranlarıyla Kraliyet'e para vermişlerdir. Vergi sistemi içerisindeki mültezimler ise kendi içinde farklı gruplara ayrılmışlardır. Kilise bölgesi mültezimleri, yöre mültezimleri ve genel bölge toplayıcıları gibi karmaşık ve hiyerarşik bir yapı barındıran bu sistem yolsuzluğa gayet elverişli olmakla birlikte hizmet bedeli olarak topladıkları paralardan kesinti yapmışlardır. Fransa'da ayrıca bu tür mali işleri denetleyecek sağlam bir hukuk yapısı olmadığı için suçlar da büyük oranda işleyenlerin yanına kar kalmıştır (Kennedy 2015: 117).

Fransa'da İngiltere'den farklı olarak finansal sistem ve kurumlar da başarılı değildi veya yoktu. Fransa'da 1720'lerde batan bir bankanın ardından halkın bankalara olan güveni sarsılmış ve Fransa'da 1800 yılına kadar bir merkez bankası kurulamamıştır (Wiesner-Hanks 2016: 682). Devlet denetim sağlayabilmek için 18. yüzyılın sonuna kadar birçok defa merkez bankası kurmaya çalışmış ancak sistem içindeki rant sağlayıcılarının muhalefetiyle karşılaşmış ve başaramamıştır. Fransa'nın bir diğer problemi de 1770'li yıllara kadar doğru düzgün bir devlet muhasebesine yani yıllık toplam gelir, gider ve açıklar tablosunu gösteren bir sisteme sahip olamaması olmuştur (Kennedy 2015: 117). Ekonomik sistemde "gerekli sistem ve organizasyon" ile "güven" unsurlarının olmayışı Fransa'nın savaşlar için hayati olan parayı yani krediyi de bulamamasına ya da yüksek faiz oranlarıyla bulmasına sebep olmuştur. Bu durumun nedeni ise geçmişte parasının değerini yükselten, aldığı borçların ve kredilerinin bir kısmını reddeden ve elinde kambiyo senetleri ve uzun vadeli tahviller bulunduranlara karşı keyfi hareketlerde bulunan Fransız yönetimi olmuştur (Kennedy 2015: 119).

Fransa'yı 1789 İhtilali'ne götüren en önemli sebeplerden biri de bu ekonomik sıkıntılar olmuştur. Fransa'nın 1789 İhtilali'nden önce girdiği son savaş olan ve yüzyılın diğer savaşlarına nazaran daha başarılı sonuçlar getiren *1778-1783 Savaşı* ve *Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi*, İngiltere ile Fransa arasındaki farkı ortaya koymuştur. Fransa, savaş boyunca müttefiksiz olan ve topraklarından binlerce kilometre uzakta kendi sömürgeleriyle savaşmak durumundan kalan İngiltere karşısında savaş masraflarını karşılamak için rakibinden en az iki kat daha yüksek faiz oranlarıyla para bulabilmiştir.

1780'lerin sonundaki ulusal borçlara bakıldığında İngiltere ve Fransa'nın borçları aynı seviyede gözükmektedir. Ancak aralarındaki fark Fransa'nın bu borçlar için İngiltere'den yıllık iki kat daha fazla faiz ödemesi yapmış olmasıdır. Bu dönemde ekonomisini düzenlemeye çalışsa ve belirli bir sistem kurmaya çalışan Fransa, bu niyetle art arda maliye bakanları değiştirmiş ve onların da ülke ekonomisini ve ulusal borcu toparlayabilmek adına koydukları yeni vergiler 1789 İhtilali'ni tetikleyen en önemli etkenlerden biri olmuştur (Kennedy 2015: 119-120).

İngiltere bölüm boyunca anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi sağlam ekonomi yapısı sayesinde harcamalarını finanse ederek hem 17. yüzyıl hem de 18. yüzyıl savaşlarında başarılı olmuştur. Paul Kennedy'e göre bu dönemlerde İngiltere devlet maliyesi diğer tüm Avrupa devletlerinden dürüst ve başarılı bir politika yürütmüştür (Kennedy 2015: 115). Parlamento denetimli bir devlet maliyesi süregiden yıpratıcı savaşlar arasında ulusal borcu kontrol etmeyi başarmış ve ekonomik büyüme için önemli olan yeni ticaret ve sanayi yatırımlarının devam etmesini sağlamıştır (Kennedy 2015: 117). İngiltere'nin bir diğer başarısı da ekonomik sistemde sık sık reformlara girişmesi ve çevresindeki yeni siyasal koşullara ve piyasaya başarıyla uyum sağlaması olmuştur. Örneğin 1722 yılında Robert Walpole'un gümrük vergilerindeki reformuyla hammadde ve sanayi maddelerinde gümrük vergisi kaldırılmış ve ithal ürünlerin vergisi artırılarak İngiltere daha çok üretim yapmaya itilmiştir⁷³ (Kim ve Kim 2017: 116).

Bu tür reformlara devam eden İngiltere, kendisi için zorlu geçen ve en büyük sömürgelerinden birini kaybetmiş olduğu 1778-1783 Savaşı ve Amerikan Bağımsızlık Mücadelesi'nden sonra da reformlara yönelmiştir. Büyüyen ulusal borç nedeniyle zorlanan ekonomide bir değişiklik yapma ihtiyacı hisseden İngilizler, bu bağlamda "amortisman fonu ile konsolide gelirler fonu" kurmuşlar, ayrıca o dönemlerde Fransa'nın daha yeni kurmaya çalıştığı devlet muhasebesinde bazı iyileştirmeler yaparak ekonomide bir istikrar sağlamışlar ve kredi buldukları kaynaklara güvence

⁷³ Robert Walpole'un etkili yönetiminin ve ekonomideki başarılarının sebeplerinden biri de bu dönem İngiltere'de hükümdarların Hanover Hanedanı'ndan çıkmasıdır. Kral I. George köken olarak Alman olan Hanover Hanedanı'ndandır ve İngilizce bilmemektedir. Bu yüzden ağırlıklı olarak Hanover'de durmayı tercih etmiş olan Kral, bu dönemlerde yürütme yetkisini kabineye teslim etmiştir. Bu durum İngiltere'de tam olarak bugünkü yetkilere sahip olmasa da kabinenin başı olarak yürütmenin de başı olan "başbakanlık" müessesesini ortaya çıkarmıştır. İlk başbakan da Robert Walpole'dur (Roskin 2014: 30).

vermişlerdir (Kennedy 2015: 119). Öte yandan ticarete de önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle 1688 Görkemli Devrim’den sonra Parlamento’nun yönetimin merkezine gelmesi ve daha çoğulcu bir yapıya kavuşmasıyla daha önce 1642-1649 arasındaki İç Savaş sürerken kaldırılan yerli tekellerin yanına dış tekeller de eklenmiştir. Böylece ağırlıklı olarak sömürgelerle gerçekleşen denizaşırı ticarete imtiyazlı ve ayrıcalıklı şirketler de ortadan kalkmış ve ticaret canlanmıştır⁷⁴ (Acemoğlu ve Robinson 2016: 182-183).

3.3.2. Tarım

Ekonomiyi etkileyen düzenlemelerin ve Mali Devrim’in yanında İngiltere’nin başarılı olmasının en büyük sebeplerinden biri de tarımdaki başarısı olmuştur. Tarımdaki başarı İngiltere’nin 18. yüzyılda bile en büyük gelir kaynaklarından birinin tarım gelirleri olmasını sağlamıştır. Bu durum hem toplumsal refaha hem de ticarete olumlu katkı yapmış ve İngiltere’nin kalkınmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu dönemde gelişen hayvancılığın etkisiyle oluşan yün üretimi kumaş imalatında kullanılmış, bu durum da makineleşmeyi tetikleyerek Endüstri Devrimi’ne öncülük etmiştir (Ponting 2013: 498). Böylece ticari yatırımların yerini üretici yatırımlar almış ve ticari bir toplum olan İngilizler sanayileşmiş bir topluma dönüşmüşlerdir (Kim ve Kim 2017: 105). Buna benzer üretim ve sanayileşme hamleleri diğer ülkelerde de görülse de, İngiltere’de özellikle 1688 Görkemli Devrim’den sonra Parlamento’nun siyaset sahnesine çıkışı ile meydana gelen çoğunlukçu yapı bir fark unsuru olmuştur. Bu yapı loncalar, tekeller ve Kraliyet gibi piyasada baskıcı bir ortam yaratabilecek unsurları etkisizleştirerek yaratıcı fikir ve icatların ortaya çıkmasını kolaylaştırmıştır.

Avrupa’da tarım verimi 1400 ve 1600 yıllarında birbirinden farklı olmamıştır. (Wiesner-Hanks 2016: 641). Tarımda 17. ve 18. yüzyıllardaki büyük değişime kadar ise İngiltere’nin ürettiği ve ihraç ettiği en önemli ürünlerin arasında ise “yün” gelmiştir. Özellikle 12. yüzyıldan itibaren İngiltere’nin ürettiği ve ihraç ettiği yün artmış ve 13.

⁷⁴ Dış tekellerin kaldırılmasında en büyük etkenlerden biri 1688 Görkemli Devrim’den sonra Parlamento’ya verilmeye başlanan “dilekçeler” olmuştur. Buna göre sınırlı da olsa çoğunlukçu yapısına rağmen Parlamento’ya sesini duyuramayan bazı tüccarlar denizaşırı ticarete tekel kurmuş şirketleri şikayet etmişler ve 17. Yüzyılın sonlarına doğru bu tekeller kaldırılmıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 182-183).

yüzyılda yün üretiminde öne çıkan *Middlesex, Oxfordshire, Norfolk, Bedfordshire* ve *Berkshire* gibi idari birimler vergi şampiyonu olmuştur (Black 2017: 68). 14. ve 15. yüzyıllara kadar sadece yün üretilip onu özellikle Hollanda’da bulunan yün endüstrisine ihraç eden İngiltere, bu yüzyıllardan itibaren kendisi de bir yün endüstrisi kurmuş ve yünlü kumaş ihracına başlamıştır (Black 2017: 83). 15. yüzyılın sonlarında Güller Savaşı’nın ardından tahta çıkan VII. Henry bu dönemde yünlü kumaş üretimini teşvik etmiş ve bu ihracattan gümrük vergisi almaya başlamıştır. Bu verginin alınmaya başlamasından itibaren Kraliyet gelirlerinin de önemli bir kısmını oluşturmuştur (Wiesner-Hanks 2016: 140). 16. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise artan yün ihracı ile gelen refah bu dönemde VIII. Henry’nin başlattığı siyasal merkezîyetçilik hareketine yaramıştır⁷⁵. Bunun sebebi bu dönemlerde ihraç edilen yünlü kumaşın yüzde 88’inin Londra üzerinden yapılması olmuştur. Bu durum da başkentin gelirleriyle birlikte siyasal hakimiyetini de artırmaya yardımcı olmuştur (Black 2017: 83).

17. yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da tarımda büyük değişimler yaşanmıştır. Sonradan İngiltere’ye geçecek bu değişimler Mali Devrim’de olduğu gibi Hollanda’da başlamıştır. “Yeni ürünler ve ürün rotasyonu takvimleri, toprak sahipliğinde değişen sistem, hayvan ve bitki yetiştiriciliğinde seçicilik, bataklıkların kurutulması ve ormanlık alanların tarıma açılması” gibi uygulamalar ilk kez Hollanda’da hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda Hollandalılar fasulye, bezelye ve yonca gibi bitkilerin ekildiği topraklarda ertesi yıl ekilen tahılların verimini artırdığını öğrenmişlerdir. Bu gelişmeler Hollandalı çiftçilerin hayvanlar için kullandıkları yemi artırmaya sebep olmuş ve bu durum da çiftçilerin kışın da hayvanlara yetecek kadar yem üretebilmelerini sağlamıştır. Böylece kırsal kesimde çok daha yaygın olarak hayvan sürüleri görülmeye başlamış, bu durum da daha sağlıklı hayvanların gelişmesine yol açmıştır. Hollandalılar bitkilerde uyguladıkları rotasyonun ve yeniliklerin benzerini hayvanlarda denemeye başlamışlar ve hayvanları ıslah ederek melez cinsler yoluyla daha fazla ve daha kaliteli et, süt ve yün elde etmişlerdir. Hayvanların sayısının ve kalitesinin artması da daha fazla gübre anlamına gelmiş ve bu da tarlalardaki ürünlerin verimliliğine katkı sağlamıştır (Wiesner-Hanks 2016: 641-642).

⁷⁵ Bu dönemlerde yün ve kumaş üretimi İngiltere için gerçekten önemlidir. Nitekim 16. yüzyılda İngiltere’nin tüm ihracatının yüzde 80’ini yünlü kumaş oluşturmuştur (Ponting 2013: 496).

Hollandalılar bu dönemlerde ayrıca sahip oldukları toprakları da çok verimli bir şekilde kullanmaya başlamışlardır. Yüzölçümü küçük topraklara ve bu topraklarda da bataklıklara sahip olan Hollanda, tarım arazilerini genişletmek için dikkat çekici yenilikler yapmıştır. Tarım yapılabilir toprakları genişletmek için deniz kıyısında sığ sulara sahip olan ülke, denizin içine setler ve duvarlar inşa etmeye başlamış ve bunların ardında kalan toprakları da kurutarak *polder* denen yeni tarlalar oluşturmuştur⁷⁶. Aynı kurutma işlemlerini ülke içindeki bataklıklara da uygulayan Hollandalılar bu işlemlerde büyük bir başarı kazanmışlardır. Nitekim bu kurutma işlemlerinde çalışan mühendisler daha sonra Avrupa'nın diğer ülkelerine gitmişler ve buralarda da benzer çalışmalar yapmışlardır. Ancak Hollanda'nın tüm bu yeniliklerini benimsemekte en hazır olan ülke Mali Devrim'de olduğu gibi yine İngiltere olmuştur (Wiesner-Hanks 2016: 643).

17. yüzyılın başlarında Hollandalı mühendisler aracılığıyla sulak arazilerin ve bataklıkların kurutulmasına başlayan İngilizler tüm bu sahaları verimli tarlalara dönüştürmüştür. Ayrıca ormanlık alanlar ve yamaçlar da tarlalara dönüştürülmüş ve buralarda da hayvanlara yem olarak kullanılacak bitkiler yetiştirilmeye başlanmıştır. 1649 yılında bu gelişmeler için yazılı basını da kullanan İngiltere'de 1649 yılında "*The English Improver* adlı bir kitap yayınlanmıştır. Genel olarak tarım yöntemlerindeki yenilikçi yöntemleri ve yeni oluşturulan tarım arazilerini savunan bu kitap, ayrıca 1652 yılında *The English Improver Improved* adıyla içeriği geliştirilmiş bir biçimde tekrar basılmıştır (Wiesner-Hanks 2016: 645-646). 17. ve 18. yüzyıllarda Hollanda'dan yapılmaya başlanan yöntemler İngiltere'de örnek alınmaya devam edilmiştir. Bu dönemde yeni ürünleri ve ürün rotasyonlarını deneyen İngilizler bu yöntemlerle tarlaları nadasa bırakmaya gerek duymadan ve ürün çeşitliliğini de sağlayarak verimliliği artırmışlardır (Wiesner-Hanks 2016: 644). Bunların sonucunda 17. ve 18. yüzyıllarda İngiltere ve Hollanda'daki tarım üretimi diğer Avrupa ülkelerine nazaran yüzde 50 ila 175 daha fazla olmuştur (Wiesner-Hanks 2016: 641-642).

Tarlalardan sonra hayvancılıkta da yenilikleri uygulamaya başlayan İngiltere'de bu sektör de büyük bir değişim geçirmiştir. 17. yüzyılla birlikte tarlalarda görülmeye

⁷⁶ Bu dönemlerde yapılan setler ve duvarlar günümüzde de Hollanda için büyük bir önem arz etmektedir. Nitekim Bugün Hollanda'da yaşayan nüfusun yüzde 60'ı deniz seviyesinin altında kalan yani deniz içine yapılan setlerle ve duvarla sağlanan bölgede yaşamaktadır (Wiesner-Hanks 2016: 643).

başlanan yeni makineler ve yeni ürünler hayvancılığı kolaylaştırmış ve hayvancılığın da daha verimli bir hale gelmesini sağlamıştır (Black 2017: 130). Özellikle 18. yüzyılda Robert Bakewell adlı bir çiftçi bu yeniliklerin başını çekmiştir. Robert Bakewell öncelikle hayvanların daha sağlıklı dolayısıyla da daha verimli olabilmesi için onları büyütme olanaklarını ahırlar vasıtasıyla daha hijyenik hale getirmiştir. Daha sonra selektif hayvan yetiştirme çalışmalarına başlamış olan bu çiftçi, bu yolla daha özel ve sağlıklı hayvanlar yetiştirmeyi başarmıştır. Özellikle büyükbaş hayvanlar ve koyun üzerinde çalışmalar yapan Robert Bakewell, bunun sonucunda bu hayvan türlerinden daha fazla et, süt ve yün elde etmeyi başarmıştır. Bu durum da bu ürünlerin sadece elitlerin değil bütün İngiliz halkının tükettiği ürünler olmasını sağlamıştır (Wiesner-Hanks 2016: 645).

İngiltere’de tarımdaki bu köklü değişim özellikle 1707 yılındaki birleşmeden sonra tüm Britanya’ya yayılmıştır. Buna göre Güney ve Doğu İngiltere’de tahıl yetiştirilirken, Galler ve İskoçya topraklarında koyun ve büyükbaş hayvan yetiştirilmiş, adanın batısında ise geniş çayırlardan yararlanarak et ve süt ürünleri üretilmiştir. 1688 Görkemli Devrim’den sonra ise ulusal pazardaki kurumlar aracılığıyla serbest ticaret sayesinde bu sektörler daha da serpilmiştir (Kim ve Kim 2017: 119). Jeremy Black’e göre 18. yüzyılda ticarete ve sınai gelişmelere rağmen en büyük gelir kapısı tarım olmuştur. Bu dönemde tarımdan elde edilen gelirler toplumsal yapının ve onun sürdürülebilir olmasını mümkün kılan paranın büyük bir kısmını sağlamıştır (Black 2017: 129). Nitekim Britanya’nın tartışmasız bir şekilde başat güç olduğu ve ticaret olanaklarının tamamen geliştiği bir yıl olan 1760’ta bile toplam sermayenin kaynağının yüzde 74’ü tarımdan gelmiştir. Bu da hem tarımın büyük bir gelir kapısı haline dönüşmesine hem de Britanya’nın bu dönemlerde ulusal pazarı en girift ve gelişmiş olan ülke konumuna gelmesini sağlamıştır (Kim ve Kim 2017: 118-119).

İngiltere’nin hegemonyasını 20. yüzyılın başlarına kadar sürdürebilmesindeki en büyük etken de bu dönemde gerçekleşmiştir. İngiltere, hem Mali Devrim’i hem de tarımdaki yenilikleri başlatmasına rağmen 17. yüzyılda kurduğu hegemonyayı diğer yüzyıllara taşıyamayan Hollanda’nın yapamadığını başararak ticari bir toplumdan sanayileşmiş bir topluma geçmeyi başarmış (Kim ve Kim 2017: 99-100) ve *Endüstri*

Devrimi'ni başlatmıştır. İki ülke de art arda olan dönemlerde hem tarım hem de yaptıkları ticaretten büyük bir sermaye edinmişlerdir. İngiltere burada kazanılan para vasıtasıyla üretici yatırımlar yapmayı başarabilmiş bu da daha önce *Uzun Döngüler Teorisi* kapsamında da bahsedildiği gibi onlara hegemonyalarını 20. yüzyıla kadar taşıyabilme imkanı vermiştir. Daron Acemoğlu ve James Robinson'a göre Endüstri Devrimi ile birlikte o döneme kadar İngiltere ile Avrupa arasında çok fazla belirgin olmayan zenginlik ve refah farkı gerçeğe dönüşmüştür. Nitekim bugün dünyada gördüğümüz eşitsizliğin kaynakları da yine 18. yüzyılda gerçekleşen Endüstri Devrimi'ne dayanmaktadır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 50).

3.3.3. Endüstri Devrimi

Clive Ponting'in de *Dünya Tarihi* adlı eserinde yazdığı gibi Endüstri Devrim'inin itici gücü dokuma endüstrisi yani tekstil üretimi olmuş ve bu durum makineleşmeyi tetikleyerek Endüstri Devrimi'ni başlatmıştır (Ponting 2013: 498). Endüstri Devrimi temelde o döneme kadar İngiltere'de oldukça gelişmiş olan tekstil üretimini daha da kolaylaştırmak amacıyla ihtiyaca binaen ortaya çıkmıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 37). İngiltere'nin tekstil sektöründe bu kadar önde olmasının sebebi de daha önce değinilmiş olan yün üretimidir. 12. yüzyıldan 16. yüzyıla kadar İngiltere'nin en önemli üretim ve ihraç kalemlerinden biri olan yün, tekstil yani kumaş üretimi için gereken en temel madde olmuştur. Orta Çağ'dan itibaren bu üretimdeki en temel süreç ise yünün bükülerek "iplik" biçimine dönüştürülmesini sağlayan "eğirme" olmuştur. Kumaşın elde edilmesi de bu ipliğin dokunmasından sonra meydana gelmektedir. Orta Çağ'a kadar elde eğrilen iplikler 1280 yılından sonra icat edilen "çıkırık" aracılığıyla çok daha kolay yapılmaya başlanmıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 192). Bu dönemlerde coğrafyanın sunduğu imkanlarla gelişmiş hayvancılığından dolayı İngiltere'de önce yün üretimi, 14. ve 15. yüzyıllarda çıkırıkların merkezde olduğu bir yün endüstrisi başlamıştır.

17. yüzyıla gelindiğinde hem yün ihraç etmeye hem de yün endüstrisini geliştirmeye devam eden İngiltere'de büyük değişim Mali Devrim'de ve tarımda olduğu gibi yine Hollanda vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Tekstil üretiminde şehirlerdeki loncaların

çeşitli kısıtlamalarından kaçmak için ellerindeki yünü kırsal kesimlerdeki halka vererek eğrilmesini sağlayan Hollandalı tüccarlar bu sistemi büyük bir ağ haline dönüştürmüşlerdir. Kırsaldaki bu evleri eğriyen ve iplik haline gelen yünlerin beyazlatması, boyaması ve dokuması için de kullanan tüccarlar böylece hem üretimi çok daha ucuza mal ve kırsalda yaşayan birçok insan da para kazanmaya başlamıştır. *Putting-out sistemi* denilen bu sistem bir tür “ev endüstrisi” haline gelmiştir (Wiesner-Hanks 2016: 660-661).

İngiltere’de ise tekstil üretimi 15. yüzyıldan itibaren yün üretimi ve ihracı dolayısıyla Kraliyet koruması altına girmiş olduğundan gelişmeye devam etmiş ve 17. yüzyılda *putting-out sistemi* burada da benimsenmiştir. Özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından gelişen ve tüm ülkeye dağılan bu üretim şekli zamanla ev endüstrisinden kırsal endüstriye doğru evrilmiş ve gelişmiştir. İngiltere’deki üreticilerin en büyük rahatlığı kendilerini Orta Çağ’dan gelen meslek loncalarının düzenlemelerinden ve kısıtlamalarından kurtarmaları olmuştur. İngiltere’deki Parlamento merkezli çoğunlukçu yapı bu meslek loncalarının üreticiler üzerinde baskı kurmasını engellemiş ve üreticiler tüketici isteklerine göre esnek olabilmiş ve piyasa şartlarına uyum sağlayabilmişlerdir (Kim ve Kim 2017: 119-120). Bu meslek loncaları Avrupa’nın genelinde 17. yüzyılda güçlü kurumlar olarak belirmişlerdir. 18. yüzyılda bile İsveç ve Avusturya gibi ülkelerdeki çok güçlü konumlarını sürdüren loncalar (Wiesner-Hanks 2016: 664), Fransa’da da büyük bir sorun haline gelmişlerdir. 1776 gibi geç bir tarihte bu loncaları kapatarak piyasa ekonomisini canlandırmak isteyen Fransa maliye genel müfettişi Anne-Robert Jacques Turgot, büyük bir tepkiyle karşılanmış ve Kral XVI. Louis tarafından birkaç ay sonra görevinden alınmıştır (Wiesner-Hanks 2016: 666-667). Nitekim aynı şey Hollanda’da da olmuş ve meslek loncalarının etkisi kırılmadığı için Hollandalı üreticiler teknolojik ilerlemelere benimseyememişler ve kırsal endüstriyi geliştirememişlerdir (Kim ve Kim 2017: 132).

Örneklerle de anlaşıldığı gibi İngiltere’de siyasal sistemin İngiltere’deki ekonomik ve teknolojik gelişmelere etkisi oldukça büyük olmuştur. Endüstri Devrimi’ni de etkileyen bu sistem Görkemli Devrim’den sonra daha aktif ve önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde üretici yatırımları artırmak için bu işi yapanlarda vergileri

kaldıran ya da bu işleri yapmayı kolaylaştıran düzenlemeleri Parlamento'dan geçiren İngiliz yönetimi, ayrıca yünden sonra tekstilin bir başka ana maddesi olarak kullanılmaya başlanan pamuklu tekstil ürünleri için de birçok yasa ve düzenleme geçirmiştir (Acemoğlu ve Robinson 2016: 184). Bunun yanında daha önce John Locke'un eserleriyle altyapısını oluşturduğu *mülkiyet haklarıyla* ilgili olarak da yeni düzenlemeler ve sadeleştirmeler getiren İngiliz yönetimi, böylece sağlanan güvenin yanında bürokratik zorlukların da kolayca aşılmasını sağlamıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 187). Bunun yanında kendi iç üretimini artırmak ve üreticilerini desteklemek için merkantilist gümrük politikaları aracılığıyla 1701 ve 1721'de geçirilen yasalarla daha ucuza gelen ve iç piyasayı işgal eden İran, Çin ve Hindistan kaynaklı tekstil ürünlerini yasaklamıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 189).

18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere hem ekonomide, hem altyapıda, hem de yönetimde kurmayı başardığı sistem ve organizasyonun getirilerini daha çok görmeye başlamış ve bu dönemden itibaren meydana gelen hızlı teknolojik gelişmelerle Endüstri Devrimi'nin ilk başladığı yer olmuştur (Acemoğlu ve Robinson 2016: 190). İlk gelişmeler ise önce su çarkları sonrasında da buhar makinesi yardımıyla çalışan yeni tekstil makineleriyle ortaya çıkmıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 37). Bu döneme kadar çırkılarla yapılan iplik eğirme işi daha sonra ortaya çıkan "iplik eğirme tezgahı" ve "iplik eğirme makinesi" vasıtasıyla yapılmaya başlanmıştır. 1760 ve 1770'li yıllar da *Richard Arkwright, James Hargreaves ve Samuel Crompton* gibi isimler tarafından icat edilen bu makineler, tüm tekstil dünyasında büyük bir değişim yaratmışlardır. *Putting-out* sisteminde evlerde olan üretim, yeni makinelerle birlikte akarsu kenarlarına taşınmış ve enerji ihtiyaçlarını su gücüyle sağlamışlardır. Bu makineler için uygun olan akarsuların bulunduğu şehirler bir anda tekstil merkezlerine dönüşmüşlerdir. Bunlardan biri olan *Manchester*'in nüfusu 1760'ta sadece 17 bin iken 1830 yılında 180 bine ulaşmıştır (Wiesner-Hanks 2016: 671-673). İplik eğirme teknolojisindeki bu gelişmenin yanında dokuma teknolojisinde de önemli gelişmeler olmuştur. 1733'te *John Kay*'in atkı mekiğini bulmasının ardından bu yöntemin makineler tarafından yapılmasına olanak veren "mekanik dokuma tezgahı" 1785 yılında *Edmund Cartwright* tarafından icat edilmiştir (Acemoğlu ve Robinson 2016: 192-193). Bu teknolojik gelişmelerin tekstil üretimine getirdiği hız, aynı zamanda bu sektör için uygun bir

büyüme ortamı yaratmıştır. Bu gelişmelerden önce 45 kilogramlık bir pamuğu elde eğirmek için elli bin saat lazımken, bu zaman yeni gelişmelerle birlikte 135 saate kadar düşmüştür (Acemoğlu ve Robinson 2016: 192). Bu durum da işgücünden çok büyük bir tasarrufla birlikte yapılan işlerin boyutunun katlanması anlamına gelmiştir. Bu gelişmeler sonunda 18. yüzyılda amacı özellikle Hint kumaşlarıyla dünya piyasalarında yarışabilmek olan İngilizler amaçlarına ulaşmışlardır. Teknolojik gelişmelerin getirdiği tekstil makinelerinden önce Hint kumaşlarından daha kalitesiz olan Avrupa kumaşları, İngilizlerin buluşlarıyla hem daha sağlam hem de daha ince ipliklerle üretilmeye başlanmıştır (Wiesner-Hanks 2016: 670). Bu durumun sonucunda tüm dünyaya gerçekleşen İngiliz ihracı İngiliz tekstil endüstrisinin liderliğinde 1780-1800 yılları arasında iki kat artmıştır. Bu dönemde İngiliz ekonomisi tekstil sektörü tarafından taşınmış ve Endüstri Devrimi'nin varlığı bu başarıyla somut bir hale gelmiştir (Acemoğlu ve Robinson 2016: 193).

Bu şekilde başlayan Endüstri Devrimi daha sonra James Watt'ın 1772 yılında icat ettiği buhar makinesiyle başka bir aşamaya geçmiştir (Gürdeniz 2015: 111). Su çarkları yardımıyla gelişen tekstil endüstrisi daha sonra *Richard Arkwright*'in öncülüğünde buhar gücüne yönelmiş (Acemoğlu ve Robinson 2016: 192) ve bu durum tekstil endüstrisiyle birlikte Endüstri Devrimi'ni de kökten değiştirmiştir. James Watt'ın buharlı makineleri tekstil sektöründe başarıyla test edildikten sonra diğer sektörlerdeki makinelerde de kullanılmaya başlamıştır. Bu sektörlerin başında buhar gücünün elde edilmesini sağlayan ve en yaygın enerji kaynağı olan "kömür" sektörü gelmiştir. Buhar makineleri buhar pompalarıyla birlikte daha derin kömür madenlerine ulaşılmasını mümkün kılmış ve kömür üretimini de artırmıştır. Bu bağlamda kömürle çalışan buhar makineleri demir cevherinin işlenerek daha yüksek kaliteli demir ve çeliğin üretilmesini kolaylaştırmış, bu durum da daha gelişmiş sanayi aletlerinin yapımına olanak vermiştir (Wiesner-Hanks 2016: 674-675).

Endüstri Devrimi'yle birlikte üretimin makineleşmesi büyük fabrikaları açılarak uzmanlaşmaya da öncülük etmiştir. İngiltere'de orta çıkan bu süreçlerin sebebi de 1688 yılındaki Görkemli Devrim'den sonra gelen kurumsallaşmayla birlikte Parlamento merkezli yönetimin istikrar ve güven ortamı oluşturarak yenilikçilerin ve girişimcilerin

önünü açması olmuştur (Acemoğlu ve Robinson 2016: 186). Bunun yasal olarak en büyük kanıtlarından biri de fikri mülkiyet haklarının korunmasını sağlayan “patent” sisteminin 1623’te İngiliz Parlamentosu tarafından resmi olarak kabul edilmesi olmuştur. Böylece İngiltere’de gelişen mülkiyet haklarıyla da alakalı olarak Kraliyet’in kendi çıkarları doğrultusunda belli alanlarda ve sektörlerde iş yapan kişilere karşı özel imtiyazlar verilmesini engellenmiştir. Bu durum sadece elitlerin ya da zenginlerin değil, toplumdaki her kesimden vatandaşın geliştirdiği icatların haklarına sahip olmasını mümkün kılmıştır (Acemoğlu ve Robinson 2016: 37). Nitekim İngiltere haricindeki diğer Avrupa devletleri 1790 yılına kadar patent vermemişlerdir (Wiesner-Hanks 2016: 678). Bu durum da İngiltere’deki iş adamlarının, bilim insanlarının ve mucitlerin Kıta Avrupası’ndaki meslektaşlarından çok daha özgür ve güvenli bir ortamda çalışarak başarılı olmalarına imkan vermiştir.

Bu durumun en trajik örneği 17. yüzyılın sonlarında buhar gücüyle çalışan pistonlu bir motoru icat eden fizikçi *Dionysius Papin* olmuştur. Aynı zamanda ünlü bilim insanı *Gottfried Leibnitz*’in arkadaşı olan Papin, 18. yüzyılın başlarında bu motoru küçük bir gemiye entegre etmeyi başarmış ve bu gemiyle bugün Almanya sınırları içinde kalan Fulda Nehri’nden Weser Nehri’ne bir yolculuk yapmayı planlamıştır. Ancak bu durum o dönem taşımacılıkta yoğun olarak kullanılan bu nehirlerdeki trafiği organize eden “kayıkçılar loncası” tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Bu durumu dönemin yöneticilerine bildiren ve yapacağı yolculuk esnasında kayıkçılar loncasının üyelerinden korunma isteyen Papin’in isteği reddedilmiş ve yolculuğu kendisi organize etmek zorunda kalmıştır. Buhar gücüyle çalışan motor entegre edilmiş gemisiyle denemesini yapmaya çalışan bu mucit, güzergahı üzerindeki Münden şehrine vardığında kayıkçılar loncasının üyeleri tarafından saldırıya uğramış ve hem motoru hem de gemisi paramparça edilmiştir. O dönemlerde çok büyük bir gelişme sayılabilecek bir icat böylece başarısızlığa uğratılmış ve mucidi *Dionysius Papin* de yıllar sonra yoksulluk içine ölmüş ve ismi dahi yazılı olmayan bir mezara defnedilmiştir (Acemoğlu ve Robinson 2016: 191).

Sonuç olarak Mahan’ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ve Modelski’nin *Uzun Döngüler Teorisi*’ne göre 1660-1789 yılları arasında İngiltere’nin küresel politik

sistemde başat güç olduğu ortak kanaattir. Ancak bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olan diğer önemli etkenler de vardır ve bunlar yakarıda açıklanmaya çalışılmıştır. Mahan'a göre İngiltere'nin bu dönemde gösterdiği başarının sebebi birinci ve ikinci bölümlerde anlatıldığı gibi denizlere verdiği önemde yatmaktadır. Fakat tarihsel süreçte Mali Devrim, tarım ve Endüstri Devrimi gibi Mahan'ın değinmediği ya da göz ardı ettiği etkenler de İngiltere'nin yükselişinde çok büyük bir paya sahip olmuşlardır. Mali Devrim'in, tarımdaki yeniliklerin ve tekstil sektöründeki çeşitli üretim şekillerinin ilk olarak Hollanda'da ortaya çıkmasına rağmen neden Hollanda'yı değil de İngiltere'yi başat güç konumuna taşıdığıysa önemli bir sorun olarak belirmiştir. Bu noktadaki önemli durum İngiltere'de ortaya çıkan demokratikleşme sürecinin çoğulcu yapısıyla Parlamento'yu sistemin merkezine koyarak özgürlükçü bir ortam yaratması olmuştur. VIII. Henry'nin soyluları ve Kilise'yi sınırlandırması sonucunda Parlamento'nun üstün tutulması ve sağlanan özgürlükçü ortam ile yenilikçiliğin ve girişimciliğin önünde durulmaması, İngiltere'nin Kıta Avrupa'sı ülkelerinden farklılaşmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte Kıta Avrupa'sı ülkelerinde mevcut olan ekonomik ve sosyal etkenler de İngiltere'nin bir adım daha öne çıkmasında etkili olmuştur.

VI. BÖLÜM

4. SONUÇ

Tezin birinci bölümünde, Mahan ile ilgili bilgiler, Mahan'ın denizlere ve askeri stratejiye yönelmesini açıklayacak doğrultuda verilmiştir. Mahan'ın askerliğe olan ilgisinin anlaşılması adına doğup büyüdüğü sosyal çevresi resmedilmeye çalışılmıştır. Çünkü akademik üretkenliğe sahip olmasındaki önemli taşların aile ortamından aldığı eğitim ile döşenmeye başladığı düşünülmektedir. Sonrasındaki önemli dönüm noktasının İngiltere'ye doğru giden bir gemide görev aldığı sırada Stephen Bleeker Luce ile tanışması ve onunla devam ettirdiği arkadaşlığın Mahan'a akademik olarak sağladığı katkı olduğu belirtilmiştir. Mahan'ı denizlerin tarihsel perspektif ile incelenmesi konusunda yönlendiren kişinin Luce olması önemli bir detay olarak açıklanmıştır. Luce'nin Deniz Harp Akademisi'ndeki başkanlığı Mahan'a devretmesiyle hızlanan denizcilik çalışmaları sonucunda, metin içerisinde *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ve *Mahanist Doktrin* olarak geçen denizcilik anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa ve Mahan'a göre ülkelerin ilerlemesinin sebebi denizlerde yatmaktadır. Çünkü ticaret ve üretim olmadan bir ülkenin ilerlemesinin mümkün olmadığı gibi ticaret ve üretimden kar sağlamanın yolu da denizler olmadan açıklanamamaktadır. Bunun sebebinin de denizlerin küresel bir erişim sağlamasından dolayı olduğu ifade edilmiştir.

Tezin birinci bölümünde ayrıca bahsedilen bir diğer konu Mahan'ın ülkeler ve devlet adamları için önemidir. Orta Doğu kavramının da mucidi olan Mahan (Davison 1960: 667), küresel sistemde derin etkiler bırakmış bir teorisyen ve asker olmuştur. Almanya'nın II. Wilhelm ile birlikte savaşa ve sömürgeye yönelmesi sonucunda doğan donanma ihtiyacı da Mahan'ın Almanya üzerindeki etkisi olarak görülmektedir. II. Wilhelm dönemindeki Amiral Tirpitz'in donanmayı Mahan'ı örnek alarak düzenlemesi

sömürge yarışında geriden gelen Almanya'nın rakiplerini rahatsız etmiştir. Japonya'da ise donanmanın önemli amiralleri tarafından *Mahanist Doktrin*'in tam ve katı bir şekilde uygulandığından bahsedilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde dönemin başkanı Theodore Roosevelt'in de denize olan ilgisi nedeniyle başlayan dostluğun, Mahan'ın Amerika Birleşik Devletleri-İspanya Savaşı'ndaki stratejik önemiyle devam etmesi açıklanmıştır. Mahan'ın etki bıraktığı bir diğer ülke İngiltere, devlet adamı ise Winston Churchill olmuştur. Yaşadıkları dönemde tanışma fırsatı bulabilen bu iki önemli isimden Churchill'in deniz gücünün kullanımında Mahan'ın fikirlerinin etkisi altında olduğundan bahsedilmiştir. Bu durum I. ve II. Dünya Savaşı sırasında Savaş ve Deniz Bakanlığıyla birlikte Başbakanlık görevinde de bulunan Churchill'in uyguladığı stratejilerle somutlaşmıştır. Mahan'ın ayrıca Japonya'daki ve kendi ülkesi Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyük etkisinden de bahsedilmiştir.

Deniz Hakimiyeti Teorisi'nin temel taşlarından biri denizlerin ticaretteki etkisidir. Mahan'ın denizlerin etkisini sistematik bir şekilde tartıştığı dönemlerin şartları düşünüldüğünde denizlerin önemi oldukça büyüktür. Ancak aşağıda verilen oranlarla görülmektedir ki ticaret ve taşımacılık alanlarında günümüzde de denize rakip bir seçenek ortaya çıkmamıştır. Hatta denizlerin önemi daha da artmaktadır. Nitekim deniz ticaret hacmi 1950 yılında 500 milyon ton iken 2012 yılında 9 milyar tona ulaşmıştır (Deniz Ticareti Analizleri 2012: 6) ve 2012 yılındaki bu taşımacılığın anlamı tüm dünyada ticaretin yüzde 74'ünün deniz yoluyla taşındığı anlamına gelmektedir (Deniz Ticareti Analizleri 2012: 6). Dünya ticaretinin deniz yoluyla taşınma oranı 2016 yılında ise yüzde 84'e ulaşmıştır (İMEAK 2017: 3). Bu bağlamda denizlerin önemi bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Deniz Hakimiyeti Teorisi'nin ikinci temel taşı olan donanmayla birlikte askeri üstünlüğün kurulması stratejik olarak açıklanmıştır. Bu noktada Mahan'ın kara stratejisti Antoine-Henri Jomini'den etkilendiği ve kara ordularının savaş prensiplerini denize ve deniz gücüne uyarladığı belirtilmiştir. Bu bağlamda deniz taktik ve stratejisinin teknik yönlerinde Jomini'nin etkisi açıkça görülmüştür. Ancak denizin şartları karalardan çok daha farklı olduğu için Mahan'ın da bu konulara kendi eklemelerini yaptığı ifade edilmiştir. Deniz Gücünün Unsurları olarak başlıklandırılan

bölümde ise denizcilik için uygun koşulların oluşmasının ülkenin fiziki yapısı ve konumlandığı yer ile ülke halkının karakteri ve nitelikleriyle alakalı olduğu ifade edilmiştir.

Deniz gücünü ve denizciliği etkileyen bu unsurların ve teknik konuların birinci bölümde açıklanmasının üzerine ikinci bölümde anlatılan tarihsel süreç içinde özellikle belirtilmeleri de Mahan'ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin somutlaşmasına ve anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Mahan'ın bu konuların anlatımını temelde İngiltere üzerinde yapması ile birlikte ortaya çıkan yöntem, aynı zamanda *Deniz Hakimiyeti Teorisi* ile *Uzun Döngüler Teorisi*'nin kesişmesine sebep olmuştur. Nitekim *Uzun Döngüler Teorisi*'ni oluştururken Alfred Thayer Mahan'dan etkilenen Modelski, tarihsel bir perspektif içerisinde anlattığı küresel politik sistemde denizlerin önemini özellikle belirtmiştir. Buna göre hangi dönemde olursa olsun küresel politik sistemde yaşanan değişikliklerde denizlerin çok önemli bir yer tuttuğunu belirten Modelski, tarihsel mücadeleyi çeşitli başat güçlerin liderlik yaptığı safhalara ayırmıştır. Bu safhalardan biri olan *üçüncü döngüde* de İngiltere'nin başat güç olduğu belirtilmiştir. Buna göre Mahan'ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'ni sistemleştirdiği en önemli kitaplardan biri olan *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783*, *Uzun Döngüler Teorisi*'nin *üçüncü döngüsüyle* zaman aralığı olarak örtüşmektedir. İki teorinin de mutabık kaldığı nokta ise anlatılan dönemde İngiltere'nin denizler vasıtasıyla yükselişi olmuştur. Bu sebeple bu tez içinde Modelski'nin *Uzun Döngüler Teorisi*'nde kullandığı terimler esas alınmış ve özellikle açıklanmıştır.

Tezin ikinci amacı olan ve aynı zamanda çalışmanın problematiğini içeren alana ise ağırlıklı olarak üçüncü bölümde değinilmiştir. Burada İngiltere'nin yükselişinde denizlerin kullanımı ve kontrolü haricinde rol oynayan sosyal, siyasi ve ekonomik etkenlerin oynadıkları rol açıklanmıştır. Bunun sebebi ise Mahan'ın İngiltere'nin 17. ve 18. yüzyıllar boyunca meydana gelen yükselişini ya tamamen denizle ya da denizle ilgisi olan sebeplerle açıklamasıdır. Ancak üçüncü bölümde açıklanan ve detaylarıyla verilen etkenlerle birlikte İngiltere'nin kurduğu hegemonyanın sadece denizler vasıtasıyla olmadığı açığa çıkmıştır. Buna göre toplumsal sebepleri olan ve bu sebepleri tarihsel köklerle birlikte anlatıldığı İngiltere, dönemin şartlarına göre özgürlükçü ve

demokratik düşünce ortamının avantajlarından yararlanmıştır. 1215 Magna Carta ile sınırlandırılan kralın yetkileri ve VIII. Henry ile başlayan Parlamento'nun öne çıkma süreci İngiltere'de demokratik kurumların kök salmasını kolaylaştırırken, bu durum 17. yüzyılda merkezinde çoğunlukçu bir yapıya sahip Parlamento'nun olduğu bir siyasi sistem yaratmıştır. Bu durum ise çeşitli ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelerin İngiltere'de diğer Kıta Avrupa'sı ülkelerinden çok daha önce ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle 1688 Görkemli Devrimi'nden sonra bu gelişmeler daha da belirgin bir hale gelmiş ve kurumsallaşmış bir yapı kurularak İngiltere'nin 17. yüzyıldan itibaren başat güç konumuna yükselmesini sağlayacak dinamikler hazırlanmıştır.

Yaratılan bu dinamiklerden en önemlisinin yeni bir ekonomi modeli olduğu belirtilmiştir. Alfred Thayer Mahan ise İngiltere'nin ekonomik olarak iyi bir durumda olmasının sebebinin neredeyse sadece deniz ticaretiyle açıklanmıştır. Ancak bu dönemlerdeki gerçek durum Mahan'ın benimsemiş olduğu fikirlerden çok daha farklı ve karmaşıktır. Buna göre özellikle 1688 Görkemli Devrim'den sonra tamamen kurumsallaşan siyasi sistem ekonomik gelişmeler için çok uygun bir ortam hazırlamıştır. Örneğin devrimden sonra Hollanda'da İngiltere'ye geçen Mali Devrim çok önemli bir gelişmedir. Bu dönemde İngiltere Merkez Bankası kurulmuş, vergilerde düzenleme yapılmış ve birçok ekonomik kurum daha kurumsal bir seviyeye gelmiştir. Bu durumun da güven ve istikrar sağlayarak İngiltere ekonomisinde köklü bir değişime neden olduğundan bahsedilmiştir. Bu dönemlerde ne herhangi bir üretim sektöründe ne de ticarete tekel kuracak veya istediklerini dikte ettirecek bir güç odağının çıkmasına izin verilmiştir. Tüm bunlardan hareketle İngiltere'de serbest piyasa ekonomisine benzer bir durumun ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Mahan'ın İngiltere'nin yükselişini açıklarken gözden kaçırdığı tespit edilen bir diğer konu ise tarım alanındaki başarılar olmuştur. Çünkü tezin üçüncü bölümünde verilen oranlarla da görülmektedir ki bu dönemde İngiltere ekonomisinin büyük çoğunluğunu tarım oluşturmaktadır. Tarımın faaliyetlerin içerisinde değerlendirilen hayvancılık ise daha profesyonel şekilde yapılmaya başlanmış ve bu durum da İngiltere'de zaten var olan yün ve tekstil sektörünün daha da gelişmesine sebep olmuştur. Üçüncü bölümde detaylı bir şekilde açıklandığı gibi Endüstri Devrimi'nin

ortaya çıkmasında da yün ve tekstil sektöründeki bu gelişmelerin öneminden bahsedilmiştir. Endüstri Devrimi'nin ise dünyada bir daha geri döndürülemez yenilikleri ve gelişmeleri yarattığında bahsedilmiştir. Hatta Daron Acemoğlu ve James Robinson'un açıklamalarına göre bugün dünyada halen yaygın biçimde var olan bölgesel eşitsizliklerin sebebinin Endüstri Devrimi olduğu belirtilmiştir. Acemoğlu ve Robinson ayrıca o dönemlere kadar bir ülkenin diğerinden ne kadar üstün olursa olsun gözle görülür çok bir fark olmadığını söylemişlerdir. Ancak bu durum Endüstri Devrimi ile değişmiş ve ülkeler arasında zenginlik ve refah farkı gözle görülür şekilde hızla artmaya başlamıştır.

Bu tezin birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerinde anlatılmaya çalışılan konular böylece genel hatlarıyla ifade edilmiştir. Tüm bunların sonucunda zaman zaman birbirinden kopuk olarak gözüken bilgilerin ve değerlendirmelerin birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılı olduğu özellikle ikinci ve üçüncü bölümlerde görülmüştür. Buna göre bu tezin ilk amacı olan Alfred Thayer Mahan'ı ve *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'ni detaylarıyla tanıtmaya ve açıklama birinci bölümde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu tezin yapacağı en büyük katkılardan birinin de buradaki açıklamaların olacağı tahmin edilmektedir. Bunun sebebi üç tarafı denizlerle kaplı bir ülke olan Türkiye'de Mahan'ın ölümünün üzerinden yüz yıldan fazla bir süre geçmesine rağmen halen detaylı bir çalışmanın gerçekleştirilmemesi olmuştur. Nitekim kitaplarından ilki ve belki de en önemlisi olan *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783* adlı kitabı 1890'da yazılmış, ancak 2011 yılında Türkçe'ye çevrilmiş ve sınırlı sayıda basılmıştır. Yüz yirmi yıl sonra gelen bu çeviri işlemi 19. ve 20. yüzyılların bir anda gelişen ülkeleri olan Almanya'da ve Japonya'da ise kitabın yazılmasından birkaç sene sonra gerçekleşmiştir. Ayrıca Mahan'ın kitapları daha o dönemlerde Fransızca, Japonca, Rusça, İtalyanca ve İspanyolca'ya da çevrilmiştir (Westcott 2013: 23).

Bu durum yukarıda da tekrarlandığı gibi üç tarafı denizlerle kaplı olan ve emekli Tümamiral Cem Gürdeniz'in tabiriyle Avrupa ile Asya kıtaları arasında bir "toprak gemi" gibi duran bir ülke (Gürdeniz 2013: 21) için pek normal gözükmemektedir. Bunun sebebi Alfred Thayer Mahan'ın birinci bölümde de aktarıldığı gibi kara savaşlarının iki büyük stratejisti *Jomini* ve *Clausewitz*'in yaptıklarını denizler için tek

başına yaptığı söylenen bir asker (Moll 1963: 131), donanmaların işlevinin teorik altyapısını ilk kez yazan ve açıklayan bir teorisyen (Hattendorf ve Hattendorf 1986) ve deniz gücünün yorumcusu ve açıklayıcısı konumuna gelmiş bir isim (Livezey 1947, Aktaran: Sumida 2008: 41) olmasıdır. Bu tezin konusu da dünyadaki çeşitli yazarlardan ve uzmanlardan bu şekilde övgüler alan ve takdir edilen Alfred Thayer Mahan'ın kendisinin ve fikirlerinin daha iyi anlaşılması amacıyla seçilmiştir.

Alfred Thayer Mahan ve Deniz Hakimiyet Teorisi'nin üzerinde durduğu konular günümüzde halen dünya donanmalarını ve denizci devletleri meşgul etmektedir. Bugün Deniz Hakimiyet Teorisi'nin hem yazıldığı hem de konu edindiği dönem geçmişte kalsa ve güncelliğini belli oranda yitirse de Mahan ve teorisi hala ilgi çekmektedir. Bunun temel sebebi daha önce de açıklandığı gibi denizlerin önemini yitirmemesi ve hatta her geçen gün artırmasıdır. Nitekim Mahan'ın teorisinin merkezine koyduğu ticaret bugün küresel anlamda artarak devam etmekle birlikte denizlerin kontrolünü de zorunlu hale getirmektedir. Sadece petrol ve doğalgaz taşımacılığı açısından bakıldığında bile denizlerdeki ticareti korumanın önemi açığa çıkmaktadır. Bugün deniz yoluyla taşınan bu hidrokarbon kaynakların taşınması bir günlüğüne dahi dursa bu durum tüm dünya ülkeleri için büyük bir sorun anlamına gelmektedir (Gürdeniz 2015: 64). Bu yüzden bugün özellikle bu enerji kaynaklarına sahip olmayan ve bunları ithal eden gelişmiş ülkeler için deniz taşımacılığının korunması ve kontrolü büyük bir önem taşımaktadır. Bunların başında Çin, Japonya ve Hindistan gibi ülkeler gelmektedir.

Alfred Thayer Mahan'ın *stratejik mevki*ler tanımlamasıyla bahsettiği ve 17. ve 18. yüzyıllarda da çok büyük önemleri olan bu bölgeler, bugün de dünya ticareti ve gelişmiş ülkelerin güç mücadeleleri için çok büyük bir önem taşımaktadırlar. *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'ne göre özellikle Cebelitarık, Manş Denizi, St. Lawrence Yolu ya da Florida Geçidi gibi *stratejik mevki*leri kontrol eden İngiltere, aynı zamanda dünyanın o zamanki en büyük deniz rotalarını da kontrol eder durumuna ve başat güç konumuna gelmiştir. Günümüzde ise yukarıda adı geçen *stratejik mevki*lerin önemleri ya da adları değişmiş olsa bile *stratejik mevki*ler bir olgu olarak hem dünya ticareti hem de ülkelerin güç mücadeleleri içerisindeki önemlerini yitirmemiştir. Nitekim bugün bu *stratejik mevki*ler özellikle dünya ticaretinde hayati bir rol oynamaktadırlar. Bunlara örnek

olarak Hürmüz Boğazı, Malakka Boğazı, Süveyş Kanalı ya da Bab El-Mandeb Boğazı verilebilir çünkü bu noktalar bugün dünya enerji kaynaklarının geçtiği en önemli noktalardır (Gürdeniz 2015: 65). Dolayısıyla *Deniz Hakimiyeti Teorisi* bağlamında bugün bazı noktaların isimleri değişse de taşıdıkları önem aynı kalmaktadır.

Deniz Hakimiyeti Teorisi'nin merkezinde ticaretin dışında bulunan diğer element ise daha önce de bahsedildiği gibi donanmalardır. Donanmalar ya da deniz kuvvetleri bugün 17. ve 18. yüzyıllarda olduğu gibi çok aktif bir şekilde kullanılmaları da önemlerini korumaktadırlar. Bugün donanmaların işlerini kolaylaştıran birçok teknolojik gelişme meydana gelmiş olsa da donanmaların varlıkları bir olgu olarak önemini korumakta ve çok kritik görevler ifa etmektedir. Nitekim bugün dünyada hala bulunan korsanlık faaliyetlerine ilk müdahaleyi yapan, İngiltere'nin 18. yüzyılda yaptığı gibi ganbot diplomasisinin ana aktörü olarak bugün başka ülkeler tarafından kullanılan ve tartışmalı statüleri olan bölgelerde ülkelerin kendi çıkarlarını korumak için başvurdukları ilk araçlar donanmalardır. 17. ve 18. yüzyıllarda çalışma boyunca anlatıldığı gibi İngiltere ve Fransa'nın Batı Hint Adaları'nda ya da Manş Denizi'nde yaşadığı problemler bugün başka büyük güçler tarafından Güney Çin Denizi ya da Doğu Akdeniz'de sürdürülmektedir. Bu bölgelerde ülkeler sık sık donanmalarıyla gövde gösterisi yapmakta ve yaşanacak herhangi bir problemde onları kullanmaktan çekinmeyeceklerini göstermektedir. Bu durum da *Mahanist Doktrin*'in donanmaya ya da deniz kuvvetlerine verdiği önemin devam eden geçerliliği için önemli bir kanıt oluşturmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde ise yukarıda da bahsedildiği gibi *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin merkezinde yer alan İngiltere Tarihi ve İngiltere'nin yükselişinin denizler dışındaki diğer etkenleri tartışılmıştır. *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin merkezine ticareti koyarak İngiltere'nin yükselişini büyük oranda bununla açıklamaya çalışan Mahan'ın değinmediği, gözden kaçırdığı ya da etkisini küçümsediği etkenlerden bahsedilmiştir. Burada İngiltere'nin sosyal ve siyasi tarihi vasıtasıyla Kıta Avrupa'sından farklılığı anlatılmış ve bu farklılığın getirdiği avantajlar genellikle ekonomik düzlemde kendini gösteren etkenlerle birlikte ortaya konulmuştur.

İngiltere'nin ekonomik olarak yükselişinin büyük oranda kodlarını barındıran Mali Devrim, Mahan tarafından sadece savaşların sürdürülebilmesi ve kazanılabilmesi için gerekli bulunduğu "para ve kredi" konusuyla kısıtlanmıştır. Ancak Mahan'ın "para ve kredi" olarak bahsettiği bu sistem, 17. ve 18. yüzyıllarda çok önemli gelişmeler olan Mali Devrim'e ya da ortaya çıkan yeni ekonomik koşullara dahil edilerek açıklanmış ve ne kadar önemli olduğu gösterilmiştir. Bu bağlamda çok girift ve karmaşık bir sistem kuran İngiltere'nin bu dönemdeki yapısı detaylarıyla açıklanmıştır. Buna göre İngiltere'de daha demokratik olan ortamın sağladığı istikrar ve güven ortamındaki ekonomik faaliyetlerin getirdiği yararlar ile bu dönemlerde ülkede mevcut olan sermayenin çok büyük bir kısmını oluşturan tarım gelirlerinin etkisi görülmüştür. Bu iki etken sayesinde İngiltere çok daha gelişmiş bir ekonomiye sahip olabilmıştır. Gelişmiş ekonomi piyasasının yanında Endüstri Devrimi'nin de ortaya çıkışında çok önemli bir yer tutan bu etkenler, 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'yi bir üst noktaya taşımıştır. Bunun sebebi büyük oranda üretimde mekanizasyonun gerçekleştirilmesidir.

İngiltere'nin yükselişinde rol oynayan etkenlerin böylece oldukça karmaşık bir sistem içerisinde bir araya gelerek etkili olduğu anlatılmıştır. Bu konuda en dikkat çeken yorumlardan biri bu çalışmanın da içeriğini destekler nitelikte olan tarihçi Niall Ferguson'dan gelmiştir. Ferguson'a göre 1615'te ekonomik açıdan önemsiz bir ülke olan İngiltere, aynı zamanda siyasal açıdan sorunlu ve stratejik açıdan ikinci derecede öneme sahip bir ülkeydi. Ancak aynı ülke ona göre Napoleon Savaşları'nın sonuna geldiğinde dünyanın şimdiye kadar gördüğü en büyük impartorluğa sahipti. Tez boyunca tartışılan ve İngiltere'yi 17. ve 18. yüzyıllar boyunca yaptıklarıyla bu duruma getiren ise ona göre; İspanyolları soymaları, Hollandalıları taklit etmeleri, Fransızları yenilgiye uğratmaları ve Hintlileri yağmalamaları olmuştu (Ferguson 2017: 70). Niall Ferguson'un bahsettiği bu olaylar, bu çalışma boyunca İngiltere'nin başarılı olmasını sağlayan etkenler olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Burada en dikkat çekici olan noktalardan biri ve Mahan'ın İngiltere'nin yükselişini anlatırken üzerinde hiç durmadığı nokta, İngiltere'nin özellikle ekonomik alanda Hollandalıları başarıyla taklit etmesi olmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümü boyunca İngiltere'nin yükselişinin ekonomik yüzü anlatılırken İngilizlerin özellikle Hollandalıları Mali Devrim ve tarımsal yenilikler

açısından nasıl takip ettikleri ortaya konulmuştur ve bu durumun da İngiltere'nin gelişmesi için ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.

Ancak neticeye bakıldığında Mahan'ın *Deniz Hakimiyeti Teorisi*'nin merkezine koyduğu ticaret tüm bir üçüncü bölüm boyunca anlatılan etkenlerle direkt ya da dolaylı olarak ilişkilidir. Bu yüzden Mahan'ın bu konudaki düşünceleri tamamen yanlış olarak tanımlanamamaktadır. Çünkü tarım da, Mali Devrim de, Endüstri Devrimi de sürecin başında ve sonunda ticari faaliyetlerle iç içe geçmektedir. Sonuçta bunlar birbirlerine bağımlı etkenler olarak ortaya çıkmışlar ve İngiltere'nin yükselişinde büyük pay sahibi olmuşlardır. Endüstri Devrimi ve tarım sayesinde üretilen ürünler, güven veren ve kurumsallaşan bir ekonomik sistem sayesinde serbest piyasa ekonomisine benzer bir sistemde pazarlanmış ve ticaret sahasına aktarılmışlardır. Bu anlamda tüm bu sektörlerin geliştiği bir dönem olan 1750-1770 tarihleri arasında İngiltere'de üretimde de ihracatta da yüzde 80 dolaylarında bir büyüme gerçekleşmiştir. Bu durum da İngiltere'nin yükselişinde her sektörün bir payının olduğunu kanıtlamaktadır (Kim ve Kim 2017: 120-121). İngiltere bu dönemde üretimden aktarılan ve ekonomik canlılıktan kaynaklanan sebeplerle hem Kıta Avrupa'sıyla, hem Hindistan'daki ve Amerika Kıtası'ndaki *sömürgeleriyle* hem de Afrika ile ticaret oranlarını giderek büyütülmüştür (Davis 1962, Aktaran: Kim ve Kim 2017: 124). Tüm bunlar da bütün bir ikinci bölüm boyunca *Mahanist Doktrin* perspektifiyle anlatılan tarihsel süreçte düşmanlarını mağlup ederek *deniz hakimiyetini* sağlayan İngiltere'nin başarısıyla mümkün olabilmiştir. Bu bağlamda Modelski'nin o dönemlerde başat güç olabilmek için ön koşul olarak koyduğu *küresel erişim* (Modelski ve Thompson 1988: 3) gerçekleştirilmiş ve İngiliz deniz gücü bu noktada hayati bir rol oynamıştır.

Sonuç olarak hem Alfred Thayer Mahan'ın kendisi hem de *Deniz Hakimiyeti Teorisi* detaylı bir şekilde açıklanmaya ve önemleri vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda dünya tarihinde son dört yüz yılda denizler vasıtasıyla büyük rol oynamış ve *Deniz Hakimiyeti Teorisi* üzerine inşa edilmiş ülke olan İngiltere'nin tarihi de tartışılmıştır. İngiltere örneğinde de görüldüğü gibi küresel güç olmayı hedefleyen bir devletin denizleri ihmal etmesi ya da önemsememesi mümkün görünmemektedir. Ancak sonuçta denizlerin de tek etken olmadığı vurgulanmaya çalışılmıştır. Bunun

sebebi ekonomik kalkınmanın ya da gelişmiş bir devlet olmanın pek çok etkeni bir arada gerektirmesidir. Bu etkenler sosyal, siyasi ve ekonomik olarak birbirinden bağımsız olmayıp, bir ülkenin veya ulusun kaderini birlikte belirlemektedir.

KAYNAKLAR

- Acemoğlu, Daron ve Robinson, James A (2013). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. Çev. F. R. Veliöğlu. İstanbul: Doğan Kitap.
- Akad, M. Tanju (2014). *Askeri Tarihte Stratejik Düşünce*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Black, Jeremy (2009). *Savaş ve Dünya: Askeri Güç ve Dünyanın Kaderi 1450-2000*. Çev. Y. Özkan. İstanbul: Dost Yayınları.
- Black, Jeremy (2017). *Kısa İngiltere Tarihi*. Çev. E. Duru. İstanbul: Say Yayınları.
- Brinton, Crane vd. (2015). "Jomini". *Modern Stratejinin Ustaları*. Ed. E. M. Earle. Çev. S. Koçak. İstanbul: Doruk Yayımcılık.
- Cole, Bernard D (2008). "Clipper Ships to Carriers: U.S. Maritime Strategy in Asia". Ed. Toshi Yoshihara ve James R. Holmes. *Asia Looks Seaward*. Westport: Greenwood Publishing.
- Connery, Christopher L (2001). "Ideologies of Land and Sea: Alfred Thayer Mahan, Carl Schmitt and the Shapping of Global Myth Elements". *Boundary 2* 28 (2):173-201.
- Crowl, Philip A (1986). "Alfred Thayer Mahan: The Naval Historian". *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*. Ed. P. Baret. New Jersey: Princeton University Press: 444-478.
- Çolak, İsmail (2014). *Bitmeyen Hesaplaşma*. İstanbul: Nesil Yayıncılık.

- Davison, Roderic H (1960). “Where is the Middle East”. *Foreign Affairs* 38 (4): 665-675.
- Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü (Ağustos 2012). “Deniz Ticareti Analizleri”. (http://www.kugm.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/Analizler/20121019_111113_64032_1_64351.pdf 1 Temmuz 2018’de erişildi.)
- Deniz Ticaret Odası İMEAK (Şubat 2017). “Rakamlarla Denizcilik Sektörü ve İstatistikler”. Deniz Ticareti Dergisi. (http://www.denizticaretodasi.org.tr/Shared%20Documents/Deniz%20Ticareti%20Dergisi/subat_ek_2017.pdf 1 Temmuz 2018’de erişildi).
- Dull, Jonathan R (1988). “Mahan, Sea Power and the War for American Independence”. *The International History Review* 10 (1): 59-67.
- Ferguson, Niall (2017). *İmparatorluk Britanya’nın Modern Dünyayı Biçimlendirdiği*. Çev. N. Elhuseyni. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ferguson, Niall (2018). *Paranın Yükselişi Dünyanın Finansal Tarihi*. Çev. B. Pala. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Freedman, Lawrence (1982). “The War of the Falkland Islands”. *Foreign Affairs* 61 (1):196-210.
- Friedman, George (2012). *Gelecek On Yıl*. Çev. T. Törüner. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Friedman, George (2015). *Savaşın Geleceği: 21. Yüzyılda Güç, Teknoloji ve Amerikan Dünya Egemenliği*. Çev. E. Günsel. İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Geissler, Suzanne (2005). “Professor Dennis Mahan Speaks Out on West Point Chapel Issues,1850”. *The Journal of Military History* 69: 505-519.
- Gündüz, Şinasi (2006). *Hıristiyanlık*. İstanbul: İsam Yayınları.

- Gürdeniz, Cem (2013). *Hedefteki Donanma*. İstanbul: Kırmızı Kedi Kitap.
- Gürdeniz, Cem (2015). *Mavi Uygarlık: Türkiye Denizcileşmelidir*. İstanbul: Kırmızı Kedi Kitap.
- Hattendorf, John ve Hattendorf, Lynn C. (1986). *A Bibliography of the Works of Alfred Thayer Mahan*. Newport: Naval War College Press.
- Hattendorf, John (2014). “İttifak, Kuşatma ve Yıpratma: İspanyol Veraset Savaşında İngiliz Büyük Stratejisi 1702-1713”. *Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler*. Ed. P. Kennedy. Çev. A. Fethi. İstanbul: Totem Yayıncılık.
- Heuser, Beatrice (2010). *The Evolution of Strategy: Thinking War from Antiquity to the Present*. New York: Cambridge University Press.
- Heywood, Andrew (2014). *Siyaset*. Çev. B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız, Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu, A. Yayla. Ankara: Liberte Yayıncılık.
- Holmes, James (2004). “Mahan, ‘a Place in the Sun’, and Germany’s Quest for Sea Power”. *Comparative Strategy* 23 (1): 27-61.
- Kane, Robert (Fall 2014). “Who Influenced Whom? A New Perspective on the Relationship Between Theodore Roosevelt and Alfred Thayer Mahan”. *Saber and Scroll*. 3 (4):53-71.
- Karabulut, Bilal (2013). *Strateji Jeostrateji Jeopolitik*. Ankara: Barış Kitap.
- Karsten, Peter (1971). “The Nature of ‘Influence’: Roosevelt, Mahan and the Concept of Sea Power”. *American Quarterly*. 23 (4): 585-600.
- Kennedy, Paul (1974). "Mahan versus Mackinder: Two Interpretations of British Sea Power". *Militärgeschichtliche Mitteilungen* 2:39-66.

- Kennedy, Paul (1976). *The Rise and Fall of British Naval Mastery*. London: Penguin Books.
- Kennedy, Paul (1988). "The Influence and the Limitations of Sea Power". *The International History Review* 10 (1): 2-17.
- Kennedy, Paul (2015). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar*. Çev. B. Karanakçı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kim, Tai Yoo ve Kim, Daeryoon (2017). *The Secrets of Hegemony*. Singapore: Springer.
- Kissinger, Henry (2000). *Diplomasi*. Çev. İ.H.Kurt. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- LaFeber, Walter (1962). "A Note on the 'Mercantilistic Imperialism' of Alfred Thayer Mahan". *The Mississippi Valley Historical Review* 48 (4):674-685.
- Lanning Micheal L (1996). *The Military 100: A Ranking of the Most Influential Military Leaders of All Time*. Pennysylvania: Diane Publishing.
- Lee, Stephen (2015). *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*. İstanbul: Dost Yayınevi.
- Mahan, A. Thayer (1892). *The Influence of Sea Power Upon the French Revolution and Empire 1793-1812 Vol I*. London: Sampson Low, Marston & Company Limited.
- Mahan, A. Thayer (1892). *The Influence of Sea Power Upon the French Revolution and Empire 1793-1812 Vol II*. London: Sampson Low, Marston & Company Limited.
- Mahan, A.Thayer (1902). *Retrospect and Prospect: Studies in International Relations Naval and Political*. Boston: University Press.

- Mahan, A. Thayer (1905). *Sea Power In Its Relations to the War of 1812*. London: Sampson Low, Marston Company.
- Mahan, A. Thayer (1907a). *Some Neglected Aspects of War*. Boston: Colonial Press.
- Mahan, A. Thayer (1907b). *From Sail to Steam: Recollections of Naval Life*. New York and London: Harper and Brothers Publishers.
- Mahan, A. Thayer (1908). *Naval Administration and Warfare*. Boston: The Colonial Press.
- Mahan, A. Thayer (1911). *Naval Strategy: Compared and Contrasted with the Principles and Practice of Military Operations of Land*. Cambridge: The University Press.
- Mahan, A. Thayer (2011). *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783*. Çev. A. T. Büyükonat. İstanbul: Karadeniz Kitap.
- Malik, J. Mohan (1999). "The Evolution of Strategic Thought". *Comtemporary Security and Strategy*. Ed. C. A. Snyder. London: Macmillan Press.
- Mercan, Evren (2012). "İkinci Dünya Savaşı ve Alman U-Boat'lar". *Deniz Kuvvetleri Dergisi* 613:46-51.
- Mercan, Evren (2014). "Kruvazörlerin Tarihçesi". *C4 Defence* 16:96-103.
- Modelski, George (1987). *Long Cycles in World Politic*. London: Macmillan Press.
- Modelski, George ve Thompson, William R (1988). *Seapower in Global Politics 1494-1993*. London: Macmillan Press.
- Modelski, George (2005). "Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus Devlet". Çev. B. Yavuz. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi* 2 (7):3-30.

- Moll, Kenneth L (1963). “ Alfred Thayer Mahan, American Historian”. *Military Affairs* 27 (3): 131-140.
- Nevins, Allan ve Commager, Henry Steele (2016). *ABD Tarihi*. Çev. H. İnalçık. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Parker, Ronald D (2003). “Mahan for the Twenty First Century: His Principles Still Apply to National Power”.
- Parker, Geoffrey (2017). *Cambridge Savaş Tarihi*. Çev. F. Tayanç ve T. Tayanç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ponting, Clive (2013). *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*. Çev. E. B. Özbilen. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Roskin, Michael G (2014). *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür*. Ankara: Liberte Yayıncılık.
- Sander, Oral (2003). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Sempa, Francis P (2017). “Churchillian Geopolitics: Mackinder, Mahan and the Preservation of the British Empire”. *American Society for Competitiveness* 15 (1):234-239.
- Smith, James A (2013). “The Influence of Alfred Thayer Mahan Upon the Imperial Japanese Navy”. *Military Thought and Theory*. 2-28.
- Sprout, Margaret T (2015). Mahan: “Deniz Gücünün Vaizi”. *Modern Stratejinin Ustaları*. Ed. E. M. Earle. Çev. S. Koçak. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Sumida, Jon (1999). “Alfred Thayer Mahan, Geopolitician”. *Journal of Strategic Studies* 22 (2-3):39-62.

- Sumida, Jon (1997). *Inventing Grand Strategy and Teaching Command: The Classic Works of Alfred Thayer Mahan Reconsidered*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Till, Geoffrey (2009). *Seapower: A Guide for the Twenty-First Century*. New York: Taylor and Francis Group.
- Turk, Richard W (1987). *The Ambiguous Relationship: Theodore Roosevelt and Alfred Thayer Mahan*. Westport: Greenwood Press.
- Yılmaz, Samet (2017). “Küresel Politik Sistemde Liderlik: George Modelski ve Dünya Politikasında Uzun Döngüler”. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10 (2):277-314.
- Westcott, Allan (2013). *Mahan’a Göre Deniz Harbi*. Çev. A. T. Büyükonat. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Wever, Mark William (2013). “The Influence Of Captain Alfred Thayer Mahan Upon The United States Navy Through The United States Naval Institute’s Proceedings.” Kansas: Fort Leavenworth.
- Wiesner-Hanks, Merry E (2016). *Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789*. Çev. H. Çalışkan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.